नं. ११४

गीता रामानुज भाष्य
साहित।

स्टीन नं. १९३४

ख्येयाचिंत्यात्यन्तानिरतिशयकल्याणदिव्यायुधः
स्वाभिमतानित्यनिरवद्यानुरूपगुणविभवैश्वर्यशः
स्वसंकल्पानुविधायिस्वरूपास्थितिः प्रवृत्तिभेदा
शेषशेषैकांतिकरूपः निरवद्यानिरतिशयज्ञानक्रि
याद्यनंतगुणगणापरिमितैः सूरिभिरनवरता
स्वादितचरणयुगानुभवानंदोऽपरिछेद्यस्वरूप
स्वभावस्तयोचितविविधानंतभोग्यभोगोपकर
णभोगस्थानः समृद्धानन्ताश्चर्यमहाविभवानि
नंतपरिमाणानित्यरूपयायानिरवद्याक्षरपरमव्यो
मनिलयो विविधविचित्रभोग्यभोक्तृवर्गपूर्णानि
खिलजगदुदयविभवलयलीलः ब्रह्मभूतः पुरु

२ स्थावरांतं निखिलं जगदस्य हेलयैव रूपेणा
वस्थितो ब्रह्मादिदेवः पं १

ॐ नमो नारायणाय ॥ ब्रह्मादिमनुष्यांतानां ध्यातावेयादि
तीयस्ते ऽपारकारुण्यसौशील्यवात्सल्यौदार्यमहोद
धिः स्वमेव रूपं ...सजातीयं स्थावरं च स्वस्वभावं चानुरूपं
तेषु तेषु लोकेषु वर्तीयस्ते तैस्तैराराधितः ...
पुत्रानुरूपं धर्मार्थकाममोक्षफलं प्रभवन् ...
प्रदेशेनात्मदादीनामपि ... दुःखशमनाय स
कलमनुष्यनयनविषयतां गतः परात्पर ... खि
लजनसंताप...हरा... चेष्टितानि कुर्वन् कौशिकसा
दीन् निहत्यानधिकदयासौहार्दानुरागगर्भविलो
कनास्नैराप्याययन् निरतिशयसौगंध्यादिगुण
गणाविष्कारेणात्मानुभवकौतुकादिकाव्यवस्थि...

३

यत्नात्कृत्वा पांडवानामपि परमप्रियत्वेनार्जुनं अथा
नुपरमभक्तं पार्थं ललितां गीतां साधनतया वेदांतो
क्तिं स्वविषयं ज्ञानकर्मोपासनं भक्तियोगमव
तारयामास तत्र पांडवानां कौरवाणां च युद्धे पार्थ
स भगवान् कृष्णनामा सर्वेश्वरो जगद्गुरुदयालुर्म
मतयाश्रितजनवात्सल्यविवशः आत्मानं सर्वलो
कसाक्षिकं पार्थस्य सारथ्यं चकार एवमर्जुनोपक
र्षितोऽहि धृतराष्ट्र उवाच धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समव
वेता युयुत्सवः मामकाः पांडवाश्चैव किमकुर्वत
संजय १ संजय उवाच दृष्ट्वा तु पांडवानीकं व्यूढं
दुर्योधनस्तदा आचार्यमुपसंगम्य राजा वच

नमब्रवीत् २ पश्यैतां पांडुपुत्राणामाचार्य म
हतीं चमूं व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीम
ता ३ अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि
धृतराष्ट्रः सुयोधनविजये संदिहानः संजयं पप्र
च्छ धर्मक्षेत्रे इत्यारभ्य सर्वोऽपि आर्तराष्ट्राणामति
त्यन्तं शोकाति दुर्योधनो भीमाभिगुप्त युयुधानो विरा
टश्च द्रुपदश्च महारथः धृष्टकेतुश्चेकितानः काशि
राजश्च वीर्यवान् पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नर
पुंगवः युधामन्युश्च विक्रांत उत्तमौजाश्च वीर्यवान्
सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः अस्माकं
१ तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम नायका मम सै

श्री

गीता टी० ४ न्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृ
पश्च समितिंजयः अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्ति
स्तथैव च अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः रक्षितयां
डवानां बलस्यात्मीयं च बलं भीष्माभिरक्षितमालो
कयात्मीयाविजये यस्य बलस्य पर्य्याप्तत्वामावा
ध्यायन्निव अपर्य्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभि
रक्षितं पर्य्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितं
अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः भी
ष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि ११ तस्य
संजनयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः सिंहनादं विन

घोच्चैः शंखंदध्मौप्रतापवान् १२ ततःशंखाश्चभे
र्यश्चपणवानकगोमुखाः सहसैवाभ्यहन्यंत
सशब्दस्तुमुलोभवत् १३ ततःघोरविषस्सोभ.
वत् नस्याविषादमालोक्यभीष्मस्तस्यहर्षजन
यिन् सिंहनादंशंखवतादं चकुर्याशंखभेरीनि.
नादैश्चविजयाभिशंसिनंघोषंचाकारयत् तत
स्तंघोषंसमाकर्ण्यसर्वेविस्मेरेपुरःपार्थसारथीरथी
३ वंपात् ततःश्वेतैर्हयैर्युक्ते महतिस्यंदनेस्थितौ
माधवःपांडवश्चैवदिव्यौशंखौप्रदध्मतुः पां
चजन्यंहृषीकेशोदेवदत्तंधनंजयः पौंड्रंदध्मौ
१ महाशंखंभीमकर्मावृकोदरः १५ अनंतविज

यंराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः नकुलःसहदेवश्च
सुघोषमणिपुष्पकौ काश्यश्चपरमेष्वासः शि
खंडीचमहारथः धृष्टद्युम्नोविराटश्चसात्यकि
श्चापराजितः १७ पांडुमनयस्त्रैलोक्यविज
यापकराणाभूतेमहतिस्यंदनेस्थितौ त्रैला
संकंपयंतोश्रीमान्पांचजन्यदेवदत्तौदिव्यौशं
खौप्रदध्मतुः १८ ततोयुधिष्ठिरवृकोदराद
यश्चस्वकीयान्शंखान्पृथक्पृथक्प्रदध्मु
सघोषोदुर्योधनप्रमुखानांसर्वेषामेवभव
न्पुत्राणांहृदयानिविभेद यथैवतत्संकर
णावलमितिधार्तराष्ट्रानमेनिरे एवंतत्रद्रुपा
नि:
पर्यालोच

द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते सौभद्र
श्च महाबाहुः शंखान् दध्मुः पृथक्पृथक् १८
स घोषो धार्त्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत्
नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् १९
अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्त्तराष्ट्रान्कपिध्व
जः प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्यम्य पांडवः २०
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते जया
मिकां हितेरो धृतराष्ट्राय संजयोऽकथयत् अ
थव्यवस्थितानित्यारभ्य भीष्म द्रोणप्रमुखत
इत्यंतं २० अथ युयुत्सूनवस्थितान्धार्त्तराष्ट्रा
न्भीष्मद्रोणप्रमुखान्वीक्ष्य पांडुतनयो हानश

गीता १
६

क्तिवलैश्वर्यवीर्यतेजसां निधिं स्वसंकल्पकृतजगदुदयवि
भवलयलीलं हृषीकेशं परापरनिखिललोकानवबाह्य स
र्वकरणानां सर्वप्रकारेण नियमनेऽवस्थितमाश्रित।
वात्सल्यविवशात् अर्जुन उवाच सेनयोरुभयोर्मध्ये
रथं स्थापय मेऽच्युत २१ यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुका
मानवस्थितान् कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन् रणसमु
द्यमे २२ योत्स्यमानानवेक्षेऽहं य एतेऽत्र समागताः धा
र्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः २३ संजय उवाच
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत सेनयोरुभ
योर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं भीष्मद्रोणप्रमुखतः
सर्वेषां च महीक्षितां उवाच पार्थ पश्यैतान् समवेतान्

स्कुरूनिति २५ यात्त्वसारथ्ये व्यवस्थितं युयुत्सुः सेना
त्समेतान् यावदहं निरीक्षे तावदुभयोः सेनयोर्मध्ये
रथं स्थापयोगिन्जगत् २१ तथ्यान्योदितस्तत्र ला
ताद्देवभीष्मद्रोणादीनां सर्वेषामेव महीक्षितां प्र०
मुखे हृषीकेशस्त्रापश्यत्स्थितान्पार्थः पितृनथपि
तान् आचार्य्यान्मातुलान्भ्रातृन्पुत्रान्पौत्रान्स
खींस्तथा २६ श्वशुरान्सुहृदश्चैव सेनयोरुभ
योरपि तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान्बन्धूनवस्थि
तान् २७ कृपया परयाविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत्।
अर्जुन उवाच दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समुपस्थितं।
२८ सीदन्ति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति वेपथुश्च

गीता०
७

शरीरेमेरोमहर्षश्चजायते २९ गांडीवंस्त्रंसतेहस्ता
त्त्वक्चैवपरिदह्यते नचशक्नोम्यवस्थातुंभ्रमतीव
चमेमनः ३० निमित्तानिचपश्यामिविपरीतानि
केशव नचश्रेयोनुपश्यामिहत्वास्वजनमाहवे
३१ नकांक्षेविजयंकृष्णनचराज्यंसुखानिच.
तइमेवास्थिताउद्धेप्राणांस्त्यक्त्वाधनानिच आचा
र्याःपितरःपुत्रास्तथैवच पितामहाःमातुलाःश्व
शुराःपौत्राःश्यालाःसंबंधिनस्तथा ३४ कस्मा०
केशवयपातकमकरोत् इहश्रीमद्भवदीयानांविजय
स्थितिरितिवावोचन्· नत्रापश्यत्स्थितान्पार्थ
[illegible] बंधुपत्रान्तानांर्जवः सखीस्तथा २६ एतान्न

हंतुमिछामिघ्नतोपिमधुसूदनः अपित्रैलोक्यरा
ज्यस्यहेतोः किंनुमहीकृते निहत्यधार्त्तराष्ट्रान्नः
काप्रीतिःस्याज्जनार्द्दनः पापमेवाश्रयेदस्मान्ह
त्वैतानाततायिनः ३६ तस्मान्नार्हावयंहंतुंधार्त्तरा
ष्ट्रान्स्वबांधवान् स्वजनंहिकथंहत्वासुखिनःस्या
ममाधव ३७ यद्यप्येतेनपश्यंतिलोभोपहतचेत
सः कुलक्षयकृतंदोषंमित्रद्रोहेचपातकं ३८ क
थंनज्ञेयमस्माभिःपापादस्मान्निवर्तितुं कुलक्ष
यकृतंदोषंप्रपश्यद्भिर्जनार्द्दन ३९ कुलक्षयेप्रणा
श्यंतिकुलधर्माःसनातनाः धर्मेनष्टेकुलंकृत्स्न
मधर्मोभिभवत्युत ४० अधर्माभिभवात्कृष्णप्रदु

ष्यंति कुलस्त्रियः स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते व
र्णसंकरः ॥ ४१ संकरो नरकायैव कुलघ्नानां कु
लस्य च पतंति पितरो ह्येषां लुप्तपिंडोदकक्रिया
४२ दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसंकरकारकैः उ
त्साद्यंते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः ४३
उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन नर
केऽनियतं वा एवं हि निष्पाप्योऽमि महामनाः परमकारु
णिको ऽस्ति धार्मिकः कोमलमनाः भासो भवती
त्यनुशुश्रुम ४४ अहो बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता
वयं यद्राज्यसुखलोभेन हंतुं स्वजनमुद्यताः ४५
यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः धार्त्तरा

ष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ४६ संजय उवाच एव
मुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् विसृज्य स
शरं चापं शोकसंविग्नमानसः ४७ इति श्रीभगवद्गी
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जु
नसंवादे अर्जुनविषादो नाम प्रथमोऽध्यायः १
यद्विरक्तिं द्वौ [illegible] र्जनार्दनादिभिरनेकहं [illegible] वि
षमउक्त [illegible] येनात्मना हनिष्यमाणात्मबुद्धी
यान्विलोकवंधुस्नेहेन परमया कृपया सर्वं
चेतश्चातिमात्रविन्नसर्वगात्रः सर्वव्यापृतपोरुत्या
मीनुक्त्वा [illegible] भुवि श्रेयजनितशोकसंविग्नमानसः
सशरं चापमुत्सृज्य रथोपस्थ उपाविशत् ४७ ३

तिश्रीमद्रामानुजाविरचितेगीताभाष्येप्रथम १:
संजयउवा[illegible] तमित्यारभ्यक्लैब्यमित्यंतं एवमुप
दिष्टेपार्थेकृतोयमस्थानेशोकोनुपस्थितकस्मा
त्त्वामिमंविषमस्थेशोकमाविष्टवानसौविन[illegible]नो
केविरोधिनमकीर्त्तिकरमात क्षुद्रं हृदयदौर्बल्य
कत्वंपरित्यज्ययुद्धायोत्तिष्ठ संजयउवाच तम्
तथाकृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणं विषीदंत
मिदंवाक्यमुवाचमधुसूदनः श्रीभगवानुवाच
कुतस्त्वाकश्मलमिदंविषमेसमुपस्थितं अना
र्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्त्तिकरमर्जुन २ क्लैब्यंमास्मग
मः पार्थनैतत्त्वय्युपपद्यते क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यंत्य

क्त्वो:

क्त्वोत्तिष्ठ परंतप ३ अर्जुन उवाच कथं भीष्ममहं
संख्ये द्रोणंच मधुसूदन इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पू
जार्हावरिसूदन ४ नि पुनरपि पार्थः स्नेहकारुण्याय
धर्मव्याकुलो भगवदुक्तिमप्राप्तानिदमुवाच ४
भीष्मद्रोणादिकान्बहुमन्तव्यान्गुरूनेवकथम
हंहन्तीत्याकथं न राभोगास्युनिमाभ्रमनकारणात्
हत्वा तैर्भुज्यमानास्तानेव भोगांस्तद्रुधिरेणागु
रूनहत्वा हि महानुभावान्श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपी
ह लोके हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव भुंजीय
६० भोगान्रुधिरप्रदिग्धान् न चैतद्विद्मः कतरन्नो ग
रीयो यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः यानेव हत्वा

नजिजीविषामस्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः
६ कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः पृच्छामि त्वां प्र
पन्न ७ धर्मसंमूढचेताः यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं
ब्रूहि तन्मे शिष्यस्तेहं शाधि मां परिव्याजान्ते
सुपविश्य भुंजीय भोगान् एवं भुङ्क्ष्मा सम्यक्त्विरक्त
ब्यापरस्याभवतो धार्तराष्ट्राः प्रसह्य हन्तु रिति निश्चि
तम्प्रसत्स्य स्वधर्मस्य किंयादयस्मात्कथ धर्मपक्षी
यज्ञानपि स्तेर्हतमेव राजाय इत्ति मे प्रतिभाति ३
त्युक्त्वापरमं प्रश्नेव पुनिर्विनिश्चितं मम शरणागाः
तापन्नाशिष्यायमेवाश्रितं यन्मिमाध्यरूपवानो भगव
त्वाकाक्षाज्ञुपमानार ७ एवमस्यामे सम्यक्त्विरं

स्नेहकारुण्याभ्यां प्रकृतिनिमित्तं दाक्षिण्यारुणापरमप्यधर्म
मन्वानं धर्मबुभुत्सया शरणागतं पार्थमुद्दिश्यात्मयाथा
त्म्यज्ञानेन युद्धस्य फलाभिसंधिरहितस्यात्मयाथात्म्यप्राप्त्यु
५= पायस्य ज्ञानेन च विना अयं मोहो न शाम्यतीति मत्वा भगव
ता परमपुरुषेणाध्यात्मशास्त्रावतरणं कृतं तदुक्तं न
हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणां
अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यं ८
संजय उवाच एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप
न योत्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह तमुवाच ९
हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत १० अस्थाने स्नेहकारु
ण्यधर्माधर्मधियाकुलं तत्पूर्वप्रपन्नमुद्दिश्य यथा

गीताभा· [illegible]वत्सरात्कृत्स्नमिति निश्चये वदेहं तान्सर्वानयापास्य[illegible]
२१ मा[illegible] शोकादिच्छेदे [illegible]तिरिक्त[illegible]नानिमित्तं
व धर्माधर्मं आचममा[illegible]स्य[illegible]विक[illegible]रा[illegible] ६
मुभ[illegible]नकं [illegible]योक्तक योर्म[illegible]क[illegible]
गपार्थमालोक्य परम[illegible]स्य: प्रह सर्वान्निदम्तु वाचया [illegible] ७
र्थप्रह सर्वान्विवपरित्[illegible]सवा[illegible]कंवदाम्निवा[illegible]परमात्म
माप्या[illegible]तत्त्वा[illegible]पाप[illegible]कर्मयोग[illegible]
७= [illegible]योगगोश्वरं तत्वे ह वाहं ज्ञानेनासामित्ता[illegible]
[illegible]हत्वां सर्वपापेभ्यो मो[illegible]यिष्यामि मा[illegible]च [illegible]
[illegible]वकं[illegible]वाम्वे [illegible]र्थ: [illegible]शो[illegible]शोच
[illegible]यत्रैतानि[illegible]पिंडोदक[illegible]

मादिकाव देहात्म [illegible] प्रहा[illegible]मि [illegible]वा
नुवाच [illegible]शोचा[illegible]नन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भा
षसे गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ११
[illegible]मि [illegible] प्रकृति [illegible]
[illegible] संधि [illegible] [illegible]
[illegible] नाहि देहजन्मा पीतिविनाश
[illegible]
[illegible] चेतनः [illegible] नास्त्य भावः [illegible] — वि
[illegible] स्वाभाविक [illegible]
६६ [illegible]ः १ नवा [illegible]
[illegible] [illegible]

गीताभा॰
१२

[illegible] नित्य[illegible] आनित्ययो[illegible] [illegible] विषयोऽयं वि
[illegible] विषयतिवि[illegible] [illegible] ह१८
नि[illegible] [illegible] स्यो[illegible] ततं य[illegible] [illegible]
[illegible] भावत[illegible]
[illegible] न त[illegible] [illegible] माला[illegible] [illegible]
[illegible] सर्वे [illegible] भावद्रू[illegible]
[illegible] लोकसं[illegible] पिव[illegible] [illegible]
[illegible] ज्ञानवा संक्रा पि[illegible] [illegible] च [illegible]
सर्वे विषमन: परस्मिन् [illegible] कालेन नैव [illegible]:
[illegible] भावि[illegible] [illegible] सर्वे[illegible]: [illegible]
नित्य[illegible] संभाव: [illegible]: [illegible]

त्मानोपि विनिन्ना एवमेव निर्मलत्याः एवं भगवन्तः सर्वे [illegible] रा
कर्मामा वपन स्वेषां कृजान्हतासं नत्वं भेजनाधिपाः
तवैव तनभिविश्यामः सर्ववयमतः परं २२ यस्तूर्वभेदः या
दर्माथिक विनत्वोप देशः [illegible] हंत्वामिमे सर्वे [illegible] याविनि
त्यपदेशात्व [illegible] धिकात्मभेदस्वादस्वात्मभेदस्या
तात्विकत्वेन तत्त्वोपदेशात्समये भेदादिदृ [illegible]
भगवदुक्त [illegible] विकइति श्रुतिस्त्वाल्तविंत्वा [illegible]
नंचेतनस्त्रेतनानामेको [illegible] कस्माविनिनि
[illegible] हृत्वांचेतनानीय एकोविनित्य [illegible] कामा
63 विद [illegible] सर्वः [illegible] नभेदष्टु [illegible] परा
भ [illegible] तस्मात्वेतन [illegible] निर्विशेष [illegible] त्वात्मने
[illegible]

गीताभा०
२३

[illegible]

ढं=

ऽभ्यासनिबन्धेष्वस्य सर्वपलस्य प्राप्तस्याधिगम सम्बन्धो
नलयरत्नाधिता नुवृत्तिर्विकेशवाने मन्यमानावि:॥ ५:स
र्वस्य सर्वाधिनयरस्य शान्तिविविधेवस्तु पत्ते स्वासार
विकीर्शानं वलाक्रीपरच केवलं स्मनलीलानिवर्तमाना ८
विवादर्दवदेविविक्ष्वाधीयाच मूत्मानतिभाऽवेदवाक्य
तमतिश्रुतिस्मृतिविरोधात् किंच परमगुरुभगवच्छ्रीदानी
नेन गुरुपरंपरया श्रीहितीयात्मस्वरूपनिरूपयेसत्र्य
नुयात्मितेपितदहादिस्वरूपनिरूपणानन्तरं परमाद्वितीय ५५:
मात्मानंकस्पानुपदेशानानिवलात्कव प्राणीविं
६४ ववाख्यातीयस्यीऽनुमेविप्रवृत्तिदिदैनदुपपद्यतेना
वाऽनमतः कोपिमार्गोपायादर्पसंग्रादिश्राश्वनाशः

स्ते:

गीताभा० २४ प्रतिबिंबे मुखे [illegible]स्याप्यसतोऽनन्यस्य न साक्षात्संबंधः
क[illegible]येऽप्यदृश्य[illegible]वितानुजित[illegible]
कल्पना[illegible] [illegible]द्वितीया[illegible] नायति
विना भेदज्ञानं कल्पनारूपाध्यासाप्यदोषैव सत्वात् नाः
[illegible]चंद्रद्वया[illegible]चंद्रैकत्वज्ञानेन पारमार्थि
कं [illegible]तिमिरादिदोषस्य [illegible]ज्ञानहेतोरवि[illegible]
बाधितानुवृत्तिर्[illegible]र्ममानवपि[illegible]
प्रमाणा[illegible]धि[illegible]
[illegible]संकारस्यापारमार्थिकत्वेन वस्तु[illegible]
[illegible]स्यात्[illegible]चिदापि[illegible]
[illegible]त्तिः [illegible]सर्वेषां[illegible]न

स

गुरुपरंपरायामस्य ज्ञानमस्ति चेत् भेददर्शनतत्कार्य्योः
पदेशासंभवः भेददर्शनमस्ति चेत् अज्ञानं स्यात् गुरोः
त शिष्य[illegible]ज्ञात्वादिवस्तुतो[illegible]उपदेशो न संभवति किंच गु ॐ
रोः द्वितीयाभावविज्ञानादेव ब्रह्मभावात् तस्य सकार्यस्याविद्या र्य्यः
नष्टत्वात् शिष्यं प्रत्युपदेशो निष्प्रयोजनः [illegible]कल्पि द्धः
तत्वकाल्पनिकमिति चेत् शिष्यस्तत्त्वज्ञानयोरपि काल्पनि
कत्वात् देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा । त
था देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति १३ दृष्टान्तमिति
[illegible]लिखित[illegible]पूर्वापरविरोधित्वेनानिर्वचनीयमिति चेत्
६८ [illegible]तत्त्वज्ञानेऽपि समानमिति न देवमिव[illegible]
[illegible] [illegible]उपदेशात्[illegible]मेवेति[illegible]निवारयति

म्लि॰ २२ एकस्मिन्देहे वर्त्तमानस्य देहिनः कौमारा
वस्थां विहाय यौवनाद्यवस्थाप्राप्तौ आत्मनः स्थिर
त्वबुद्ध्या यथात्मा नष्ट इति न शोचति देहान्तरप्राप्
तावपि तथैव स्थिर आत्मेति बुद्धिमान् न मुह्यति
तस्मादात्मनां नित्यत्वादात्मनो न शोकः स्यात् एता
वदनुवक्तव्यं आत्मनां नित्यत्वान्नाशे बालादिकमेव
पृथक्तयात्मनां कर्मोचितदेहसंसृष्टानां तेषां
विधिनिषेधके शास्त्रीयस्वधर्माचरणं युद्धादिरूप
नाभिसन्धिफलं कर्म कुर्वतामवर्जनीयं इष्टवि
योगाप्रियसंयोगादिप्रयुक्तसुखदुःखं स्वाभाविकं
मि॰ २३ मे मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः
स्प

खदां आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भार
त १४ नु यावत्शास्त्रीयकर्मसमाप्तिर्दंतत्प्रवृत्ती
मर्त्यलिंगं तत्रमेवाह शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः सा
क्षयात्तन्मात्राकार्यत्वान्मात्रा इत्युच्यन्ते श्रोत्रादि
भिस्तेषां स्पर्शाः शीतोष्णसुखदुःखादिरूपाः सु
खदुःखप्रदत्वात् शीतोष्णपदाः प्रदर्शनार्थः
तानृ धैर्येणायावत् द्वादशाब्दीयकर्मसमाप्तिस्ता
नित्यत्व मेवागमापायित्वादुत्पत्तिनाशवत्त्वेनाना
त्मानित्यावंयत्कर्मनाशोसत्यागमापाया
त्वमापिनवर्ततइत्यर्थः १४ यं हि न व्यथयन्त्येतं
धैर्यादियुक्तमव्यजातीयदुःखसुखंवव्यत्यया

गीताभा. नमस्तत्त्वसाधनत्रयास्ववृत्तौ चितं छ द्वादि.
१६ कांकस्मनिमित्तालिंगफलं कुर्वाणानां दंतकर्षिण:
शस्त्रपातादिस्तद्दुःखस्पर्शीत व्यथयंतिस एवा
स्तन्नश्रुतानुधयानिनिवाद्दशोद्भुः इवासाहिस्तुरित्य
मात्र= र्थः प्रकृतमात्मनोनित्यत्वादितावदेवमन्ये कर्तव्य
मित्यर्थः १५ यत्त्वात्मनाः नित्यदेहानां स्वभा
आविर्भावविनाशिनं शोकादिनिमित्तं तु कर्णगतात्तत
गतात्तत्स्मरणादनुशोचितुं पंडिता इति तदुपपाद
तान् १५ यं हि न व्यथयंत्येते पुरुषं पुरुषर्षभ
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते १५ ना
सतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः उभयो

इपिहृष्टोंतत्त्वयुयोलाकपरिभिः १६ असतोदेहस्यस
द्भावोनविद्यतेसतात्मात्मनोस्वभावः उभयोर्देहात्म
नोतत्पलभमानयोर्यथोपपत्त्यास्थिनत्वदर्शिभिस्तो
दृष्टः निर्णयास्ततत्वात्मितत्परास्यानिर्णयइहोन्तशब्दे
नोच्यते देहस्याविद्दत्त्वेनसत्त्वमेवतत्वतःपंच्यात्मन
श्चचेतनस्यसत्त्वमेवतत्त्वतःपालिग्निनिर्णयो ह्रस्वस्य
र्थः विनाशस्वभावोस्यसत्वस्याविनाशस्वभावः १
सत्त्वं यथोक्तं भगवता पराशरेण मस्माज्ञ विज्ञा
नतोनास्तिकिंचित्क्वचित्कदाचिद्विजवस्तुजातंज्ञानं
८० तत्तु नाशितसंदेहोनाशिद्रव्यापपादितं भवेत् कालान
हेयगपितान्यसंज्ञात्मकपेभिर्येरिरगाभयादिसम्भवाभावाद
वे

गीताभा. सूत्रपत्तत्र किमिति अन्नाप्यं भवंतस्ते देहाद्य विनाशिन

१७ आविर्हीन्द्रिय्यते नरेकुमत्वासत्यमुपदेशाहे तरिति गी

म[illegible] अत्र ठसन्कार्यवादत्या संगतत्वान्नतत्परो [illegible]

कः [illegible] भावज्ञातमोहितस्यतत्मो हृशांतयेपु

[illegible] विनाशित्वरूपविवेक एव कर्त्तव्यः स एव कात्ता [illegible]

गत्या [illegible] शोचंतीतिवक्तुमः स एव अविनाशि

तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् [illegible] इत्यंततरमुपपादितोय

थोक्त एवार्थः १६ अथात्मवस्तु अविनाशित्वं कथ

मुपपद्यत इत्यत आह अविनाशितु तदिति यदा

त्मतत्त्वं तु अविनाशीति विद्धि येनात्मतत्त्वेन चेतनेन

[illegible] व्यतिरिक्ता [illegible] सर्वमिदमचेतनं व्याप्तं एकत्वेन

निवृत्तिशायस्त्[illegible]न्वाद्वात्म नोऽविनाशानर्हं कृष्ण मन्तु
मिति मौनका[illegible]त्यदोष्योऽविनाशकर्तुमर्हति न कश्चि
त्पुनः पातकस्मात् स्थूलत्वादाशाशकोऽहि शस्त्रजलाग्नि
[illegible]दिभिर्नाशः [illegible] पिलीकरोति [illegible]
दयोऽपि वियोग[illegible]योगेन [illegible] ऽपि अवि
६८ नाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततं विनाशमव्यय
स्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति १७ अंतवंत इमे देहा
नित्यस्योक्ताः शरीरिणः विनाशमव्ययस्यास्य
न कश्चित्कर्तुमर्हति १८ [illegible]नाशयन्ति [illegible] १७
[illegible] विनाशि शरीरं तदेहस्तु विनाशि [illegible]
[illegible]त्याह अंतवंत इति [illegible]

प्रा इमे देहा अंतवंतो विनाशिनः स्वभावतः उपचयापचयात्मकाः
कार्यहेतवः कर्माधीना उत्पन्नाः नित्यस्य शरीरिणः क
र्मफलभोगार्थं ... संघातरूपाः देहाः पुण्य
पुण्यपापयोः ... विनाशि
नः आत्मानः ... अविनाशिनः अप्रमेयस्य न
च्छिद्यते ... अप्रमेयत्वात् पापपुण्ये ... अपि प्रमाणैः तथा
... इति प्राहुः ... इति ...
श्रुति ... अविनाशिनः ... फल ...
देहे ... ज्ञानान् ... प्रमा
... उपलब्धेः कथं देहादीनि विषयदेशानि ...
आत्मा ... प्रतिपद्यते ... तस्मात् एकत्वं ...

पचयात्मकत्वात्प्रमादत्वात्पापकत्वाद्बुद्धियुक्ता
नित्यं देहोत्पत्त्ययोग्य कर्मणा छत्रीविरागः कर्मफलत्या
गार्थत्वाद्दैहिकाद्युत्पत्याश्राविनाशीन कर्माद्युत्पत्ति
मन्यस्त्वभावस्त्वद्वत्मनो नित्यस्वभावत्वाद्बुद्धियुक्तं
पितृशोकस्थमिति शास्त्रपान्नादिरु क्षयतश्श्रौः
स्वगतीन्यगतात्प्रतामो निर्यात्येकाम स्तोत्व
प्राप्तयेक्तमामिसंहित फलद्युद्धिः कर्मविषय
५८ एवकृताकल्पभावमात्मना नयातिरिक्तं वाकौन्
तेषञ्चैनं केनापि हेतुना धर्मकत्मेण यो तौ विहित
६८ नित्यकर्मेति विस्मयनित्यत्वाद्रुध्यं दृश्यं श्रुत्वा
[illegible] हिति यत्एवं यथात्मनां हत्या तौ यदुक्ता

गीताभा- स्त्रादीनां वियोगकरणावाची नाहिंस्यात्सर्वाणि भू-
१९ तानि ब्राह्मणो न हन्तव्य इत्यादीन्यपि शास्त्राणि
विहितशरीरवियोगकरणविषयाणि १९ उभौ
तौ न विजानीतो नित्यत्वेनात्मपरिज्ञानाभिप्रायान्मनोज
य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतं उभौ तौ न विजा
नीतो नायं हन्ति न हन्यते १९ न जायते म्रियते
वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः अजो नि
त्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे २०
न्ममरणादयः सर्वे विकारा येन न देहधर्मा आत्मनोऽनु
च्यन्ते: न जायते म्रियते वा इत्यादिनाभिधानतया
सर्वेषु देहेषु सर्वेषां कल्पयंस्तामेव जन्ममरणादिकल्पि

दात्मानं न स्पृशति: नायं भूत्वा भविता वा न भूयः अयं कल्प
दौ भूत्वा भविता: कल्पादौ नैनं न भविता च केषुचित्कल्पा
नि श्वस्यति देहेष्वागमेनोपलभ्यमानं कल्पादौ जननं
कल्पान्ते च मरणमेव भावमात्मानं न स्पृशतीत्यर्थः अत
सर्वदे गतस्मात्मा च अत एव नित्यः शाश्वतः प्रकृति
वद्बाद सत्परिणामोऽपि न जायते पुराणः पुरापि नवः
सर्वदा पूर्ववद्वस्तुभावत्वात् इत्यर्थः अतः शरीरे हन्य
माने न हन्यते य आत्मा २० एवमपि वेदाविनाशि
नं नित्यं य एनमजमव्ययं कथं स पुरुषः पार्थ कं घात
३. यति हंति कं २१ वासांसि जीर्णानि यथा विहाय न
वानि गृह्णाति नरोऽपराणि तथा शरीराणि विहाय

गीता भा॰ जी[illegible] निर्दयया [illegible] निवेद्यो २२ [illegible]

२०

[illegible]

[illegible] वेद सर्वतः देव मनुष्यादि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] एवं [illegible]

[illegible]: २१ यथापि

[illegible] शरीर [illegible]

[illegible] शरीर [illegible]

[illegible] २२

वासांसि जीर्णानि [illegible]

ऽधिकतरकल्याणं शरीरं गृह्णाति शास्त्रादवगम्यते।
इति जीर्णानि वासांसि विहाय नवानि कल्याणानि
वासांसि गृह्णाति एवमेव जीर्णानि शरीराणि विहाय पते
पुरुषा विनाशे नित्यत्वाद्धि येन सर्वमिदं ततमित्यत्र सु
वेति शरीराणि स्वयं गृह्णाति संयाति
२२ नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः २३ अच्छे
द्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च नित्यः स
र्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः २४ अव्यक्तोऽय
१८ मचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते तस्मादेवं विदित्वै
नं नानुशोचितुमर्हसि २५ शास्त्रोगम्य बुद्धा ...

द्धलदहनक्लेदनशोषणान्यात्मनः प्रतिकर्तुम
शक्नुवन्ति सर्वगतत्वादात्मनः सर्वगतत्वं च व्यो
मस्वभावत्वेन यात्सर्वेभ्यः सर्वनिष्ठ ॥ सूक्ष्मत्वाद्व्यव
नव्याप्यानर्हत्वाच्चाप्यकर्तव्यत्वाच्च छेदनदहन
क्लेदनशोषणानां अतस्तस्यात्मनो नित्यः स्थाणुः
स्थिलोऽयं सनातनः स्थिरस्वभावोऽयमकंपः पुरा
तनश्च २४ छेदनादियोग्यानि वस्तूनि चक्षुः प्रमा
णेन व्यज्यन्ते नैवमयमात्मा तद्विपरीतः अव्यक्तः अ
तः छेद्यादिविसजातीयः अचिन्त्यश्च सर्वविसजाति
सजातीयत्वेनैव स्वभावयुक्तत्वेनाचिन्त्यत्वात् ।
चिन्तापि कुत्रापि नास्ति अतश्चायमविकार्यः विकारयुक्त

हि॥ तस्मादुक्तलक्षणमेनमात्मानं विदित्वा त्वं नानुशो-
चितुमर्हसि २५ अथ नित्यजातं नित्यं देहमेवैनमात्मा-
नं मन्यसे देहान्तिके मृतं क्षणं त्वं तथा अथवा एनं
नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं तथापि त्वं महाबा-
हो नैवं शोचितुमर्हसि २६ जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः
ध्रुवं जन्म मृतस्य च तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शो-
चितुमर्हसि २७ एवमात्मनित्यत्वान्न शोचितुमर्हसि
परिणामस्वभावस्य देहस्योत्पत्तिविनाशयो-
रवर्जनीयत्वात् २८ उत्पन्नस्य हि ध्रुवः अवश्यंभावी विनाशो
यदुत्पत्तिधर्मेण त्वा विनष्टस्यापि जन्मावश्यंभावि
यं कथमिदमुपलभ्यते विनष्टस्योत्पत्तिरिति चेत्
११

एवोऽस्यत्वुपलब्धेः सतनश्चानुपलब्धेः उत्पत्ति
विनाशमादयः सतो द्रव्यस्थावस्थाविशेषाणां
मध्ये नीतिह द्रव्याणि संस्थेवरचनाविशेषयुक्ता
निपटादीन्तुच्यन्ते असत्कार्यवादिनाप्येतदेवो
पलभ्यते तदाहि निश्चयं कसंस्थानविशेषाणामेको
त्पत्त्यस्य दाभ्यां निरंप्रतीयते कारकव्यापारमा
त्रभञ्जनव्यवहारा विशेषाणांमेवावस्थापय
तेः नद्रव्यांतरकल्पनायुक्ताऽस्त्र उत्पत्तिविनाशा
दयः सतो द्रव्यस्यावस्थांतरप्राप्तिविनाशश्च
च्यते मृद्द्रव्यस्यापिंडत्वघटत्वकपालत्वचूर्णत्व
कणादीति संज्ञाविशेषमध्यप्राप्तिभासनम्

नृतिर्यग्नान्येव तत्रकोपरि देवत्वं २८ यथाहि जवि
पविशरणामी दुःखपरिणामिपर्यंकाय वर्जनीयाः तत्रापू
र्वविस्थायां दुःखस्योत्तरावस्थाप्राप्तिर्विनाशः सैव
मेदुःखस्य चोत्पत्तिः एवं कुत्सापि विनाशतव्यं
परिणाम परंपरापरिणाममित्यो दुःखस्यापविलयै
त्रिवतत्रशोचितुमर्हति २७ यत्तो दुःखस्य पूर्वा
वस्थाविशेषावस्थोत्तरप्राप्तिदर्शनेन पालीयया
शोकः सोपि मनुष्यादिवत्तो भुवनस्थैव तीर्थ्याह
मनुष्यादिदेहान्तिसंतत्यैव दुःखाराष्पमुपलब्धं पूर्वा
४३ वस्थानुपलब्ध्यमनुष्यत्वाभिमन्यावस्थाना अनु
पलब्धं आवस्थानिस्वेभ्भावशुवर्ततीत्यति नत

वृथापरिदेवनानिमित्तमस्तीति एवं शरीरात्मनाशादेही
नाशनिशोकनिमित्तमित्युक्त्वा शरीरात्मनोरिति आ
श्चर्यस्वरूपमात्मानंदुर्बोधवक्ताश्रोताश्रवणात्वः
मात्माविवक्षयादुर्लभ इत्याह एवमस्मत्त्वसमाव
रोजन्तरमशक्तवस्तुविसजातीयत्वेन्यत्माश्चर्यवदद्व
स्थितमवद्वारे भुजंरुद्धमहदनन्तपरमात्मतायाव डेव
चिन्तयन्तिः कश्चित्पश्यति निर्माण्यातिकश्चित्परस्मै
वदः आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति
तथैवचान्यः आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रु
त्वाप्येनंवेदनचैवकश्चित्. २९ देहीनित्यमवध्यो
यंदेहेसर्वस्यभारततस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वं

शोचितु महिमि २० नि एवं काश्चि देवस्मरागो त्नि [illegible]
य्येतं यथा [illegible] स्थितं भत्त्व नोनकाश्चि हु द चक [illegible]
हृदु [illegible] शो [illegible] पि जत्व तो [illegible] नं न [illegible] : प्रवर्ता हु
[illegible] मि [illegible] भवानि २९ सर्वस्य [illegible] दि देहि [illegible]
हेव [illegible] मानां [illegible] नि त्य मव [illegible] मि [illegible] :
[illegible] स्मा [illegible] दे वा दि [illegible] नाति [illegible] वि
[illegible] मा [illegible] व [illegible] : [illegible]
नि [illegible] वि [illegible] त्व [illegible] दे [illegible] की [illegible]
४१ तात्पु हि [illegible] शो चिन्तु महिमि [illegible] स्यादी [illegible] ति
३० अपि चे दं प्रा [illegible] शा मा [illegible] ४
[illegible] वि [illegible] हि [illegible]

र्याद्याप्रकाशः प्रवृत्तासौ युद्धादत्य ग्राह्यतावित्यास्त्या
श्रेयोविस्वधर्ममपिचावेक्ष्यनविकंपितुमर्हसि । मर्हसि
क्षत्रियस्यश्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते ॥३१॥ यतःशौ
र्यंतेजोधृतिर्दाक्ष्यंयुद्धेचाप्यपलायनंदानमीश्व
रभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजमित्यादिवक्ष्यते ।
अग्रीयोमीयादिषुचताहिंसापशोर्तिहीनत
रागादिहेतुपरित्यागपूर्वकंकल्याणहेतुस्वर्गा
दिप्रापकत्वंतुकेवलंकल्पनत्यक्त्वा डयेनम
रिष्यासिदेवंह्यविषापादयामिः स्वजनैः नम्रपांके
भिकुम्भोतानपिद्रुःहृतः । नम्रत्वदेवसाकिनादूर्याति
धविश्रेयतेरथंचउक्तेश्रेयःकल्याणात्सदे

हादिप्राणिरक्षणार्थत्वात्संग्रामस्य जीवगणक्षित्यादित्राणात्
क्षत्रियकिन्तु कारुण्यादिक्रूररूपमारुत्स्येवात्यवहार
मेव स्वर्गश्रेयस्साधनादिसंग्रहपदं ३१ अयत्नोपनतमि
दं निरतिशयसुखोपायभूतं नातिविलम्बिहि शंसुखं
सुखिनः पुण्यवन्तः क्षत्रिया लभन्ते ३२ अयत्नक्ष
त्रियस्य तत्र धर्मयुद्धमिदं मा त्यज संग्रामं मोहात् यद
ऋच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतं सुखिनः क्षत्रियाः पा
र्थ लभन्ते युद्धमीदृशं ३२ अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं सं
ग्रामं न करिष्यसि ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा
५८ पापमवाप्स्यसि ३३ अकीर्तिं चापि भूतानि कथ
यिष्यन्ति तेऽव्ययां संभावितस्य चाकीर्तिर्मरणा

इति निरिच्यते ॥३२॥ त्वकाहि छ्यसि चेन्मनः प्रारब्धस्य
स्वधर्मस्याकरणान्मुख धर्मफलं निरतिशयसुखं
विजयेन निरतिशयां कीर्तिं त्वाण पंति एत्रे पापमवा. कीर्तिं च
प्स्यसि ॥३३॥ न केवलं निरतिशयसुखकीर्ति
हानिमात्रं पार्थे युद्धे प्रारब्धे पलायिनः अपकीर्तिं
देशकालव्यापिनीमकीर्तिं समर्थात्मसमर्थ
स्यापि सर्वाणि भूतानि कथयिष्यन्ति ततः किमिति
चेत् शौर्यवीर्य पराक्रमादिभिः सर्वसंभावित
स्य तद्विपर्ययप्रज्ञानां अकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते
एवंविधायाश्चकीर्तेर्मरणमेव श्रेय इत्यर्थः ॥३४॥
बंधस्त्वेतान्नाकरायाहभयाद्रणादुपरतं त्वममस्यन्ते

माकीर्तिः कथयिष्यन्ति यत्र त्वां हि भयादिति
येषां कलहं कर्तुं यो धनादीनां महारथानां इतः
पूर्वं त्वं भूत्वा भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः
येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं अवा ३५
च्यवादांश्च बहून्वदिष्यन्ति तवाहिताः निन्दन्तस्तव साम
र्थ्यं ततो दुःखतरं नु किं ३६ येषामेव बहुमतो भूत्वा
त्वं नीचकृत्यसमुपास्यते निन्दनैः व्यापादनं बालात्ववत
गृहीतायाः सिद्धिम् महारथात्वाभयाद्रणादुपरतं
मंस्यन्ते भूतानां हि वैरिणां शत्रुभयात्तैर्बहुमानो
४६ दिनाद्रणादुपरतैर्निन्दनैर्युक्तो ३७ किं च भूतानामे
भू० आ० स्मात्संग्रामे योऽकर्म मयं पापैः स्यात् धर्मयान

गीताभा०
२६

अभ्यासात् [illegible] धानात् [illegible] मत्कर्मपरमो [illegible]
[illegible] मदर्थं [illegible] अवाप्स्यसि [illegible]
अथ [illegible] मद्योगम् [illegible] यतात्मवान्
[illegible] एवं [illegible] सर्वकर्मफल [illegible]
[illegible] ॥११॥ श्रेयो हि ज्ञानम् [illegible]
[illegible] ध्यानं [illegible]
[illegible] त्यागाच्छान्तिरनन्तरम्
[illegible]
[illegible] फलत्याग [illegible]
[illegible]
[illegible]

सेमाहीं तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ३७
योगं परमं कृत्वा पार्थ लिंबरणामोदासा यत्नाम्या
निश्चित्य तदर्थमुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धायत्नवैनदेवबु
द्धामिप्रायाभिप्रायः ३७ ममदोषार्य युद्धाय सुखप्रकार
माह एवं देहातिरिक्तं यस्य सुखमस्त देह स्वभावं नि
समात्मानं ज्ञात्वा सुखदुःखावर्जनीय शास्त्रपाता दि
निमित्तक सुखं दुःखं स्वार्थलाभालाभौ जयापराजयौ
विकारि बुद्धिः स्वर्गादिफलाभिसंधिरहितः केवलक
र्तव्य युद्धारम्भत्वस्वं कुर्वाणोन पापमवाप्स्य
१२ सि पापं दुःखं वर्ततु एव संसारं नो वा प्राप्स्यसि संसार बंधात्
मोहं यस्त्यजत्यर्थः ३८ एवमात्मयाथात्म्यज्ञान

मुपादिश्यतत्स्वर्गं कं प्रोक्तसाधनत्वं कर्मयोगं च।
[illegible]मारभते सांख्ये बुद्धिः ॥ ३ आवधारणीयमा[illegible]न
त्वं सांख्यं ज्ञानं व्यं प्राप्तं तत्त्वेन ज्ञातायया बुद्धि
भिये [illegible] वा[illegible]मिथ्याख्य दुःखदुःखं तेन समे
त्वाला[illegible]जपाकाले नेनो ऽभ्रायवडजपाव
वपापमवाप्स्यासि ॥ ३८ एषा तेऽभिहिता सांख्ये बु
द्धियोगे त्विमां शृणु ॥ [illegible] कर्मबंधं प्र
हास्यसि ॥ ३९ तस्मात्स्व[illegible]तानि[illegible]
त्विठ[illegible]तित्यं तेन से बी भिहिता [illegible]
वकं प्रोक्तसाधनत्वेन [illegible] योगे बुद्धि [illegible]
कर्म[illegible]ः [illegible] ॥ ४०

कर्मबुद्धियोगादिति वक्ष्यमाणयोगोपायबुद्धिं
[illegible]व्याख्यातामिमामाधिधायमानां शृणु यया बु
द्ध्या युक्तः कर्मबंधं प्रहास्यसि कर्मसंगाद्बंधः कर्मबं
धः संसारबंधप्रवृत्तधर्मः वक्ष्यमाणया बुद्ध्या युक्तस्य ३९
कर्मणो योगमाहात्म्यमाह नेह कर्मयोगे नाभिक्रमना
शोऽस्ति अभिक्रमस्यारंभस्य नाशः फलसाधनभावनाशः
आरंभस्य सुनाशः [illegible] निष्फलत्वं कृष्याद
वद्विच्छेदे प्रत्यवायो न विद्यते अस्य योगाख्यस्य स्व क्रमे
धर्मस्य स्वल्पं लेशोपि महतो भयात्संसारभयात्त्रायते
४० ह्यपवर्गः प्राप्यते वै ह्याकृत्वा विना [illegible] विद्यते इ
श्री० पुनरपि अपरं [illegible] लौकिकानि वैदि

गीता भा॰
१८

कादिवत्साधितानिविविधिलानिवैगुण्ये फलताश्च भवति
प्रत्यवायाश्च भवंति काम्यकर्मविषयवत्तु
नैताभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते स्वल्पम
प्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् व्यवसायात्मि
का बुद्धिरेकेह कुरुनंदन बहुशाखा ह्यनंताश्च बुद्ध
योऽव्यवसायिनां ४१ ह्येतां साधनभूतकर्मयो
ग्यां बुद्धिं विशिनष्टि ४० इह शास्त्रीये सर्वात्मिक
र्मणि व्यवसायात्मिका बुद्धिरेका मन्तराणबुद्धये
कर्मयोगबुद्धिर्व्यवसायात्मिका बुद्धिः व्यवसायेन नि
श्चयः सा हि बुद्धिरात्मना स्यात् आत्मानिश्चयपूर्विका
काम्यकर्मविषयात्तु बुद्धिर्व्यवसायात्मिका तत्र

लिकामनाधिकारो देहातिरिक्तात्मतत्त्वमात्रमपे
क्षितं नात्मस्वरूपयाथात्म्यनिश्चयः स्वरूपया
थात्म्यनिश्चये सति स्वर्गादिफलार्थित्वतत्साधनभू
तानुष्ठानतत्फलानुभवानामसंभवात् अविवे
किनां तु तिर्यव्यवसायात्मिका बुद्धिरैकफलसाध
नाविषयत्वे एका। यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवद
न्त्यविपश्चितः वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति
वादिनः ४२ भोगैश्वर्यफलाय प्रवृत्ताः सर्वा
णि कर्माणि विशेषेण [illegible] शास्त्रार्थ [illegible]
५६ मान्यकर्मविषया बुद्धिरैकैव यस्यैकफलसाधन
तया आग्नेयादीनामशेषाणां लौकिकर्त्तव्यताबहुलां एक

गीताभा॰ २९

शास्त्रार्थतयाप्ताधिषवाद्बुद्धिरेकान्तबुद्धिस्त्वपर्वः सर्व
वसायिनां तत्स्वर्गपुत्रपशुअन्नप्रतापाद्यादिफलसाधन
कर्माधिकृतानां बह्व्यः फलानन्तत्वादनेनाः तत्वा
पि बहुशाखाः एकस्मै फलाय चोदितोपि दर्शपू
र्णमासादिकर्माणि फलबहुश्रुतेः प्रजात्वमा
शास्त्रश्रुत्यादिव गंतावान्तरफलभेदेन बहुशाखा
त्वं वा विपरीतेन तो व्यवसायिनां बह्व्यो ऽनन्ता बहुशा
खाश्च एकं दुष्कर्मवानिनित्येषु नैमित्तिकेषु वक
र्मसु प्रधानफलान्यवान्तरफलानि च यानि श्रू
यन्ते तानि तानि विलोकयितुं पाणिपादि त्यज्य मोक्षैकफ
लतया सर्वाणि कर्माणि एकशास्त्रार्थतया तु

यानिकाम्यानिवस्ववर्णाश्रमोचितानिनित्यानितत्फला
निपरित्यज्यमोक्षसाधनतयानित्यनैमित्तिकैरे
व वकृतार्थतयाफलमदृष्टैर्यान्तीति ४३ अथकाम्य
कर्माधिकृत कामात्मानःस्वर्गपराजन्मकर्मफल
प्रदांक्रियाविशेषबहुलांभोगैश्वर्यगतिंप्रतिभो
गैश्वर्यप्रसक्तानांतयापहृतचेतसां व्यवसाया
त्मिकाबुद्धिःसमाधौनविधीयते ४४ नन्विदानीं
यामिमांपुष्पितांपुष्पमात्रफलामापातरमणीयां
वाचंअविपश्चितोल्पमेधसः भोगैश्वर्यगतिंप्रतिप्रव
३ दन्मानाःप्रवदन्तिवेदवादरताःवेदेषुयेस्वर्गादिफ
लवादाःतेषुसक्तानान्यदस्तीतिवादिनःतत्संगाति

ईकेरास्वर्गादिहेतुरधिकं फलं नान्यदस्तीति निवदंतः का
मात्मानः कामप्रवणमनसः स्वर्गपराः स्वर्गपरायणाः
स्वर्गादिफलावसाने पुनर्जन्मकर्मारव्यफलप्रदां क्रि
याविशेषबहुलां तत्कृतान्वदन्ति न तया क्रियाविशेषब
प्रचुरां तेन भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तया वाचा भोगैश्व
र्यविषययाऽपहृतात्मनां यथोदितानां व्यवसायात्मि
का बुद्धिः समाधौ मनसि न विधीयते नोपपद्यते समा
धीयते ऽस्मिन्नात्मज्ञानमिति समाधिः मनः तेषां मन
स्यात्मनिश्चयपूर्वक मोक्षसाधनभूत कर्मविषया
बुद्धिः कदाचिदपि नोपपद्यते इत्यर्थः अतः काम्येषु
कर्मसु स्वस्वगुणानसंगः कर्तव्यः ४२ ४३ ४४ एवम

यंत्राल्पफलानि त्रैगुणपविषयावेदा निस्त्रैगुणयो।
भवार्जुनानिर्द्वंद्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षेमआत्म
वान् यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके तावान्सर्वे
षु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ४६ पुनर्जन्मप्रसवा
निकर्माणि शिमात्रा विस्तरेणाभ्यो विवक्षणकामपान्मो
क्षीवते प्रवृत्ता वेदाः किमर्थं वदंति कस्यं ता वेदाः
दिनं त्वाङ्भत योत्त्वानैश्च यत्ना हृत्त्वयो गुणात्रैगुणावं
सत्त्वरजस्तमः प्रचुराः ७ कथं त्रैगुण्याय शाक्योत्त्वाने
नाहि विषया वेदाः तमः प्रचुराणां रजः प्रचुराणां सत्त्व
प्रचुराणां च कर्मफलत्वेपेवाहि तस्मद्बोधयन्निर्द्वंद्वः
यदेषां त्रिगुणातत्त्वसाम्यत्वादिसाधनमेवाहितं ता

ववोधयंयन्तिनैदैतत्तज्जसत्त्वः प्रचुरतयासात्त्विकफलमो
ह्लादिकरवाः स्वापेक्षितफलमजानन्तः कामप्रावल्या
विवशाःत्रैगुण्यायेऽपायभ्रान्त्याप्रभवन्तुभवेयुः अत
स्त्रैगुण्यायविषयावेदास्त्वंतुनिस्त्रैगुण्योभवरजस्त
मोसत्त्वप्रचुरत्वंनदेवन्द्वं पदार्थंत्योत्यसंकीर्ण
गुणस्यप्रचुरोभवनतत्प्रचुर्यवर्द्धयेत्यर्थः निर्द्व
न्द्वः निर्गतः सांसारिकत्वभावः नित्यसत्त्वस्थः गुण
त्रयरहितः नित्यमवृद्धसत्त्वस्थोभवकथमितिचेत्
निर्योगक्षेमः आत्मतत्त्वरूपमात्मा तद्गुणायवहिर्मुखता
तामपर्याप्तांयोगंप्राप्तानांवहेतुंमंपरित्यज्यप्रक्रमा
वान्भवक्षात्मात्मरूपान्वेषणपरोभवएवंवर्त्तमा न

स्वत्रे ज्ञत्तमः प्रवृत्तानि शुभानि सत्वं च वत्रुद्वेनक
वेदो हित्वं सर्वं सर्वस्योपादेयं च यथा सर्वविध्यापिरिक
ल्पितं सर्वत्र: संसुधोदके उदपाने पिपासोर्यावान
र्थः तावद्देवपानीयं प्रयोजनं तावदेव देवत्रेतोपादी
यमनं सर्वं एवं सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः
ब्रह्मतत्त्वं धीप्राप्तानः वैदिकाविज्ञानवृष्टसंकुलः वेदि
कस्य सम्मुदोर्धदेवमोदसाधनं तदेवोपादेयं कव्वा
त्त्वम ४५ ४६ ततः सत्त्वस्य समुद्दोरे तावदेवो
पादेयमित्याह नियते मित्रिकेकाम्येचकेनाकिफ
लविशेषेरासंबंधित यामूपमासाणक र्मणीमानित्व
सत्त्वस्य समुद्दोत्तेकर्मण्यो अधिकारः कर्माधिकार

नुबंधनयावगतेषु फलेन कदा कर्मण्येवाधिकार
स्ते मा फलेषु कदाचन मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगो
ऽस्त्वकर्मणि ४७ चिदध्याधिकारः तत्फलस्य बं
धहेतुत्वात्फलरहितस्य केवलस्य मदाराधनरू
पस्य मोक्षहेतुत्वान्मा कर्मफलहेतुर्भूः त्वयानुसं
धेयकर्मणीति नित्यस...स्यजनवाकार्त्स्न्यमप्यनुसंधेयमु
क्तेः फलस्यापि हेतुत्वव्यपदेशात् हेतुरनुसंधेयं भ
द्भयं गुरुणोक्तं वा सर्वेषु ...रमापित्वा वसंधेयमित्युक्त
न्निवदनेन एवमनुसंधाय कर्मकुरु स्व कर्माणि
नुष्ठाने नयोत्स्यामीति पक्षपाताभिहितं न तत्त्वतः सं
गोऽस्त्वकर्मणि प्रकारेण बुद्ध्यादि कर्मण्येव संगोऽस्तिव

त्यर्थः ४७ कृतादेवस्यस्वीकरोतीत्याह्यवमुक्त
त्रिगुसंगंत्यक्त्वा कर्त्तृत्वादीनि कर्माणि योगस्थः कु
रु तत्र कर्म फलं तत्र सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा फल
सिद्ध्यसिद्ध्योः समत्वं योगस्य इत्यत्र योगश
ब्देनोच्यते ४८ योऽसौ सिद्ध्यसिद्ध्योः समत्वलक्षणं चि
त्तसमाधानं किमर्थमिदमसत्फलादुच्यते तत्र योगस्थः
योगं समाधानं फलं त्यागविषयो योऽसौ फलादिसिद्ध्य
सिद्ध्योः योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनंज
य सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ४८
११ समत्वं विषयबुद्धियोगस्तद्युक्तात्कर्मणो दूरेण
कर्मरूपेणावरं महदन्तरं ह्ययोऽतः फलं पंकर्षि फलं
५

क

यं उक्तबुद्धियोगमुक्तकर्माणि निखिलसांसारिकदुःखानि
हर्तृकतया परमपुरुषार्थलक्षणमोक्षं प्रापयति इ
मत्सत्वपरिणामिनं दुःखरूपं संसारमित्तिच्छन्तः कर्माणि
क्रियमाणानि अनेनैव बुद्धियोगे शरणमन्विच्छ यतस्तां
वासस्थानं न स्यात् एवं बुद्धियोगं कर्मस्थितौ न पर्थः कृपणाः
फलहेतवः फलसंगोन्मादिनः कर्मकर्तारः कृपणाः
संसारे भवेयुः ४९ बुद्धियोगयुक्तः कर्म कुर्वाणः
उभे सुकृतदुष्कृते अनेकजन्मादिकालसंचिते पुण्यपापे
बंधहेतुभूते जहाति तस्मात् उक्तलक्षणबुद्धियोगाय
युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलं कर्मसु क्रियमाणेषु
बुद्धिकौशलं मनो युज्यते अनेन इति योग इत्यर्थः अ

न्मबंधविनिर्मुक्ताःपदंगच्छंत्यनामयंबुद्धियुक्ताः
कर्मजंफलंत्यक्त्वाजन्मबंधविनिर्मुक्ताःगच्छंत्यनामयं
पदंगच्छंतिहिप्रसिद्ध एतन्मसर्वस्वयुपनिबंधनमड३
दूरेणह्यवरंकर्मबुद्धियोगाद्धनंजय बुद्धौशरणम
न्विच्छकृपणाःफलहेतवः ४९ बुद्धियुक्तोजहा
तीह उभेसुकृतदुष्कृते तस्माद्योगाययुज्यस्वयो
गःकर्मसुकौशलं ५० कर्मजंबुद्धियुक्ताहिफलंत्य
क्त्वामनीषिणः जन्मबंधविनिर्मुक्ताःपदंगच्छंत्य
नामयं ५१ यदातेमोहकलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्य
ति तदागंतासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच ५२
: ति पं ५२ डक्रमकारेणकर्माणिवर्तमानस्य

गीताभा॰
३४

कृत्यानिर्धूतकल्मषं स्यात्तेबुद्धिर्यदामोहकलिलंअत्यल्प
कलंसंगहेतुभूतंमोहरूपंकलुषंव्यतितरिष्यति त
दाश्रुतेतत्सर्वंत्याज्यत्वेनाश्रुतस्यफलादेर्यातिःपश्चा
च्छ्रोतव्यस्यश्रुतस्यचनिर्वेदंगन्तासिगमिष्यसि ५२
: योगोत्तिमंपरमपुरुषमादितोनिकस्यात्मयत्नमाह
नपूर्वकस्यबुद्धिविशेषस्यसंस्कृतकर्मानुष्ठानस्यफ
लंभूतंयोगाख्यमाहश्रुतीत्यादिरामानुजसम्मतःप्राव
योनाविशेषणःसतिपन्नात्स्वमहोन्नस्यविसजातीयति
स्यानिरातिशयस्वात्मविषयास्वयमचलाएक
श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्चलासमा
धावचलाबुद्धिस्तदायोगमवाप्स्यसि ५३ तृष्णा ग

द्धिः निःसंगकर्मानुष्ठानेन विमलीकृते मनसि यः
शान्तिस्खला स्यात्स्यात् तदा योगमात्मावलोकमवा
प्स्यसि एतदुक्तं भवति शास्त्रजन्यात्मज्ञानपूर्वकक
र्मयोगः स्थितिः प्रज्ञतास्य शास्त्रात्मनिष्ठाकृपा स्थित
प्रज्ञताया योगाख्यमात्मावलोकनं साधयामि ५३ एवं
उक्तो ऽर्जुनः पार्थो निःसंगकर्मानुष्ठानरूपकर्मयो
गमारभ्य स्थितप्रज्ञतया योगसाधनं स्थायाः स्वरूपा
न प्रश्नस्यानुष्ठानप्रकारं पृष्ठति समाधि
स्थस्य स्थितप्रज्ञस्य का भाषा को वा वक्तुः स्वः
३१ स्वरूपं की स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्र
ज· दिक करोति ५४ इति विशेषकथनेन स्वरूपं पृष्ठतं

भवन्तीति बुद्धिविशेषवदुच्यते आत्मन्येवात्मना
स अर्जुन उवाच स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधि
स्थस्य केशव स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासी
त व्रजेत किं ५४ श्रीभगवानुवाच प्रजहाति य
दा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् आत्मन्येवात्म
ना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ५५ नसा० मैकाले
भवेन तुष्टस्तेन तन्नो वैराग्यात अतिरिक्तकामान्सर्वान्मनो
गतान्कामान् यदा प्रकर्षेण जहाति तदा स्थितप्र
ज्ञ इत्युच्यते ज्ञानानिष्ठाकाङ्क्षे यत्नं तत्र ज्ञानानितु
स्थितप्रज्ञो वा चीनाहृतविप्रकृष्टावस्थोच्यते ५५
प्रियविश्लेषादिदुःखानामिष्टेऽपि स्थिते च …

नमनानडुःखीभवतिसुखेषुविगतस्पृहः प्रियेषुसं
निहितेष्वपिनिस्पृहः वीतरागभयक्रोधः अनागते
ष्वस्पृहाऽनागतत्वप्रहितः प्रियाविश्लेषाप्रियागमनहेतु
: दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषुविगतस्पृहः वीतरा
गभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते ५६ यः सर्वत्रा
नभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभं नाभिनंदति नद्वेष्टि
तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ५७ भक्तचेतनांतर्गतदुःखेहि
तस्वमनोविकारः क्रोधः तद्रहितः एवंभूतोऽकाली
त्मिमननशीलः स्थिरधीरित्युच्यते मनोवी
३६ वीतदशाप्रोच्यते ५६ यः सर्वत्रप्रियेष्वनाभिस्नेह
७० उदासीनः प्रियसंश्लेषाविश्लेषरूपशुभाशुभंप्राप्य

गीताभा०
३६

भिर्नंदति न द्वेष्टि हिनः सोपि स्थितप्रज्ञः ५७ यतो
र्जीविदशामात्र देहेन्द्रियाणि इन्द्रियार्थानुस्पृष्टु
मुक्तानि निरैवकूर्मोंगानीवेंद्रियार्थेभ्यः संवृत्तः
प्रातिसंहृत्य मनस्यात्मन्येव स्थापयति सोपि स्थि
तप्रज्ञः एवं चक्त विधानं स्थितप्रज्ञः एवं निवेत
प्रतिष्ठापिता ५८ इदानीं द्वारान्तरमभिधाय तु यदा
संहरते चायं कूर्मोंगानीव सर्वशः इन्द्रियाणीन्द्रि
यार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ५८ विषया विनिवर्तन्ते
निराहारस्य देहिनः रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते
५९ यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः इन्द्रिया
णि प्रमाथीनि हरंति प्रसभं मनः ६० प्राप्यतानि सर्वा

न्युयायांश्राहरइंद्रियाणामाहारविषयानिवर्तते तस्य
विषयेभ्यः परं स्वर्वहद्दृष्ट्वा निवर्तन्ते रसो रागः विष
यरागो नानिवर्तते कस्य ध्वं रागोप्यात्मस्वरूपं वि
षयेभ्यः परं स्वर्वहद्दृष्ट्वा निवर्तते ५९ आत्मदर्शनेनापि
विषयरागो नानिवर्तते आत्मदृष्टो विषयरागो विपश्चितो
यतमानस्यापि विक्षेपयस्यांद्रियाणि प्रमाथीनि बलवन्ति
मनः प्रसह्य हरंति एवमिंद्रियजयं आत्मदर्शनाय धी ६१
नः आत्मदर्शनमिंद्रियजयाधीनमिति ज्ञानानिष्ठा
दुःसंपन्ना ६० सर्वस्य परिजिहीर्षकस्य संगादुक्तातयो
३० दुर्जयानीन्द्रियाणि तानि संयम्य युक्त आसीत मत्परः
माथि मनो वस्यास्य तस्य हि प्रज्ञा प्रतिष्ठिता मत्परो

गीताभा. द्विषयसन्निधिनिर्हृत्यधारोषकल्मषमनया तानि
३७ सर्वाणिसंयम्ययुक्त आसीतमत्परः वशेहिय
स्येंद्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ध्यायतो
विषयान्पुंसः संगस्तेषूपजायते संगात्संजा
यतेकामः कामात्क्रोधोभिजायते निर्मलीकृत ६२
निःशेषविषयानुरागरहितंमनइंद्रियाणिस्व
वशानिकरोति ततोवश्यंद्रियंमनः आत्मदर्शि
नायभवति उक्तंच यस्यानिरुद्धाशेखः
कृतंदृष्टनिसाननिलनस्या चित्तास्थितोविस्फुर
योगिनामसर्वाकालिपामितितदाहवशेहियस्येंद्रिया
णीति ६१ एवंमयिकृतनिवेशपमनः स्वीयंगोपदेश

ग्रोऽंद्रियजयेप्रवृत्तोविनश्यतीत्याशंकितस्त
विषयानुरागस्यहिंसापिअनर्थवेहित्वमेनसः इं
द्रियाणिसंयम्यावस्थितस्यापिअनर्थानाद्धिया
यवारिसंवेणाविषयध्यानमेवजनीयंस्यात्
ध्यायतोविषयान्पुंसः पुनरपिसंगोतेषूप
जायतेसंगात्संजायतेकामः कामोरागसंगस्य
विपाकावस्थाऽनुरूपोयंदशामापन्नोविषयेषु
संनिहितेसंनिहितानुरूपाध्यानितःक्रोधोऽभिभवति
क्रोधाद्भवतिसंमोहः क्रोधाद्भवतिसंमोहः
२८ संमोहात्स्मृतिविभ्रमः स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो
शोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति ६३ रागद्वेषवियुक्तै
२४

 न्तु विषयानिंद्रियैश्चरन् आत्मवश्यैर्विधेया

 त्मा प्रसादमधिगच्छति ६४ त्याकृत्यविवेक

शून्यतानतया सर्वकार्येष्वनीतिनन्नश्वप्रारब्धबुद्धि

यजयादिको प्रकृतेस्सृष्टनिर्भंशोभवतितस्यानि

र्भंशान्नबुद्धिः कृता श्रीः सर्वज्ञमहात्मानायपी वसा

यः कृतेतस्य नाशः स्यात् बुद्धिनाशात्पुनरपि संसारे विनि

मग्नोनष्टोभवति ६२ ६३ उक्तप्रकारेण मयि सर्वेश्वर

वेन सः शुभाशुभ यमफलेष्वफलमनादिर्दुष्कृतमयत्नेया

रागद्वेषवियुक्तैरिंद्रियैर्विषयांश्चरन् विषयांस्तिरस्कृ

त्य वर्तमानो विधेयात्मा विविधेयमनाः प्रसादम

धिगच्छति निर्मलां मः करणो भवतीत्यर्थः ६४ ग्र

स्य युक्तस्य स्वान्तः प्रसादः प्रसादे सति किं स्यादित्यत आह प्रसाद इति स
सर्वदुःखानां हानिरुपजायते प्रसन्नचेतसः स्वात्मा
वलोकनविधिदोषरहितमनसः प्रज्ञा बुद्धिः
विकात्मविषया आशु क्षिप्रमायासपर्यवतिष्ठते अतः स्वान्तः
प्रसादे दुःखहानिर्भवत्येव ६५ प्रयिसत्वप्रस
ना प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते प्रस
न्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ६५ नास्ति बु
द्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना न चाभावय
तः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखं ६६ इन्द्रियाणां हि
चरतां यन्मनोनुविधीयते तदस्य हरति प्रज्ञां वायु
॥ र्नावमिवाम्भसि ६७ नोरक्षितस्य प्रयत्नेनेन्द्रियस्य

मनोऽप्रवृत्तस्य कदाचिदपि विविक्तात्मविषया
बुद्धिर्न भवति अयुक्तस्य च तस्यैव तद्भावना न संभवति
विविक्तात्मालम्बनभावनायुक्तो विषयस्पृहाशांति
र्न भवति अशांतस्य विषयस्पृहायुक्तस्य कुतो
नित्यनिरतिशय सुखप्राप्तिः ६६ अयुक्तेन
प्रकारेणेन्द्रियाणामनियमनमकुर्वतोऽनर्थमाह इन्द्रि
याणां विषयेषु चरतां विषयेषु वर्तमानानां यं न
मनः प्रवृत्तमनोऽनुविधीयते तत्कर्षणेनानुवर्त्यते
तन्मनोऽस्य विविक्तात्मप्रवणां प्रज्ञां हरति विषय
प्रवणां करोतीत्यर्थः यथाम्भसि प्रवर्तमाना
न्नावं प्रतिकूलो वायुर्हरति ६७ तस्मादुक्तेन प्र

कारेण स्थूला प्रत्येकमपि नित्ति विरुद्धं मनसो यस्येन्द्रिया
णीन्द्रियार्थेभ्यः सर्वशो निगृहीतानि तस्यैवात्म
नि प्रज्ञा प्रतिष्ठिता भवति ६७ एवं नियन्तेन्द्रिय
स्य प्रज्ञा प्रत्यक्षमत तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीता
नि सर्वशः इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्र
तिष्ठिता ६८ या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति सं
यमी यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मु
१४ नेः ६९ सः सिद्धिमाहात्म्यमात्मा विषयाद्बुद्धिः स
४० र्वभूतानां निशा निशेवाप्रकाशाधियां रात्रिः स्यात्
विषयाणां अज्ञा विद्विषसंपर्को प्रसक्तान्
न्निवात्मानमवलोकयन्नात्ते इत्यर्थः यस्यां

गीताभा०
४०

शब्दादिविषयान्प्राप्तो महर्षीणामिन्द्रियाणि जागानि प्रवृत्तानि सं
वर्तति साक्षाच्छब्दादिविषयान्भुञ्जानस्यात्मानं प[श्य]न्तो मुनेर्निशेषका
प्रकाशिका भवति ॥६९॥ यथात्मनैव सूर्यमाणमेकरूपं नाय
देयाश्चापः प्रविशन्ति स्वासामर्थ्यां प्रवेशेप्यप्रवेशे च
समुद्रो न कंचन विशेषमापद्यते एवं सर्वे कामाः शब्दा
दिविषयाः यं यमीनं समाविशन्ति नादिद्वियुक्तो परतो
मयाप्रवृत्तिस्य शान्तिमाप्नोति प्राप्नोति शयर[म]... इन्द्रियगोचरता
मापन्नेष्वनापन्नेषु वस्वात्मावलोकनतत्परो यो नाविका
मसोपि स एव शान्तिमाप्नोतीत्यर्थः न कामकामी यः श
ब्दादिविषयविक्षिप्तमनस कर्मविदपि न ... सूर्यमाणमव

लमप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशंति यद्वत् तद्वत्का
मायं प्रविशंति स सर्वे स शांतिमाप्नोति न कामकामी
७० विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः नि
र्ममो निरहंकारः स शांतिमधिगच्छति ७१ शांति
माप्नोति ७० येषां तत्र निकामाः शब्दादयो विषयाः
पुंसः पुमान् शब्दादीन्सर्वान्विषयान्विहाय निःप्रवि
स्पृहः ममतारहितः आत्मनि देहे आत्माभिमानरहि
तः चरति स आत्मा तत्त्वज्ञः शांतिमधिगच्छति एषा ७१
नित्यात्मज्ञानपूर्विका ऽसंगकर्मविहितास्थितिः सैव ब्राह्मी
२ लब्ध्वा ब्राह्मी ब्रह्मप्रापिका ईदृशं कर्म शांतिं प्राप्य न
७५ मुह्यति पुनः संसारं नाप्नोति अस्यां स्थित्यामंतकालेऽपि

गीताभा०
४२

वयसि स्थित्वा ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति निर्वाणमयं ब्रह्म
[illegible]रूपैव [illegible] ज्ञानमधिगच्छतीत्यर्थः एवमात्मयाथात्म्य
ज्ञानसर्वकाण्ड [illegible]कर्तरनात्मा [illegible]साधनता
[illegible]मानन्तरीरात्मेत्यात्तेन मोहितस्यतेन [illegible]
युक्तान्निवृत्तस्य मोक्षशास्त्र येनित्यात्मविषयात्मा
रव्यबुद्धिस्तत्पूर्विकात्वासंगकर्मानुष्ठानरूपकर्म
योगविषयाबुद्धिः स्थितप्रज्ञस्य [illegible] ब्राह्मीस्थि
तिप्राप्यनैनांप्राप्याविमुह्यति स्थित्वास्यामन्तका
लेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ७२ इतिश्रीभगवद्गीता
सूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णा
र्जुनसंवादेसांख्ययोगोनाम द्वितीयोऽध्यायः [illegible]

ता द्वितीयेध्याये प्रोक्ता न हृक्तां नित्यात्मासंगकर्म

हागो संगेहगोचरा सांख्ययोगधीः द्वितीये स्थितधीर्ल

क्षा प्रोक्ता तन्मोहशान्तये ७२ इति श्री भगवद्रा

मानुजाचार्यविरचिते श्रीमद्भगवद्गीताभाष्ये द्वितीयो

ध्यायः २ तदेवं मुमुक्षुभिः परमप्राप्यतया वेदान्तो

दितनिरस्तनिखिलाविद्यादिदोषगंधानवधिका

तिशयासंख्येयकल्याणगुणगणैकतानपरब्रह्मपुरुषो

त्तमप्राप्त्युपायभूतवेदनोपासनध्यानादिशब्दवा

च्यं तदैकान्तिकात्यन्तिकभक्तियोगं वक्तुं तदंगभू

३ तमात्मयाथात्म्यज्ञानपूर्वकनिष्कामकर्मसाध्यज्ञानयोगो

दितपरविद्याविशेषैकतानयाथात्म्यज्ञानयोगसाध्य

दर्शनं तन्नित्यत्वात्तामसपूर्वकसंगकर्माणि [illegible]याद्यज्ञानयो
गात्मा [illegible] स्थितप्रज्ञः प्रजापतिवाक्येऽहि दहरवाक्ये दिव्यपरवि
द्याविशेषणतया प्राप्तिरात्मनः स्वरूप दर्शनं यस्त्वात्मा
नंमनं वद्धां किञ्जानानातीत्युक्तज्ञात्वा स्थितप्रज्ञस्य
नीतं प्रत्यगात्मस्वरूपस्य परीक्षाक्षिपात्तेवमेव स्व
संप्रसादो स्माच्छरीरात्समुत्थाय परंज्योतिरूपसं
पद्य स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यत इति परावि द्योपकरे
णोपसंहृतं प्रत्यगात्मस्य आत्मयोगाधिगमेन देवं म
त्वा धीरो हर्षशोकौ जहाति इति चैवमादिषु एवं मत्वे
ति विधीयमान परविद्यांगतया आत्मयोगाधि
गमेनोति नित्यगात्मत्वात्मानि [illegible] ध्यायतज्ञायतेऽत्र

प्र०

वाविपाश्चिदित्याश्रिताप्रत्यगात्मस्वरूपं विष्णोः
ध्यात्मणो रूपाणियालित्याद्युक्तं मलानां विभुरात्मानंम
त्वाघीरोमशोचानिताप्रमात्माप्रवक्ववलेनलभ्योनमे
धयानबहुनाश्रुतेनयमेवैषवृणुतेनतेनलभ्यस्तस्यै
ष आत्माविवृणुतेतनूंस्वामित्येवमादिभिः परस्वरूपं
तदुपासनंउपासकस्यचभक्तिरूपन्नं प्राप्तिपायविज्ञा
नसारथिर्यस्तुमनःप्रग्रहवान्नरःसोध्वनःपरमाप्नो
तितद्विष्णोःपरमंपदमितिपराविद्याफलेनोपसंहृतमे
तः परमध्यापवहष्टथ्यतेऽद्मेवप्राग्नुःप्रपञ्चमानमार्गपर्य
१३ नसमाप्तं प्रपच्यते यदिकर्मणोबाह्विरेवत्प्पापसी
निनैमतां किमर्थं नहि घोरकर्माणामात्मानि योजयसि

गीताभा॰
४३

१ मद्युक्तं भवति ज्ञाननिष्ठैवात्मावलोकनसाधनभूता
वज्ञाननिष्ठा सकलेन्द्रियमनसां शब्दादिविषयव्या-
पारोपरतिनिष्पाद्येत्यभिहिता इन्द्रियव्यापारोप-
रतिनिष्पाद्यमात्मावलोकनं चेन्मोक्षसाधयिषि-
ते सकलकर्मनिवृत्तिरेवं कर्मज्ञाननिष्ठायामेवाव-
हं नियोजयितव्यः किमर्थं घोरे कर्मणि सर्वेन्द्रियव्या-
पाररूपे आत्मावलोकनविरोधिनि नियोजयसि मां नियो-
व्या यसि व्यामिश्रेणेव वाक्येन मां मोहयसीवेति मे प्रतिभा-
ति निश्चित्यात्मावलोकनसाधनभूतायाः सर्वे-
न्द्रियव्यापारोपरतिरूपाया ज्ञाननिष्ठायास्तद्विपर्य-
यरूपं कर्मसाधनं न अर्जुन उवाच ज्यायसी चेत्कर्म

यासेमताबुद्धिर्जनार्दन तत्किंकर्मणिघोरेमां
नियोजयसिकेशव १ व्यामिश्रेणेववाक्येनबु
द्धिंमोहयसीवमे तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयो
हमाप्नुयां २ श्रीभगवानुवाच लोकेस्मिन्द्विविधा
निष्ठापुराप्रोक्तामयानघ ज्ञानयोगेनसांख्या
नांकर्मयोगेनयोगिनां ३ देवकुर्विनिंदाकविदि
ष्टंव्यामिश्रमेवनतस्मादेकंमनसानिश्चयवाक्ये
नवाक्येनाहमनुष्ठेयपक्षंपानिश्चित्यात्मश्रेयःप्राप्नु
यां ५।२ पुरोक्तंनसम्यक्कृतंवृष्टंतत्तथापुरस्तात्लोकि
२१ लोकेविविधाधिकारिसंपूर्णेद्विविधानिष्ठाज्ञान
प्र.भा कर्मविषयापूर्वाधिकारमसंकीर्णमेयोक्ताद्य

हि सर्वो लौकिकः पुरुषः संज्ञानमोक्षाभिलाष[illegible]
नीमेव ज्ञानयोगाधिकारे प्रभवानिच्छापि त्वं तथापि संहि
तफलेन परमपुरुषाराधनरूपेण[illegible]चित्तेन[illegible]
विधूत[illegible]मलो मलोव्याकुलेन्द्रियो ज्ञाना[illegible]या[illegible]
धिकरोतीति पत्र: प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं [illegible]
कर्मणा[illegible]भ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः इति परमे
पुरुषाराधनैकशेषतां कर्मणां वक्ष्यते न[illegible]पि कार्यं एवे
वाधिकारः [illegible]मादिकानामि[illegible]फलं कर्म[illegible]
[illegible]नेनावि[illegible]व्याकुल[illegible]रूपया[illegible]
[illegible]: [illegible]यदा कामानित्यादिना[illegible]
[illegible]योगा[illegible]तत्वानामे[illegible]
[illegible]

स्थितिर्निरुक्ता योगिनां कर्मयोगेन स्थितिर्निरुक्ता
ज्ञानिनां विषयाकुलत्वात् संबंधिनः सांख्यानन्तरं कर्
मयोगाधिकारित्वं योगिनः विषयव्याकुलबुद्धि
युक्तानां कर्मयोगोधिकारः उक्तः अव्याकुलबुद्धियुक्ता
नां ज्ञानयोगाधिकारः उक्तः इति किं इदं हि वितत्त्वा
पित्यागमिश्रमभिहितं । सर्वस्य लौकिकस्य पुरुषस्य
मोक्षेच्छायां संजातायां सहसैव ज्ञानयोगे अधिकारः न
तथा स्त्रीपरायणां कर्मणां ममात्मा देवपुरुषे कर्म
ज्ञानानिष्ठां तां प्राप्तिः नास्ति च यः कर्मणः ।
१८ शास्त्रीयस्य ज्ञानाभिसंहित परस्य पर
मपुरुषाराधनविषयस्य कर्मणः सिद्धिः

गीताभा० मत्तेनाविनांतांतप्राप्नोति अनाभिसंधितफलैः क
४५ र्मभिराराधितगोविंदोविमलबुद्ध्यादिकालप्रसूता
तंतपापसंचयैरव्याकुलेंद्रियतामुपैति कोऽस्मादिति न
कर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते तु चसंन्यस
नादेवसिद्धिंसमधिगच्छति ४ नहिकश्चित्क्षणमा
पिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत् कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वः
प्रकृतिजैर्गुणैः ५ जातुःसंपाद्यास्मदेवोपपादयं
तिनह्यस्मिंल्लोकेकश्चित्क्षणमपिकर्मकृत्वा
स्ति स्थातुंनाकिंचित्करोमीति व्यवतिष्ठते सर्वःप्र
कृतिसंभवैःसत्त्वरजस्तमोभिःप्राचीनकर्मानुगुणा
प्रवृद्धैर्गुणैःस्वोचितकर्मप्रत्यवशःकार्यते [illegible]

नैष्कर्म्यः उक्तलक्षणो कर्मयोगे नैष्प्राचीनं पापं संब
नंनाशयित्वा गुरूपासनस्तवादिवृषशे हृत्वा निर्म
लांतःकरणेन संपाद्योत्तानयोगः ५ अन्यथ्या अ
नयोगाय प्रवृत्तो मिथ्याचारो भवतीत्याह अविनष्ट
पापतयाऽप्राजितबाह्यांतःकरणाप्यात्मज्ञानाय प्रवृ
त्तो विषयप्रवणान्यात्मानं दिविक्षुरवीकृत मनसा विष
यान् विस्मरन् ५ आस्ते अन्यथ्या संकल्पान्यथ्या वद
तीति मिथ्या कर्मेंद्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा
स्मरन् इंद्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते
मे ६ परि त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन क
र्मेंद्रियैः कर्मयोगमसक्तः उक्तनिष्कामत्वानायोपयु

गीताभा० कोविपरीतोविनष्टोभवतीसख्यः सविशिष्यते ७ तस्य
४६ र्थः ६ मनःपूर्वाभ्यस्तविषयसजातीयेभ्यः शब्दादिभ्योर्थेभ्यः
र्मणींद्रियाणांयान्नावर्ती कन प्रसृतेनमनसा नियम्य
मैःस्वत एवकर्मप्रवणैःकर्मेंद्रियैः संगपूर्वकंयःकर्मयो
गमारभते सोऽसंभाव्यमानप्रमादत्वेनज्ञानाधिकारात्
विशिष्य पिउत्तमत्वाद्विशिष्यते ७ नियतं यस्मात् संप्रकृतिनियतं स्व
लिव्याप्तंकर्मप्रकृतिनियतं स्वपूर्णत्वमनसादिवाक्यादि
यन्नत्वेनस्वशाकत्वात् संभवति प्रमादस्तेदो हि कर्मणाः
कर्मैव कुरुत्वं कर्मणो ज्ञानाति ध्यायाध्यापकामेव
ज्यायः नैष्कर्म्यं प्रत्यपाधर्जुन हृदयमानेवात्मश
रीरेण ज्ञाननिष्ठाध्यानद्वाराधिकारात् प्रकृष्टाधिकारिणोऽप्यन

म्यस्तिएवंतयायद्यनियतत्वेननुःशकत्वात्तस्मा
ज्ज्या [illegible]निष्टुरायाः कर्मानिष्टं [illegible]यस्मै कर्म
[illegible]क्रियमाणानां [illegible]ज्यानां [illegible]कर्मणा
मेधानुसंतरमेवं [illegible] ४ [illegible]कर्मणि
ज्या कर्मणि [illegible] कर्मणः शरीरस्याज्ञानां [illegible]
[illegible]कर्मणः ८ [illegible]ज्ञानस्यापि कर्मणां
[illegible] एवज्या [illegible] कर्मणां [illegible]
[illegible]ज्या [illegible]यामा [illegible]
[illegible]यत्र [illegible]कर्मपरि [illegible]ज्ञाता [illegible]
१० यामा [illegible]करोति [illegible]कर्म [illegible]ज्ञानानां [illegible]
शरीरस्य [illegible]भवति [illegible]

शरीरस्य धारणं चावश्यकं न्यायार्जितधनेन महाय
ज्ञादिकं कृत्वावशिष्टभोजनेनैव शरीरधारणं कार्यं तथा
हारशुद्धौ सत्वशुद्धिः सत्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृतिरिति श्रुतेः
ते त्वघं भुंजते पापा इति वक्ष्यते [illegible] ज्ञानोत्पादनार्थम
पि कर्म विहिता कुर्वतो देहयात्रापि ता न सिध्यति यतो
ज्ञानादि हेतुत्वात् अपि प्रिय भावेन शरीरस्य यावज्ज्ञानो
त्पत्तिः [illegible] रक्षणाय [illegible] नित्यं कर्मावश्य
श्यकार्यमिति [illegible]
[illegible] भावेन [illegible] अनुसन्धेयमिति [illegible]
भेष ८ प्रकृतिसिद्धस्य कर्मयोगः [illegible]
[illegible] ज्ञानानि [illegible]

र्मयोगेऽनुष्ठापयान्नत्समात्त्वं कर्मयोगमेव कुरु इत्य
गि॰ भिप्रायः ८ एवं तर्हि दुःख्याजनादेः कर्मणो हेतोः
रनर्थकारादिसर्वेंद्रियव्याकुलत्वाभावेनास्य
कर्मवासनयावर्णं यत्नमावि[illegible] यथा[illegible] यदा शास्त्र
र्थकर्मप्रोचय[illegible]त्तो दुःख्याजनादेः कर्मणो व्यवात्मी
यप्रयोजनशेषभूते कर्मणि क्रियमाणेऽयं लो
कः कर्मबंधनो भवतीति किमनत्व यदार्थं दुःख्याजना
दिकं कर्म समाचरन्नात्मप्रयोजनसाधनत्वायः
संगरहितः सन् तत्कर्म कुरु एवं कर्म संगतं व
६८ तार्थं तया कर्मणि क्रियमाणे यज्ञादिभिः कर्मभि
राराधितः प[illegible] पालादिकं प्रवर्तककर्मबाध
लो

गीताभा॰ नात्मक्षिप्रया [illegible] कलात्मना यज्ञार्थात्कर्मणोन्यत्र

~~२८~~ लोकोयं कर्मबंधनः तदर्थं कर्म कौंतेय मुक्तसंगः स

४८ माचर ९ सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः

अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोस्त्विष्टकामधुक् १०

व लोकं कर्त्तुं [illegible] ९ यज्ञार्थेनैव सर्वं कु

[illegible] फलानि [illegible]

[illegible]

[illegible] प्रजापतिः [illegible]

सर्वं [illegible]

५ [illegible] सर्गकाले भगवान् [illegible]

[illegible]

गाः सेवाक्षिप्त्यलीका [illegible] सकलं भूतत्याप्यनिर्ला। चैत्रते
नरकुल्या: प्रज्ञा: सभीद्यपरमकारं [illegible] कलल [illegible]
हुवीवाविषय [illegible] पवमूत्र पक्षानिवा [illegible]
[illegible] हैवसं [illegible] वक्ष्वतेनाय होन [illegible]
[illegible] क्रिकरु पंच्य वैयिन: [illegible]
नैन नैदेवापिन पंतु: [illegible] पः
मस्यप्प ११ रुपाले दारा [illegible]
दनुस्तराग नाव कामानां हूरा [illegible] र्व: [illegible]
नैन देवाराधनभूमैनदेवावृ [illegible]
कंपारा घ्ययन: [illegible] हि सर्व पक्षा [illegible]
[illegible] हिवद्यने पत्रोन [illegible]

गीताभा.

५९

४१

पितृन्य्रपेति पात्रपानात् [illegible] उभयोः [illegible] परस्परं भाव

यन्तः परं श्रेयो मोक्षलक्षणं [illegible] अवाप्स्यथ ११ यज्ञो भावि

तास्तेन [illegible] यज्ञात्मका देवा [illegible] इष्टान्भोगान्

वो दास्यन्ते परम [illegible] पूर्व [illegible]

इष्टान्भोगान् [illegible] यज्ञ [illegible]

ते [illegible] तैर्दत्ता [illegible]

[illegible] भोगान् [illegible]

[illegible] स्तेन एव सः चौर्य [illegible]

[illegible]

[illegible] परम [illegible]

नि [illegible] इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञ

भा

भाविताः। तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन एव सः। यज्ञ
शिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः। भुंजते ते त्वघं
पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् १३ तैर्विष्णुनेत्यर्थः द
त्तैर्देवैर्विहृतां तिइंद्रा धान्यानावास्थितं परमगुरुकृपालय
नार्प्यन्न येषां द्रव्या राड्गुपमा घातिपच्यन्ते ते पापा वास्थितं
परमगुरुरूप मारायनाज्ञिष्टाशनेनायै शरीरयात्रां कुर्व
न्ते ते त्वनादिकालोपार्जितनाकिल्बिषैरात्मपापान्मपाव
लोकस्त्राविरोधिभिः सर्वैर्विमुच्यन्ते ये तु परमगुरुवेमो
द्घाप्त्मनास्वारा धनाय दत्तानात्मार्थत्तयोपादाय वि
१८० पच्यन्ते ते पापिनोऽघमेव भुंजतेऽन्यच्चपरिणामि
त्वात् द्यामितद्रच्यते आत्मावलोकनाविमुखा मेर.
ऋः

कार्येवपश्यंती १३ पुनरपिलोकहृत्स्याशास्त्रहृत्स्या
चसर्वस्ययज्ञामूलंदर्शयितुंयज्ञस्यानुवर्तनस्यावश्य
कार्यतामननुवर्तिनेनयदोषमाह अन्नाज्जग्धाणि
भूतानिभवन्तिपर्जन्यादन्नसंभवतिसर्वलोकसाक्षिक
यज्ञात्पर्जन्योभवतीतिशास्त्रेणावगम्यतेऽस्मैतो
अन्नाद्भवंतिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभवः यज्ञाद्भवतिप
र्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भवः १४ कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्र
ह्माक्षरसमुद्भवं तस्मात्सर्वगतंब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रति
ष्ठितं १५ प्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते
आदित्याज्जायतेवृष्टिरित्यादिनायज्ञस्यपर्जन्यज
नादिकार्यव्यापाररूपकर्मसमुद्भवःकर्मचब्रह्मो

इवमेव चप्रलिशोवृनिर्दिष्टं प्रकृतात्रिपरि [illegible] मस
मीरं नरेदेन [illegible] जायन्त इति प्र[illegible]
देव प्र[illegible]निर्दिष्टा [illegible] पियोनिर्म [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
९८ [illegible]
[illegible]

यज्ञात्पर्जन्यः यज्ञश्च कर्तृव्यापारानुरूपात्कर्मणः
कर्म च सजीवाच्छरीरा दु एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तय
तीह यः अघायुरिंद्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥ १६ ॥ त्व
यं शरीरं च पुनरप्यन्नादित्यन्योन्यकार्यकारणभावे
नेश्वरेण प्रवर्तितं वर्तमानमिह साधने वर्तमानो यः क
र्मयोगाधिकारी ज्ञानयोगानधिकारी च नानुवर्त
यति न प्रवर्तयति सो ऽघायुर्भवति पापमायुरस्येति
यस्यायुः अघ पापं [illegible] रूपं स अघायुः
अत एवेन्द्रियारामो भवति [illegible] आरामः इंद्रियाण्येव
[illegible] यतीति भवंति विषयलाभे शिश्नोदरपूरणैकपरा
न तु कर्तव्यनीतिक्रम [illegible] लोकाय
त

नयाविषय[illegible]गेकारात्रिर्विलि[illegible]नियोगाय[illegible]
मानी[illegible] [illegible]यत्र नयामोऽपू[illegible]र्थ[illegible]जीवाति
१४।१५।१६। अस्ता[illegible]तस्य तात्म दर्शनस्य[illegible]सैव
मेहायस्तो[illegible]रणा।न्योऽ[illegible]निनां संयु[illegible]स्यता[illegible]
[illegible]जातयोगकर्मपरिपाकसाधनानिरपेक्ष[illegible]
मेवात्मरति यत्त्वा[illegible]रतिरेव स्यादात्मतृप्त[illegible]
मानवः आत्मन्येव च संतुष्टस्तस्य कार्यं न विद्य
ते १७ नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः तस्मा १८
९८ [illegible]तु[illegible]नैव[illegible]नात्ययपापादि[illegible]
[illegible]केरात्म[illegible]संतु[illegible]कर्म[illegible]वा
[illegible]

नैस्या

गीताभा द्वि[illegible]दो[illegible]बो[illegible]योगमाद्वि[illegible]कं[illegible]
५२ [illegible]स्यत्म[illegible]कर्तव्यताविप्रतै[illegible]
र्वेषा[illegible]रूपा[illegible]एव तस्यात्म[illegible]दर्शनाय[illegible] ६९
[illegible]त्सा धनेन नार्थः नाकिंचित्प्रयोजनं[illegible]
[illegible]दर्शनस्य धनेन न कश्चिदर्थः [illegible]
[illegible]धनेनार्थः [illegible] महाधनायत्नोत्पद[illegible]त्यागवतए
[illegible]व्यातिरि[illegible]कुलादि[illegible]विमुखस्या[illegible]
वैष्णव[illegible]
[illegible]योजनं नास्या[illegible]
[illegible]
[illegible]

इकस्त्रव चस्त्रं लिशव्द नि हि हिं प्रकृतानिपरि [illegible]

भीरं नरेन्द्र [illegible] जायन्त इति प्रलक्षा

[illegible] प्रकृतीनि हि हिं [illegible] पियोनिर्म हदु [illegible]

[illegible] न्यादि [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

१८ [illegible]

[illegible]

स
सराः कर्मयोगेनैव संसिद्धिमास्थिता आत्मानं प्राप्त
वन्तः एवं प्रथमं मुमुक्षोर्ज्ञानयोगानर्हत्वात् कर्मयोगा
धिकारित्वात् कार्यं ज्ञानयोगाधिकारित्वेऽ
पि ज्ञानयोगात् कर्मयोग एव श्रेयानित्युक्तं २० ३॥
नीशिष्टतया व्यपदेश्यस्य सर्वस्य कर्मयोग एव का
: कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः लो
कसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि २० यद्यदाचरति
श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्त
दनुवर्तते २१ यश्च स्वयं व्यक्ते लोकसंग्रहं पश्यन्नपि क
र्म कर्तुमर्हसि श्रेष्ठः कृत्स्नशास्त्रज्ञतया अनुष्ठाता
यावस्थापयितो य यद्यदाचरति तत्तदेवाकृत्स्नविज्जनोऽपि

वर्त्तते अनुष्ठीयमानमपि कर्म [illegible]
दं युक्तं [illegible] इति [illegible] विलोको
[illegible] लोकसंग्रहं [illegible] प्रार्थितं [illegible]
[illegible] कर्मस [illegible] अनुष्ठ [illegible] लोक
[illegible] जातिं [illegible] पह्लाव [illegible] स
॥ २१ [illegible] सर्व [illegible] सर्वह [illegible]
संकल्प [illegible] त्रिषु लोकेषु [illegible] ब्या [illegible]
[illegible] किंचिदपि कर्तव्य [illegible]
[illegible] कर्म [illegible] किंचिद [illegible] त्रि [illegible] विलोक
१४ [illegible] वक्ष्यमाण [illegible] वर्तते ॥ २२ [illegible] हं [illegible]
५७· [illegible] न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किंचन

नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव च कर्मणि ॥ २२ ॥ यदि ह्यहं
न वर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः । मम वर्त्मानुवर्तन्ते म
नुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ २३ ॥ सं [illegible] जगदुदया
भवलयलीलः षड्गुणो जगदुपकृत [illegible]
पि मनुष्येषु [illegible] वसुदेवगृहे [illegible]
[illegible] कुलोचिते कर्मणि अतन्द्रितः सर्वदा यदि
न वर्तेय [illegible] वसुदेवस्तो [illegible]
कृत्स्नविदः शिष्टाः सर्वप्रकारेण अयमेव धर्म इति
अनुवर्तन्ते नैव स्वकर्तव्याकृतेन [illegible]
[illegible] भवेयुः अहं कुलोचितं [illegible]
[illegible] एवमेव सर्वाणि [illegible] प्रजाः स

दाचरतोयत्नधर्मेनिष्ठयाकरणादेवोत्सीदेयुः
तस्मान्नेवेयुः शास्त्रीयतयाचारानुपालनान्मवेषां
शिष्टकुलानांसंकरस्यचकर्त्तास्यामनलएवेमाः
सर्वाःप्रजाउपहन्यामेवमेकत्वमापीशिष्टजना
योसरपांडुत्तमयोयुधिष्ठिरादयोऽज्ञतः सन्तपरि
त्ताः निष्ठायामधिकारेऽधितन्नत्वत्स उत्सीदेयु
श्लो रिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहं संकरस्यचकर्तास्यामुपहन्या
मिमाःप्रजाः २४ सक्ताःकर्मण्यविद्वांसोयथाकुर्व
न्तिभारत कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्र
हं २५ दा मारानुवर्तिनोविहितक्तविदः शिष्टाक्रमान्
भा॰ ...स्वाधिकारमजानन्तःकर्मानिष्ठामनधिकुर्व

गीताभा॰ मोऽविनेोऽस्वामुः ॥३॥ अत्रोवाच देशेयन्नाविद्वया कर्मैक
५५ नर्थिं अविविधोऽस आत्मानात्य कुत्स्नाविदः कर्मणि रात्मो:
कर्मणयकअर्तीवि संबंधाद आत्मान्यकृतान्नविनयाद
द्रष्यात्मतूपर्ला नयोगेवाथि कृताः कर्मणि धिका
५७ रिणः कर्मयोगमेव यथात्मदर्शिनो यक्कुर्वते संबं
लिकृतानविनयाकर्मण्यस्य तोनानयोगाधिकार यो
गोपविष्य पदेशपाशिरलोक हिताय पृत्वाचा ते नारि
त्रलोकानांधर्मलिस्थापयविकीर्षुः कर्मण्यामेवकुर्ण
यांति चेत्तानमात्मन्यकोत्मविनयाज्ञानयोगो
दाताश्मत्कालाम्युदत्ताणां कर्म सोतिज्ञानमनादिका
वीवासनया कर्मणा पेवानियत तस्मैव कर्मयोगा॥

वारिणांकर्मयोगी स्वयदृष्टान्तेनावलोकानसाधनमक्ती
मिंनबुद्धिभेदंजनयेन्नाकिंतु नबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानां
कर्मसंगिनां जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समा
चरन् २६ प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्व
शः अहंकारविमूढात्मा कर्ताहमितिमन्यते २७
अहिंसात्मनोनितोऽमन्तविनयाहावयोगेनक्कोपिएवं
नात्मनित्यकर्मयोगएवसाधेयोगानिरपेक्षात्मज्ञानाभावा
लोकनसाधनमितिबुध्यायुक्तः कर्मैवाचरन्सर्वक
दं॰ र्मस्वकृत्यमविन्नं प्रीतिं जनयेत् २५।२६। कर्मयोगाप
ठानिष्ठतोऽविदुषो हाविदुषोविशेषं प्रदर्शयन्कर्म
र्मयोगायेति नमात्मनोऽकर्तृत्वानुसंधानप्रकार

त्मा

गीताभा. मुपदिशति प्रकृतेर्गुणैः सत्वादिभिः स्वानुरूपं वि

५६ धमानानि कर्माणि प्र अहंकारविमूढात्मा अहं कर्तेति

मन्यते अहंकारेणाविमूढ आत्मा यस्य सोहंकारवि व

मूढात्मा अहंकारेणाहमेव प्रकृतौ वर्तमानो स्याभिमा

नेनाज्ञानात्मस्वरूपो गुणकर्मस्वहं कर्तेति मन्य

ते इत्यर्थः गुणकर्मविभागयोः सत्वादिगुणविभागो

मत्तत्कर्मविभागेन च तत्कुणाः सत्वादयः स्वगु

णेषु स्वभुकार्येषु वर्तन्ते इति मत्वा गुणकर्मस्वहं

कर्तेति न स सत्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभाग

योः गुणा गुणेषु वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते २८

प्रकृतेर्गुणसंमूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु तानकृत्स्न

विदो मंदान्कृत्स्नविन्न विचालयेत् २९ ज्ञाने २७।
२८। अकृत्स्नविदस्तु आत्मदर्शनाय प्रवृत्ताः प्रकृ
तिसंसृष्टतया प्रकृतैर्गुणैर्यथावस्थितात्मनि संमू
ढा गुणाः कर्मस्वेव क्रियास्वेव सज्जंते न तु विविक्तात्मस्वा
रूपेऽतस्ते ज्ञानयोगाय न प्रभवंति कर्मयोग एव ते
षामधिकारः एवंभूतान्मंदानकृत्स्नवित्स्वयंज्ञानयोग
स्थानेन विचालयेत् नैकिल मंदाः श्रेयसा ज्ञानाविरागे कर्मि
नः कर्मयोगादात्मानं प्रविलमेनं हृष्ट्वा कर्मयोगात्प्रचलि
तमनसो न भवेयुः अतः [illegible] स्तुः स्वयमपि कर्मयोगे स्थि
८२ स्थितानात्मयोगान्प्रत्यनुपाते नात्मनोऽकर्तृत्वमनुसंद
धानः कर्मयोग एवात्मावलोकनानिरपेक्षसाधन

गीताभा० मितिदर्शयेत्ज्ञानकृत्स्नविदो योगमेवस्थैर्यार्थः कृत्स्
५१ नयोगाधिकारिणामपि विद्वान् मयि सर्वाणि कर्माणि
संन्यस्याध्यात्मचेतसा निराशीर्निर्ममो भूत्वा ते
युध्यस्व विगतज्वरः ३० योगादस्यैव योगस्य ज्ञाना
यत्त्वं सर्वमेवात्मनो व्यपदेश्य लोकसंग्रहाय तत्
मे यं कुर्याः प्रकृतिविविक्तात्मस्वरूपानिरूपणाय गुण
गुणेषु कर्तृत्वमारोप्य कर्मानुष्ठानप्रकार उक्तः गु
णेषु वा कर्तृत्वानुसंधानमेवात्मनो स्वरूपमप्रक
र्मस्कर्तृत्वमपि स्वयमात्मसंहतत्वमिति प्राप्ताप्राप्तविवेके
न गुणाकृतामित्यनुसंधानं २८ इदानीमात्मनो
रमपुरुषशरीरतयात्मा तत्स्वरूपानिरूपणा

णोनभगवान्विष्णुस्तेनोक्तमे सर्वात्मनस्तेगुणाकृतं चकार
मारोप्यकर्मकर्तव्यतोच्यतेमपि सर्वेष्ववेरसर्वाणिकर्मा
णिअध्यात्मचेतसासंन्यस्यनिराशीर्निर्ममोभूत्वावि
गतज्वरोयुध्यस्वेतिकिंसर्वमीप्सितंकर्मकुर्वात्मानिय
म्यतत्तदध्यात्मचेतसैवात्मस्वरूपविषयेनाप्त्रु
तिशान्तसिद्धेनज्ञानेनेत्यर्थः अतःप्रविष्टुः शास्त्राज्ञ
तात्संसर्वात्मनात्तःप्रविश्यकर्तारमेतद्भगवानभि
निष्कन्नात्मनोन्तरोयमात्मानवेद यस्यात्माश
रीरंयआत्मानमन्तरोयमयतिसतआत्मान्तर्याम्य
८२ मृतइत्येवमाद्याः श्रुतयः परमपुरुषस्यप्रवर्तयितृ
रीरभूतमेतमात्मानंपरमपुरुषं च प्रवर्तयितारमा

गीताभा० यच्चान्ते स्मृतं न यस्य प्रसादेन तारं सर्वे पापमिथ्याध्याः स
५८ र्वस्य चाहं हृदि संनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च
ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति भ्रामयन्सर्व
भूतानि यन्त्रारूढानि मायया यथा पुत्तलिवत्यतो [illegible] मच्छ
रीरतया मन्मनाभवत्यादि मत्स्वरूपानुसंधानेन सर्वाणि क
र्माणि मय्येव क्रियमाणानीति मयि परमेश्वरे त
न्यस्य तानि च केवलं मदाराधनानि कृत्वा न तत्फले।
निराशीस्त्वं एवं त्वं कर्माणि ममत्वरहितो भूत्वा।
विगतज्वरो युद्धादिकं कुरु स्वस्वकीयेनात्मनः कर्मा
त्मकीयैः क्षेत्रकरणैः स्वार्थाधेनैकप्रयोजनाय परः
मपुरुषः सर्वसाक्षी सर्वेश्वरः स्वयमेव कर्माणि का

रयन्नीत्यनुसंधायकर्मसमहत्वानरहितः प्राचीना
नादिकालप्रवृत्तानंतपापसंचयेनलोकस्यमहंभवि
ष्यामीत्येवमस्तानानयोरविमिर्मलः परमपुरुषस्यैवकामवि
शेषाधिनीवंधारमो[illegible]थिव्यतीतिस्मरणसत्वेनक्रामिणो
मैमिवक[illegible]र्यः ॥ १ ॥ तेनमिष्वतारतम्यात्तिविस्वस्यपारि
मित्यादिश्रुतिसिद्धेहिसर्वस्यात्रयसर्वशेषित्वंचस्थिर
स्यांतिपंतस्यापालिनवकत्रयमेवस्यादादुपाधि[illegible]नतयाप्रमे
योर्थस्त्याहृयेमालवा: शास्त्राधिकारिता: मायमेव
शास्त्रार्थस्थितिस्तन्मेमनांनिमिस्त्रियामस्यात्कुलिसुतिये
५८ यानन्तु[illegible]पविद्यास्मिन्शास्त्रा[illegible]र्यस्यकामयादि
[illegible] येवस्वहृ[illegible]नावानिर्येवस्वह[illegible]स्येवस्वयोग्य

गीताभा॰
५९

भवन्तीतिनित्यमभ्यसूयन्तिस्मिन्नाजगुरुणोपात्तमार्थे
दोषकदृष्टिविहीनमभवन्तीत्यर्थः ॥ मेमतेमिदमित्युच्यते ये मे मत
मिदंनित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो
मुच्यन्तेतेऽपिकिल्बिषैः ३१ पिकर्मभिरित्यपिशब्दात्
सांख्यस्यकर्तृतामिदानीमननुष्ठितेऽपि आत्मे
नश्यत्येवग्रहधाना अनभ्यसूयवश्यमहत्पापात्पू
यपाचचौ[illegible]पायान्माचिरोमामेवयत्तव्यार्थम्
मुच्यापमुच्यन्तेत्यर्थः ३१ अभ्यसूयन्तोऽनसूयन्तो
पदमर्थमनतिष्ठन्तिस्तत्रामग्रहधानानामभ्यसूय
मांचदोषमा ९ येत्वेतत्सर्वज्ञानविमूढांस्तानच
मन्दधारामेवेत्यनेनवदेकप्रवर्त्यामीमाीमिमेमतंना

नुतिष्ठंति मैवमनुसंधाय सर्वाणि पि कर्माणि कु
र्वंति ये वनसूयंतो ये चाभ्यसूयंतो लोकं नैव मुच्यन्ते सर्व
मुच्यते ते शुद्धिशेषेणाप्यनेन मत्तएवं न सूयन्तो वचनसो॥
विद्धि चेत: कार्या तु योग्या येषां न दस्यसूयंतो
नानुतिष्ठंति मेमतं सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि न
ष्टानचेतसः ३२ तस्यान्निकृष्टः तदभावादज्ञानसः॥
विपरीतज्ञाताः सर्वं च विमूढाः प्राप्य एव प्रकृति संसारि
णः तत्तु कोऽपि केवलं तु कार्यं च वयपरमञ्जकपायपलविक्षि
प्तुं यायकर्मयोगयोग्यनेनाव योगयोग्येन वाः
६० कर्मयोगस्य तु शक्यत्वान्न प्रमादस्य शरीरयात्रा
पर्यन्तयाकर्मापि दत्त्वा कर्मयोगएव कर्तव्यः अप

गीताभा॰ [illegible]स्यतु विशेषतः सत्व[illegible] इति बोध्यं ॥ १८ ॥ न

६० [illegible]स्मिन्नध्यायशेषे[illegible] ॥ प्रा[illegible]

[illegible]प्रसादनैवोच्यते प्रकृतिरिति विविक्तं मोह[illegible]

[illegible]दे कार्यवदाह सेयमिति [illegible]

दृश्यं ता[illegible]वा तपि[illegible]त्या: प्रकृते: प्राचीन[illegible]

[illegible]: [illegible]प्रकृता विवि[illegible]ऽवचे[illegible]न: प्रकृतिं

पुरुषमिति [illegible]चिन्त्यं स्वरूपाणां [illegible] न द्वयं चे[illegible]

[illegible]: प्रकृतेर्लीनत्वा[illegible] प्रकृतिसं[illegible]

[illegible]प्रकृत: [illegible]रिष्याति ॥ १९ ॥ [illegible]

[illegible]वा[illegible]ष्यते [illegible]विश्रामा[illegible] [illegible]

[illegible] ॥ २० ॥ नवीनादिकालप्रसक्त्या वासनामेव

यान्तितानिवासनानुयायीनिभूतानि शास्त्रकृतोनिग्रहः
किंकरिष्यति ३३ प्रकृत्यनुपायित्वप्रकारमाहश्रोत्रा
दिज्ञानेंद्रियार्थेशब्दादौवागादिकर्मेन्द्रियार्थेवचना
दौप्राचीनवासना

यथाधूमेनवह्निराव्रियतेयथादर्शोमलेनचयथोल्बेना
वृतोगर्भस्तथातेनकामेनेदंअवृतज्ञानमात्रं ३८ आवृ
तमप्रकाशमाच्छन्नस्यजंतोर्ज्ञानंविवेकोज्ञानंतत्त्वमावृत्यात्म
विषयंज्ञानमेतेनकामाकारेणाविषयपक्षपातिनाहि
वेतानित्यवैरिणाकामेनदुःखेनापूर्यमाणेहिविषये
नलेनचयथाग्निर्विरहितैर्नैकरूपकरणोपयंकामः
३९ आत्मनस्थानंधीतिष्ठत्यस्याह अधिष्ठानमुच्यतेमि
त्यंकामं धूमेनाव्रियतेवह्निर्यथादर्शोमलेच यथो
ल्बेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतं ३८ आवृतंज्ञा
नमेतज्ज्ञानिनोनित्यवैरिणा कामरूपेणकौन्तेय
५८ दुःपूरेणानलेनच ३९ इंद्रियाणिमनोबुद्धिरस्याधि

ज्ञानमुच्यते एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहि

नं ४०· तस्मात्त्वमिंद्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनं ४१ आ
श्रयमिंद्रियाणि मनोबुद्धिरस्याधिष्ठानं एतै
रिंद्रियमनोबुद्धिभिः कामाः [illegible] ज्ञानभूतैर्विषयप्र
वर्णैर्देहिनं प्रकृतिसंस्थं ज्ञानमावृत्य मोहयत्या
त्मज्ञानविमुखं विषयाभिमुखं करोतीत्यर्थः
४०· यस्मादिंद्रियव्यापारोपरतिरूपेण [illegible] योगे
प्रवृत्तस्यापि कामरूपशत्रुर्विषयाभिमुखं करोति वा
तात्मनि विमुखं करोतीति तस्मात्प्रकृतिसंस्थं [illegible]
येंद्रियव्यापारप्रकरणस्त्वमादौ [illegible] पापीयं [illegible]

वेंद्रियव्यापाररूपेकर्मयोगेइंद्रियाणिनियम्य
तेंद्रियाणिविज्ञानेनाशकृं आत्मस्वरूपविषयस्य
ज्ञानस्याविवेकविषयज्ञानाशनं पाप्मानंरूपंवै
हिनाशय ॥४१॥ ज्ञानविरोधिमुख्यानसाह ॥ काके काम
इंद्रियाणिपराण्याहुरिंद्रियेभ्यः परंमनः मनस
स्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेः परतस्तुसः ॥४२॥ विरोधिमुख्यमा
नाहइंद्रियाणिपराण्याहुः परत्वंइंद्रियेषुविषयव्यावर्तकेषु
आत्माविज्ञानंनवर्तते इंद्रियेभ्यः परंमनइंद्रियेषु
परत्वेष्वपिमनसोविषयप्रवृत्तात्मज्ञानंन
भवतिमनसस्तुपराबुद्धिः मनसिरुन्पंपरविमुखेव
बिसुंररवे पायुतापप्रवृत्तोमध्यमज्ञानंतथावनित्येस
परीताः

गीताभा॰ वैक्षबुद्धिपर्यंतोऽपरतेषु पीडाम्भयोगः कामो रजः समु
६३ द्भवो वर्तते स एवैतानींद्रियाणि यथाविस्वविषये वर्तयि
त्वा आत्मज्ञानविरुध्यतादिरुच्यते यो बुद्धेः पर
तस्तु सर्वति बुद्धेरपि यः परः स कामः ह्यर्थः एवंबु
द्धापि परं कामं ज्ञानाविरोधिनं वैरिणं ज्ञात्वात्मा
नं मन आत्मना बुद्ध्या कर्मयोगेन स्थाप्य नं काम
रूपं दुरासदं शत्रुं जहि नाशयेति ४३ इति श्रीमधु
२= मात्ऽजाविज्ञ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मानमात्मना नात
जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदं ॥४३॥ इति
श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग
शास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो नाम तृतीयो॥

यो ध्यायः ३ चित्तेष्वपि [illegible] ध्येत [illegible]
ध्यायः ३ [illegible] ध्या ये प्र [illegible]
[illegible] ज्ञान यो [illegible] नाधिकारि [illegible]
[illegible] का [illegible] ज्ञान यो [illegible] पिकारिणो [illegible]
न्या [illegible] कर्म योग [illegible] या [illegible]
[illegible] शिष्ट [illegible] या [illegible] स्य [illegible] विशेषेण:
कर्म [illegible] एव कार्य इति [illegible] चतुर्थ्या [illegible]
[illegible] कर्म योग [illegible] ॥४॥
[illegible] पा [illegible] कर्त [illegible] ह [illegible]
४३ नया [illegible] ज्ञान योगा [illegible] कार [illegible]
[illegible] कर्म योग [illegible]

गीताभा॰
६४

इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं विवस्वान्म
नवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेब्रवीत् १ एवं परंपराप्राप्त
मिमं राजर्षयो विदुः स कालेनेह महता योगो न
ष्टः परंतप २ स एवायं मया तेद्य योगः प्रोक्तः
पुरातन भक्तोसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमं
३ [illegible] प्रसंगा[illegible] भगवद्देवता[illegible]
[illegible] योगः स केवलं पो
[illegible]
[illegible] निखिलजग[illegible] परम[illegible]
[illegible] योगं [illegible] विव
स्वते प्रोक्तवान् [illegible] विवस्वान् [illegible] मनवे [illegible]

इत्येवं सुसंप्रदायं चवर्णयंपर याः प्राप्ता मे विस्तरं योगं हर्षेद्राजर्षे
योविदुः सम स्वातीकालेयना [illegible] त्रिशुणं प्यालाविर्द
स्पृशा याव [illegible] सदेव [illegible] तुर्यः भूपालको
गः सुरवो चालीमाप्रभुसा [illegible] प्रशुक्राया [illegible]
प्रोक्तस्सर्वाद्विसः प्राविस [illegible] काहूर्यवर्वः मद [illegible]
नापिवाद्विवृक्तं चनशाकं यत्पृहदेवेशान्नोद्विनाभु
म्मर्द्वहस्वयशान् २ श्रासिद [illegible] भयाष [illegible] वनादेव
यावद्वा [illegible] कर्णन [illegible] वाविकालस [illegible]
[illegible] कालोहिभवत्ताजत्नौविवस्तो [illegible] जनाकां
६८ लाकेव्ययाप [illegible] विंशति चतुर्युगं संख्यया सिद्धा
[illegible] प्रथादेप्रोक्तवाद्विमानकपैमनदसंभावनीयं

गीताभा॰ ६६ [illegible] यथार्थज्ञानीयां ४ ननु जन्मान्तरे [illegible] विवक्तुं [illegible]
मां [illegible] स्वयम [illegible] इति [illegible]
द्वितीय: [illegible] न तत्र [illegible]
[illegible] एव वद्यामि च परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं
[illegible] भवान् [illegible] कथं शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं दि॰
त्वा विभुं आहुस्त्वामृषय: सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा अ-
सितो देवलो [illegible] जन्म प-
[illegible] कथं [illegible]
[illegible] ४ श्रीभगवानुवाच बहूनि मे व्यतीता-
नि जन्मानि तव चार्जुन तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वे-
त्थ परंतप ५ [illegible] स्वयं चैव ब्रवीषि मे इति [illegible]

रिपराजसत्त्वेयाविशुभीश्याम्हिम्यप्स्रासैकेहतुर्व्रतं
स्मोर्येषहिल्लोकोलास्रुद्रपतिरापिचोव्ययपः हो ध्याः
सिहपोभुत्वाभिदंविष्वचराचराणिनिकरस्यस्पद्धि
कुनरपिकृरेधियं घो [illegible] र्थः शो
त्रौ च्यमोशानाद्येवयिभिमेविनवक्रदेवस्तंचपार्थः
जातलोप्यजाविहाहव ए सुनोऽयधाचायः तोरवि
लुहेयप्रप्रत्यलिकेकल्याणेकिनानस्वपुर्वेश्वर्स्यास
तिस्यसत्यसंकल्पस्यावाप्तकामस्यकर्मपरवश
देवतिर्यङ्मनुष्यस्थावरजातीयंजन्माकीमिंदुजातीदिवाक्ष्मि
९६ थ्योगेनसमधोसन्थन्नविवक्ष्यंजन्मप्रकारः किमात्म
कोयंदेहः कश्चजन्महेतुः कदाचजन्मकिमर्थंचेत्य

[illegible] प्रकारे [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] जन्मानी [illegible]
[illegible] प्रकारे [illegible]
[illegible] निर्वि [illegible]
[illegible] प्रकारे [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ज्योति [illegible]

यः सर्वैतिमेयाज्ज्ञातिरोविमुक्तः प्रकृत्याद्यधिभाक्तुसः
त्यसंकल्पः आकाशात्मा सर्वकर्मा सर्वकामः स
र्वगंधः सर्वरसः महाराजोनंवासर्वाण्डि ... सिद्ध्
आत्ममायया आत्मीयया मायया मायाविष्णुतंज्ञा
तांशीतिज्ञानपर्य्यायोक्तमायाशब्दः ... मिथुक
प्रयोगः मायया सततं वेत्ति प्राणीनां शुभाशुभमिति
नीयेन ज्ञानेन आत्मसंकल्पेनेत्यर्थः आप्योपहतया मा
या दि समस्तकल्याणगुणात्मकत्वं सर्वेषां स्वभावमंज
हत्त्वमेव रूपं देव यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भा
रत अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहं ७
मनुष्यसजातीयसंस्थानं कुर्वन् आत्मसंकल्पेन देवादि

[illegible]वः संभवामि ना[illegible] [illegible] जातो यथा लोको [illegible]
यत इति धृतेः [illegible] धारया जन्माकुर्वन्देवा
दिरूपेण [illegible] संकल्पेनो[illegible] [illegible]
[illegible] ६ बहूनि [illegible] जन्मा[illegible] [illegible] वेद [illegible]
[illegible] जास्य [illegible] [illegible] मेवा[illegible]
वेत्ति [illegible] विरोधा[illegible] जन्म[illegible] [illegible]
कालनियमो [illegible] यदा हि धर्मस्य वेदोदितस्य
[illegible]र्वर्णार्थ[illegible] [illegible] स्य [illegible]
[illegible]स्य ग्लानिर्भवति यदा [illegible] विपर्ययस्याधर्म
स्याभ्युत्थानं तदात्मानमेव स्वसंकल्पेनो[illegible]
[illegible] सृजामि ७ जन्मप्रयोजनमाह [illegible]

धर्मसेतवः परित्राणाय साधूनां विनाशाय च
दुष्कृतां धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे यु
गे ८ धर्मशीलानां वैष्णवानां [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] परित्राणाय
[illegible] विनाशाय [illegible]
धर्मस्य [illegible]
[illegible] स्थापनाय [illegible] युगे युगे [illegible]

तो

गीताभा· भवान्निकुतश्चेतिरगाविशेषविनिधर्मोपिनासीन्मार्थः

६८ ८ एवंकर्मप्रवृत्त्या येहैतत्त्रिगुणात्मप्रकृतिमितंरूर्म

रूपजातिमस्यपूर्वेष्वरत्वसर्वज्ञत्वसत्यसंकल्पत्व

मत्ल संकल्पात्मानुग्रहणरागोपमस्यसा धुत्रारासायमत्ल परि

प्रभृयपरीतक योजन्तंदिव्यमप्राकृतमदसाधा

रणंमज्जन्मचेष्टितंचतत्त्वतोयोवेत्तिसवर्तमानदे

हंपरित्यज्यपुनर्जन्मनैतिमामेवप्राप्नोति ॥९॥

दीपदिव्यजन्मपरित्यागव्यावहारिकतावेनाविस्मृत्ते

जन्मकर्मचमेदिव्यमेवंयोवेत्तितत्त्वतः त्यक्त्वा

देहंपुनर्जन्मनैतिमामेतिसोर्ज्जुन ९ वीतरागभय

क्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः बहवोज्ञानत

मद्भाव

पसारनोर्मागता: १० समत्त्वमत्समाश्रयतो विसेथिंको
यो स्मिन्नेव जन्मनि यथोदितप्रकारेण मामाश्रित्य मद्
काप्रियो मदेकचिंतो मामेव प्राप्नोति ८ मदाश्रयत्व ज
न्मकर्मतत्त्वविज्ञानाद्भवति न पसाद्भवति एवं संभूता:
तथा चश्रुति: नतस्य धीरा: परिजानन्ति योनिं निमिलिपी
[illegible] तमग्रे तत एवतस्य जन्मप्रकारं जानंतो मद्भावं: १०
न केवलं देवमनुष्यादिमनुष्यादिरूपेण अवतीर्य म
त्समाश्रयणापेक्षा परिज्ञानाकरोमि अपितु मत्समाश्र
यणापेक्षायथायेन प्रकारेण तथापेक्षानुरूपं मां संकल्प
यंत: यथा समाश्रयंते तान्प्रति तथैव तन्मनुष्यरूपतप्रका
५५५५७. [illegible] मि मां दर्शयामि किंबहुना सर्व मनुष्या

गीताभा०
६९

[illegible]वर्त्तिनैकमनोरथ्याभाव[illegible]कृतत्वभावं[illegible]वियोगिनाम
[illegible]ज्ञानसागरोऽचरम येषप्यामिं प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजा
म्यहं मम वर्त्मानुवर्त्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ११
[illegible]कीयेष्वनुरागादिकारणैः सर्वशः सर्वप्रकारैः [illegible]
कारैर्ज्ञा[illegible]पर्यानुवर्त्तन्ते ११ [illegible]प्रासंगिकं [illegible]परिसमा
प्य प्रकृतस्य कर्मयोगस्य ह्यानाधिकार[illegible]प्रकारे[illegible] ८०
न्त्याद्यथ कर्मयोगादि[illegible]कुलं मत्वा[illegible]
एवमुक्तवा[illegible]कर्मणां[illegible]कांक्ष[illegible]देवता[illegible]
[illegible]यजन्ते[illegible]यान्ति नाहि केचित्[illegible]न
फलार्थिनः[illegible]देवतास्सम्यक्[illegible]ह्यानिमे[illegible] प्रोक्ता=
यन्ते[illegible]क्षिप्रमात्मिन्द्वेव मानुषे लोके कार्म

जावुत्रपश्वन्नादिसिद्धिर्भवतिमनुष्यलोकशब्दः स्वर्गादिलो
कप्रदर्शनार्थः सर्वएवलौकिकाः पुरुषाः स्वजीवनाया
दिकालप्रवृत्तानंतपापसंचयत कांक्षन्तःकर्मणांसिद्धिं
यजंत इहदेवताः क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिक
र्मजा १२ चातुर्वर्ण्यंमयासृष्टंगुणकर्मविभागशः
तस्यकर्तारमपिमांविद्ध्यकर्तारमव्ययं १३ चाति
वैदिकैः क्षिप्रफलाभिकांक्षिताः पुत्रपश्वन्नादिस्वर्गा
पर्यन्तायाःसर्वाणिकर्माणि इन्द्रादिदेवताराधनमात्रा
णिकुर्वन्तेनतुकश्चित्संसारोच्छित्तयेहृदयाम्भोजस्थंसकल
७. लोकानांकर्मयोगमप्रदायधनभूतमात्मानमित्यर्थः १२
स्वप्नोक्तकर्मस्वधिकारविशेषोपिप्रापयतिहेतुमाहचातुर्वर्ण्य

प्रकृष्टसत्त्वादिलंबपर्यंतं गुणस्कंधं जगत् समस्तं सत्त्वादिगुणा
नां विभागेन तत्तद्गुणानुगुणशमादिकर्मणां कर्मविभागेन
प्रविभक्तं मया सृष्टं हितग्रहणं संदर्शनाय यंस
त्येव च यद्यपि तेषां सर्वेषां च पर्यत्नेन स्यादि विश्वसृष्ट्या
देः कर्तारमप्यकर्तारं मां विद्धि ॥ १३ ॥ कथमित्यत्राह न
तु मां कर्माणि विचित्रसृष्ट्यादीनि कर्माणि न मां कर्माणि
लिंपंति न मे कर्मफले स्पृहा इति मां योऽभिजानाति
कर्मभिर्न स बध्यते ॥ १४ ॥ मां न लिंपंति कर्मबंधानि पाप
पुण्यानि तानि देवमनुष्यादिवैचित्र्यापादकस्वरूपाणां
प्राचीनकर्मविशेषप्रयुक्तानि सर्वः मनः प्राप्नाः
प्रविवेकेन विचित्रस्वरूपादेनीहं कर्तापि ततस्तत्स्वरूपादे

व्रत्ताः सृष्टिलक्ष्यकाराणां कलेवराः सृष्टिलक्ष्यं भोग्य
जातं फलसंगादिहेतुभिः स्वकर्मानुगुणानां जन्तोः
ष्टादिकामफलेन च तेषामेव स्यात् स्वतमेस्य हान्त
१ स्या हुत्वकारः वैषम्यपैसापृ येनन पापे वान्वादिनित
या हंभगवान् परीशः निमित्तमात्रमेवायं सृज्या
नां सर्गकर्मणि प्रधानकारणानि भूतानि यतो वैसृज्य
शक्तयः निमित्तमात्रमुक्तैवनान्यत्किंचिदपेक्षते
यते तपन्तां प्रेक्ष्यस्वशक्तिरोधक्तजानामिति श्रुतप्रमाणां दे
वादीनां तेत्र गानांस्त्रष्टेः कारणमात्रमेवायं परम
रुषः देवादिवैचित्र्यस्य तत्प्रधानकारणां सृज्यभूतानां
यत्तांभाव्यचीतकर्मशक्तयः स्वकर्मतो निमित्तमात्र

मत्कार्यत्वेऽपि कर्तारं परं परमपुरुषं तत्त्वेदं देवेश्व[illegible]
देवादिविचित्रभावं नान्यद्रूपेदानीं स्वगतप्राचीनक
र्मशक्त्यैव देवादिवैचित्र्यं भावनीयमिति इत्यर्थः इति
मां योऽभिजानाति कर्मभिर्न स बध्यते एवाकुर्वो मा[illegible]
कारेयरूपस्योदेः कर्तारमप्यकर्तारं स्वरूपादिक
र्मफलसंगरहितत्वं यो मामभिजानाति स कर्मयोगारम्भवि
रोधिभिः फलसंगादिहेतुभिः प्राचीनकर्मभिर्न विबध्य
७ ते मुच्यत इत्यर्थः श्लो १५ मो वं ज्ञात्वा[illegible]कृतपापैः पूर्वैरपि
मुमुक्षुभिः कलदराणां कर्म कृतं तस्मात्त्वमुक्तप्रकार म
द्विषयज्ञानविधूतपापैः पूर्वैर्विवस्वन्मन्वादिभिः कृ
तं पूर्वतरं पुरातनं तदानीमेव मयोक्तं वक्ष्यमाणाका

हं कर्मैव कृतं १५ मुमुक्षूणां एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पू-
र्वैरपि मुमुक्षुभिः कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वत-
रं कृतं १५ किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहि-
ताः तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात्
१६ मनुष्यैः कर्म किं रूपं किमकर्म चाकिं कर्मफलाभि-
सन्धिरहितं भगवदाराधनरूपं कर्म अतिकर्तृत्वाभिमानो
... ज्ञानमुच्यते ... तदर्थं ...
तं चाकिं रूपमित्यर्थः अत्र कवयो विद्वांसोऽपि मोहिता
... ज्ञानं एवं मनर्गतज्ञानं यत्कर्म तत्ते
प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वानुष्ठाय अशुभात् संसारब-
न्धान्मोक्ष्यसे १६ कर्तव्यकर्मज्ञानं ... फलक

गीताभा. नोऽस्य दुर्ज्ञानं तत्त्वमित्याह यस्मान्मोक्षसाधनभूतेन
७२ कर्मस्वरूपेण वोद्धव्यमस्ति कर्मणश्च नित्यनैमित्तिक
काम्यस्वरूपेण तत्साधनद्रव्यार्जनद्वारेण विविधता
एवं कर्मविकर्माकर्मणां [illegible] ज्ञातव्यं वोद्धव्यमस्ति
गहना दुर्ज्ञाना [illegible] कर्मणो गतिः विकर्मणो
द्रव्यं नित्यनैमित्तिककाम्यद्रव्यार्जनविहीककर्मणोऽपि
[illegible] फलं [illegible] मोक्षलक्षणं फलं [illegible]
[illegible] गुसं [illegible] [illegible] कर्मणो
ऽपि वोद्धव्यं वोद्धव्यं च विकर्मणः अकर्मणाश्च वोद्
व्यं गहना कर्मणो गतिः १७ बुद्धिरेकान्त्यत्र वोद्धव्य
मिति तेषु प्रपंचयति १७ कर्मा कर्मणो वोद्धव्या

हस्त्र कर्मणा देनात्वकर्मैन र अस्तुत मात्मज्ञानमुच्य
ते कर्मणि क्रियमाणा एवात्मज्ञानाय : पश्येन् कर्मके
र्मणि चात्मज्ञाने वर्त्तमान एव यः कर्म पश्येन्नाकिंचि
त्करोमीति [illegible] कर्मणा [illegible] सया ध्यानयोगा
संधानेन तत्त्वात्[illegible] यः पश्येत् [illegible] ज्ञाने [illegible]
[illegible] यो कर्मणि [illegible] यः पश्येत् [illegible] कर्म भवति
मात्मया ध्यानयोगसंधानेन [illegible]
ति एवमात्मया ध्यानयोगसंधान [illegible]
[illegible]
७१ मोक्षार्हः स एव कृत्स्नकर्म [illegible]
[illegible] क्रियमाणा [illegible] कर्मणो [illegible]

गीताभा० त्याक [illegible] कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः

७२ स बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् १८

यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जिताः ज्ञा

नाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पण्डितं बुधाः [illegible]

[illegible] सर्वे दुःख [illegible]

ष्टिलौकिककर्म [illegible] नित्यनैमित्तिककाम्य [illegible]

पकर्मसमारंभाः [illegible] फलसंगसंकल्पाः

संकल्पवर्जिताः [illegible]

नुसंधानसंकल्पाः प्रकृति [illegible]

[illegible] दग्धानि [illegible] पंडितं [illegible]

मार्गिणामज्ञानाग्निना दग्धानि [illegible] तमाहुः

मेत्वज्ञानेन: कर्माणिज्ञानाकारेणानुपपद्यन्ते १९
एतदेवविवृणोतिकर्मफलासंगंत्यक्त्वानित्यतृ
प्तोत्मानन्देनैवतृप्तः निराश्रयः आश्रयंयोगक्षेमा
र्थमुपायशुद्धिरहितः सोऽरागादिनोङ्: योगेनकर्माण्यभिप्र
वृत्तोपिनैवकाञ्चित्किञ्चित्कर्मविदेहवान्सः
नाभ्यासमेवकरोतीत्यर्थः २० तुत्तवर्णितकर्मणां
ज्ञानाकारत्वमेव त्यक्त्वाकर्मफलासंगंनित्यतृ
प्तोनिराश्रयः कर्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिंचित्करो
तिसः २० निराशीर्यतचित्तात्मात्यक्तसर्वपरिग्रहः
शारीरंकेवलंकर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं २१
इच्छालाभसंतुष्टोद्वंद्वातीतोविमत्सरः समः सिद्धा

७१

श्री...

गीताभा.
७४

धसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते २२ [illegible]
शीः निर्गतफलाभिसंधिः यतचित्तात्मा [illegible]
नात्यक्तसर्वपरिग्रहः आत्मैकप्रयोजन [illegible]
निः आकृ[illegible]नि[illegible] नारोहितो याव[illegible]
[illegible] शरीरमेव केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं संसारं ना[illegible]
नाति [illegible] हितमिति [illegible]
[illegible] २१ यदृच्छा[illegible]
[illegible] २२ [illegible] यावत्लाभ[illegible]
मात्म[illegible]वर्जनीय शीतोष्णादि[illegible] विमत्सरः [illegible]
[illegible] परिपालन[illegible] [illegible]कर्मणि [illegible]
[illegible] समः सिद्धावसिद्धौ च [illegible]

षिजेयादिसिद्ध्यसिद्ध्योस्समश्चित्तः कर्मैव कृत्वात्मान
निस्तैंबविनापिबध्यते न संसारं प्रतिपद्यते २२
आत्मविषयाज्ञानावास्थितमनर हेत्वाविगतादित्त
सं...स्यजन्ता एव निखिलपरिग्रहविमुक्तस्य कालत्रि
प्राप्य स्यादिकर्मानिर्वृत्तये वर्त्तमानस्य पुरुषस्य सर्व
हेतुक्रीडाचीनं कर्मसमग्रं प्रविलीयते निः प
तसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावास्थितचेतसः यज्ञाया
चरतः कर्मसमग्रं प्रविलीयते २३ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म
हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतं ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्म
कर्मसमाधिना २४ ...वं दीयते ...विमुक्तो
...संधानयुक्त...कर्मणो ज्ञाना...:

गीताभा॰ रत्वमुक्तं २३ इदानीं सर्वस्य सपरिकरस्य कर्मणः
७५ परब्रह्मतत्त्वप्र[illegible]पुरुषार्थीकरणायानुसंधानयुक्तोत्त
याज्ञानात्मकत्व[illegible]लब्ध ब्रह्मार्पणमिति ब्रह्मविशि
ष्टयोगमर्थे तेनेनोतिक्रमणपरा[illegible]बुद्धिरिव रत्नत्तबुद्धिः
कार्यत्वाद्ब्रह्मम पस्य हविषोर्पणं ब्रह्मार्पणमग्र
ह्महविः स्वयं ब्रह्म ब्रह्मत्वं ब्रह्मभूते[illegible]रात्मके
[illegible]: [illegible] ब्रह्म[illegible] [illegible] लक्षणया
[illegible]: समाधिः [illegible] ब्रह्मकर्मसमा[illegible]
र्पणं ब्रह्मात्मकत्वेन यावत् ब्रह्म[illegible] स्वरूपं गन्तव्यं
मुमुक्षुणा [illegible] कर्मणि ब्रह्मात्मकत्वे
नानुसंधानयुक्तज्ञानयज्ञ[illegible]रसा[illegible]

वलोकनात्मा धनंनज्ञानानिष्ठाव्यवधानेनेत्यर्थः २४

एवंकर्मणोज्ञानाकारत्वंप्रतिपाद्यकर्मयोगभेदा

नाह दैवार्चनरूपंयज्ञ दैवमेवापरेयज्ञंयोगिनःप

र्युपासते ब्रह्माग्नावपरेयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति

श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुह्वति

शब्दादीन्विषयानन्यइन्द्रियाग्निषुजुह्वति २६

मपरेयोगिनःपर्युपासतेनिषेवंतेमेधयानिष्ठांजायते

त्यर्थः अपरेब्रह्माग्नौयज्ञेनैवापूजकोपियज्ञ

साहोहविः स्रुगादियज्ञसाधनेनैतद्ब्रह्मार्पणमिति

हविरित्यादिनाप्रपंचितंब्रह्मदर्शनंकुर्वन्तीत्यर्थ

७६ अन्येश्रोत्रादीनामिन्द्रियाणांसंयमेप्रयतन्ते।

गीताभा. ७६

शब्दादीन्विषयानन्येयोगिनः इंद्रियाणांमाहुर्वि
हितविषयग्रहणात्मकेनिरतो २६ मन्येज्ञानदीपिते
मनःसंयमयोगाग्नौसर्वाणींद्रियकर्माणिप्राण
कर्माणिचजुह्वतिमनसाइंद्रियप्राणकर्मविषया
ज्ञानादिवारणोप्रयत्नवन्तइत्यर्थः २७ केचित्कर्मयो
गिनोद्रव्ययज्ञाःस्वाध्याय[illegible]
[illegible]
[illegible]यज्ञाःकेचित्तपोयज्ञाः कृच्छ्र[illegible]
[illegible]योगयज्ञास्तथापरे[illegible]
सर्वाणींद्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे आ
त्मसंयमयोगाग्नौजुह्वतिज्ञानदीपिते २७ द्रव्य

यज्ञास्तपोयज्ञायोगयज्ञास्तथापरे स्वाध्यायज्ञा
नयज्ञाश्चयतयः संशितव्रताः २८ अपानेजुह्वति
प्राणंप्राणेऽपानंतथापरे प्राणापानगतीरुद्ध्वा
प्राणायामपरा[illegible]नियत[illegible]
प्राणान्प्राणेषुजुह्वति सर्वेप्येतेयज्ञविदोयज्ञ
क्षपितकल्मषाः ३० उपायस्यानप्राप्तिःइह
योगशब्दः कर्मादिष्वपि इदंप्रकरणान्तच्छिवयः के
चित्स्वाध्यायाभ्यासपरायत्नतपोयत्नशीलाः सं
शितव्रताः दृढसंकल्पाः २८ अपरेकर्मयोगिनः
प्राणापाने[illegible]कुर्वन्तिते चत्रिविधाः पूरके
चककुंभकभेदेन अपानेजुह्वति प्राणं इति पूरकः

नी

प्राणोपानाभिनिरेचकः प्राणापानगतीरुध्वा प्रा
णायाम प्राणेषु जुह्वति कुंभकः प्राणायामपरेष्वपि
अपि नियताहाराः प्राणान्प्राणेषु जुह्वति सर्वेपि २९
३० द्रव्ययज्ञप्रभृति प्राणायामपर्यंतेषु कर्मयो
गभेदेषु समीहितेषु प्रवृत्ताः एते सर्वेपि यज्ञविदः प्रजा
[illegible] नित्याभिहितमहायज्ञपूर्वकानित्यनैमित्तिकक
र्मसु [illegible] यज्ञक्षपितकल्मषाः
[illegible] कर्मसु [illegible]
यज्ञाशिष्टामृतभुजो [illegible] याति
योगेन [illegible] सनातनं ब्रह्म यान्ति नायं लोकोस्ति
यज्ञस्य महायज्ञादिपूर्वकानित्यनैमित्तिकक
यज्ञाशिष्टामृतभुजो यान्ति ब्रह्म सनातनं मा

लोकोत्तरपदस्यकृतोऽन्वयः श्रीकर्मेत्तम ३१ एवं
वक्रविधायदत्तावित्तलाभ लूरणामुरवे कर्मजाद्वि
क्रियात्सर्वात्मैवंबन्धात्वाविमोक्ष्यसे ३२ [illegible]
नायल[illegible]ः प्राप्त[illegible]
[illegible]ध्यातिकृतात्मामोक्षो[illegible]विदर्थः प
र्व मपुरु[illegible]तयामोक्ष्यप्रस्तुतत्वाविनप्राप्तुकर्ता[illegible]
[illegible] लोकइतिनिर्विहुर्यत्तेसाहस्राद्युः ३१ एवमि
ति एवंवहुप्रकाराः योगाप्रलिताणामुरवोवितन्ताध्याला
[illegible]पावाभि[illegible]तथान्[illegible]स्थिताः तान्[illegible]
१८ रागानुकार्यैर्दाकर्मयोगान्सर्वान्विनिर्माणान्विधायसा
श्री हरतुष्ठीयमानानित्यानैमित्तिककर्मानुष्ठान यानि

कर्म

गीताभा. [illegible]ज्ञानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे [illegible] प्रकारेण [illegible]

७८ [illegible]मोक्ष्यसे ॥ ३२ ॥ [illegible] ज्ञानयज्ञ[illegible]या कर्मणो ज्ञानानां का

र[illegible] कर्मणि ज्ञानानां [illegible]

[illegible] उभयाकारेण कर्मणि द्रव्यमयाद्[illegible]

[illegible] ज्ञानमयो यज्ञः श्रेयान् सर्वस्य कर्मण[illegible]

५ [illegible]स्योपा[illegible] यस्य ज्ञाने परिसमाप्यते [illegible]

[illegible]वैः साधनैः प्राप्य[illegible]

[illegible] श्रेयान् द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परंतप

सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥ ३३ ॥

तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया उपदेक्ष्यं

ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ३४ ॥ यज्ज्ञात्वा [illegible]

ति

मानंक्रमेणाप्यदर्शांप्रतिपद्यते ३३ नदात्मसौ
नैवविषयेहातनभाविता शिक्तद्विक्रीत्यादेषएवा
नेषिविशित्यंते भमयापार्द्दिं नयुक्तकर्यीयोवा
नेषांनतत्वंविविकानुगुणकालेप्राणीवारिष प्रसेवा पात
दिधिर्विशादाकारंहालिप्योविविद्धुसोत्तात्वमा
त्मतत्तपस्तुहालिनः प्राणिपाण्मादीनिःसोवि
तावदुष्टस्यापरित्तिष्ठतत्तवानिशायमालदय
मालडपदेहयांति ३४ आत्मयाप्यात्म्याविषय
स्यहातनस्यसाहात्म्का वत्तपसहापामाह पर्वन्नै
७६ नात्वाउत्तरेवेदेहायात्माभिमालतपेनात्हा
मूषा मायास्यंदेवमोहितयास्यासिपेतचदेवमठमा

कारेरणाद्वर्संहितानि सर्वाणि भूतानि स्वात्मन्येव
दृष्टासि पव[illegible]स्तवात्ये वं च भूतानां प्रकृतिर्विष्णुः
कानां ह्यात्मैकात्म्या[illegible] प्रकृतिसंसर्गदोष
विनिर्मुक्तमात्मानं[illegible] सर्वसमामिति च वक्ष्यति निर्दो
षं हि समं ब्रह्मेति क्व वे[illegible]पश्यः पापकर्मा[illegible]
त्वात[illegible]मोहि[illegible] प्रयतावत्[illegible]लवेनैव संज्ञानवृ
येन[illegible]दृष्टय[illegible] [illegible]रिरितिर्धनंसंचयासिवात्[illegible]
पश्यः सर्व[illegible]पापद्[illegible]बा[illegible]गत्तमनादिक[illegible]
नं संतरिष्यसि ३६ येनाद्[illegible] [illegible]वत्[illegible]
[illegible]पर[illegible]द्धात्मवत्लव[illegible]ज्ञानमप्याश्रित्यमा
[illegible]मागत्ता इति व[illegible]व्या[illegible]

यापेक्षिरूपनिरंजनः परमं साम्यमुपैतीत्येवमा
दिश्रुतौ निजरूपविनिर्मुक्तस्यात्मनः वस्तुपरस्व
परसाम्यमवगम्यते [illegible]ः प्रकृतिविनिर्मुक्तं सर्व
मात्मवस्तु परस्परसमं सर्वेश्वरे [illegible] ॥ ७ ॥
द्यपि सर्वं [illegible] छिसो [illegible]जिनत्वं
समन्द्रशात्माविलोलितः [illegible] आदि [illegible] १६
सम्यक् [illegible] परितष्ठन लवानि [illegible] यात्म
ज्ञानरूपे गुणित्रयांत्रि [illegible] आत्मयाथ्यल प्रस्तानि नत्रा
कर्मसंचयं [illegible] सम्पाकरोति [illegible] त्मज्ञानेन
८ मनुष्यं पवित्रं शुद्धि करोति [illegible] गंतिव त्वं नरं [illegible]
तस्मादात्मज्ञानेन संधिषीयं [illegible] शाशयतीत्यर्थः ममपा

स्यी:

श्री

गी॰व्या॰ ८॰ वि[illegible]तात्मं[illegible]पदेश[illegible] यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसा
त्कुरुतेऽर्जुन ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कु
रुते तथा ३७ [illegible] विद्यते
तत्स्वयं योगसंसि[illegible] सर्वसमामिति इति ३८ श्रद्धा
वाल्लि[illegible] तिच्छ्रेयमार्गे सर्वं भस्मसात्करोति [illegible]
नि[illegible] रागा[illegible] यानि [illegible] पैव[illegible] भाव
[illegible]काले[illegible] सम्यक् ३८ [illegible]
मेवलभते ३८ तदेवस्पष्टमाह श्रद्धावानित्यादिना [illegible]
[illegible] वान्नि[illegible] वचन[illegible] नस्ता[illegible] विषया[illegible]
[illegible]न्द्रियो गच्छेरराकालेन [illegible] विपाक[illegible]
ज्ञानं लभते तत्र्यावि[illegible] ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्ति[illegible]

धिगच्छति परां निर्वाणं प्राप्नोति ३९ अज्ञस्त्वमुप
देशं लब्ध्वा ज्ञानरहितः उपदिष्टज्ञानेषु गुरूपायेषु वा
अश्रद्दधानः अल्पश्रद्धः उपदिष्टे च ज्ञाने संशयात्मा
वा विनश्यति नष्टो भवति अस्मिन्नुपदिष्टे ज्ञाने संश
विषये यात्मयज्ञाते संशयात्मनोऽयमपि प्राकृतलोको ना
स्ति न च परः धर्मार्थकामरूपफलकप्राप्त्यभावात्सिध्यं
ति कुतो मोक्षः इत्यर्थः शास्त्रीयकर्मासिद्धिरूपत्वा
त्तद्वैषयिकफलाप्त्यानां शास्त्रीयकर्मसिद्धेश्च देहाति
रिक्तात्मानिश्चयपूर्वकत्वात् अतः सुखलवभागी न
भवति संशयात्मनो न संभवति ४० अश्रद्धा
८ दधानश्च संशयात्मा विनश्यति नायं लोकोऽस्ति

गीताभा०
८१

नपरो न सुखं संशयात्मनः ४० योगसंन्यस्तकर्मा
णं ज्ञानसंछिन्नसंशयं आत्मवंतं न कर्माणि नि
बध्नंति धनंजय ४१ यथोपदिष्टयोगेन संन्यस्तक
र्माणं ज्ञाना[illegible]कारणापन्नकर्माणं यथोपदिष्टेन ज्ञा
नेनात्मनि संछिन्नसंशयमात्मवंतं मनादि
न [illegible] परिदृष्टार्थे [illegible] बास्थितमपसंबंधहेतुभूतमा
वीतालंबं [illegible] कर्माणि न निबध्नंति ४१ तस्मादज्ञान
संभूतं [illegible]
[illegible]
[illegible] योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारतेति इति श्रीमद्भगवद्गी
ता [illegible] श्रीमद्गीताभाष्ये चतुर्थोऽध्यायः ४

चतुर्थेऽध्याये कर्मयोगं कथयन् ज्ञानाकारत्वेन एवं किंस्व
रूपभेदो ज्ञानांशस्य च प्राधान्यमुक्तं ज्ञानयोगाधि
कारित्वेऽपि कर्मयोगस्य ज्ञानत्वाद् प्रमादर
त्वात् कर्तव्यं ... नतीयार
वोक्तं इदानीं कर्मयोगस्य ... साधनत्वेन ज्ञान
निष्ठया ... कर्मयोगान्तर्गतज्ञानाकारतया ... का
रं च प्रतिपादयन्नुपसंहरति तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञा
नासिनात्मनः छित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भार
त ४२ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
८२ योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मसंन्यासयोगो ना
म चतुर्थोऽध्यायः ४ ... चतुर्थे ... कर्मयोगं संक्षेपा

[illegible]नयोगं तु [illegible] कर्मयोगं च शंससि तदुभयं भवा
[illegible] ये [illegible] मुमुक्षोः प्रथमं कर्मयोग एव कार्य
कर्मयोगे [illegible] ज्ञानयो[illegible]
[illegible]धिकारो [illegible] प्रतिपाद[illegible]
[illegible]योग[illegible] [illegible]स्या[illegible]कर्मनि[illegible]
[illegible]याय [illegible]
भावय[illegible]को [illegible] संन्यासं [illegible]
विशिष्टं तन्मे ब्रूहि [illegible] कर्मयोग
ज्ञान[illegible]योग[illegible]स्या[illegible]
करोति [illegible] कर्मसंन्यासात् ज्ञानयोग एव [illegible]
[illegible] १ [illegible] इत्यत आह यः कर्मयोगी [illegible]

स्वानुभवात्कर्मत्यागातिरिक्तं किंचिमापि न कांक्षति न
त्येवं किंमापि न द्वेष्टि न त एव द्वंद्व सह अतो नित्य
संन्यासी अर्जुनउवाच संन्यासं कर्मणां कृष्ण पु
नर्योगं च शंससि यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि सुनिश्चि
तं १ श्रीभगवानुवाच संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेय
सकरावुभौ तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगो विशिष्
यते २ ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि न कांक्ष
ति निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं बंधात्प्रमुच्यते ३ नि
त्यतानानिष्ठुरशनि रोयः सांख्यकारकं कर्मयोगनिष्ठ
तयास्तुखं बंधात्प्रमुच्यते ३ ज्ञानयोगकर्मयोग
योरात्मप्राप्तिसाधनमुभयोरन्यतरेणापि द्वयफलं हि ता

नयोगकर्मयोः [illegible] फलभेदात्पृथक्भूतौ प्रवदंति
वैते बालाः आत्मनिष्ठाज्ञानहीनाः न पंडिताः ये कृतात्मविदः
कर्मयोगो ज्ञानयोगश्च एवमेव सा धयति ज्ञानयोगो
त्विकमात्मावलोकनं सा धयति न तयोः फलभेद
न पृथक्फलकं वदंति न पंडिता इत्यर्थः तयोरेकमप्या
स्थितः उभयोरात्मावलोकनैकफलयोरेकफल
लभते ४ एतदेव विवृणोति [illegible] ज्ञाननिष्ठैर्यदा
त्मावलोकनं [illegible] योगैरपि पृथग्बालाः
फलं सांख्य [illegible]
प्रवदंति न पं
डिताः एकमप्यास्थितः सम्यगुभ
योर्विन्दते फलं ४ यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं त
द्योगैरपि गम्यते एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति

त्रिसपश्यति ५ संन्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्तु

मयोगतः योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म नचिरेणाधिगच्छ

ति ६ प्राप्यते तदेव कर्मयोगात् ज्ञानयोगेनापि प्राप्यते

एवमेकफलत्वेन एकैवैकल्पकं सांख्यं च योगं च

यः पश्यति स पश्यति स एव पंडित इत्यर्थः ५

ईयांस्तु विशेष इत्याह संन्यासो ज्ञानयोगतः कर्मयोगस्तु

योगाहते प्राप्तुमशक्यः योगयुक्तः कर्मयोगयुक्तः

स्वयमेव मुनिर्ज्ञानी भवति सत्त्वेन कर्मयो

गेन शुद्धचित्तत्वात् चिरेणैवाल्पकालेन ब्रह्माधिगच्छति

८२ ब्रह्मात्मानं प्राप्नोतीति तानं योगयुक्तस्तु महाबाहो दुःख ७

मज्ञानं योगेन ... दुःखमाप्तुं ... दात्मानंति

विजितात्मा

[illegible]श्रोत्रीभ्य[illegible] ॥६॥ कर्मयोगयुक्तस्तु यादृशो
यथा[illegible] तदाह योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा
जितेन्द्रियः सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्य
ते ॥७॥ [illegible] योगयुक्तो [illegible] विशु
द्धात्मा विजितात्मा [illegible]
नस्त्वेन विजितमना [illegible] जितेन्द्रियः [illegible]
[illegible] सर्वभूतात्म
भूतात्मा सर्वे[illegible]
य [illegible] सर्वभूतात्मभूतात्मा [illegible]
[illegible] हि देवादीनां स्वस्य चे[illegible]
[illegible]दानां [illegible] परिणामा [illegible]

६ा

[redacted]

त्रि

गीताभा.
८५

[illegible] कुर्वन्नेव [illegible]
धारयन् [illegible] किंचित्करोमीति मन्यते [illegible]
भाव [illegible] कर्म [illegible] बंधहेतु [illegible]
[illegible] कर्तृत्व [illegible] स्वरूप [illegible]
[illegible] प्रकृति [illegible]
[illegible] प्रकृति [illegible]
[illegible]
[illegible] प्रकारेण कर्म
[illegible] फलसंगं त्यक्त्वा [illegible] किंचित्करोमीति
[illegible] प्रकृति [illegible]
[illegible] अभिमानरूपे [illegible] बंधहेतु [illegible]

यथा

न लिप्यते पद्मपत्रमिवांभसा पद्मपत्रमंभसा संस्
ष्टमपि न लिप्यते तथात्मा न लिप्यत इत्यर्थः १०
काय मनो बुद्धीन्द्रिय कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रि
यैरपि योगिनः [illegible] त्वात्मशुद्धये
११ ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः १
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा १० सोयं क
र्मस्वर्गादिफलसंसर्गं त्यक्त्वा योगिनश्चात्मशुद्धये
कुर्वंति आत्मगत प्राचीन कर्मबंधविनाशाय कुर्वं
तीत्यर्थः ११ युक्तः आत्मव्यतिरिक्तफलेष्वफलः
९२ आत्मैकप्रवणः कर्मफलं त्यक्त्वा केवलात्मशुद्धि
कर्मानुष्ठायनैष्ठिकीं शांतिं [illegible]

गीताभा॰ नुभवरूपां नित्यपरमां निर्वृतिं प्राप्नोति अयुक्तः आत्म
८६ व्यतिरिक्तफले च युक्तः आत्मभावलोकनाद्वि
मुखः कामकारेण फले सक्तः कर्माणि कुर्वन्नित्यं
कर्मभिर्वध्यते नित्यसंसारी भवतीत्यतः फलसंगर
हित इन्द्रियाकारेण परिणतायां प्रकृतौ कर्माणि
युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीं
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते १२ सर्व
कर्माणि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं वशी नवद्वारे
पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन् १३ संन्यस्यात्मकर्मबं
धमोचनाय कर्माणि करोति सुखं भवति १४ अ
थो देहाकारेण परिणतायां प्रकृतौ कर्तृत्वसंन्या

स उच्यते ऽस्यात्मनः प्राचीनकर्मफलदेहसंबंधप्रयुक्त
मिथ्यं कर्मणां कर्तृत्वं न स्वरूपप्रयुक्तमिति विवेक
३ विषयेण मलसांसर्गिकमणीनां बहोः सल्य
स्यवशाद्देहीनां नित्यसंसारोऽभवा पंचनमकुर्वंते दृश्य
नैवकारयन्कुर्वेवमास्ति एव साक्षादात्मनः स्वा
भाविकरूपेण ज्ञस्य देवातिर्य्यङ्मनुष्यस्थावरा
त्मनामप्रकृतिसंसर्गेण वर्तमानस्य लोकस्य देवा
द्यसाधारणाकर्तृत्वं न दास्याचारणादिकर्मापि
तत्कर्मदेवादिफलसंयोगं चापेक्ष्य पुरुषकर्मविस्थ श्य
८७ स्वाभाविकात्मरूपेणावस्थितं नकर्तृविधत्
मापि लोकस्य सृजति प्रभुः न कर्मफलसंयो

[illegible]त्स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥ १४ ॥ नादत्ते कस्यचित्पापं न
चैव सुकृतं विभुः । अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति
जन्तवः ॥ १५ ॥ [illegible] आत्माभिमानरूपज्ञानं [illegible] कालादि
स्वभावस्तु प्रवर्तते स्वभावः प्रकृतिर्वासना [illegible]
दिकालप्रवृत्तः पूर्वकर्म [illegible] पूर्वाकारप्रकाशि
संसर्ग [illegible] आत्माभिमानजातिर्नवा सर्वात्मु
[illegible] प्रभुत्वाभिविभुः
॥ १४ ॥ कस्य [illegible]
३: खं: पापं नाददाते न [illegible]
[illegible] पापं ददाति कस्यचित्पापं [illegible] लि
नस्य [illegible] विचलात् [illegible] नापनुदति पापं [illegible] विभुः
न [illegible] देवा [illegible]

न्तएवनकस्यचिदेवंधीनकस्याचित्प्रतिकूलम्
सर्वमिदंवासनाकृतंनंएवंस्वभावस्यकस्यापि
रीतिवासनातीयचपेकिंज्ञानेनावेनमतंज्ञानि
यथापूर्वकर्मानन्त्यसंसारमवाप्यतापात्यज्ञाना
भसक्राचित्तंनेज्ञानावरणरूपकर्मणादेवादि
योगःतत्यात्माभिमानरूपमोहप्रजायतेतत्पात्मा
भिमानवासनानतुचित्तकर्मवासनाज्ञाविपरीतानमा
त्मिकाःकर्मारंभज्ञोपपद्यते १५ सर्वज्ञानमवेनैवहृनि
तंसंसारिच्यासज्ञानाग्निःसर्वकर्माणिभस्मसात्कुरु
८४ तेत्तथाहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यतेस्वकाले
संगत्यथायथाभानोउत्कालदर्शनात्

[illegible] नात्मविषयेणात्मा[illegible] नाशि-
तं येषामिति [illegible] ज्ञानेनाज्ञानावृता[illegible]
मादि[illegible]कालप्रवृत्तानंतकर्मसंचयरूपमज्ञानं नाशि-
तं तेषां [illegible]स्वाभाविकं परं ज्ञानमपरिमितमसंकु-
चितमादित्यवत्सर्व[illegible]प्रकाशयतीत्यभिप्रा-
याः [illegible] ज्ञानाभिमानि [illegible] ज्ञानानां बहुत्वमि[illegible]
[illegible] [illegible] भान्त्वं संदर्शयते
म[illegible]पक्रम [illegible]
[illegible]उपाधि[illegible] ज्ञानं विनष्टा [illegible] ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां
नाशितमात्मनः तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशय-
ति तत्परं १६ तद्बु[illegible] तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परा

यणाः गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः
१७ ज्ञानानलस्य पापाधिगन्धाभावान्नैवमादि
प्रयत्नज्ञानमिति व्यतिरेकाविर्देशाज्ज्ञानस्य तत्त्वा ९८
नुबंधि धर्मत्व [illegible] ज्ञानं च ज्ञानाज्ज्ञान
योः प्रभाप्रभाववतोरेवावस्थ [illegible] चतत्त्वधर्मसंसार
दशायां ज्ञानस्य कर्मणा संकोचो मोक्षदशायां विका
शश्चोपपद्यते १८ ननु कथमुक्तप्रकारविधानादर्शन
व्यवसायास्त एवात्मानस्ताविषयकमनसः तन्निष्ठा
९९ तदभ्यासनिरतास्तन्मयास्तत्परायणाः सन्त एव परां
[illegible] एवं [illegible] मानेन
ज्ञानेनानिर्धूतप्राचीनकल्मषास्तत्प्राप्तिविधमात्मा

गीता भा॰
८६

पुनरावृत्तिं गच्छंतियद्वस्थ्यात्मानः पुनरावृत्ति
र्नविद्यतेसर्वथायस्याअपुनरावृत्तिः स्वेनरूपेणाव
स्थितमात्मानंगच्छंतीत्यर्थः १७ विद्याविनय
संपन्नकेवलब्राह्मणेगोहस्तिश्वपाकादिषुच्छा
यंतांविषमाकारतयाप्रतीयमानेषुचात्मस्वरूपं
हिताच्छान्तमयात्यात्मनाविदे [illegible] विद्या
विनयसंपन्ने [illegible] मान्तेनो चेवश्वपा
केचपंडिताः समदर्शिनः एवतैर्जितः सर्गोयेषां १८
साम्येस्थितंमनः निर्दोषंहिसमंब्रह्मतस्माद्ब्रह्म
णितेस्थिताः १९ यस्यासमदर्शितापर्यंतमित्यर्थः १८

इहैवासाधनावस्थायामेवतैः सर्गो जितः
संसारोजितः येषामन्तःकरीत्यात्सर्वेषामात्मस्वरूपा
स्यैवास्थितंमनः समंहिनिर्दोषंब्रह्मप्र स्यत्वं तत्पा
दोषाविसक्ता स्वानुगाम्यकोपरञ्जाननंतर त्स्वात्
इत्यास्येयास्थिताश्चेद्भूतलाशि ष्ठितं प्रकाशे ब्रह्माणि
स्थितिरेवाधिसंसारजयः आत्मा शुद्धो मैकाकार
तयासाम्यावानुसंदधानामुक्ता एवेत्यर्थः
१९ येन प्रकारेण ब्रह्मस्थितस्य कर्मयोगिनः स
६० मदर्शनरूपेण ज्ञानविषयाकोभवतितं प्रकारमुपदि
दिशन्ति पार्श्वेदेहस्य तस्य पदं वस्थास्य प्राचीन

गीता भा॰
६.

कर्मवासनया त्याक्षियं प प्राप्स्यसि तं तदुभयं प्राप्य ह वौदि
गौनकुर्यात्किकथास्थिरबुद्धिः स्थिरात्मानिश्चबुद्धिर्भवेत्
तास्थिरबुद्धिः प्रसमृद्धः यास्थिरतात्माशरीरेतानात्मना
त्मानमेकीकृत्य समाधिं नप्राप्नोः नब्रह्मकर्पं ब्रह्मविद्
ह्यणीत्यतः न हत्वा मियं प्राप्यनोविजानाप्य
वाभिय स्थिरबुद्धिः समेदोषहे ... यतः
२. चालस्य ... भान्नं ... प्रवृत्तं
स प्रलपोनानि ... स्थितैव ... सर्गोपदेशं
न प्रलापि ... लारावस्यासक्तेः ...
भवानिमत्वविलाभ्युपदेशादात्मयाध्यात्मविधिर्भवे
तेनैव यतमानोदेहात्मानं परित्यज्य स्थित्वमावलोक

विज्ञा २ तूणा

नत्रियाशुभवेव्यवस्थितः आस्थिरे प्राकृत्यासिया।
स्त्रियेप्राप्यहृर्योद्विगौनकुर्यादिति २० एवमुक्तेन।
प्रकर्तेनः आत्मनिश्ववीरोवात्मव्यतिरिक्तो विषयात्
भवि भवत्सर्वेषांभूतानां हे अ सुवीनिरत्रो भोतिस य
हि: आत्मावलोकनेपरा: अनएवं भक्ताह्मे सपुनःकमवा
वृत्स प्राप्तिविरोधिकलमषाद्यमनिवारांमध्येवासहसु
इव भगवानाब्राह्मात्यं न ह्लिलभा मेत्याह एवयोभिय एव
नै गानांयतीनांयत्सुशीलानांयन्नेवेशुपः ११ ह
ध्यानि [illegible] इयत्र ग्राओ थे योगाद्दुःखवो
९८ नयसृदुःखौहृकालि [illegible] घुतवन्तः अल्पकालवात्तिलो
[illegible] पलभ्रमेवनत्तेभुंक्त घाप्यानयाविहुमने १२ प्राणि

गीताभा॰ विमोक्षणमन्यप्राप्तिरियप [illegible] प्राप्तिर्यतस्तु [illegible] ब्रह्मानु
८१ भव प्रीत्या [illegible] नः आत्म [illegible] [illegible] हृयः श
क्रोत्पत्तिसमुत्तमभवत्सर्वेषां भूतानां [illegible] विमो
क्षीतिस्वकाल [illegible] आत्मावलोकनपराः [illegible] एवं [illegible]
सविषयानु [illegible] प्राप्तिविरोधिकल्मषा [illegible]
प्राकृतिरिरावि [illegible] ब्रह्मात्य [illegible] लभामि [illegible]
न्तःसुखो [illegible] यत्तीनांपत्तथी [illegible] ऽन्तरारामस्तथा
न्तर्ज्योतिरेव [illegible] भूयोधि
गच्छति २४ लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणक
ल्मषाः छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः
२५ योन्तःसुखः आत्मानुभवैकसुखैः [illegible] रा

मक्षात्मैकाधीनत्वप्रयोगात्मैवकुर्वन्कोयस्य
सन्तप्यात्कः सप्याद्वियोनिरात्मैकतानोयोवर्त
तैसप्रहोत्मनोयोगीप्रलानिर्वाणमात्मानुभवत्
वेत्साप्नोति ॥:॥आत्मानंविद्धि स्यादि देवविभु
त्वार्थस्यात्मप्राप्तिविरोधिकल्मषाभासउमर्वाहि भक्ते
तेरत्वा: स्यात्मणानाग्रहान्त्य
प्रस्थव: दृष्टनायत्तीलायत्वयीलानांय तद्वा
दीराणाशवान्वादिविः त्तयमप्नुत सेगोर त्रयं
तै २५ उत्कृष्टनीनास्त्विन्त्रलसराघवस्यासउक्तः ॥:॥ कान
६१ कोयोवियुत्तापिलाक्षपरेशादात्मपापात्कलदत्तसां
नियतमनसागेनार्तीवत्ताम्ननिसाग्रहणीभी

गीताभा॰ नामभिज्ञो [illegible] ॥ [illegible] मित्यर्थः
६२ [illegible] यप्रसक्तिवृत्तेर्भयप्राप्त [illegible]
उत्कंठ [illegible] यो [illegible] स्वल्प [illegible] वा [illegible]
[illegible] निवा [illegible] नाभिक्ता यो [illegible] वेगं सोढुं [illegible]
[illegible] : [illegible] त्मानुभवायार्हः सर्वश [illegible]
[illegible] नानुभवा [illegible] स्वं पश्यामि [illegible]
[illegible] भवं सर्वविहृ [illegible] २२ [illegible]
[illegible] मोक्तरात्मा [illegible] शक्नोतीहैव यः सोढुं
नो २२ [illegible] कामक्रोधोद्भवं [illegible]
यो: [illegible] २३ [illegible] तात्मा [illegible] रो
२४ भुवि [illegible] रेनात्मा [illegible] विषय [illegible] तासामप्यंतरत्वा
रितो यारामायत्तो [illegible] हृत्वा उच्चुसातिः [illegible]
समोहृत्वा त्मावलोकनात् अन्यत्र प्रवृत्त [illegible] इंद्रियम

नोबुद्धिस्तत्र एवाविभागो छाभयक्रौ धीमोहापरा
यत्पापमोदैक प्रयोजनो ज्ञातीर्योत्माव लोकुत
शीलोयः सदामुक्त एवस्ततः साध्यदशायामेव
साधनदशा मानुमिव ... तेरवं पूर्वं यथः २७ तो
२८ उक्तस्वांतिर्स्यैलीमात्रकर्मातिवर्तिव्यता.
कस्यकर्मयोगाधीरस्त्कस्योरुशावसत्तामाहयत्त
त्पसांभिनो रसर्वलोकमहे श्वरं सर्वदी ताकारु
लांदृसाल्वा मां शांतिम्य्स्तुतिकर्मयोगकारता एवं
इत्थस्थलिसर्वलोकमहेश्वरं सर्वेषां लोके श्वरा
६३ णामपीश्वरं तमीश्वराणां परमं महेश्वरमिति श्रु
तेः मां सर्वलोकमहेश्वरं सर्वभूतहृदंशानामरूपादं

स्वरूपकर्मयोगेनाभिरुच्यैवोक्तानकर्मकर्तृत्व
र्थः सुहृदामाराधनाय सर्वेषां यतांते २६ य
तेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः विगतेच्छा
भयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः २८ भोक्तारं
यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरं सुहृदं सर्वभूता
नां ज्ञात्वा मां शांतिमृच्छति २९ इति श्रीभगव
द्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री
कृष्णार्जुनसंवादे कर्मसंन्यासयोगो नाम पंचमोऽध्यायः
५ इति श्रीमद्रूपभट्टजाविरचिते स्वीयमञ्जरीनामाख्ये
पंचमोध्यायः ५ उक्तः कर्मयोगः सपरिकरः इदानीं
ज्ञानयोगकर्मयोगयोः ध्यानस्य लोकेन तत्

गास्था सोविधीयते । व्यतेऽत्र चकर्मयोगस्य निरूपे
दरसा धनत्वं हृदष्टेभिकंस्तानाकारकर्मयोगोरूपो
गाशिस्त्वारा हृदृयतेकर्मफलं स्वर्गादिकमनाश्रि
त्यकार्यंकर्म यः सदाकुर्वन्नेवकार्यं सर्वाणि कर्मा
णि नहि ... परमेश्वराय धनरूपकर्मायोगो
मेश्वयोजनन्तत्साध्येनाकिंचिदिति यः कर्म करोति सस
न्नियस्त्यानयोगनिष्ठश्च योगी च कर्मयोगनिष्ठश्च
नैवलौकिकसाधनभूतोमेयानिष्ठश्च नानिरग्निर्न
चाक्रियः ... कर्मत्यागमात्रः केवलं
योगनिष्ठःसन्यासीति नालोनिष्ठश्च कर्मयोगानिष्ठश्च
तूभयामित्याभिप्रायः ॥ २ ॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्मयोगिता

६१

नैमध्यस्तीतियात्म[illegible] यं सं[illegible] संन्यासे [illegible] योग इति
श्रीभगवानुवाच अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म
करोति यः स संन्यासी च योगी च न निरग्नि
र्न चाक्रियः १ यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि
पाण्डव न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भवति कश्चन
२ [illegible] यं संन्यासमिति प्राहुः [illegible] कर्मयो
गं च विद्धि [illegible] न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो यो
गी भवति क[illegible] संन्यास
नैनात्मनि [illegible] संकल्पः संन्यासः [illegible]
[illegible] न संन्यस्तसंकल्पः [illegible] संन्यस्तसं
कल्पः न ह्युक्तेषु कर्मयोगेषु [illegible] कश्चन क

र्ययोगी भवति २ यस्य सर्वे समारंभाः कामसंक
ल्पवर्जिता इत्युक्तं तस्मिन् कर्मयोग एवाप्रमादेन यो
गं साधयतीत्याह योगमात्मानमलोकं न प्राप्नुमि
च्छोर्मुमुक्षोः व(पेक्षस्य तत्साधनतयोपादेयत्वं तस्मादेवलो
कनरूपमोक्षप्राप्तिप्रतिबंधकं कर्मको योगिनित्यर्थ्यः क
दा प्रतिष्ठितयोगो भवतीत्यत आह यदा यं कर्मयोगी
आत्मैकानुभवस्वभावतया इंद्रियार्थेष्वात्मव्यति
रिक्तप्रकृतिविषयेषु तत्संबंधिषु च कर्मस्वनानुष
ज्जते न संग महति तदा हि सर्व संकल्पसंन्यासी योगारू
६४ ढ इत्युच्यते ४ न आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमु
च्यते योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते ३.

यदा हि नेंद्रियार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते सर्वसंकल्प
संन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ४ उद्धरेदात्मनात्मा
नं नात्मानमवसादयेत् आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरा
त्मैव रिपुरात्मनः ५ स्मादात्मकृत्स्नो विषयानुभवा
न्निवर्त्य तदनुषंगाभ्यासरूपे कर्मयोगे वा रुरुक्षुः कु
र्यात् न देवाद्यात्मना मनसा विषयाननुषक्तो
[illegible] मनसात्मानमुद्धरेत् [illegible] तेन मनसा नात्मा
नमवसादयेत् [illegible] ह्यात्मनो बंधुरात्मै
व ह्यात्मनो रिपुः ५ येन पुरुषेणात्मैवात्मना
विषयेभ्यो जितस्तेन स्तस्य बंधुः अनात्मनः
अजितमनसः स्वकीयमेव मनः स्वस्य शत्रुवत् श

त्रुत्वे च वर्त्तेतात्मैव शत्रुः अयं च विपरीतो वर्त्तते य
थाक्तं भवबन्धपराशरैर्गणापि मन एव मनुष्या
णां कारणं बंधमोक्षयोः बंधाय विषयासंगि मु
क्त्यै निर्विषयं [illegible] तदुपाययोग्यावस्था
वस्थितो [illegible] एष बन्धुः [illegible] मानयोश्च जि
तमनसः विकाररहितमनसः प्रशांतस्य मनसि
परमात्मा समाहितः स्वरूपेणावस्थितः प्रत्यगा
त्मा च परमात्मेत्युक्तं बंधुरात्मात्मनस्तस्य येन
आत्मैवात्मना जितः अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्त्तेतात्मै
९६ व शत्रुवत् ६ जितात्मनः प्रशांतस्य परमात्मा स
माहितः शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमा
नः ॥

नयो: १

ज्ञा कू

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा कूटस्थो विजितेंद्रियः युक्त
इत्युच्यते योगी समलोष्टाश्मकांचनः ८ ज्ञानस्य
प्रकृतत्वात्तस्यापि हृषीकेश वा विस्पष्टा — देयापरमा
त्मगतत्वात् आत्मा परं समाहित इति संबंधः ७ ज्ञान
विज्ञानतृप्तात्मा ज्ञानमात्मस्वरूपविषयं विज्ञानं तस्या
च प्रकृतिविसजातीयाकारविषयं ताभ्यां विज्ञानेन तृ
प्तात्मा मनाः कूटस्थः देवाद्यवस्थासु अनुवर्तमानः स
र्वसाधारणज्ञानैकाकारे आत्मनि स्थितः अत एव विजि
तेंद्रियः समलोष्टाश्मकांचनः प्रकृतिविविक्तस्वरू
पनिष्ठतया प्राकृतवस्तुविशेषेषु भोग्यत्वाभा
वात् लोष्टाश्मकांचनेषु समप्रयोजनो यः कर्मयो

गीः संयुक्त इत्युच्यते आत्मावलोकन रूपयोगाभ्या
सार्हः [illegible]च्यते ८ तथाच वयोविशेषावेयीकारे
णाहितार्थिनः सुहृदः सवयसो हि मेत्रितिरोमित्राः
[illegible] [illegible] [illegible]
दुर्मदर्हि [illegible] सीनाः जन्मतः [illegible] अभयरहिताः मध्य
स्थाः जन्मत एवानिष्ठ [illegible] द्वेष्याः जन्मतएवाहिते
षिणोबंधवः साधवो धर्मशीलाः सुहृन्मित्रार्यु
दासीनमध्यस्थद्वेष्यबंधुषु साधुष्वपि च पापेषु
समबुद्धिर्विशिष्यते ९ योगी युञ्जीत सततमात्मा
९० नंरहसि स्थितः एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्र
भु ह १० [illegible] पापशीलाः आत्मैव [illegible] [illegible]

गीताभा॰ ज्ञातिर्मित्रप्रयोजनाभावाद्धितो पापभावात् द्वेषेषु समबु
६१. द्धिर्योगारूढानामित्येवं विशिष्यते ९ योगी ह्युक्तप्रका
रकर्मयोगनिष्ठः सततमहरहर्योगकाले आत्मानं
युंजीत आत्मानं युक्तं कुर्वीत स्वदर्शनानिष्ठं कुर्वीते
त्यर्थः रहसि जनवर्जिते निःशब्दे देशे स्थितः एका
की अत एवापि असहितीयः यतचित्तात्मा यतचित्तात्म
नस्कौ स्थिर[illegible] यस्य [illegible] निराशीर्वीतत[illegible] निरति
रपेक्षः अपरि[illegible]
[illegible]
ग्रहरहितः १० शुचौ देशे [illegible] शुचिभिः [illegible] परि
हीते वा शुचिभिः [illegible] पवित्रम्भूते देशे आद्यं
[illegible]दिनिर्मितं नात्युच्छ्रितं नातिनीचं कुशाजिनचैला

तत्रासनं प्रतिष्ठाप्य तत्रास्मिन्मनःप्रसादकरे स्वाध्या
य उपविश्याव्याकुलमैकाग्र्यं मनः कृत्वा यत्तस
र्वात्मनोपपन्नं शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमा
त्मनः [illegible] तूलहिमशीतं पेलराजिनाभावो
[illegible] तत्रैकाग्र्यं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियः
[illegible] आसने युंज्याद्योगमात्मविशुद्धये ११
स्थिरोऽपि एवं यतक्रियः आत्मविशुद्धये एवं विमुक्त
ये योगमुक्ष्यात् आत्मावलोकनं कुर्वीत ११ स
कायशिरोग्रीवं समम् अचलं स्तापा [illegible] याविदि [illegible]
९८ रयन् दिशश्चानवलोकयन् स्वं नासाग्रं संप्रेक्ष्य प्रशां
५१ तात्मा [illegible] यतानि [illegible] मनाः विगतभीः ब्रह्मचर्यव्रते

मनः संयम्य मच्चित्तो युक्तो [illegible] मामनन्यदृगासीत
मामेव चिंतयन्नासीत १४। १४ एवं मयि परस्मिन्नात्मनः
[illegible] योगिनो मे मनसः शुभाश्रयभूते सदात्मानं मनो
युंजन् [illegible] मनसः निश्चलमानसः शुभाश्रयभूते
[illegible] रहसि मत्स्पर्शपवित्रीकृतमानसस्तया निश्च
[illegible] प्राप्तिरूपां निर्वाणपरमां शांतिमधिगच्छति १५
[illegible]
[illegible]
[illegible] रेतातमनसो भवति शुभाश्रयोस्य [illegible]
भिधायान्यदपि योगोपकरणमाह [illegible] नात्यश्नतस्तु
[illegible] संमंकायशिरोग्रीवं धारयन्

लां स्थिरः संप्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोक
यन् १३ प्रशांतात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारिव्रते स्थितः
मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त आसीत मत्परः १४ यु
ञ्जन्नेवं सदात्मानं जितेनियतमानसः शांतिं नि
र्वाणपरमां वा निषेध बोधिगच्छति १५ नात्यश्नत
स्तु योगोस्ति: साधवो धर्म स्नतः न चाति स्वप्नशी
लस्य जाग्रतः स्पष्टं वचनं धूत १६ युक्ताहारविहारस्य
युक्तचेष्टस्य शिष्यते च य कस्वप्नावबोधस्य यो
गो भवति दुः एकाकीय [illegible] नावुलरावि [illegible]
६३ नेनत्वा [illegible] तिमी [illegible] र्गेणाप्या चात्मया
श्री मत्नाया सौमित्रा हारविहारस्या मिमासि तायास

गीताभा. स्यमित्रस्वप्नावबोधस्यसकलदुःखहावंधाविना-
९९ शनोयोगः संपन्नोभवति १६।१७ यदा[illegible]
विषयंचित्त[illegible]मालम्ब्यैवविनियतंविशेषेणसंयम्य
नानिरतिशयप्रयोजनलयातितैवविषयेभ्योनिस्पृ
लभवतिष्ठतेतदासर्वकामेभ्योनिस्पृहःसन्युक्त
कइत्युच्यतेयोगी [illegible] १८ निवातस्थो
[illegible] सर्वभातिदीप्ति
यमाचित्तस्य [illegible] लोकैर्योगिभिः
[illegible]
स्मृता[illegible]योगंयुंजतध्यानमस्यस्वरूपस्यसोपमा
विशालस्यतयातिश्चलतायथादीपवत निवृत्त
प्रवालेतस्मनोवृत्तितयातिश्चलस्तथा यदावि

विंयतं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते निस्पृहः सर्व
कामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा १८ यथा दीपो नि
वातस्थो नेंगते सोपमा स्मृता योगिनो यतचि
त्तस्य युंजतो योगमात्मनः १९ यत्रोपरमते चि
त्तं निरुद्धं योगसेवया यत्र चैवात्मनात्मानं पश्य
न्नात्मनि तुष्यति २० सुखमात्यंतिकं यत्तद्बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रि
यं: १९ योगसेवया निरुद्धं सर्वं चित्तं यत्र
तं यत्र योगो ऽपरमते यत्र चित्तं सुखं च
तं यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति
...पश्यन्नात्मनि तुष्यति यत्तद्बुद्धिग्राह्यम
...सुखमात्यंतिकं यत्तद्वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति

गीताभा॰
१९९

खकुं भवति [illegible] यत्र योगोऽस्थितः स्खवात्मिके [illegible] तत्त
श्च [illegible] यं [illegible] मन्यके [illegible]
नापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः यस्मिन् स्थितो न दुःखेनापि
गुरुणापि [illegible] वियोगम [illegible] नाशुक [illegible] पि दुःखेन वि
चाल्यते [illegible] दुःखसंयोगे [illegible] कांक्षा [illegible] योगस
[illegible] संज्ञितम् [illegible] सनिश्चयेन [illegible]
यो [illegible] योगो [illegible] :
[illegible] योगस्थितो [illegible] या:
[illegible] स्थितो प्रतिबोधः आदय: संकल्पजाः [illegible]
[illegible] : मनः संकल्पप्रभवान् कामान् [illegible]
यतीकाय तन्तु [illegible] सर्वतो [illegible] चेतः यत्र [illegible] वा

येस्थितश्चलतितत्त्वतः २१ यंलब्ध्वाचापरंला
भंमन्यतेनाधिकंततः यस्मिन्स्थितोनदुःखेन
गुरुणापिविचाल्यते २२ तंविद्याद्दुःखसंयोगवियो
गंयोगसंज्ञितं सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगो
निर्विण्णचेतसा २३ संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वा
सर्वानशेषतः मनसैवेंद्रियग्रामंविनियम्यस
मंततः २४ शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया
आत्मसंस्थंमनःकृत्वानकिंचिदपिचिंतयेत् यतो २५
यतोनिश्चरतिमनश्चंचलमस्थिरं ततस्ततोनियम्यै
[illegible] तदात्मन्येववशंनयेत् २६ [illegible]
[illegible]

गीता भा॰ [illegible] वर्जनीयैः [illegible] समंत-
२०१ तः सर्वस्मात् विषयात् मनसैवेंद्रियग्रामं विनियम्य
शनैः शनै धृतिगृहीतया [illegible] विवेकक्रियया [illegible]
[illegible] उपरमेत् आत्मसंस्थं मनः कृ-
त्वा न किंचिदपि चिंतयेत् २४।२५ [illegible]
[illegible] स्थिरं [illegible] यतो यतो [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] तत्र एव [illegible]
[illegible] उपैति शांत [illegible]
[illegible] २७ [illegible]

ं योगी विगतकल्मषः सुखेन ब्रह्मसंस्पर्श
मत्यन्तं सुखमश्नुते २८ [illegible] एवं श्री
[illegible]
[illegible]
[illegible] २७
[illegible]
[illegible] ६५
[illegible]
२८ [illegible] प्रकाश [illegible]
६०४ [illegible] त्रिविध [illegible]
[illegible]

गीताभा. [illegible]
१०२ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] सर्व
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

दृष्टिं सर्वं स्वात्मन्यपि पश्यति अस्यायं न प्रराप्स्यति

स्वात्मैव सर्वं पश्यति ॥ ३ ॥ सर्वभूतस्थितं यो मां

भजत्येकत्वमास्थितः सर्वथा वर्तमानोऽपि स

योगी मयि वर्तते सर्वभूतस्थितं यो [illegible] ति

स्वरूपेणैव [illegible] चमानं सर्वस्यात्मत्वेन [illegible] स्व

ति सर्वमप्यात्मन्यपि पश्यति [illegible] स्या

दन्यत्र स्पर्शनेन्यत्र रमणीहृद्यामिति पश्यति न स्व

स्वात्मत्वेन स्वरूपं पश्यतोऽहं न स्मात् प्रणश्यामि तो

दर्शनस्वरूपयाऽपि समाधिनापि पश्यतोऽनन्यास्यामीत्यस्य

६०३ ॥ तं मत्समं मन्यमानो यत्स्वनादर्शनिमपयातीति ॥ ३ ॥

तत्रापि विपाकदशामाह योऽसौ दृष्टांसर्वं भेदेन ॥

गीताभा० स्थितं मे मनः [illegible] त्वे न [illegible] कारणं तव यात् एकः ॥ १ ॥
१०३ मास्थितः ॥ एवमेव एवं बलं [illegible] गिन लहृदं [illegible] अत्र
स योगी [illegible] ॥ पुरुषं बला [illegible] प्याद [illegible] प्यावर्त्त [illegible] ॥ १७
चात्मानं सर्व [illegible] विषये [illegible] षि [illegible] त्रमात्मे व
[illegible] कारा [illegible] वि [illegible] सर्व [illegible] त्म [illegible]
मेव पश्यतीति [illegible] व्यजनादि [illegible] पि [illegible]
[illegible] रमणी हृदृशा [illegible]
योऽर्जुन ॥ [illegible] पु [illegible]
३२ [illegible] र्जुन उवाच [illegible] योग [illegible] ॥
तम [illegible] एतस्य [illegible] पश्यामि [illegible] ॥
[illegible] न ॥ [illegible] पि [illegible]

हृदं[illegible]यानिग्रहं [illegible] योरिव[illegible]कारं
[illegible] बांधात्मनामसंभू[illegible]चित[illegible]मेका[illegible]कारतयो[illegible]
[illegible]सा[illegible]तयाक्रमानिचा[illegible]सर्वं[illegible]
[illegible]मादि[illegible]
[illegible]य: [illegible]
[illegible]स्मरणादिव: [illegible]
योगी परम [illegible] का [illegible] ति पर [illegible]
[illegible]यत्नेन [illegible] येनावलंकाल
[illegible] सर्वे [illegible] मेकाकारतयापरम
[illegible]ताकमेव[illegible]स्वरसाम्येनसर्वत्र[illegible]
[illegible]योयोग: [illegible] प्रोक्त: एतस्य योगस्या[illegible]

जीवेश्वरभेदेन = पं० ४

गीताभा.
९८

शैः सिद्धिनिपण्ड्यामि मनःसंख्यानत्वानि स्याद्धवन्नि रताभ्या
लिंविष येष्वपि स्ववलं एव चेबलं भक्तये रोके [illegible] स्यापयि
मम प्राक [illegible] नः पुरुषं वलाद्युम [illegible] छान्यन्वचर
तिनिस्य स्वाभ्यत्लाविषयेष्वपि [illegible] भावस्य मनस
त्लाद्विपरीतताकारा [illegible] निस्यच [illegible] व तिश [illegible] प्रतिह
लगत्तिमत्तावायस्यव्यजनादिवा [illegible] एवं कंस्तै
मनसो निग्रहो [illegible] न्यता [illegible] पि [illegible] ३४
[illegible] चलत्वभाव [illegible] पद्मपा [illegible]
असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलं [illegible] अभ्यासेन
तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते ३५ असंशयं [illegible]
ये [illegible] मेव [illegible] वष्ट्या [illegible] ता

शाकैर्वा मूलमूलफलैः ॥१६॥ अहमेवेत्यवगन्तव्यसंशयः ॥
अथ्या व्यात्मनो गुणाकारं लीनं संजानिताभिमु
खीतात्मसंख्यातिरिक्तो शुद्धो याकारं सर्वदर्शीतवमतिर्भ
हुर्णवनन्दवकलांविषयव्यापित्वं सर्वभावस्यमित्त
मनसैव हृद्गीयस्थलिनेयोगी हृत्प्राप्य एवं तेपर्यति
ल्लव श्रयात्मनाहृद्यो तोनं सदाराधनकृत्सतानां
नराणां विवेक मेधसां बुद्धिमनसायम्यानिलोपमेव
समदर्शनं योगो वायुश्चाकाशः ३०॥१६ श्रयाप्ति
हासिद्धं वन्ताप्रेत्यादेविवश्रुतयोगमाहात्म्यपरमा ७
८ वेष्टौ तु ततर्गतात्मसानतयायोगाश्रितस्तेन तपोब
कर्मयोगस्यमाहात्म्यं तत्रोदितं तच्चयोगमाहात्म्य

[illegible] प्रति[illegible] सो[illegible] हट[illegible]स्य
[illegible]रूपवै[illegible] खलु एव [illegible]बलं [illegible] प्राप्य योगा[illegible]लि
[illegible]:पु[illegible] वि[illegible] यो[illegible]
[illegible] बोधी[illegible] कलाः
[illegible] कं [illegible]
[illegible] योगो [illegible]
[illegible]
[illegible] कृष्ण [illegible]
[illegible] तान्महात्मनतः [illegible]
[illegible] सिद्धिर[illegible] विपक्[illegible] धर्मा
न [illegible] प्राप्ति[illegible]: प्रकांत[illegible]:
[illegible] ति: [illegible] यो[illegible] योगा[illegible]लि

मेमानलसः [illegible]प्यपयोगमस्तैलाद्धिकांगानीकुश
गोष्ठानि १७ कोष्ठिश्राभयायविश्वेस्योष्ठिश्राद्धिविन
प्रयाति [illegible]त्रिष्ठोमहोवाहीविमूटोश्रालसगाः पा
५. पि १८ [illegible]न्तरोत्पद्धः प्राप्य [illegible] [illegible]
[illegible]वः तु का [illegible] [illegible] वत्तसार्थ प्राप्ति
पाषिविश्[illegible]त्रसा[illegible] [illegible]
[illegible]नयोकि [illegible] [illegible]नलोशायम
[illegible]या [illegible] [illegible] २४ [illegible] वैसरा
[illegible]वपश्य[illegible] [illegible] [illegible]तानि हु पप
६० मे १४ १६ [illegible] [illegible] तस्मा [illegible]
[illegible]हि[illegible]वि [illegible] प्राह [illegible]नगादि [illegible]

गीताभा· [illegible] रूप प्रत्यवायाख्या

१०६ [illegible] कालिनि

[illegible] : पु [illegible]

[illegible] गं [illegible]

प्राह [illegible] मोय·

मति [illegible]

ना [illegible] वात्रितं [illegible]

ति [illegible]

[illegible] शुचीनां श्रीमतां गेहे योग

भ्रष्टोऽभिजायते ४१ अथवा योगिनामेव कु

ले भवति धीमतां एतद्धि दुर्लभतरं लोके जन्म

यदीहृषिं ४९ राघवन्तोलोकोन्स्त्राप्यन्तद्रुतान्हीया
निकल्पान भोगान्यौगमाहात्म्येदेवमुनीन्नो
यावत्तद्योगदृष्टान्नाविभीतं शगग्धुनी: सम्यारलत्तूपिधि
न्वाघास्त्रातितावैलैनिणाम गर्धपैनांस्त्रीमत्तोयोगो
पदेशेभे नाज्यते सिद्धिहियोगोपक्रमे च्छोयोगमा
हात्म्यानुगायते ४८ — रिपक्वीयोगम्त्रालिनस्त्रेयोगि
नां धीमतां योगं कुर्वतां स्वयमेव योगोपदेशदो:
राांकलेभवान्निर्द्देन दुर्भययोगयानांयोगि
नां चक्कलेजनालोके प्राहृत्माना दुर्लभमतां एतद्यो
गमाहात्म्यमहाने ४८ नब्रजन्मानित्तमेवहूर्योगि
कंयोगं विषयबुद्धिसंयोगं लभन्ते [illegible] सत्रे श्री

८० ५८

गीताभा. बुद्धिबद्धयः संसिद्धौ कुरुनंदन यत्यानांतर य हत्नो
९.७ मिलि ध्यायत पूर्वाभ्यासेन पूर्वैरभ्यासेन योगनि
[illegible]
पश्यत क्रियमाणो प्रवलि ह्रियते [illegible]
र्व: अत्र प्रयत्न योगी योगाभ्यासात् पतित प्रखलित पादप
पुनर्योगी योगं लभते
लि [illegible] ४३ [illegible]
[illegible]
स्य शब्दब्रह्मातिवर्तते ४४ प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी
संशुद्धकिल्बिषः अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां
गतिं [illegible] कर्मयोगादिकं कर्मानुष्ठाय [illegible]

ह्यातिवर्त्तते शब्दब्रह्म रेव मनुष्यांतरि त्ततवर्गादिशाह्या
भिलाषयोगपुब्रह्मप्रकृतिलिंपक्रतिसंबंधोद्वितुलोकोदे
मनुष्यादिशरीराभिलाषानादिकानानादेवकतानमानिमा
नं शास्त्रानीता [illegible] स्त्रीमित्रायथावृत्
तत्तो [illegible] अर्जुन [illegible] [illegible] [illegible]:
[illegible] सिद्ध: [illegible] प्रत्यगात्म दर्शनानुसंधा [illegible]
पिशुनः परं योपिको योगी [illegible] [illegible] पिमानी [illegible]
[illegible] [illegible] योगी [illegible]
[illegible] सर्वेषां मद्भुतो [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] सर्वेभ्यो [illegible] योगः [illegible]

गीताभा॰ [illegible] कोयोगीतं॥

१०८ [illegible] लब्धं [illegible]

प॰ [illegible] तिवाव [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इति श्रीभग [illegible]

षत्साहे श्रीकृष्णार्जुन [illegible] आत्मसंयमयोगो ना

म षष्ठोऽध्यायः ६ परविद्याप्रस्तोनियोगिवानि

निपंचमषष्ठौ कृतौ सर्वभूतस्थमित्यादिनाचनु॥

विंयायोगिनः प्रतिपादितास्तेष्वनंतंगतत्वाद्धु

द्दयमीतास्ययोगिनोनाविद्भूरतोबस्तीव[illegible]

पिसर्वैधामितिसर्वशद्वालि[illegible]तयाविप्रसत

यःतत्राप्य[illegible]तेभातं[illegible]हिनव्यःयो

गिभ्येधिभा[illegible]द्दयभोवि[illegible]तेयोपीव[illegible]

द्दयेद्द्[illegible]विनपात्विभ्य[illegible]मेवपेदितयो[illegible]

[illegible]शोपुहृष्यर्व्वः[illegible]ताधिकभावाविदि[illegible]चे

[illegible]विष्यवित्पन्नृ[illegible]समाल:[illegible]

[illegible]करतानिर्दिष्टः समाल:[illegible]खिल[illegible]

[illegible]करतानि[illegible]भावतपामद्रु[illegible]

६०६ त्रिकरणत्यसाधा[illegible]भा[illegible]स्वर्वैम[illegible]

[illegible]मनामनसावा[illegible]म्यतर[illegible]

[illegible]

गुणगणनिधिंवाभिमत [illegible] नेकत्पादिं [illegible]
व्याप्तानिरयनिरवद्यनिरतिशयसौजन्यसौं
दर्यगांभीर्यमाधुर्यलावण्ययौवनाद्यानंत.

गुणानि चैदेवरूपंवाङ्मु तस्यापरिश्चेयस्त्वत्वपां
त्विमात्मयाकौकरायपलौ[illegible]लयवन्नमेलोवायस्वाहे
महोदयेमुवलोपचिन्तविशिष्वाशायलोकपालाय
मयाय[illegible]तमगलसे[illegible]हितिनवा:लत
कुंजाविष्य[illegible]गितिशायकिसा[illegible] ५
मनवाय[illegible]स्वमाप्ययपं[illegible]नातयामन[illegible]
मकार्न्यावि[illegible]युनाननमामन[illegible]
अत्रसर्वः[illegible]य[illegible]वि[illegible]भिद्विपामिति[illegible]
ब. त्रिसर्वलवविष्टचिविश्चविनप[illegible]विलच्यश्चेतलीयत्वा
८. मन्त्रे ४७ ये: ६ शोवयूहत्यव्यं: मेवदनीमिन्न
नामार्थायवक्षेच्चायिः ६ क्षययमन्तव्य ध्यायवत्ता

दैनं परमं [illegible] यादि [illegible] रं [illegible] स्यात्
स्वलैनंग [illegible] तैभजल्संस्ति [illegible]
म [illegible] तस्यायत्केसमा [illegible]
नत [illegible] समाप्यपयंन [illegible]
मान [illegible] मेपुत्तान [illegible]
द्वा [illegible] यव्या [illegible]
प [illegible] विभ [illegible]
[illegible]
पवास्य पहिन स्वीपन: प्रहविवाः स्तोता पतेसर्व
मिन्पत त्वक मह्ण्यात तम स्वचारमाभ्रि [illegible]
वत्र इत्यारम्भक ज्यन्ति मिव: शाना [illegible] मह्यापय
कल्पमप्रलमत्रा: प्रतग्राग्रनस्यानशाग्चाग्निवकाहाति

त्मनः सर्वेषु भूतेषु मङ्गलितं लभते परामिति विश्वस्य
त्रिडपासनं भक्तिरूपतापरमेव परघ्रो[illegible]ष्ठो
यं भजतमिति निवेदात्वाकं शिष्कृतमेवाविदित्वाति
मृत्युमेति [illegible] श्रेयो [illegible] आप्नुयान् [illegible]
मिहितं विद् [illegible] विहराद्युमेन [illegible]
व्यशनिष्का [illegible] वस्याग्रीयतो [illegible]
भुवा स्मृतिः [illegible]
नेहस्य [illegible] इति पंतान् रूपमेवा [illegible] शोध्स्वार्थं वास्य=
त्यामासिनः श्रेयीयतो न दृश्या हि भक्ति किरिद्युच्यते
५५५ ष्ठं वस्थानि [illegible]
मिति स्मृवगम्यते पुनर्मितानं [illegible] कौन

[illegible] मिति
मूलं [illegible] ति
वि [illegible] सु
[illegible] ०
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
दिवचनात् [illegible] सो:
नान्यः यस्याश्रयनाया विधेत्वमाह वेदैर्न तपसा
न दानेन न चेज्यया शक्य एवंविधो [illegible] न
सिंहां यथा भक्त्यासित्वनन्यया शक्य अहमेवंविधो

जुनिशानं दृष्टं वतातेन धर्मे स्थंवपरं मेवि स्वनयो रेका
र्यत्त्वं सिद्धमेवातितेग्र सेश्मेनाव तुपास्यस्तृतप
रमष्ठकृ पस्वकृपयाध्यातमयं प्रह्लतिरो धावं नाद्वि त्यात
यत्नायभगवद्दृष्टिमीप्ययपदे मयाग मेय
ह्याविरु: पत्याति रेकैरा मनत्वरूपेरा गुरोश्च्वे
मनामानि भृत्या विशेषे सातिनन्दराणादे वर्ष्ठी
त्रिवृत्तेनस भावतया मयि स्नागांच्च क्रमनाम त्वं:
यमाश्र्येत्वाच्यंचमृत्याविलाविशीर्ष्यमात्रान
श्रयत्नप: मदेको धार: मद्योगं युंजत: प्रकोच्च
६६५ यामद्य
यत्नोयोगा ... समीनं श्रयपनि: श्री विवादश
५

गीताभा
१९२

सकले

मय्यंमांध[illegible]केवलं[illegible]निवेशय[illegible]त्वामायि[illegible]प्रतुवाच
[illegible]मय्यासत्त्वाशिष्यसि २ वक्ष्यमाणात्तानन्तरमूर्ध्वंय:
[illegible]एवसंशय[illegible]:[illegible]धिकारयोग्यता[illegible] १
[illegible]नंनिहं[illegible]त्वातिरेके[illegible]ल्यामाप[illegible]
[illegible]न्वाने[illegible]त्या विशेषेण[illegible]त्वरूपेणा[illegible]
[illegible]मित[illegible]भावित[illegible]या मायि[illegible]गा[illegible]क्रमता[illegible]
नो[illegible]विषयं[illegible]या[illegible]
[illegible]हमस[illegible]
[illegible]हेिवध[illegible]नीकर्त्तव्यातानधिकारिणि[illegible]यायासं[illegible]
यका[illegible]यायागुणा[illegible]नम[illegible]हाविभूतिनयाथविवि
को[illegible]नेनाविविक्ताविधेयमानेनसह[illegible]मत्स्वरूप[illegible]

ध्रुस्यितत्त्वानि [illegible] वि [illegible] सर्वाणि [illegible] तानि
मदीयानीत्युपधारयैतानि मदीयान्येव [illegible]
[illegible] यथा नित्यं [illegible] कृत्स्नं [illegible]
[illegible] योनि [illegible] त्वानि विद्धि [illegible]
[illegible] भूत्या [illegible] विलिंगा [illegible] विपी [illegible]
धारय [illegible] यो [illegible] तया [illegible] विना [illegible]
मयो [illegible] नि [illegible] धारः [illegible] स्थिति [illegible] त्वानि [illegible]
एतयोनि [illegible] त्युपधारय [illegible]
[illegible] त्वलधका ६ मत्तः
६६९ परतरं ना [illegible] तेज [illegible] मायि सर्वाणि
इंधानं [illegible] गितानि ५७ महानव्यक्तेली.

[redacted] ४ प्रव

[redacted]

स्या [redacted]

कृतिविक्रियये स्वचेनवंकृतनतुजगद्धार्य्यते ए

तं ह्येतनसमष्टिरूपंमदीयप्रकृतिद्वययो

नीनिब्रह्मादिसर्ववपंचानामाविद्धावचभावेता

भक्तियत्नानि विवेकी दावि मिश्राशीमलधीराशि भिन्नानि
मदीयानि निगुपधारयैतानि मदीयान्येवतत्प्यात्
महान्ति ह यद्यानि त्येवं महान्तस्त्वस्य कर्माणि सर्वाणि
एविम योविकै [illegible] एवाराजे
एविमयश्च [illegible] यान्मयु वे
धारयस्व योगे [illegible] महान्ति पुरु
मयोरविपत [illegible] यतानि सि
एतयोविनि [illegible] पधारय ग्रहे
कुर्वतस्तु यर्येशं सचेतनं नकोपलभ्यते ६ मतः
६६४ परतरं नान्यसमापि पुंसां निजधर्मा यिसर्वविधि
हं योगेश्वरस्य चे [illegible] योगस्य [illegible] ७ महानव्यक्तो ली.

धर्मेष्वहंकर्तृत्वेनानिष्ठत्वेकर्मसुतत्त्वमापिलीय
मानमः परेषांविपीश्चते २ बहुमाओः स्वेच्छयापरत्मर २
गौरपिदिकोहं तंगुणाः प्रकृतेपर ... कामियोमायोप
वियान्योदय ... त्वाति किंतोसः ... शीगुजतयश्चाघु
भाजोनोलीगि ... तत्याविधीवेषांगापेस ... सर्वेषा
मायात्पर ... तयामयिसंगोपसंवेनोने
गुणमयीच्छति ... मयाविनाविपश्यंतोने
... तासः मयोगंगु ...
यथायाम ... महात्मानंपरा ... यति
गतात्मेवतथाचितेनवर्तते ... तस्या
विशेषविवेकारणानयाशोचितयाचाहमयोते
तेषांमातपामोहितानिर्गुणात्मेगेनवाहमे

वपरमेशिमन्त्रोन्यतमद्यातिरिक्तंकिंचिन्नलोलेवलादि १७
सांतरयोगिपरतंत्रनास्तिसर्वमिदंचिदचिद्वस्तुजातं
कार्यावरंपकृताररााणवस्यामनुजशरीरम्भूतंतत्रमाणि
गणावेदात ... कामिदवेन ... सोमां ... तेयं ...
छुपिवर्वीधदित्याभिप्रायःसम ... विसोमां ...
रात्मा ... विवत्यति ३ ... यिलिगा ... आसर ... नानो
रात्मा ... यानलूपेरावास्मि ... विवाविश ... इत्यात्म
शरीरम्भा ... णाकष्टेपिव्वाते ... रः मयोर्यामिव्वाह
यास्त्रासि ... सिद्धंये यतनामा ... य प्रमामि या
शिक्ष ... श्रीश्री ... र्दःस्वेपकयं
११७ तेषु ८ प्रवेमकाररोनयाश्वतत्रमाासमिविना
५ वसो जीवनोलव ... श्रुत्रेपश्चात्मिनपाहविष्ठ ६

गी.व्या.
११५

बीजंमांसर्वभू[illegible]विद्धिपार्थसनातनं । बुद्धिर्बु
द्धिमतामस्मि [illegible] [illegible] १० बलंबलव
तांचाहं काम[illegible]राग[illegible] धर्माविरुद्धोभूतेषु का
मोऽस्मिभरत[illegible] [illegible] [illegible] शरीर[illegible]
[illegible]भूतप[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] परम
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] भावा[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] विशेष [illegible] [illegible] १२

११। सान्विकोरजसास्ता मसाश्चुजेगान्तिदहत्ये
द्वियत्वेनभोग्यत्वेनतत्र [illegible] गोबावस्थितो
यैभावारसालास [illegible] मत्तएवोत्पन्नानुविधि [illegible]
शरीरतया [illegible] त्वात्तिरस्या [illegible] वैसामान्य [illegible] शरीरता
किंकदाचि [illegible] तया विश्रो [illegible] कत्वात् तमाय=
विनत्वेपिप्र [illegible] तयामयि [illegible] लगो [illegible] नाविशेषणभावप्र
यकालोविश [illegible] तयापि [illegible]
र: केवलं [illegible] र: मधोविषयउपका
[illegible] भावारजसा
लामसाश्चुमनएवोत्पन्ना: [illegible] नित्यहैच्छुते
६६ मावि [illegible] भावावस्थिता: [illegible] सर्वोपि इजा
गतेः [illegible] मोहि [illegible] भावाति माभेषु: परमवाय

गीताभा. ११ प्रयोजनं [illegible] ॥ १२ नादिदं येन नावेन
११६ ना[illegible] वोक[illegible] विशिष्यते २ यदेषु [illegible] योमे यमे माथि
प्रलीयते भगु[illegible] ण्या: प्रख्यात [illegible] श्रीर भूत [illegible]
खं चे [illegible] त्वाति [illegible] कीर्णाः [illegible] रण्या [illegible]
यां च [illegible] विधा [illegible] लगा [illegible] स्थित: [illegible]
कारणानि [illegible] लया मयि [illegible] विना वि [illegible] यकाल्या
रा[illegible] [illegible] य: मद्योगं [illegible] जोत्य ॥३॥=
[illegible] नापि [illegible]
मूलं प्राप्य [illegible] : [illegible] कराजसत्ता मे सय[illegible] मयि
[illegible] भावे [illegible] : परं मद्‌ती धारणा कल्याणगुणा ।
[illegible] स्तु [illegible] प्रकारे [illegible] पर [illegible] मं [illegible] यो ॥

सदेवरूपमाणित्तेरेवत्रिभिर्गुणैर्मयेनिहितान्नरेः हालि
ध्वांसिभिःस्वैके मानुगुरणादेहे हृ[illegible] भोगयत्वेनावस्थि
तैः[illegible] मोहितं देवा तिमनुष्य स्थावरान्मना
धीश्वरतां[illegible] प्रत्वां[illegible]
[illegible]वानधि[illegible] स्या विप्र[illegible]
[illegible] मपि [illegible] स्थितः[illegible]
क[illegible] [illegible] या विनावि[illegible]
[illegible] [illegible]गं [illegible]
[illegible]न्यतानि[illegible] [illegible] सर्व
[illegible] [illegible]
[illegible] राजस[illegible] [illegible]यन्न इत्य
[illegible] [illegible] यी[illegible]
[illegible] परं [illegible] ति[illegible]
५५ ॥ [illegible] ति [illegible] मान्त्रस्या [illegible]

गीताभा.
११७

च्यन्मात्रे [illegible] गृहीतानामिव विचित्रकार्यक
त्र्येव य दैव्या [illegible] २ बहू [illegible] माया दुरत्यया
मामेव ये प्रपद्यन्ते [illegible] संतरन्ति ते १४ [illegible]
तन्तो [illegible] किं [illegible] सत्वानि [illegible] मायाजगा
[illegible] विशेष [illegible] हेतुमात्मा [illegible]
[illegible] मयि [illegible] विनाशि [illegible] २
[illegible] मत्या विनाशि [illegible] मद्योगं [illegible]
नामित्यादि [illegible]
[illegible] यादिनामिथ्या [illegible] विषयाया [illegible]
[illegible] नमायाध्यापि [illegible] मद्योगः
[illegible] ननायाम [illegible] मद्योगे [illegible]

गतस्यैकस्यैवशब्दार्थत्वात् नत्राभि...

मायौदिदुप्रयोगो मायावार्थविषयत्वे नो पच्चा

क: त्रितयं वा: ओ शंतीनि विकल्प एव पाणुणामयी पा

मोर्थविषयी... पत्वात्...

नमाय्यितं... भूतयाविशेषः... ऐतमा...

ष्टाः कार्यं... तयामयिलिंगा... त्वा

त्वबुद्धि... विनावि...

नमनवीप... मयोगंधे...

विमोचनो... ष्याविषयायाप... निमाया

११२ लंपरमकां... नमायावी... पसंक

लोकशरता... पाशेष

मत्प्रीमिर्थ्यां [illegible] सिमा [illegible] सेवोपास

नेहृत्यर्थ [illegible] पिया [illegible] वद्वमेसाथा

भगवतर्थ [illegible] प्रकारे प्रश्न [illegible] मंति ने । [illegible] दाति

मेमराध [illegible] गुणामयी [illegible] गोपा [illegible]

माख्रिता [illegible] भोग्यत्व [illegible] ल मे [illegible] विः

मे:पावव [illegible] गुणामयी [illegible] पिल्लगां [illegible] ल म [illegible] :हाति

नम्रपर्य [illegible] पाग्रगामयी [illegible] विकावि [illegible] :

[illegible] वैकवेडा प्रव [illegible] मघोग [illegible]

[illegible] पासस्वं [illegible] :

मा: [illegible] पाप [illegible] किंचि

संत्का: पूर्वोक्त प्रव [illegible] हाने [illegible] वमो मेष्ठ

नानंभोगजातं [illegible] भगवच्छेषतयेकरसम्

[illegible] प्रायत्नयामेन्यमानाव·

तृधर्माः साम्येन [illegible] तेपि मत्स्वरूपे मदोत्सुरत्वान इत्या
मायया पहृतज्ञाना इति ऐश्वर्यविषयं च ज्ञानं मत्तु न
भविष्यतीति [illegible] संभावनापोहनीभिः कूटयुक्तिभि र
पहृतं तेन [illegible] हर्ष [illegible]
ज्ञानं स्वरूप [illegible] भगवत्त्वं च [illegible] तमाः ॥ १५ ॥ [illegible]
नरोत्तर याः [illegible] भगवत्त्वा [illegible] मामेव भज [illegible]
मांशरणामु [illegible] निशाया [illegible] कहृत्त गरीय [illegible]
न च [illegible] विधा [illegible] यमाह [illegible] भवाप [illegible]
दुत [illegible] रा [illegible] पि [illegible] काम [illegible]
२३५ मऐश्वर्य [illegible] भगवच्छब्द [illegible]
ऐश्वर्य विषय [illegible] सुरेतामस्ये

गी॰ भा॰
११९

मांतरप्रवेश [illegible] का [illegible] ः सुदुर्लभ [illegible]
मोर्जुन [illegible] पादिदोः [illegible] माया [illegible] चर्या [illegible]
मः ५ [illegible] प्रकारे प्रति [illegible] निते ५ [illegible] ॥
प्रकालि [illegible] प्रथा प्रकार [illegible] गुणानां [illegible]
[illegible] भोग्य [illegible]
मयव [illegible]
नमे [illegible] भगवान् [illegible]
मयाप्यं [illegible] वानः ९९ [illegible] शब्दार्थ [illegible]
मः किंत्यकुतः एकभक्ति [illegible] चितस्याहि मद्दवो
[illegible] मया [illegible] निष्ठः इत्तरीस्य यावत्तत्वा ॥
[illegible] मया योगः [illegible]

यिएकालिकैवभक्तिः इत्तरस्यलक्ष्माभिलायित्वेन ।
त्वाधनत्वेभायित्वमत्नः सएवाविशिष्ट[illegible]नेकिं
प्रियोहितानिलोक्यधर्मसहस इत्युक्तमात्यर्थक
द्धाधिर्धय[illegible]ः [illegible]या
[illegible] सर्वलि[illegible] भोगयन्निवु [illegible] ः [illegible]
[illegible]र्थः [illegible] [illegible]ति
नाम्यत्रेस [illegible] भगवा[illegible] से
दधुप[illegible] [illegible] का
[illegible]दसा[illegible] [illegible]ानिश[illegible] [illegible]ः ७
८८० सर्वलिंग[illegible] [illegible]ायमाह [illegible] न्मा ः ये
५ मत्ताय[illegible] [illegible] [illegible]ायिनः ॥

ज्ञानीत्वात्मैव [illegible] री इसमिति
मन्येवास्म [illegible] ग्रासानी
नित्ययुक्ता [illegible] हिला
निनोन्य [illegible] ः स
वीएवैमेश्चा [illegible] हि
युक्तात्मा [illegible] रा
संभावना [illegible] म
[illegible]विना [illegible] व्यक्तिनं धीरराण मिसम वीतत्तिनी
[illegible]मात्मगाहिमः १८ नात्यसंख्यासंख्याताना
[illegible]यज्ञनमांफलसिद्धयनाश्रेयतेकरसाकेमया
[illegible]ग्यात्मयत्नानपूर्वकमत्यपदनंश्रीपितृवहूनांपुराय

[illegible]

६५

[illegible] नाल्पसंख्यासंख्य [illegible]

[illegible]

गी॰भा॰
१२२

मेपरांजीव [illegible] वाणिप्रियावि [illegible] नवमवकाशमिति
यस्यपरस्मा [illegible] नाति प्रकारे [illegible] [illegible]
स्य वाहनं [illegible] यता प्रकार [illegible]
यस्कदेवः [illegible] नित्रिगुणात्मि [illegible]
कामेलेसि [illegible] नैगुणा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

शुक्तिरूपं परमगुरुरूपं च सर्वैः प्रकारैः सर्वस्मा ९९

न्यान्तरत्व [illegible] किं भूतिः [illegible] वाब्रह्मानीलु [illegible] ति ६

मेरुपर्वतादि [illegible] वापर्वा [illegible]

बहिर्लोकवि [illegible]

[illegible]

लोकोः [illegible]

[illegible]

सिद्ध [illegible] हि

देवमातं [illegible]

६९९ मात्र [illegible]

प्रपञ्च [illegible]

गी॰भा॰
१२२

[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ११ [illegible]
[illegible]
[illegible] २१

[illegible] निर्विघ्न [illegible] कुर्याच्छुभ [illegible] लीस्येंद्र [illegible] देरा [illegible]
नेप्रणीतः [illegible] चेष्ट [illegible] लोम [illegible] भूते [illegible] दिदेवना [illegible]
वान्य [illegible] वस्त्वाभि [illegible] रविता [illegible] न्कोसा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] सम्वं [illegible]
[illegible] जगदेवा [illegible]
मिलावि [illegible] [illegible] याम [illegible]
[illegible] साभा [illegible]
[illegible] लिख [illegible]
८८३ [illegible] जो [illegible]
५५ [illegible] [illegible] ययारा [illegible]

गी॰ भा॰ [illegible] [illegible] [illegible] यांच स्तु स्थै [illegible] निरूपणेन्य

१२३ [illegible] [illegible] [illegible] मानन्यापि [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] णांतर्वै [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] स्यात [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नोनाभिवर्तमाना [illegible]

विधय [illegible] [illegible] [illegible] ज्ञाना [illegible] नान्यतुं वेदज्ञाना [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] काल [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] दैवतं [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] यानि

[illegible] [illegible] [illegible] २३ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] परं [illegible]

[illegible] [illegible] २४ [illegible] [illegible]

वैः

[illegible] मिश्र कुर्वीत [illegible] सर्वे [illegible]

[illegible] सर्वेश्वरः [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

६६४ [illegible]

[illegible]

३
४

गी॰भा॰ १२४ पश्चिमा [redacted] विराजमति
लुप्तविवि [redacted] न्नमहू
यायाक्षि [redacted] नव:
[redacted]
स्थितमामि [redacted] नी
मनामात्मा [redacted] तं
मुवेदवु [redacted] काल
श्रयवाणि [redacted] रतेजं भ्रमवीन्धि थवाहदेवसवं
प्रपन्नायाय [redacted] नीरां नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमा
यासमावृतः मूढोयं नाभिजानाति लोको मा
मजमव्ययं २५ वेदाहं समतीतानि वर्तमानानि

निचार्जुन भविष्याणि च [illegible] नानि मां तु वेद न।

कश्चन २६ विदितानामसौ समाश्रयो न कश्चिदु

पलक्षण इत्यर्थः २६ योगोज्ञानी च दुर्लभ एव

ष्यादिति [illegible] आदि

[illegible] काव्येन [illegible] ययेयनमद्दु

[illegible] संमोहेय [illegible] ये इति प्रन।

दुःखैर्वा [illegible] रिरणोज्ञायर्

चौरागक [illegible] नोयोविद्य

कालएव [illegible] नानि [illegible] भिधायः [illegible]

६५॥ मुहुस्पितं [illegible] सर्वेभूते तेन

४५॥ [illegible] संमोहेयानि [illegible] मावितिम

तानि

गी॰भा॰
१२५

शमनिनमनस्वं श्रोवविवियोगस्य खदुःतायवनाद्येवानिका
नेति भनसं [illegible] लोपिस्वप्राप्यानातत
भावांकिम [illegible] वंजरामरराणां मे नेवं
जनाजिते [illegible] विदुरिति समस्तुर्योवि
श्राद्यये हे [illegible] व्यावास्याशियहाम
न प्रवृत्तपा [illegible] प्याक्षुत्सां मां विदु
दुर्वयलक्ष [illegible] हामायुजविरावित
हिनिर्मुक्त [illegible] यं विदे
इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वन्द्वमोहेन भारत सर्वभूता
नि संमोहं सर्गे यान्ति परंतप २७ येषां त्वन्तगतं
पापं जनानां पुण्यकर्मणां ते द्वन्द्वमोहनिर्मुक्ता

भजंतेष्यो हृदवृता: २८ मत्स्वरूपदर्शनायम
हते वैश्वर्याय मत्स्वरूपप्राप्तये च दृढव्रता दृढ
संकल्पा मामेव भजंते ते न त्वयथा सांगं भगवंतं भज
मानाः सोऽहि [illegible] ति
२८ जरा [illegible] माश्रित्य यतंति ये ते तद्ब्र
ह्मविदुः कृ [illegible] विदुः २९ ये इति ये जना
निर्दिष्टा [illegible] याधिकारिणो ज्ञायंते
साधिभूतं [illegible] सर्वार्थाधिनो ये विदुरि
त्येतत्प्रव [illegible] पार्थत्वाभिधाय के
८६६ मेवं तस्या [illegible] पित्रयारा साधिकारि
भ.गी. णां विशेषयन् भावयायि [illegible] र्थ ह्वामाभाव्यान्नुया।

गी॰ भा॰
१२६

तत्तं क्षितिर [illegible] नुष्ठान
सर्वज्ञानीय [illegible] नुष्ठे
मां विदुस्ते [illegible] नाय
यत्नमान [illegible] [illegible]
क्तेनेन हा [illegible] नानां
विदुः प्रया [illegible] नानिरि
त्युक्तं भव [illegible] काम
ज्ञीता अय [illegible]
यत्ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नम ध्यात्मं कर्म चाखिलं ॥ १ ॥
साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः। प्रया
णकालेपि च मां ते विदुर्युक्तचेतसः॥ ३०॥ इति श्रीगी

भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानयोगो नाम सप्तमोऽध्या
यः ७ भाष्ये सप्तमोऽध्यायः ७ सप्तमे परस्य ब्रह्म
णो वासुदेवस्य [illegible] निखिलचेतनाचेतन
वस्तुशेषि[illegible]त्वमाधारत्वं सर्वशरीरतया
सर्वप्रकार[illegible]निर्दिश्य परमप्राप्यत्वं सर्वाधिप[illegible]त्वं
ऐश्वर्यकैवल्य[illegible]पतया [illegible]रत्वं [illegible]
ये देहेन्द्रिय[illegible]दिकाप[illegible] चोपास्यत्वेन [illegible]
दिकालप्र[illegible]भावो [illegible]केवलोत्तम[illegible]या
८७ नमनुष्ठान[illegible]भगवत्प्राप्त्यर्थ[illegible]
[illegible] प्रवृत्तानि [illegible] विशेषोऽध्या

दैवं[illegible]र्यादिषु[illegible]भगवान्[illegible]पेतयोगा
सकः भेद[illegible]मानयन्तो[illegible]यपुत्कनयेकामकि
नयावान्[illegible]विशिष्टस्परम[illegible]यत्वेन[illegible]तुर्मे
मत्वं च प्र[illegible]पन्नस्या[illegible] अर्जुनोवाच किं
तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म[illegible] पुरुषोत्तम अधि
भूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते १ अधियज्ञः
कथं कोत्र देहेस्मिन्मधुसूदन प्रयाणकाले च
कथं ज्ञेयोसि [illegible]
[illegible]देष्यमि[illegible]प्राप्तावीमि इदानीम[illegible]
स्तुतानुह[illegible]न्व्यापादय[illegible]शान्तिविज्ञानाजनं
मरणा[illegible]भगवन्तं[illegible]त्वं[illegible]तमानानी

ज्ञानावयतत्पो कं मद्भुतलक्ष ध्यात्मकं कर्मचाविकिमि
ति वक्त वर्ष ऐश्वर्या मेचिन्तो हानन्दवानी यिसिदृशि
मधिदैवं वा किं प्रयाणकाले [illegible] धियज्ञ श
विद्धिसूः [illegible]
लेचेद्यापि [illegible] कं पुंदेयोसि
२।२ ब्रह्म [illegible] वं रवं लीयते [illegible] ९२
ते प्रणसम [illegible] र्भिर्दानवं भूत [illegible] ः यन्त्रक म [illegible]
लीयन्त [illegible] भावाम [illegible] लिविदि
कोधनः [illegible] ः भूतभावा [illegible] नुव्यन्त [illegible]
२८ प्रकृति [illegible] र्माः पंच [illegible] व [illegible]
भू.ध. नतत्वमतं चा [illegible] तिनिष्क्रान्ति [illegible] विद्याया ज्ञान
[illegible] ः तद्वारखिलं [illegible]
[illegible] यायिवक्या [illegible]

गी० भा० १२८

ध्यात्मयोदिवं [illegible] ध्यात्मयोत्याज्य[illegible]
चमृ[illegible] [illegible] भावोद्भवकरोविसर्गः
कर्मसंज्ञि[illegible] [illegible] ध्यात्मादिभावस्तुरु
वकरोवि[illegible] [illegible] क्षराक्षराः पुरुषश्च
सोभव[illegible] [illegible] ध्यात्मादिसंबंध[illegible]
कर्मसंज्ञि[illegible] [illegible] ज्ञानुवं[illegible]
तयाप्या[illegible] [illegible] भिहितानिप्रापि
हरणीयं[illegible]
त श्रीभगवानुवाच अक्षरंब्रह्मपरमंस्वभावो
ऽध्यात्ममुच्यते भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्म
संज्ञितः ३ अधिभूतंक्षरोभावः पुरुषश्चाधि

दैवतं स्त्राधियस्त्रीहमेवान्त्रे देहे देह [illegible] ॥ ४ ॥ पूर्वषि
दैनि ३ ऐश्वर्यादिना [illegible] यानीदृश [illegible]
तं [illegible] भाव : विषयादि [illegible]
विशेषः [illegible]
[illegible] : [illegible] : शब्द [illegible] परस्पर [illegible]
[illegible] : प्राप्या [illegible] : [illegible]
दैवतं [illegible] निर्दि [illegible] १५
[illegible]
[illegible]
१८६ [illegible]
[illegible]

गी॰भा॰ [illegible]

१२६ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] गुसं॰

[illegible]

वृ॰ [illegible]

[illegible]

[illegible] ५ [illegible]

[illegible]

[illegible]

अंतकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरं । यः

प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ५ य

यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यंते कलेवरं । तं तमेवैति

कौंतेय स[illegible]

इति रुरय ह्रमा [illegible] यं वापि भावं [illegible]

६ अंते यंतः लेवरं त्य[illegible] [illegible]

त्य[illegible] [illegible] एव जायते ६

य[illegible] [illegible]

यतेन तस्मा[illegible] दाश्च प्रा[illegible] [illegible]

३. भामिगु[illegible] ति व्यापादय[illegible] [illegible]

५.७. अभ्यासयोग[illegible] [illegible] नान्यगामिना [illegible]

गी॰ भा॰ चक्रमेक्षि [illegible] पायेव [illegible] यविनयतोभुवि [illegible]

९३॰ लेचमोभिव [illegible] ताभिनाथकोदं यथा

व्यासिवा [illegible]

वानिरं [illegible]

भुवासवा [illegible] ७ [illegible]

थ्यो [illegible] पारसर्वभृत्

भ्रकरसेवा [illegible] योगभुक्तोनयावो

त्ययागि [illegible]

[illegible] भुवि [illegible] भुमागुत्मारगुणयोव [illegible]

मनोवृद्धिर्मायेव [illegible] ७ [illegible]

गगुणै [illegible] ॥

यं याति पार्थो गुप्तिं शिरं [illegible] ८ दिव्यभावद्व्यमाराप्र
कारेण चिंतयन् मामेव याति क्रा [illegible] दिभरतानगत्वश्रोत्रिव
न [illegible] पार्थ शिरःस्थितया [illegible] नाका [illegible] भवति [illegible]
भ्यासो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
मनसो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ना [illegible] [illegible] गकोलेन
श्री [illegible] [illegible] [illegible] कोल [illegible] [illegible] [illegible] ८ कविपुर
ाणं [illegible] [illegible] [illegible] पुरा [illegible] नुशासितारं [illegible] ताणु
रणीयांसं [illegible] [illegible] दापि [illegible] सर्वस्य धातारं [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नी [illegible]
६१८ पं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
पु॰ भा॰ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

गी॰ भा॰ मवितास्मुख्यकपयोगवृकेवाल्हः ॥ संस्कारनयाचलेन
२३८ मन्त्राख्य [illegible] यस्मिन्नेतनया [illegible] ध्येयाकारयास्माविशया
संस्थ्यं [illegible] एष्यत्कालवशात् [illegible] ध्येयुक्तयंयोगुले
काविशुद्धा [illegible] परायागुरावतेन [illegible] धिवोरव्यापियापूर्ण
वा [illegible] विरादपिस्थानं [illegible] विंस्वयस्वस्थमादेव
वराणि [illegible] विष्यत्प्रासकले [illegible] याविलक्षिलीलक्षण
वलेवमन [illegible] शांतिमय [illegible] लितवले [illegible] योवीष्ठु
ध्येयाश्य [illegible]
विदि [illegible] १ यद्वत्संविदविद्वांश्चवदाविश्रांतियवो
मंयावीनिरोधाः यदिदंयतोत्रालेवयश्चरांतलय
देसंयहेत्सामस्थवहेय ११ हिस्मित्सन्नर्यबोधितलक्ष्या

जितत्समो नैश्वर्ययोगिवत्तीयर्यः ॥ ६ ॥ [illegible]
कैवल्यार्थिनां समराराध्यकोरमा ॥ ९ ॥ यद्दत्तं [illegible]
लब्धादि [illegible] विद्याविद्येव [illegible] तिवीतरागा प्रयाता ।
योयदत्त [illegible]
[illegible] वसंतिन [illegible] यपचनिमास्यतिं
त वैनिर्वद्धां [illegible] यमनन्य [illegible] पयद्दाय
वीपात्स्य [illegible] वद्याभीष्टयथः ॥
सर्वाणि [illegible] यारिता [illegible]
नानिसंप [illegible] नानिवर्यहि [illegible] कम
७१ लानिविधि [illegible] के [illegible] योगार [illegible]
तव्यानाश्रितः ॥ ॐ [illegible]

गी.भा.
७२

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] तीत्यर्थः [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] मास्थितो योगधारणाम् १२ ओमित्येकाक्षरं

ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् यः प्रयाति त्यजन्देहं

स याति परमां गतिम् १३ अनन्यचेताः सत

तंयोमांस्मरतिनित्यशः तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययु
क्तस्ययोगिनः १४ ऐश्वर्यार्थिनःकैवल्यार्थिनश्चस्व
प्राप्यानुगुणभगवदुपासनप्रकार उक्तः अथज्ञानिनो
भगवदुपासनप्रकारं [illegible] योगिनांगुणोगमयति
[illegible]सर्वंशीलमनन्यचेताःयःस्मरतिअत्यर्थंमि
त्प्रियत्वेनमत्स्मरणेनविनात्मधारणमलभमानो
निरतिशयप्रियंमांयःस्मरतितस्ययुक्तस्यनित्य
योगकांक्षिणस्तस्ययोगिनोहंसुलभःअहमेवप्राप्
यः नमद्भावऐश्वर्यादिकःतत्प्राप्यश्चतद्वियोगमस
६३३ हमानोहमेववृणोमि मत्प्राप्त्यनुगुणोपासनविपाकं
५५ तद्विरोधिनिरसनमत्यर्थंमत्प्रियत्वादिकंचाहमेव

वस्त्वाक्षीतार्थः धर्मो वै सत्पुरुषैर्नैव लभ्यत इति स्व
यमेव वक्ष्यमाणं चित्तैकाग्र्यं सततं तं प्रकारं भजतां प्रीतिपू
र्वकं ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयान्ति ते तेषामेवा
नुकंपार्थमहमज्ञानजं तमः नाशयाम्यात्मभाव
स्थो ज्ञानदीपेन भास्वतेति ॥ १४ ॥ अतः परमध्याय
[illegible] लिनः कैवल्यार्थिनश्च प्राप्तं [illegible]
[illegible] प्राप्य पुनरावृत्ति
दुःखाल[illegible]
हात्मान[illegible]
[illegible] मामुपेत्य पुन
र्जन्म दुःखालयमशाश्वतं नाप्नुवन्ति महात्मा
नः संसिद्धिं परमां गताः ॥ १५ ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकाः

कांपुनरावर्त्तिनोर्जुन मामुपेत्यतुकौन्तेयपुन
र्जन्मनविद्यते १६ स्थितमनत्ववत्पर्यालोच्य
र्य्यंसमाश्रियत्वेनमयाविनात्मधारणामसंभ
मावात्मस्य [illegible]
[illegible] १७ ऐश्वर्यगतिंप्राप्ता
नांभगवं[illegible]चित्रैषांसतनामु[illegible]न्ननावृत्तिनराणांमोक्ष
हेतुमनंत[illegible]द्विष्टियोगंतंयेलक्ष कपर्यंतान्ब्रह्मलोकोद
रवावर्त्तिनः [illegible]लोकालोकेनमः [illegible]पर्यादिरूपाः पुनरा
६३४ वर्त्तिनः [illegible]र्पिनश्चादृश्यतेनि [illegible]पैश्वर्यगतिंप्राप्तानाम
पिपुनः स[illegible]लिनः कैवल्याधि[illegible]मवञ्चनीयांसर्व
२५ श्री तंसत्यसंकल्पात्तिरिवत्ते[illegible]मद्रुत्पत्तिप्रतिलय

गी॰भा॰

१३४

शीलं परमं [illegible] प्राप्त्यावतां विनाश्य प्रसंगा

भावान्नते [illegible] च्यते १६ ब्रह्मलोकपर्य

न्ता लोका [illegible] स्वपरमपुरुषसंकल्प

[illegible] उत्पत्ति [illegible] वस्थां चाह येन कृष्णा

दिव्यकुसु [illegible] कृत्वां च्यहौदा ब्रह्मवस्था

विडल्लोका [illegible] वस्थाया देहः त्यागं

[illegible] यावं च ब्रह्मणा [illegible]

ण्गमेवे लोकवा [illegible] हस्रयुगपर्यन्तमह

र्यद्ब्रह्मणो विदुः रात्रिं युगसहस्रान्तां तेहोरात्रविदो

जनाः १७ अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरा

गमे [illegible] प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके १८

[redacted]

व्यव

गी॰ भा॰
१३५

[redacted]

अव्यक्तः

गो

इत्युक्तोत [illegible] यंप्राप्यनावर्तते वर्तितन्मम
प्रथमसंख्यमम [illegible] यन्नोऽर्जुन इत्युक्तः येन
तारूपाविविद [illegible] तन्निष्कृपयोरुक्ता [illegible]
मूलंवि [illegible] [illegible] यद्गत्वानिवर्तन्ते
वदतिमयंप [illegible] यंरूपांगत्वा [illegible] यत्र परमगतिरव
विदिच्चोतत [illegible] र: प्रकृतिसंसर्गोवि [illegible] [illegible]
नम्राप्तिवैत [illegible] :यमेवं [illegible] [illegible] [illegible]
तान्नवर्तन्ते [illegible] परमंधाम [illegible] र मानित्यमेमस्या [illegible]
केवलप्रकृ [illegible] प्रकृतिरेकाविनत्य [illegible] स्थाविनन [illegible]
रूपान्नाविप्र [illegible] कृतिर्द्वितीयांविनत्य [illegible] ममस्याविनत्यात्मावंसम
यौविप्रत [illegible] [illegible] [illegible] पदमा [illegible] [illegible]

१६

ऋ.षि.

श्री

[illegible] पुनराव[illegible] [illegible] प्रकाशवाची [illegible]
[illegible] प्रकृतिसं[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] र: प्रकृतिसंसर्ग[illegible] [illegible] तया [illegible]
[illegible] [illegible]: यमेवं [illegible]
[illegible] [illegible] परमं धाम [illegible]
[illegible] धनंजय [illegible] [illegible] तिरिकं [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] कृति [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] तयाविध: [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]: पुत्रयो: [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

गी॰भा॰

५२१

[redacted]

ल

[redacted]

शरीरान्निर्यान्ति स्मृतोऽसीति द्व २२ अथ कालः प्रसङ्गाद् मार्गस्या
ह यत्रेति संवत्सरान्तकालाभिमानिनो देवतात् यस्य
यमार्गोपलक्षणार्थ्यं यस्मिन्मार्गे प्रयाता योगिनो
नावृत्तिं [illegible]यपकर्मारम्भश्च [illegible] प्रवृत्तिं [illegible] मार्गं [illegible] दया
भीत्यर्थं [illegible] परमयोगी [illegible] रहः श्रुतेः यत्राका सा
उत्तराय [illegible] विदांतवे [illegible] नां प्रदर्शितं २४ एतत
धूमो ह [illegible] त्ययासंद्वेपरात्रः प्रदर्शितं यत्र योगि श
द्धः प्रयाय [illegible] सर्वा योगि [illegible] एतो मार्गौ जानन्नु योगी
प्रयाणाय [illegible] व्यापार [illegible] नित्यावृत्तिं चैव योगिवक्ः
८६ प्रयाताय [illegible] मितो वि [illegible] मितरन्तर्वध २३ [illegible]
श्री. [illegible] जोतिर रहः श्रुतेः यत्र धूमो [illegible] उत्तरायणं नत्र प्रयाता

[illegible] २४ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] २६।२७ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

गी॰ भा॰
१३६

[illegible] श्रीभगवद्गीता [illegible]
[illegible]
[illegible] सूपमोध्यायः ॥ ८ ॥ श्री [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] विरोधिनः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

नमः एवगोपिकीयगोपनकुशला इत्यर्थः तेषामेव
गुह्यमिदं [illegible] ममं पवित्रं मन्यामि विरोधप्रशेषकल्प
यह प्रत्यक्षावगमं [illegible] अवगम्यते इत्यवगमो विषये
इदंकुत्ते [illegible] ममं प्रवक्ता [illegible]
हितं यत् [illegible] राजविद्या राजगुह्
पवित्रं [illegible] मं धर्म्यं सुसुखं कर्तु
मव्ययं [illegible] प्रत्यक्षावगमं भक्ति [illegible]
गोपास [illegible] दानीमेवोपपादितु: प्र
न्यत्तत्वा [illegible] र्थः अत्यापि धर्मार्च्च
र्मादनपे [illegible] सुखं धनमर्थवतपरो
वानवर्षी [illegible] मसहस्रनिष्पादयत्
६५

मात्म

स्व

[illegible]

गी॰ भा॰
२४१

निसर्वाणि [illegible] स्त्वानि मय्येवकृष्णास्त्वमोय
स्यपुणि [illegible] मिमंचरराम [illegible]
परीतंय [illegible]
मकत्व [illegible] स्थितेस्थि [illegible]
मनेप्राक [illegible] त्वेवावस्थित: [illegible]
ननदा [illegible] उपकार
[illegible] नितिल [illegible] नाम
[illegible] कल्पनेयपश्च [illegible]
[illegible] विदा [illegible] वलीयमद [illegible]
[illegible] गणपश्यकौ [illegible] योग: [illegible]
[illegible] स्मात्माभूत [illegible] : सर्वेषां [illegible]

न चैतैः कश्चिदपि ममोपकारः ममात्मैव भूतभावनः मम
मनोमय संकल्प एव भूतानां भावयिता नियंता च ए
सर्वस्यास्य संकल्पायत्ता स्थिति प्रवृत्तिरिति विनिदर्शनमाह
यथाकाशस्थितो [illegible] नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान्
[illegible] [illegible] नित्यमय्येव ए
[illegible] [illegible] योगमे वं ए
[illegible] [illegible] भावतः ए यथाकाश
५ स्थितो [illegible] [illegible] तथा सर्वाणि भूता
नि [illegible] [illegible] [illegible] न येव सर्वाणि भू ८
६९६ तानि [illegible] [illegible] मेव [illegible] [illegible]
५१·५१· [illegible] [illegible] [illegible] संकल्प इति [illegible] विभ

गी॰ भा॰
१४२

[redacted]

प्यातस्य तत्संकल्पादेव ... भूतयानि ... ज्ञा

ह स्थावरजंगमात्मकानि सर्वाणि भूतानि मत्स्थानि मत्का

घटीयन्त्रोपकल्पानि नमः शब्दवाच्यानामत्स्वपाधि भाग्या

महंकिल्पतयेचतन्मयीवसमानसमयेमत्संकल्पायत्तानि

नान्येकश्रुतानिकल्यादौ विरज्यास्यहं [illegible]
सीदिदंवसो श्रुतैयोभिध्या [illegible] वान् [illegible] दिति
श्रुतितपि [illegible] ||
सीत्रमसा [illegible] || [illegible] ६=
सिवपरि [illegible] [illegible] पौ ५३
[illegible]
[illegible] [illegible] कल्प ७
[illegible] [illegible] ||स्यहं ७ [illegible]
मवस्य [illegible] पाहुतः पवनोभीरै: [illegible]
६२३ मवशप्र [illegible] र्धाचाति पं [illegible]
११० ५८ [illegible] [illegible]

गी॰ भा॰ १४३

कं [illegible] विना [illegible] :

[illegible] :

[illegible]

[illegible] वायुः सर्व [illegible]

[illegible] मै

दिकना [illegible]

[illegible] :

[illegible] मव

[illegible] १८

[illegible]

[illegible] नि [illegible] त्वक [illegible] गुरु [illegible] दीया [illegible] नि: [illegible] :

ह्यानिःसत्रो विद्याहिविद्या: केवलं तत्रैव निरुद्ध्य सैव विद्या
सूर्यानलविस्फु: महानमानु: सर्वो च प्रकाशिता मा विवल दि
विद्यमानमेवं ज्ञात्वा तामात्र सहज कैकारितं कीर्तनि
ज्ञानयते [illegible] मेव प्राप्य [illegible] वि [illegible]
दर्शनि [illegible] [illegible] सूक्ष्म पिबन्तः [illegible]
पापाः [illegible] [illegible] पान्स्पतालेः केवले
इदि शिव [illegible] [illegible] ते यदी विक्लिन्न तद्रूपं मा
मिस्थान [illegible] कल्पादेव [illegible] वहेतो प्रकाशिः सूर्यवे
सचरा चर जंगमात्मका दि स [illegible] गाहि परिवर्तते ९
१ [illegible] जान [illegible] प्रकाशितं मः शब्द मनु [illegible] परं [illegible]
५५ जानं [illegible] [illegible] [illegible]

गी॰ भा॰
१४४

होयोऽहि[illegible]वर्तं [redacted] नि सर्वेषु [illegible]कर्म
पुरुष[illegible]नस्थानि[illegible] [illegible]दि[illegible]वर्ते:
[illegible]ति[illegible]गमात्म[illegible] [illegible]हि[illegible]
[illegible]त्वं वायुः सर्वत्रगो[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]नि[illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]सर्व[illegible]
[illegible]नि[illegible] [illegible]
[illegible]सर्वे[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

तिरस्कुर्वतीत्यर्थः ११ मममनुध्यैत्वे परम[illegible]कान्तराया

[illegible]दिपरत्वाविरोधनकरी [illegible] सौ[illegible]स्री च मो हंतीश्रहु

निमाश्रिताः मोचा [illegible] श्रिताः मोचकर्मा[illegible]

मोचारणाः मोच[illegible] [illegible]

दिपरी[illegible] [illegible] ताः मोचहीनाः विवेत

सः सर्व[illegible] [illegible] [illegible] सर्वेषां संसार

समं[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]तियं[illegible]

[illegible]मोचा[illegible] [illegible]तिविद[illegible]गा[illegible] [illegible]विवेच[illegible]

[illegible]सीम[illegible] [illegible]सर्वेषा[illegible] [illegible]हितीश्रिताः ११ मह

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ११ [illegible]

गीता·भा

१४५

[redacted]

त्वाशुलं किं [illegible] सर्वांगाणं र्वंगकुंदकंठानामायेषांराम
हरेकहं संचारुदेवो येवसादीनि समन्तंकोर्थधूमिता
येवहुयंनतः सत्कर्मा र्चवीनादिके ध्रुवं दत्तलवनक
रत्नादिकोषुवहृदसंकल्प [illegible] नानामानामिलिकाग
वानाभि [illegible] दृश्यकारकयाशीरो
भिरयांगे [illegible] दृश्यमायिरिक्वाना [illegible] कानादिकेषु परिनामा
लेघुदस [illegible] त्य शुक्लानित्ययोगं
कं [illegible] यखर्व सायिनः उपासे
१४ [illegible] भिःस्त्राला
स्वियतये [illegible] मत्को [illegible] ते बाध्यवकुधा एवत्र
७ नकणदा [illegible] विषप्रकोपत्वनाव [illegible]

५

गी॰ भा॰
१६६

तं

संकीया [illegible] नस्यन्ते [illegible]
निरयं [illegible] यदो [illegible] चाध्यत्येयतो [illegible]
मंस्यु [illegible] नोऽगुरवं
[illegible] मानि
भगवानविरंजामियुवः पुन [illegible] विभागान [illegible]
दुमावि [illegible] ८ [illegible]
कृनाम [illegible]
[illegible] एव एवाप्यदवा [illegible]
विचित्र [illegible] रीतावाति [illegible] संध्यातात्रु [illegible]
पसन्न [illegible] विश्वशरीरो [illegible]
त्याह १५ [illegible] ह्वानुरञ्ज्यो [illegible]

वयन्तोहमेवाश्रितमरयाश्रुष्टिहस्ति ... ष्योथ ... हावि:सा
हाहमेवक्षत्रहमेवमंत्रोहमेवाज्यंश्रद्धशीवार्यीमिदंचा:
योगदिवंचालौविरहमेवक्षत्रहमाहवनीयादिकाग्निरह
मथ्वाहमेवेत्याह १६ अस्य ... अण ... कस्य
गत्तलंक्षत्रवद्विजाभिमुख:पुन ... कलिका ... वर्ति
मानोहमिमो ... जगत्त्व ... नानापिनखव्यतिरिक्त:
उत्पत्तिस्थ ... ताभोनहि ... वनन्नि ... किंचिदिह
मेवंपवि ... स्यं ... संको ... मेवैकस्त्रावेदवीजम्
नःप्रा ... मित्येवमादि ... मेप्राप्यस्यालामित्यर्थ:
७ श्लोको ... निःयस्मातस्मा ... हमेवहमोथ्य्यं ... संगीहा
श्री ... महमेवाश्रुय्यमहमेकनिमहंकृणे १६ पितामहस्यजग

गी.भा.
१४७

गतोयाम [illegible] तेऽखंडपविघ्न [illegible]
वस्तमयत्या [illegible] गतस्य [illegible] ति प्रभुः [illegible] स्थः
[illegible] वितवानि न हि [illegible] स्थानांतविधान [illegible]
व्यायं [illegible] स्यसंवाल [illegible] ः [illegible] शास्त्रात्
वीसात्वा [illegible] वादिवलदि [illegible]
[illegible] ः यस्मात् [illegible] स्यकिंचा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

तत्कारतां नवहसेव १७ [illegible] हस्मगहित्या [illegible] सेरोव

त्रयामि [illegible] ष्मेहसेवक्संनिग [illegible] मितयाव [illegible] वि

[illegible]

[illegible] येनाश्चियतेहु [illegible] सवय [illegible]

[illegible] कद्य [illegible] पद [illegible]

सर्वाव [illegible] यस्मात्मा [illegible] नानु [illegible] रीतित्रया [illegible]

त्मकार [illegible] नि: [illegible] र्थः यएवंवङ्खा [illegible]

एष्वकु [illegible] पयासं [illegible] यहु वावास्पिनकृत्त्वज्ञा

त्रशरीर [illegible] तावाति स्तुतः मेवावास्पिनस्प्येव

६१८ [illegible] मान [illegible] ष्वयासते ३१८ एवमेह

११०·११ स्मतां [illegible] वेदेह [illegible] भोगानां [illegible]

७

गी॰भा॰
१५८

रि

न्यात्तेषां [illegible] नां कोयमकारादारतो [illegible]
मा [illegible] तत्र [illegible] ष्ठक्रम्युत्तरं जामिच॰
श्रेष्ठं [illegible] न हि [illegible] हेमर्जुन १९ त्रैविद्या
मांसो [illegible] यसं [illegible] स्वर्गतिं प्रार्थयंतो
ते पु [illegible] दि [illegible] स्मृतिदिव्यान्दिवि दे
वभो [illegible] पुन [illegible] यान्ति त्रैविद्या हि
याः केवल [illegible]
[illegible] ः एवं [illegible] प्रकारे [illegible] लं वदेव [illegible]
[illegible] त्रि [illegible] कारि [illegible] दि [illegible]
[illegible] व [illegible] पाण [illegible] त्रैविद्याः [illegible]
निपा [illegible] शि [illegible]

पायाः स्वर्गादिप्राप्तिविरोधिपापायाः पूतपापाः [illegible]
द्रादिशिष्टैस्त्रैर्वत्र्यत्रियासंहितै [illegible] रिन्द्र
मामिष्ट्वा तेप्यावास्थितं सोमं पीत्वा ते स्वर्गादिप्राप्त्यर्थ
यन्ते प्रार्थयन्ते पुण्यं शरीरम् [illegible] सुरेन्द्रलोकं प्राप्य दिव्या
भोगान् [illegible] ॥२०॥ ते [illegible] विशालं मर्त्यलोकं भुक्त्वा
[illegible] पुण्यलोकाविशन्ति
शन्ति एवं [illegible] विद्यायत्ताहि [illegible] विद्याना विधुराः कामा
स्वर्गादिकामाः केवलं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं लभं
ते [illegible] स्वर्गादीननुभूय पुनः [illegible] पुनरावर्त
१ ते इत्यर्थः ॥२१॥ महात्मानस्तु निर्वाणं श्रयन्ते [illegible]
२५ नं कृत्वा [illegible] मनवधिकातिशयानंदं प्राप्य पुनरावर्तन्ते

इति तेषां फलविशेषं दर्शयति ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं वि
शालं क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति एवं त्रयीधर्म
मनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥२१॥ अनन्याश्
चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते तेषां नित्याभियुक्ता
नां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥२२॥ अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये ज
नाः [illegible] यावत्त्वात्मा [illegible] ते
[illegible] नित्याभियुक्तानां [illegible] तेषां पर्युपा
सते सर्वकालं [illegible] सर्वाभिः [illegible] युक्तैः
मां परि उपासते तेषां नित्याभियुक्तानां [illegible]
[illegible]
[illegible] तेषां [illegible]

देवताभक्ताः केवलं तत्तत्क्रियाः श्रद्धयान्विताः। [illegible]
दीन् यं जंतो पिंड [illegible] नवधायेन सर्वस्य म [illegible] शरीरस्य
मस्तमकात्वेतिं द्वादशाहानां च [illegible] यावान् [illegible] यात्
[illegible] यं जंतो [illegible] पित [illegible] विधिपूर्वकं पजन्ते [illegible] दि
वा [illegible] कर्म [illegible] यावा [illegible] जाम
[illegible] विदु [illegible] [illegible] परम [illegible]
[illegible] विदधाति नत्हो [illegible] होय [illegible]
[illegible] सादीनि कर्मा [illegible] पत्र [illegible] तमतया वा [illegible]
सत्वेवतत्त्वशरीरस्य तेपिंडा दि [illegible] पदं [illegible]
५८ वांनामाता [illegible] तत्नाति कर्म [illegible] ते [illegible]
[illegible] न्यपी॥ २३ अत्रैव विधा द्वादशशरीरस्य परम [illegible]

गी॰ भा॰ स्याराधनान्येनानिष्टाराध्यवस एवेति तज्ज्ञानं [illegible] पव
१५० रिमितफलभागिनश्च प्रवन्तस्वभावाश्च भवंति । येऽप्यन्य
देवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः । तेऽपि मामेव कौन्तेय
यजंत्यविधिपूर्वकं २३ अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च
प्रभुरेव च न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते
२४ यान्ति [illegible] देवान्पितॄन्यान्ति पितृव्रताः
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति [illegible]
ममाह तेषां च फलप्रदाताद्याहमेवेत्यर्थः : २५ [illegible]
सोऽमहदिदं वैषम्यं यदेकस्मिन्नेव कर्मणि [illegible] निमित्ताः
संकल्पमात्रभेदेन केचिदल्पफलभागिनश्च [illegible] व
नस्वभावाश्च भवंतीत्याह व्रतशब्दः संकल्पवाची

देवव्रतादर्शपूर्णमासेष्ट्यादिभिः कर्मभिरिंद्रादिदेवताभि
संकल्पं इंद्रादिदेवान्यजंति ये च पितृयज्ञादिभिः पि
तॄन्यजंते [illegible] तिपितृजलानसंकल्पास्ते पितॄन्यांति
ये च यक्षादिपूजा[illegible]दीनि भूतानि [illegible] ते [illegible] ये
देवपितृभू[illegible] वं
[illegible] इति [illegible] वाजिनाः [illegible] यांति ये [illegible]
त्रादेवादीन्प्राप्यते: सकृत्परिच्छिन्नं भोगं भुक्त्वा [illegible]
विनाशकाले तैः सह नष्टा भवंति मद्याजिनस्तु माम
नादिनिधनं सर्वज्ञं सत्यसंकल्पं [illegible] निरतिशया
[illegible] संख्यकल्याणगुणगणमहोदधिमनवधिकातिशया
[illegible] नंदं प्राप्य न जन्मनिवर्तंत इत्यर्थः मद्याजिनामस्मिन्नपि

विशेषोऽस्तीत्याह पत्रंवापुष्पंवाफलंवातोयंवा प
त्रंपुष्पंफलंतोयंयोमे[illegible]प्रयच्छति तदहंभक्त्युप
हृतमश्नामिप्रयतात्मनः २६ यो[illegible]मेप्रयच्छति
त्वर्थ[illegible]परयामत्संप्रदानेनविनान्य धारणा
मलभमानो योमेपत्रादिकंददातितस्यप्रयतात्म
नस्तदर्थ[illegible]कपदयत्त[illegible]सत्तत्पत्रा
विधमन्त्र[illegible]नित्याचवकरता[illegible]युक्तस्य
विश्वलय[illegible]क्रियाजातंसर्वं[illegible]
[illegible]सतामावाय[illegible]
नवाधिका[illegible]सर्व[illegible]सर्वमाप
विकान्त[illegible]शयासंरक्ष्येयकल्याण[illegible]र्तमा
[illegible]धिकान्निश्चयायतः स्वात्मभवि[illegible]
[illegible]नारयण[illegible]दम्नाभि[illegible]

नंयोविधर्थियाः क्रियाः मन्त्रयुक्ताःस्युरेकांतम
निबुद्धिभिःसर्वास्ताः शिरसादेवः प्रतिगृह्णन्ति केश
यं २६ यस्माद्भानितांमहान्मनोवाङ्मनसागोच
रोयंतवभा[illegible]तस्मात्ज्ञानीभूत्वा[illegible]यज्ञानीभू[illegible]भक्ति
भावारा[illegible]रता[illegible]कीर्वि[illegible]
मादिकंतु[illegible]लौकिकवादिकंचनित्य[illegible]मि
निकंकर्म[illegible]इत्यंकुर्वित्याह देहयात्राविशे[illegible]
लौकिकंकर्मकरोमि यच्च देहधारणाय[illegible]
यच्च वैदिकं होमदानतपः प्रभृति[illegible]
कं करोषि तत्सर्वं मदर्पणं यत्करोषि[illegible]
यज्जुहोषि यद्ददासि यत् यत्तपस्यसि कौंतेय तत्कुरु[illegible]

६१.३
५५

कुरुष्व

गी॰ भा॰ ष्वमदर्पणं २७ अर्पणमित्यर्पणां सर्वस्य लौकिक
१५२ स्य वैदिकस्य च कर्मणः कर्तृत्वभोक्तृत्वनाशध्यानं यथा व
सर्वं समर्पितं भवति तथा कुरुष्व एतदुक्तं भवति यो
गदानादि द्वारा ध्यानतया प्रतीयमानानां देवानां क
र्मकर्तृत्वभोक्तृत्वापोहेन दायनतया मन्त्रसंकल्पाय
न्तस्तत्त्वाभि[illegible]भावितया वृषा[illegible]वपतमः[illegible]पि १
रि [illegible]वकान्त्वाविकल्पा[illegible]कल १
भारा धर्मकर्मक्रियाजातं सर्वं स[illegible]या
ध्यानपूर्वकमप्येवनयैकुरसतामा[illegible]चादेश्वे
नत्त्वभावनाभिरिमत्यर्पयतीति युक्तो भवति
२७ एवं संन्यासमतां [illegible]योगयुक्तात्मामशो

यत्नेवमद्भिसंमैत्तयेकरसंकर्म्मचित्सर्वंमदाराध
नमनुसंदधानोलौकिकवैदिकंचकुर्वन्तृष्णीमाश्र
मफलैस्वत्तमैःप्राचीनकर्मादिव्येवंधनेभ्यःमिमुक्तोवि
रोधिभिर्विमुक्तःसेतुयसीमोद्धा [illegible] नोमांमे
वापेक्ष्यात्रि २८ [illegible] यामन्त्रांक [illegible] तावी
हीत्याह [illegible] ङःमनुष्याणांविदग्धवारिप्रतिषु
आनिर्मिकारतः स्वभावतोलाभालाभजातपनेच्छु
सापेक्ष्य [illegible] पेणावतीर्य [illegible] सोभुमसाश्र
परणीयत्वेनतस्मोहंसर्वज्ञान्याकार्याःस्वभावस्ताता
दिभिःकृत्स्नपरहस्त्वंसमाश्रयपरोऽसमर्पतमे
वत्सर्वंयद्वास्यतत्कर्मसमर्पितन्वव्यानिरेकेणाम्नो

५८

गी॰भा॰ त्यादि शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबंधनैः सं
२५३ न्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि २८
समोहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योस्ति न प्रियः ये भ
जंति च मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहं २९ [illegible]
त्यक्तो [illegible] या [illegible] भुक्ता [illegible] प्रियत्वो
[illegible] पि चा [illegible]
मा प्रियत [illegible] वाला
भावं मय्येव [illegible] क प्रयोजनाय ये मां भजन्ति [illegible]
दिभि [illegible] वा भक्त्या [illegible]
त्वं मय्येव वर्तते अहमपि तेषु मद्भक्तेषु वर्त
तेन्यत्रापि २९ न चैवं [illegible] विशेषः [illegible]

यः सदाचार पर उपदेयो परिहरणीयश्चेत्तस्माद्
ध्यातीत्तिक प्रकारेण मामनन्यभाक् भजनेक
प्रयोजनो भजमेचेत्साधुरेवसवैसम्यक्व्यवसि
तव्यः पूर्वोक्त सम्भक्त्य पथे । अन्यद् सम्यव्यव
सितो हि स । अन्तो ऽस्य व्यवसायस्य समाप्तः भ
गवाननिखिल ... धारभूत परब्रह्मनारायणः
समस्तस्वामी ममगुरु ... ममपदभोग्यामिति
सर्वकुः प्रयोगोपयव्यवसायेनैव कृत ः तत्कार्यं
वनमप्रयोजनान्तरं न भजनं तस्यास्तीति ... तः
साधुरेव वकुं ... ः अस्येव व्यवसायिनं कार्ये
वोत्त्कप्रकारभजनेदेवत्तद्ध्यातीनन्तस्मात्सदाचारव्य

५०९
५१

समंत

गी॰ भा॰ अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक्
२५४ साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ३० क्षिप्रं भ
वति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति कौन्तेय
प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ३१ [illegible]
[illegible]पत्यस्वरूपकल्यशनि[illegible]नादरणीयः
[illegible]पिकृ[illegible]पर्वः ३२ [illegible]तनुः
[illegible]रिमोदं[illegible]वा श्रोत्रो वा[illegible]विता
[illegible]न[illegible]सम्[illegible]
[illegible]क्रमेण तरति[illegible]तोत्पत्तिप्रवाहं वि
[illegible]सत्त्वाह[illegible]कारिणा नत्य प्रयो
[illegible]न शश्वच्छान्तिं निगच्छति शाश्वती

मपुनरावृत्तिं नीमत्वाप्नोति विरुद्धाचारनिवृत्तिं च गच्छति
कौन्तेय त्वमस्मिन्नर्थे प्रतिज्ञां कुरु मद्भक्त उपक्रान्त वि
रुद्धाचारमिश्रोपि न नश्यति श्वापि नु मद्भक्तिमाहात्म्ये
न सर्वविरोधिजातं नाशयित्वा शाश्वती विरोधिनि
घि= वृत्तिमाप्यि गमयतीति भ्रं परिसमाप्य भक्ता वि. ५. स्त्रियो वै
श्यास्तथा शूद्रा [illegible] ः २. [illegible] गति
यान्ति किं पुनः पुण्याय योनयाल्वा [illegible] यश्चा
भक्तिमात्राश्रिताः अनित्यमनिर्थिमास्थितेः पत्र
पापि हत्तनयस्मिन्ठरवापिमं लोकं प्राप्य मां भजस्व
६१ स्वधर्मैर्निमात्तो मां भजस्व ३।३३ भक्तिस्वरूपमाह
५ : मन्मनमभवमपि सर्वैश्वरे निखिलहेमप्रत्यनीक

गी·भा· कल्याणैकतानेसर्वेतो मांहिपार्थव्यपाश्रित्य
१५५ येपिस्युःपापयोनयः स्त्रियोवैश्यास्तथाशूद्रास्
तेपियांतिपरांगतिं ३२ किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्या
पुण्याभक्ताराजर्षयस्तथा अनित्यमसुखंलो
कमिमंप्राप्यभजस्वमां ३३ मन्मनाभवमद्भक्तो
मद्याजीमां [illegible] :२. [illegible]
नमत्परा [illegible]
यणः ३४ [illegible] भगवान् [illegible]
कल्पोनिखिलजगदेककारणेपराभिन्नब्रह्म [illegible]
ष्टत्वमेपुंडरीक [illegible] स्वकरमोहनराग [illegible]
लक्ष्मीमत्सं [illegible] युगपदुदितानेकदिनकरसहस्रवाकि
रणेलावण्यैकमहोदधौवुदारपीवरस्वकल्याण

वत्युज्ज्वलपीतांबर [illegible] रमलाकिरीटउरसिरत्नहा
देवोरूरकटकादि [illegible] भूषितैःपारसौशील्यसौंद
र्यमाधुर्यगांभीर्यौदार्यवात्सल्यजलधिः
वलोपचिनाशेषशरणायैस्वसर्वस्वामितैः [illegible]
रावदविघ्नै [illegible] तिति [illegible] समन्तः २ [illegible]
ष्टित [illegible] मात्मयत्न [illegible] नामिवन्दर्पः
पुनरपिविविधिनानिष्प्रयाजी [illegible] नवाधिकारि [illegible]
याप्रियमन्दसुभवकान्तिमद्गुजनपरोभववजन
नाम्पपरिपूर्णाशेषवकानि: श्रीपचारिकं [illegible]
१६ काम्यवहारिकादिसवकृभोगाप्रदानरूपेण [illegible]
इतिश्रीभगवद्गीतात्सपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां

गी॰भा॰ योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे राजगुह्ययोगो
१५६ नाम नवमोऽध्यायः ९ [illegible] जानि [illegible]
तिशयप्रियत्वकारित्वम[illegible]ज्ञानपरोऽभवास्मि [illegible]
न्मत्ताभक्तेत्युक्तं भवति पुनरपि विशिष्य [illegible]
मत्कुरु [illegible]नवाधिकातिशयम[illegible] [illegible]नात्त
र्वाप्रियार्थ[illegible] [illegible] [illegible]नादरार्थ[illegible]मा
[illegible]त्वात् एवं [illegible]वसायकेन मत्पर [illegible] २ [illegible]
[illegible]ममयनं यस्यासौ मत्परायणः मय्यात्मैवाध्या
रागासंभावनया[illegible] इत्यर्थः एवमात्मानं
युक्त्वा मत्परायणः त्वमेवमनवाधिकातिशयमद
तुम[illegible]र्थं मनः [illegible] मामेवैष्यसि [illegible]

श्रोत्रमनोविषयः एवंरूपेण मनसा मामभ्यर्च्य मामभियुक्ता
मां नमस्कृत्य मत्परायणो मामेव प्राप्स्यसीत्यर्थः न
देवं लौकिकानि शरीरस्ताधारणार्थानि नित्यनैमित्तिका
नि कर्माणि मदाराधनरूपेण कुर्वन् मयैव कारित
इति कुर्वन् सततं कीर्तयन् यतन्तश्च इत्यादिकान् प्री
राणो त्याकुर्वाणो भक्त्या विनीयमानः सर्वलोकशरण्यं मां
संदधानो अतिप्रियमद्गुणगणानुसंधाय एवं रूपेण भक्तियोगे
नानेन मामेव प्राप्स्यसि ।
३४ इति श्रीमद्रामानुजाचार्यविरचिते श्रीमद्गीताभाष्ये
नवमोऽध्यायः ९ भक्तियोगः सपरिकर उक्तः इदानीं
भक्त्युत्पत्तये तद्विवृद्धये च भगवतो निरङ्कुशैश्वर्य

जगन्मङ्गलवरः पं० ६

गी·भा·
१५७

दिकल्याणगुणगणसागरः त्वंकृत्स्नस्यजगतस्त
: श्रीभगवानुवाच भूयएवमहाबाहोशृणुमेप
रमंवचः यत्तेहंप्रीयमाणायवक्ष्यामिहितकाम्य
या १ नमेविदुःसुरगणाःप्रभवंनमहर्षयः अ
हमादिर्हिदेवानांमहर्षीणांचसर्वशः २ यो
नयात्तदा [illegible] ममः
मा [illegible] त्म्यंपृथिव्यांप्रायमेरणायमम [illegible] न्नि
विद्वाधिकरूपं [illegible] नयाभूयोममभाहात्म्यप्रप
वंविषयमेवपरमंवचोयद्वक्ष्यामितद्वहितमतः
शृणु १ सुरगणाःमहर्षयश्चातीन्द्रियार्थदर्शि
नोपिअधिकतरज्ञानाश्चापिमेप्रभवंप्रभावंनाविदुःम

मनामस्य कर्मस्वरूपत्वभावादिकंजातंनियतत्वे
षांदेवानांमहर्षीणांचसर्वशोहमादिरितिवांस्वरू
पस्यज्ञानेशास्त्रमादेश्याहिमेवमादिःतेषांदेवत्वादिस्त्री
त्वादिहेतुभूतदुरत्ययागुणग्रामपोदत्तत्वानंपामितिवि
नत्तैपरिमितत्वातनामस्वरूपपरि [redacted] वि
ति २ तदेव [redacted] चिंत्यरूपयोर्ध्यानंयादेवयं
ज्ञानंभक्त्युत्पत्तिविरोधिपापविमोचनोपाय[illegible]
यतःइत्यत्र अनेनाविकारिद्रव्यादचेतनात्तत्संस
युक्तसंसारिचेतनाद्वाविसजातीयत्वमुक्तं संसारि
६८ चेतनस्याहिकर्मकृताचित्संसर्गजन्मसनादिमित्य
५ नेनादिमत्वोजातत्वमुक्तानामनामावसजातीयत्वमुक्तं

गी॰भा॰ मुक्तात्मनो ह्यजत्वमादिमत्वस्य हेयसंबंधस्य
१५८ पूर्ववृत्तत्वात्तदर्हतास्तीत्यनादि यो मामजमना
दिं च वेत्ति लोकमहेश्वरं असंमूढः स मर्त्येषु स
र्वपापैः प्रमुच्यते ३ मिश्रत्वे [illegible]
त्मनो कर्मो [illegible] निरवद्यं निरंजनमित्यादि [illegible]
[illegible] यतं हेय [illegible]
मामजं लोकमहेश्वरं मर्त्येषु असंमूढो यो वेत्ति इत
रसजातीयतयैकीकृत्य मोहः संमोहः तद्रहितोऽसंमूढः
स मत्प्राप्तिविरोधिभिः सर्वपापैः प्रमुच्यते एत
दुक्तं भवति लोके मनुष्याणां राजेतरमनुष्यस
जातीयः केनचित्कर्मणा तदाधिपत्यं प्राप्तः यथा

देवानामाधिपत्यं रयितत्याब्रह्मांडाधिपत्तिरपीतरसंसारि
सजातीयः तस्यापिभावनातयातद् [illegible] कमात्वे ब्रह्मा
णंविदधातीतिश्रुतेश्च तथान्येऽपि सनकादीनामा
द्यैश्वर्यप्राप्ताः श्रयंतुलोकामहेश्वरी [illegible] सर्गाव
८= स्थानेषेतनात् वह्वांतमुक्ताश्चरेजनाभिन्याः व्यानन्ह
वैस्मात्त्रिविधैः [illegible] यतनीकालववा यत्कालतश्चयास
र्वेयवरूपरागपुरीकातानतयातियत्नानेकरूपमा
तयाचाविसजातीतरसजातीयत्तयामोहरहितोयो
मार्गेतिससर्वपापैः प्रमुच्यते २३ति एवंस्वभावानुसं
५८ धानेनभक्त्युत्पत्तिविरोधिपापनिरसनाद्वेदार्थज्ञे
प्र० ३११ भक्त्युत्पत्तिवप्रातिपादयत्स्वैश्वर्यस्वकल्याणगुणा

गी॰ भा॰ प्रकारानुसंधानेनभक्तिविवृद्धिप्रकारमाह बुद्धि
१५९ र्ज्ञानमसंमोहः क्षमासत्यंदमः शमः सुखंदुःखं
भवोऽभावोभयंचाभयमेवच ४ मनसोनिरू
पणसामर्थ्यंज्ञानंचिदचिद्वस्तुविशेषविषयोनिश्चयः
असंमोहः पूर्वगृहीताद्रजतादेर्विसजातीयशुक्ति
कादिवस्तुनिसजातीयताबुद्धिनिवृत्तिः क्षमामनो
विकारहेतौसत्यप्यविकृतमनस्त्वम् सत्यंयथादृष्ट
विषयंहितरूपंवचनंतदनुगुणः मनसोहितोऽभिरी
हाभिप्रेतमनोवृत्तिप्रकारस्य दमः बाह्यकरणा
नामनर्थविषयेभ्योनियमनंशमः अन्तःकरणस्य
तथानियमनंसुखमात्मानुकूलानुभवः दुःखंप्र

त्रिकूलानुभवः भवौं भवनं अनुकूलानुभवो हेतुकं
भवसो भव [illegible] रानुभव हेतुः कामन
भय मोविषादः [illegible] भयं चाभय [illegible] दुःख
नान्निवृत्ति [illegible] नानां चित्तवृत्तिविशेषाविषयो [illegible] नान्ना
न्मानिस्त हत [illegible] वृटहीना दुर्जनादेर्विसजातीय पानिवं
[illegible] चित्तवृत्तिः [illegible]
हेष्टिः सर्व [illegible] ईष्टवृत्ताव [illegible] शात्ही
यसंभोगसके चिरूपकायक्लेशः द [illegible] भोगयानां
परस्मैऽपपादनं यशो गुणवत्ता [illegible] यशो तेगु
णाश्लाघ्या [illegible] कीर्तिकीर्त्य [illegible] तिविशेषो
५५० त्व्यात्तो मनोवृत्तिप्रकरणागत [illegible] दानेचव एवमा
या सर्वेषां भूतानां भावाः [illegible] हेनगो

मत्तोव्युक्तयोमत्त एव [illegible] नानाभवंति ४।५
सर्वस्यभूतजा अहिंसासमत[illegible]ष्टिस्तपोदानं
यशोयशः भवंतिभावाभूतानां ४ [illegible] वष्टयाम्वि
धाः ५ महर्षयः सप्तपूर्वेचत्वारो [illegible]विषय[illegible] मद्भा
वामानसाजातायेषांलोकामि विस्तजातो [illegible] नस्य
स्यष्टिस्थित [illegible] ज्ञप्र
वृत्तयश्चत्य [illegible]त्याविकृत्तमनं [illegible]सम्मूढायाच [illegible]ट्वा
दयः सप्तर्षय एवचतन्तदनु[illegible]ः मह्नहिनो [illegible] सोम
नसः संभवा [illegible]व्यत्रिप्रकारस्य [illegible]नौ यथस्व [illegible]वाणि
कादयश्चत्वारोमनवःस्थिताः येषांसंतानभयेलो
केजाताइमाः सर्वाःप्रजाः प्रत्तिद्वयमाप्रलंयाद्

मर्गां नामुत्पादकां पापकाक्ष भवंतीतितेभगवाद्योमह
र्षीमालवक्षमङ्गवाममयोभाव: एवंभावोयोमाम
ध्रकः मत्स्यकल्याणगुणवर्णितिइत्यर्थः ६ विमुनिरा
येर्यएतांसर्वस्यमहायतेनामाविस्यातिप्रवृनिरपा
ममहिप्रत्यायकल्याणगुणाकोन्यमेतोगुणानाह
तोविनिमोहि [illegible] इति: त्वमेतपुज्य
मेतात्वसंशयः मांविमतिविस्यंयकल्याणगुणा
विकायंपवाद्यांमक्तियोगवनुमीनिमिनिमयमेवं
हृदयमीत्वमविप्राय: विमुमीमानविगावास्तुयं
६६ मक्तिविविर्धयाति ७ मांहिसर्वस्यावदर्शनेनु
१० स्पापंचयमप्रभवंउत्पत्तिकारणांसर्वेमत्तएवप्रव

गी॰ भा॰ त्रेत्र इतिश्रमंममस्वामीभाविकोविरक्तसोऽस्य पूर्वसे

१६१ दर्पसौष्ठीलव्यवान्तल्यादिकल्याणः। एतां वि

भूतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः। सोऽविकंपे

नयोगेन युज्यते नात्र संशयः ७ अहं सर्वस्य

प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते इति मत्वा भजन्ते मां

बुधा भावस[illegible]ताना बो

धयन्तः परस्परं कथयन्तश्च मां [illegible] प्रभवान् [illegible] तुष्यन्ति च

रमन्ति च ८ गुणयोगं च मत्वा बुधाः ज्ञानिनो भा

वसमन्विताः मां सर्वकल्याणगुणान्वितं भ

जन्ते भावो मत्तोऽवाप्तिविशेषः [illegible] प्रियस्य स्वाहासवो

मां भजन्ते ह्यपूर्वः ॥ कथं मच्चित्ता मायीति विशे

मनसः मद्गतं प्राणा मद्गतजीविताः मया विनात्म
धारणमलभमाना इत्यर्थः स्वैस्वैस्तु [illegible] नावम
बुध्यमानाः परस्परं कथयंतः मदीयान् दिव्यान् गुण
[illegible]विक कर्माणि च कथयन्तः [illegible] तुष्यंति वक्तारः
[illegible] चैव तात्वप्र[illegible] श्रोतारः
श्रोतारः [illegible] रमं
रमंते ९ तेषां सततयुक्तानां [illegible] सततयोग
[illegible] भजतां प्रीतिपूर्वकं
[illegible] ददामि बुद्धियोगं तं [illegible] तेषामेवानुकंपार्थं
[illegible] १० [illegible] अज्ञानं
[illegible] कल्याणगुणगण आविः कुर्वन्

गी॰भा॰ १६२

मद्विषयज्ञानान्तरैर्व्यवधानस्य सजातीयेतरभावत्वतादीपे
मज्ञानविरो[illegible]त्यादि[illegible]ज्ञानजं मद्धाज्ञतिर
केविषय [illegible]ममभयोर्वीर्मिता[illegible] भजतां प्रीतिपू
र्वकं ददामि [illegible]येनमा[illegible]संशय[illegible]मुपयान्ति ते १०
तेषामेवानु[illegible]: सर्वप्रवर्त्तते इत्य[illegible]तमः नाशयामि
आत्मभाव[illegible] [illegible] अर्जुन
उवाच परंब्रह्म परंधाम पवित्रं परमं भवान् पुरुषं
शाश्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुं १२ प्रा[illegible]रूपं
सर्वाभ्यस्तत्तं मोनाशयामि ११ एवं सकलेतर
विजातीयं भगवद्भ[illegible]ष्टं [illegible]नानिर
तिशयानंदजननं कल्याणगुणाश्रयो यं तद्दे[illegible]

स्तर्णानामुत्पादकां पाप्मनकाश्चभवंतितेभगवादयोमह
दीयोनवश्रम इवाममयोभाव: स्वएवभावोयेषांतेम
द्भावा: मत्परंकल्याणनुवर्तिनि इत्यर्थ: ६ विभूतिंच
श्वर्यंएतांममविस्तयमहायतोयोवेत्तिस्थिरंप्रवृत्तिंतत्त्व
:ममहेयप्रत्याज्यकल्याणगुणाराकारकत्वेनांच्छंतस्तत
त्रावतिस्मोदि... युज्य
:तेनात्रसंशय: मात्रिवल्लोति विभूत्यंकल्याणगुण
:विशेषणवरायांभक्तियोगवर्द्धनाभिविवृद्धिमेव
:हृदयंसीतयवोपत्त्य: विशेषतिमानविधायकत्वं
१९१ :भक्तिविवृद्धिप्रकारयाति ७ अहंसर्वस्यप्रभवोमत्त
:स्मार्थंव्यस्यप्रभवउत्पत्तिकारणास्सर्वंमत्तएवप्रव

श्री
त्वमक्षौमतंप्रहूयतेतस्यास्यसर्वपापमानःप्रहन्तनारा
यणः परंब्रह्मतत्त्वंनारायणः परः नारायणोपरोज्यो
ति आहुस्त्वामृषयः सर्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा अ
सितोदेवलोव्यासः स्वयंचैवब्रवीषिमे १३ यस्मा
नारायणः परः इतिश्रुतयोवदंति पुरुषंशाश्वतं
दिव्यमादिदेवमजंविभुं १२ आकर्ण्ययस्माद्भवेपराव
रंतत्त्वपरमाप्यर्यविदुस्त्वामेवशाश्वतंदिव्यंपुरुष
मादिदेवमजंविभुं आहुस्तथैवदेवर्षिर्नारदः अ
सितोदेवलोव्यासश्च एवंनारायणः श्रीमान्क्षी
राब्धिनिकेतनः नागपर्यंकमुत्सृज्यहागतोम
थुरापुरींपुण्यापापहारवतीयत्रयत्तेमधुसूदनः सा

क्षा

तादेवःपुराणोसोसहिधर्मःसनातनः।येचवेद।
विदोविप्रायेचाध्यात्मविदोजनाःतेवदंतिमहा।
त्मानंकृष्णंधर्मंसनातनं पवित्राणांपवित्रंयोम
हिगोविंदःपवित्रंपरमुच्यते पुण्यानामपिपुण्यो
सौमंगलानांचमंगलंत्रैलोक्यंपुंडरीकाक्षःदेवदेवः सो
सनातनः आस्तेहरिरचिंत्यात्मातत्रैवमधुसूदनः
यत्रनारायणोदेवःपरमात्मासनातनः [illegible]
जन्यापर्यंततीर्थान्यायतनानिच तत्पुण्यंतत्प
रंब्रह्मतत्तीर्थंतत्तपोवनं तत्रदेवर्षयःसिद्धाःसर्वे
६१ चैवतपोधनाःआदिदेवोमहायोगीयत्रास्तेमधु
सूदनःपुण्यानामपितत्पुण्यंमाभूत्तेसंशयो।

त्वैव कृत्स्नमेव हि लोका सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि
केशव: न हि ते भगवन् व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः
१४ नामुत्पत्तिरपि चाव्ययः कृत्स्नस्य हि कृत्स्नं भूत
मिदं विश्वं चराचरमिति तथ्यान्वयं यमेव प्रब्रवीषि यथा भू
मिरापोऽनलो वायुः खं मनो बुद्धिरेव च अहंकार इ
तीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधेत्यादि अहं सर्वस्य प्रभवो
मत्तः सर्वं प्रवर्तत इत्यन्तेन १३ अतः सर्वमेतद्य
था वाशियत्तत् सत्यं ऋतं मन्ये न प्रशंसेत्यभिप्रायः
यन्मां प्रत्यनन्यसाधारणं स्वाभाविकं त्वैश्वर्यं
कल्याणगुणानन्त्यं च वदसि यतो भगवन्नाति
शिष्टाय ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवीर्यतेजसां निधे

ते व्यक्तिं व्यंजनप्रकारं न हि परिमितज्ञाना देवा दानवा
श्च विदुः १४ हे पुरुषोत्तम आत्मनात्मानं स्वय
मेव त्वं नैव ज्ञानेन वेत्थ भूतभावन सर्वेषां भूताना
मुत्पादयितः भूतेश सर्वेषां भूतानां नियंतः देवदेव
देवतानामपि परमं दैवतं पश्यामनुष्यस्य गणपतीस
रिसृपादीनामुत्पत्त्यादि [illegible] गणशो देवता
स्यतीत्यवर्त्ततेन प्यान्यानि सर्वाणि दैवतान्यपि
९ नैगुणैरतीत्य वर्तमानं जगत्पालं जगत्स्वामिन
१५ स्वयमेवात्मनात्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम भूतभा
वन भूतेश देवदेव जगत्पते १५ वक्तुमर्हस्यशेषेण दि
५५ व्या ह्यात्मविभूतयः याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्व

गी॰भा॰ व्याप्य तिष्ठसि १६ कथं विद्यामहं योगीस्त्वां सदा परि
१६५ चिन्तयेन् केषुकेषुचभावेषु चिंत्योसि भगवन्मया ।
१७ [illegible] व्याप्त्वा सा धारणाय विभूतयो यात्ता [illegible] मे
टी॰ वाशेषेरा वस्तुम हि सि त्वमेव व्यंजयो [illegible] र्थः या [illegible] रत्वं ।
नाभिर्विभूतिभिर्यैर्नियमना विशेषै र्युक्तः इमांल्लो । टी॰
कान्त्वं व्याप्या [illegible] सि १६ [illegible] योगीति
[illegible]ः सततं [illegible] सदापरिचिंतयन् चिंतयित्वा ।
तः चिंतनीयत्वापरिपूर्णोप्येश्वर्यादिकत्वाराग्र्या ।
योगं [illegible] विद्यां सर्वे [illegible] बुद्धि [illegible] दिभावव्यानि
विक्रे [illegible] केषुकेषु भावेषु मया [illegible] न चिंत्यो
सि १७ [illegible] सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते इति

द्वेपरोपोनांतवरस्यादियोगाविभूतिर्नियमनेन
भूयोमेविस्तरेणाकथयचयोच्यमानंतन्माह
त्यंप्रभुरावतामेनरात्रिर्हितोस्तिममात्मनोऽस्ताश्रीत्वये
विदितात्माभिप्रायः १८ हेकृष्णपुष्ठुमेमदीयो [illegible]
त्यागगीविभूतीः मा धात्यन्तसेकच्याधिच्यावि
प्राधन्यप्राणे [illegible] र्योविवर्धितः प्रोधसांवयु
व्याप्तिनिवहन्ति अगत्युन्हृकृष्णः कावतावि भूजी १६
ह्याभिविस्तरेणावक्षुष्माकथयतप्राकथेनामाम्यो
[illegible] विभूतिर्न्ववा [illegible] सर्वेषाम्भूता
[illegible] प्रादयः पृच्छ विद्याभावामतएव [illegible]
[illegible] विभूतिर्योगं च ममयोवेत्ति न न्यतः तृप्तिर्य [illegible]

गी॰भा॰ याऽदनात् तथा नन्वयो विस्तरेणात्मनो योगं विभू
१६६ तिं च जनार्दन भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति
मेऽमृतं १८ श्रीभगवानुवाच हन्त ते कथयिष्यामि
दिव्या ह्यात्मविभूतयः प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ।
नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे॥ योगशब्दाभिहितं ऐश्वर्यवाद १९
कं विभूति शब्दाभिहितं [illegible] सामर्थ्यमित्युक्तम्
हं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्त्तत इति मत्वा भजन्ति
मां बुधा भावसमन्विता इत्युक्तो नेन सर्वभूतानां
प्रवर्त्तनरूपं नियमनमात्मनस्तथावस्थायेतो मम
यं योगशब्दवाच्यं १९ सर्वस्य सर्वत्वं पालनं
कर्त्तृत्वं संहर्तृत्वं चेति तस्य हेतुमाह सर्वेषां भूतानां

ममशरीरभूतानांमाशये हृदयेवस्थितमात्मान
यावास्थितस्त्वात्माहितानामशरीरिणंसर्वगतमन
न्याधारोनियंताचतन्यापवदत्युपनि सर्वस्य चाहं
हृदिसंनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनंच ईश्व
रः सर्वभूतानां हृद्देशेर्जुनतिष्ठति भ्रामयन्सर्व
भूतानि यंत्रारूढानिमायया श्रूयतेयः सर्वे
षुभूतेषुतिष्ठन्सर्वेभ्योभूतेभ्योंतरोसर्वाणि
भूतानिनविदुः यस्यसर्वाणिभूतानिशरीरंयः
सर्वाणिभूतान्यंतरोयमयातिएषतआत्मा
अंतर्याम्यमृतइतिपरमात्मा ह्यंतर्याम्य
मृतइतिच एवंसर्वभूतानामात्मभगवानस्मि

गी॰ भा॰ तोहंते वामादिमध्यांतश्रुते वाउत्पत्तिस्थि
१६७ तिप्रलयहेतुरि ॥ अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूता
शयस्थितः अहमादिश्च मध्यं च भूतानामन्त ए
व च॥२०॥ सर्वभी: एवं भगवतः स्वविभूतिभूतेषु
सर्वेष्वात्मतयावस्थानं तच्छब्दसामानाधिकरण्य
निर्देशहेतुं प्रतिपाद्य विभूतिशेषाणां सामाना
धिकरण्येन व्यपदिशति भगवत्यात्मतया
वस्थिते हि सर्वे शब्दास्तस्मिन्नेव पर्यवस्यंतीति व
क्ष्यामश्चात्मानि तिष्ठन्नात्मनोंतरो यमात्मा न वे
दात्मानमंतरो यमयति देवा मनुष्याः पक्षिवृ
क्षादयः शब्दाः शरीराणि प्रतिपादयंतस्तत्तदा

त्मनि पर्यवस्यामित्याभगवतस्तत्तदात्मनयावस्था
नमेवतत्तच्छब्दसामानाधिकरण्यान्निबंधनमितिवि
ष्टत्वपत्तोहैवल्यात्ति नत स्फुरितविनायकस्यात्मपा
भूक्त्वपाचरं सर्वेषां खेलाविलासविवक्षतयास्थावि
ताभवश्चालियाम्यतसेतिकृतः सर्वप्रवर्तनिरहत्वप
क्रमोदितं २० द्वादशादित्यासंख्यातानां द्वादशानाप
उत्कृष्टोविष्णुनामादित्यः सोहं ज्योतिषां जगति प्रका
शकानां रश्मिमान्नुरविरादित्यः सोहं मरुतांप्रकृष्टो
१० योमरीचिः सोस्मिन्नक्षत्राणामहं शशीति यंम्रो
भ॰गी॰ तोनक्षत्राणामधिपतिश्चंद्रः सोहमस्मि २१ वे
दानां मध्ये ऋग्यजुः सामाथर्वणाख्यानां मध्ये उत्कृष्टः सामवेदः सो

ना
गी॰ भा॰ हंदेवानामस्मिवासवः देवानांयज्ञकर्तृ इंद्रः सो
१६८ हंइंद्रियाणांमनश्चास्मि एकादशानां॰ आदित्या
नामहंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमान् मरीचिर्मरु
तामस्मिनक्षत्राणामहंशशी २१ वेदानांसामवे
दोऽस्मिदेवानामस्मिवासवः इंद्रियाणांमनश्चास्मि
भूतानामस्मिचेतना २२ रुद्राणांशंकरश्चास्मिवि
त्तेशोयक्षरक्षसां वसूनांपावकश्चास्मिमेरुः शि
खरिणामहं २३ मिंद्रियाणांपञ्चानांकर्मणांसंकल्पं
नदहमस्मिभूतानामस्मिचेतनाबुद्धिमात्मनोविकृ
रोभावश्रीभूतानांचेतनावर्तयेतचेतनासाष्याद
मेव २२ रुद्राणांशंकरश्चास्मिरुद्राणामेकादशा

तांशंकरोहमस्मि वितेशो यक्षरक्षसांपवित्रीणां
[illegible]वकाः सोहमस्मि वर्त्मनां [illegible]मित्याद्यग्रे [illegible]:।
[illegible]दालि[illegible]स्या[illegible]पूर्वं[illegible]स्यास्मि
[illegible]स्यादमेवाविवादितसर्ववस्तुजातं
निर्वाव[illegible]तेन पुनः[illegible]वात्सर्वः २३
[illegible]धिकरायादि
[illegible]स्थितानि[illegible]पुरोधसांचमुख्यं
मांविद्धिपार्थबृहस्पतिंसेनानीनामहंस्कंदःस
रसामस्मिसागरः २४ महर्षीणांभृगुरहंगिरा
मस्म्येकमक्षरं यज्ञानांजपयज्ञोस्मिस्थावरा
णांहिमालयः २५ अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांदेव

र्षीणांच नारदः गंधर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां का
पिलोमुनिः २६ उच्चैःश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतो
द्भवं ऐरावतं गजेंद्राणां नराणां च नराधिपं २७ आ
युधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् प्रजनश्चा
स्मि कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः २८ अनंतश्चा
स्मि नागानां वरुणो यादसामहं पितॄणामर्यमा
चास्मि यमः संयमतामहं २९ प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानां
कालः कलयतामहं मृगाणांच मृगेंद्रोऽहं वैनतेयश्च
पक्षिणां ३० पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृता
महं झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जाह्नवी
३१ सर्गाणामादिरंतश्च मध्यं चैवाहमर्जुन अध्या

त्मविद्याविद्यानांवादःप्रवदतामहं ३२ अक्षराणा
मकारोस्मि द्वंद्वःसामासिकस्यच अहमेवाक्षयः
कालोधाताहंविश्वतोमुखः ३३ मृत्युःसर्वहरश्चा
हमुद्भवश्चभविष्यतां कीर्त्तिःश्रीर्वाक्चनारीणां
स्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा ३४ बृहत्सामतथासा
म्नांगायत्रीछंदसामहं मासानांमार्गशीर्षोह
मृतूनांकुसुमाकरः ३५ द्यूतंछलयतामस्मि ते
जस्तेजस्विनामहं वृष्णीनांवासुदेवोस्मिपांडवा
नांधनंजयः ३६ मुनीनामप्यहंवासःकवीनामु व्या
शनाकविः दंडोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगी
षतां ३७ मौनंचैवास्मिगुह्यानांज्ञानंज्ञानवताम

गी॰भा॰ हं ३८ यच्चापिसर्वभूतानांबीजंतदहमर्जुन नतदस्ति
२७० विनायत्स्यान्मयाभूतंचराचरं ३९ नांतोस्तिमम
दिव्यानांविभूतीनांपरंतप एषतूद्देशतःप्रोक्तोवि
भूतेर्विस्तरोमया ४० यद्यद्विभूतिमत्सत्वंश्रीमदूर्जि
तमेववा तत्तदेवावगच्छत्वंममतेजोंशसंभवं ४१
रितिप्रकटपा[illegible] ममदिव्यानां विभूतीनां मंतो ना
स्ति एषतु विभूतेर्विस्तरो मया कोश्चिडुपाधिभिः
संक्षेपतःप्रोक्तः ४० यद्यद्विभूतिमत ऐश्वर्ययुक्तंस
त्वंभूतजातं श्रीमत्कांतिमत् धान्यसमृद्धंवा
ऊर्जितंक[illegible]रागाकरंतेयधुक्तं तत्तन्ममतेजोंश
संभवमिति अवगच्छ तेजः पराजिभवनसामर्थ्य

मया चिंत्यशक्तेर्नियमन शक्त्यैकदेशसंभवमित्य
र्थः ४१ वकुनैतेनोच्यमानेन ज्ञानेन किंप्रयोजनं
इदं चिदचिदात्मकं कृत्स्नंजगत्कार्यावस्थंकारणा
वस्थं स्थूलसूक्ष्मंच स्वरूपसद्भावेस्थित्यैप्रवृत्तिभे
देव यस्यमत्संकल्पा शांनिवर्त्तेत ध्यामममहिमा
युताशेनाविष्टभ्यमत्संकल्पांस्थिमः यथोक्तं भगवता
पराशरेण यस्यायुतायुतांशांशे विश्वशक्तिरियं
स्थितेति ४२ इतिश्रीमद्रामानुजविरचितेश्रीमद्गी
ताभाष्ये दशमोध्यायः १० एवंभक्तियोगनिष्प
त्तयेतद्विवृद्धयेच सकलेतरविलक्षणेनस्वाभावि
केनभगवदसाधारणेन कल्याणगुणगणेन सह

गी॰भा॰ भगवतःसर्वात्मत्वंततएवतद्व्यतिरिक्तस्यकृत्स्न
२७१ स्याविद्यात्मकस्यवस्तुजात अथवाबहुनैतेन
किंज्ञातेनतवार्जुन विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकां
शेनास्थितोजगत् ४२ इतिश्रीभगवद्गीतासूप
निषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुन
संवादेविभूतियोगोनामदशमोध्यायः १०
स्यतत्शरीरस्यात्मदायतनस्वरूपास्थितिप्रकृति
त्वंचोक्तंतदनंतरंभगवदसाधारणंस्वभावंकृत्स्नस्य
तदापत्तस्वरूपस्थितिप्रवृत्तिनिवृत्तिकभगवत्सकाशा
दुपश्रुत्यएवमेवात्रितिनिश्चित्यतथाभूतंभगवंत
साक्षात्कर्तुकामोर्जुनउवाचतथैवभगवत्प्रसाद

अर्जुनउवाच मदनुग्रहायपरमंगुह्यमध्यात्मसंज्ञितं यत्त्वयोक्तंवचस्ते
नमोहोयंविगतोमम १

दर्शनं तद्द्रक्ष्यामि सर्वैश्वर्यमयं देवमनन्तं विश्वतोमुखं
तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधेति द्रक्ष्य
ते देहात्माभिमानरूपमोहेन मोहितस्य ममानुग्र
हैकप्रयोजनाय परमं गुह्यं परमं रहस्यमध्यात्मसं
ज्ञितमात्मानात्मविवेकविषयं वचः तन्मेवाहं आकर्णितवानस्मि
त्यादितस्माद्द्वितीयार्जुनेश्वितं दत्तं यत्त्वयोक्तं ते
नायमनात्मात्मविषयो मोहः सर्वो विगतः दूरतो नि
रस्तः १ तथा च तथ्याः सप्तमप्रभृतिदशमपर्यन्ते
तत्त्वब्रह्मातिरिक्तानां सर्वेषां भूतानां त्वत्तः परात्मनो
भवाप्ययावुत्पत्तिप्रलयौ विस्तरशो मया श्रुतौ हे
कमलपत्राक्ष तव वाक्यं भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ

विस्तरशो मया त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चा-
व्ययं २ यन्नित्यं चेतनाचेतनवस्तुशेषित्वं ज्ञानबलादि
कल्याणगुणैस्त्वैवं परतरत्वं सर्वाधारत्वं चिंतितनिमि
षितादि प्रवृत्तिष्वपि त्वदेकप्रवर्त्तितत्वमित्यापरि-
मितमाहात्म्यं च श्रुतं हि शब्दो वक्ष्यमाणदिदृक्षाद्यो-
तनार्थः २ हे [illegible] त्यव धनंजय यथात्व
मात्मानं ब्रवीषि उरुषोत्तम आश्रितवात्सल्यैकजल
धे त्वदैश्वर्यं त्वदसाधारणं सर्वस्य प्रशास्तृत्वं पाल-
यितृत्वं स्रष्टृत्वं संहर्तृत्वं भर्तृत्वं कल्याणगुणाक-
रत्वं परतरत्वं सकलेतरविसजातीयत्वं वास्थितं रूपं
द्रष्टुं साक्षात्कर्तुमिच्छामि ३ तत्सर्वस्य स्रष्टुः प्रशास्तुः

सर्वस्याधारभूतं त्वद्रूपं मया द्रष्टुं शक्यमिति यदि मन्य
से ततो योगेश्वर योगो ज्ञानादिकल्याणगुणयोगः
पश्य मे योगमैश्वरमिति हि वक्ष्यते त्वद्व्यतिरिक्तस्य
कस्याप्यसंभावितानां ज्ञानबलैश्वर्यवीर्यशक्तितेज
सां निधे आत्मानं त्वाम् अव्ययं मे दर्शय अव्ययमिति.
क्रियाविशेषणं सकलं कृत्स्नं दर्शयेत्यर्थः ४
एवं कौतूहलान्वितेन हर्षगद्गदकंठेन पार्थेन प्रार्थितः
पश्य मे सर्वाश्रयाणि रूपाणि अव्ययस्य शतशः सहस्र
शश्च नानाविधानि नानाप्रकाराणि दिव्यान्यप्रा
कृतानि नानावर्णाकृतीनि शुक्लकृष्णादिनाना व
एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं परमेश्वर द्रष्टुमिच्छा

गी. भा. मिति रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ३ मन्यसे यदि तच्छक्यं मया
२७३ द्रष्टुमिति प्रभो योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्य
यं ४ श्रीभगवानुवाच पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशो
ऽथ सहस्रशः नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृ
तीनि च ५ पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौ मरुतस्ता
था बहून्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत
६ सर्गाकृतीनि पश्य ५ ममैकैकस्मिन् रूपे पश्या
दित्यान्द्वादश वसूनष्टौ रुद्रानेकादशाश्विनौ द्वौ
मरुत एकोनपंचाशत्प्रदर्शनार्थमिदं इह जग
ति प्रत्यक्षदृष्टानि शास्त्रदृष्टानि च यानि वर्त्तन्ते
न जानाति सर्वाण्यन्यान्यपि सर्वेषु कालेषु सर्वेषु

वशात्त्वंअदृष्टपूर्वाणि बहून्याश्चर्याणि पश्य
६ इहममैकस्मिन्देहे तत्राप्येकदेशस्थं सचराचरं
कृत्स्नं जगत्पश्य यच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि तदप्येकदे
हैकदेश एव पश्य ७ अहं ममदेहैकदेशे सर्वंजगत्
दर्शयिष्यामि त्वं त्वनेनानियमित नपरिमितग्राहिणा
प्राकृतेन स्वचक्षुषा ... विसजातीय
मपरिमितं यद्द्रष्टुं न शक्यसे नव दिव्यम प्राकृतं मम दर्शन
साधनं चक्षुर्ददामि पश्य मे योगमैश्वर्यं मदसाधारणं
योगं पश्य ममानंततानादियोग मनंत ३ इहैका
स्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरं ममदेहे गुडाकेश य
च्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ७ न तु मां शक्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वच

गी·भा· क्षुषादिव्यंददामितेचक्षुः पश्यमेयोगमैश्वरं ८ संजयउ·
१७४ एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः दर्शयामासपार्था
यपरमंरूपमैश्वरं ९ विभूतियोगंपश्यैतत्पार्थः ८ ए
वमुक्त्वासारथ्येवस्थितः पार्थमाकलज्ञोमहायोगेश्व
रोहरिः महाश्चर्ययोगस्वामीश्वरः परब्रह्मभूतोनाराय
णः परमैश्वरंस्वमात्मीयासाधारणंरूपंपार्थमापीनत्ववत्
पार्थायाद्भुतायदर्शयामास नाद्धिविधविविधानिखि
लजगदाश्चर्यंविश्वस्यप्रशास्तरूपंतद्दृष्टुं ९ दे
वंयोत्तमानेकमनंतकालत्रयवर्तीनिखिलजगदाश्च
र्यतत्वादेशकालपरिच्छेदानर्हंविश्वतोमुखंविश्वाद्धि
वर्तिमुखंतत्त्वोचितदिव्याम्बरगंधमाल्याभरणायुधा

त्वितं नामैव देवशब्दान्निर्दिष्टं द्योतमानत्वं विशिन-
ष्टि ॥१०।११॥ तेजसोऽपरिमितत्वप्रदर्शनार्थमिदं उच्य-
ते यत्तेजस्वरूपमित्यर्थः ॥१२॥ तत्रानंतायामवि-
स्तीर्णे तत्र बाहूदरवक्त्रनेत्रे अपरिमिततेजस्के अ-
परिमितदिव्यायुधोपेते स्वोचितापरिमितभूष-
णभूषिते दिव्यमाल्यांबरधरे दिव्यगंधानुलेपनेऽ-
नंताश्चर्यमये दैवदेवस्य दिव्यशरीरे अनेकधा प्र- ग्रं
विभक्तं ब्रह्मादिविविधविचित्रदेवतिर्यङ्मनुष्य-
स्थावरादिभोक्तृवर्गपृथिव्यंतरिक्षस्वर्गपाता-
लवितलरसातलादिभोग अनेकवक्त्रनयनम-
नेकाद्भुतदर्शनं अनेकदिव्याभरणादिपाठे

गी·भा· कोद्यतायुधं १० दिव्यमाल्यांबरधरं दिव्यगंधानु
१७५ लेपनं सर्वाश्चर्यमयं देवमनंतं विश्वतोमुखं
११ तत्रैकस्थं जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा
अपश्यद्देवदेवस्य शरीरे पांडवस्तदा १२ ततः
स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनंजयः प्रणम्य
शिरसा देवं कृतांजलिरभाषत १३ स्थानभो
गोपकरणभेदभिन्नं समस्तं निपुणरूपात्मकं कृत्स्नं
जगत् अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्त्तते इत्य
नेकधा यथेष्टं व्याप्य विभूतीरात्मनः शुभाः अहमा
त्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः आदित्यानाम
हं विष्णुरित्यादिना तन्मद्दर्शितविनायकस्याम

याम्भूतंचराचरंविश्वमाहमिदंकृत्स्नमेकांशे
नास्थितोजगदित्यनेनोदितंएकस्थमेकदे
शस्थंपांडवोभगवत्प्रसादलब्धेनतादृशेनानु
गुणाद्दिव्यचक्षुरपश्यत् १३ ततोधनंजययोम
हाश्चर्यस्यकृत्स्नजगतस्तस्यदेहैकदेशेनाश्च
यम्भूतकृत्स्नस्यसर्वतापितत्वंचाश्चर्यानंतत्ता
दिकल्याणगुणंदेवंदृष्ट्वाहृष्टरोमाशिरसादं
डवत्प्रणाम्यकृतांजलिरभाषत १४ हेदेवतव
देहेसर्वान्देवान्पश्यामितथासर्वप्राणिवि
शेषाणांसंघान्तथाब्रह्माणंचकमलमुखमंडाधि
पंतथेशंकमलासनस्थंकमलासनेब्रह्मणिस्थि

गी॰ भा॰ नमीशं अर्जुनुवाच पश्यामि देवांस्तवदेवदेहे सर्वांस्त
२७६ थाभूतविशेषसंघान् ब्रह्माणमीशं कमलासनस्था
मृषींश्च सर्वानुरगांश्च दिव्यान् १४ अनेकबाहूदरव
क्त्रनेत्रं पश्यामि त्वां सर्वतोनंतरूपं नांतनमध्यंन
पुनस्तवादिं पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूपं १५ किरी
टिनं गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतोदीप्तिमंतं प
श्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समंताद्दीप्तानलार्कद्युतिम
प्रमेयं १६ तत्रभवानेवास्थितत्वात्त्वयादेवविश्व भूत्वा
न्सर्वान्ऋषीनुरगांश्च वासुकितक्षकादीन्सर्पान्
१५ अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रं अनंतरूपं त्वां सर्वतः
पश्यामि विश्वेश्वर विश्वस्य नियंतः विश्वरूप वि

ध्वशरीरयन्तत्वमनंतः भूतस्तवां नंतमुमध्यं पुनस्त
वादिं नपश्यामि १६ तेजोराशिंसर्वतोदी प्तमंतं ॥
सर्वतो दुर्निरीक्षंदीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयं किरी ॥
टिनंगदिनंचाक्रिणंचपश्यामि १७ इपनिषत्सु
वेदितव्यो इत्यादिषु वेदितव्यतया निर्दिष्टं परम
मक्षरं त्वमेवविश्वस्य परंनिधानं विश्वस्यास्य परमा
धारभूतस्त्वमेवत्वमव्ययः व्ययरहितः शाश्वतो
पद्गतो यदाहिभवत्युत्वमेनेवरूपेणसर्वदा बलिबुसे
शाश्वत धर्मगो प्ताशाश्वतस्यानित्यस्यवैदिका
स्य धर्मस्यैवमादिभिरवता रैस्त्वमेव गोप्तासनात
नत्वं पुरुषोमतोमे वेदाहमेतं पुरुषं महांतं परा

गी॰ भा॰ त्परं ब्रह्मपश्यामित्यादि हृदिस्थितः उरुवक्त्रमेवोक्तिमे मतः
पुरुकुलतिलकत्वमेवं भूतः इदानीं साक्षात्कृतो म
येत्यर्थः १८ अनादिमध्या त्वमक्षरं परमं वेदि
तव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं निधानं त्वमव्ययः शा
श्वतधर्मगोप्ता सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे १७ अ
नादिमध्यान्तमनन्तवीर्यमनन्तबाहुं शशिसूर्यने
त्रं पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्त्रं स्वतेजसा विश्वमि
दं तपन्तं १८ अनादिमध्यान्तरहितं अनन्तवीर्यं
मनवधिकातिशयवीर्यं वीर्यशब्दः प्रदर्शनार्थः
अनवधिकातिशयज्ञानबलैश्वर्यवीर्यशक्तिते
जसां निधानमित्यर्थः अनन्तबाहुं असंख्येयबा

ङुं सोपि प्रदर्शनार्थः अनंतबाहूदरपादवक्त्रादि
कं शशिसूर्यनेत्रं शशिवत्सूर्यवत्प्रसादप्रताप
युक्तसवनेत्रं देवादीनतुकूलान्नमस्कारादिकुर्वा
णान्प्रतिप्रसादं नाहिपरीतान्त्रसुरराक्षसादीन्प्रति
प्रताप: रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवंति सर्वे नमस्यं
ति च सिद्धसंघाः इति हि वक्ष्यते दीप्तहुताशवक्त्रम
दीप्तानलवत्संहारार्थगुणावक्त्रं स्वतेजसा विश्व
मिदं तपंतं तेजः पराभिभवसामर्थ्यं स्वकीयेन
तेजसा विश्वमिदं तपंतं त्वां पश्यामि एवंभूतं स
र्वस्य स्रष्टारं सर्वाधारभूतं सर्वस्य प्रकाशितारं स
र्वस्य संहर्तारं तानाद्यपरिमितगुणगणसागरं ॥

गी॰भा॰ द्यावापृथिव्योरिदमंतरं हि व्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च
२७८ सर्वाः दृष्ट्वाद्भुतं रूपमुग्रं तवेदं लोकत्रयं प्रव्यथितं
महात्मन् २० आदिमध्यांतरहितत्वमेवं भूतं दिव्यदे
हं त्वा यथोपदेशं साक्षात्कारो ऽयमस्यर्थः एकस्मि
न्दिव्यदेहे ऽनेकोदरादिकथ्यामित्यमुपपद्यते ए
कस्मात्कोटिप्रदेशादनंतापरिमिता मूर्धमुखबाह
पादोदरादयः अधश्च पश्चाद्दिना दिव्यपादात्
नैकस्मिन्मुखनेत्रहृदयामिति न विरोधः एवं भूतं
त्वां दृष्ट्वा देवादयो हि व प्रव्यथिता भवाम इत्याह
द्यावापृथिव्योः पृथिवीशब्दः उभावपरिमितानामधः
स्थानां च लोकानां प्रदर्शनार्थौ द्यावापृथिव्यो

यं तरमवकाशः यस्मिन्नवकाशे सर्वे लोकास्तिष्ठन्ति
सर्वोयमवकाशो दिशश्च सर्वास्त्वयैकेन व्याप्ताः दृ
ष्ट्वाद्भुतं रूपमुग्रं तवेदं — — — अनंतमायामविस्तार
मत्यद्भुतमत्युग्रं च रूपं दृष्ट्वा लोकत्रयं प्रव्यथितं
भूदि — दृष्ट्वागतेषु ब्रह्मादिदेवासुरपितृगणा । सि
सिद्ध गंधर्वयक्ष दानवा लोकत्रयं सर्वं कुलमध्यस्थ
रूपं लोकत्रयं सर्वं प्रव्यथितं अन्यत्राभीतं महा
त्मन् अपरिच्छेद्यमनोहरतेः एतेषामपि जंतूनामेव
विस्मयास्पदरूपस्ताद्वान्कारसंधन्दिव्यं चक्षुर्भगव
तादत्तं किमर्थमिति चेत् २. अर्जुनाय ऐश्वर्यं
सर्वप्रदर्शयितुमनन्यप्रदर्शितं अभीहि

गी· भा·
१७६

त्वां सुरसंघा विशंति केचिद्भीताः प्रांजलयो गृणं
ति स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसंघाः स्तुवंति त्वां स्तु
तिभिः पुष्कलाभिः २१ रुद्रादित्या वसवो ये च
साध्या विश्वेऽश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च गंधर्वयक्षा
सुरसिद्धसंघा वीक्षंते त्वा विस्मिताश्चैव सर्वे २२
अमी सुरसंघाः उक्तं तु अंतः प्रविश्य भूभारमवलो
क्य हृष्टमनसस्त्वत्समीपे विशंति तेष्वेव केचिद
त्यद्भुतं चैतदाकारमेव लोक्य भीताः प्रांजलयः स्व
ज्ञानानुरूपाणि स्तोत्रानि रूपाणि वाक्यानि गृणंति
उच्चारयंति अपरे महर्षिसंघाश्च परावरतत्त्वया
थात्म्यविदः स्वस्तीत्युक्त्वा पुष्कलाभिर्भगवद्गु

रूपाणि स्तुतिभिः स्तुवंति ऊष्मपाः पितरः ऊष्म-
भागा हि पितर इति श्रुतेः एते सर्वे विस्मयमापन्ना
स्त्वां वीक्षंते ॥२२॥ बह्वीभिर्दंष्ट्राभिरतिभीषण
कारं लोकाः पूर्वोक्ताः प्रतिकूलानुकूलमध्यस्था
स्त्रिविधाः सर्वे एव अहं च तेदेवमीदृशं दृष्ट्वा व्यथि
ताभवाम ॥२३॥ नभःशब्दार्थं हरेः परमं व्योमन-
स्तमसः परस्तात् रूपं नमसो रजसः पराके यो अस्या
ध्यक्षः परमे व्योमन् इत्यादिश्रुतिसिद्धं त्रिगुणप्र
कृतेरतीतं परमव्योमवाची । सविकारस्य प्रकृति
तत्त्वस्य वा रूपं महत्ते बहुवक्त्रनेत्रं महाबाहो बहु
बाहूरुपादं बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथि-

गीता १८० पिताप्तस्याहं २३ नभः स्पृशं दीप्तमनेकवर्णं।
व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रं दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथि
तान्तरात्मा धृतिं न विन्दामि शमं च विष्णो २४
हे विष्णो सर्वव्यापिन् कस्य त्वां अध्यात्मरूपं
नभः स्पृशमिति वचनात् धाराकाशपृथिव्योरिद
मन्तरं हि व्याप्तमिति एकेनैवेत्यारभ्य दीप्तमनेक
वर्णं व्यात्ताननं दीप्तविशालनेत्रं त्वां दृष्ट्वा प्र
व्या- प्रव्यथितान्तरात्मा अत्यन्तव्यथितमनो धृतिं न वि
न्दामि देहस्य धारणां न लभे मनस उपेन्द्रियाणां
श्रा च शमं न लभे विष्णोऽपि दृश्यते सर्वमन्यदुक्तं
मनो विषया दृश्याः शिथिलसर्वविषयको व्याकुले
दृष्ट्वा

द्रियस्त्रभवामीत्यर्थः युगांतकालानलवत्सर्वसंहा
रेप्रवृत्तान्यत्तिप्रोराशितवमुखानिदृष्ट्वादिशोनजा
नेमुखंनलभेजगन्निवासदेवेशब्रह्मादीनामीश्वरत्वम्
मपिपरममहेश्वरंमांप्रतिप्रसन्नोभवयथाहंप्रकृति
गतोभवामितथाकुर्वित्यर्थः एवंसर्वमास्येदंष्ट्राक
रालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानलसन्निभानि।
दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवा
स २५ गतस्वायतनास्यानिप्रवृत्तिंत्वदर्शयद्रूपार्थ
सारथिःराजवेषधृतावस्थितानांधार्तराष्ट्रा
दीनांयौधिष्ठिरेच्छनुप्रविशतांचारुरोपशानांसं
हारेणाभूभारावतरणंस्वमनीषितंस्वेनैवनाशिष्य

 मारां पार्थायदर्शयामास सच पार्थो भगवतः
 श्रेयत्वादिकं सर्वैश्वर्यं सालात्कृत्यमस्मिन्नेव भ
गवति सर्वात्मनि धार्त्तराष्ट्रादीनां उपसंहारमना
गतमपि तत्प्रसादलब्धेन दिव्येन चक्षुषा पश्यन्
न्निदंचोवाच २५ अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः दुर्योध
नादयः सर्वे भीष्मः द्रोणः सूतपुत्रः कर्णश्च तत्र
दीयैरवनिपालसङ्घैः सर्वैरस्मदीयपक्षकैश्चयो
धमुख्यैः सह त्वरमाणा दंष्ट्राकरालानि विशन्ति
तत्र केचिच्चूर्णितैर्नैकतमांगैर्दशनान्तरेषु विलग्नाः
संदृश्यन्ते २६।२७ यथा नि पतेराजलोका बहवो
अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः सर्वे सहैवावनिपा

ल संघैः भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ सहास्म
दीयैरपि योधमुख्यैः २६ वक्त्राणि ते त्वरमाणा
विशंति दंष्ट्राकरालानि भयानकानि केचिद्विल
ग्ना दशनांतरेषु संदृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमांगैः २७ य
था नदीनां बहवोंबुवेगाः समुद्रमेवाभिमुखा द्रवं
ति तथा तवामी नरलोकवीरा विशंति वक्त्राण्यभि
विज्वलंति २८ यथा प्रदीप्तं ज्वलनं पतंगा वि
शंति नाशाय समृद्धवेगाः तथैव नाशाय विश
न्ति लोकास्तवापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः २९ ले
लिह्यसे ग्रसमानः समंताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्व
लद्भिः तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं भासस्तवोग्राः

गी०भा प्रवृत्तिं विद्मो ३० नदीनामंबुवेगाः प्रवाहाः समुद्र
१८२ मिव प्रदीप्तं ज्वलनमिव चैपालभास्तव वक्त्राण्यभि
ज्वलंति स्वयमेव त्वरमाणा आत्मनाशाय विशं
ति २८।२९ राजलोकान्समग्रान्ज्वलद्भिर्वदनैः।
समंततः ग्रसमानः कोपवेगेन तद्रुधिरास्तकमो
ष्ठपुटादिकं लेलिह्यसे पुनः पुनः लेह्यनं करोषि तव
वाग्नेर्घोरा भासो रश्मयः तेजोभिः स्वकीयैः प्रका
शैर्जगत्समग्रं पूर्य्य प्रतपंति ३० दर्शयात्मानम
व्ययमिति नवैश्वर्यानिःक्लेशं सा ह्यात्कर्तुं प्रार्थि
तेन भगवतानिःक्लेशमत्यैश्वर्यं दर्शयता नातिघोररू
पमिदमाविष्कृतं मानिघोररूपः को भवानुग्र किंकर्मा॥

प्रवृत्त इति भवंतं ज्ञातुमिच्छामि न जानामि प्रवृत्तिं न

आख्याहि मे को भवानुग्ररूपो नमोस्तु ते देववर प्र
सीद विज्ञातुमिच्छामि भवंतमाद्यं न हि प्रजानामि
तव प्रवृत्तिं ३१ श्रीभगवानुवाच कालोस्मि लोक
क्षयकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ऋते
पि त्वां न भविष्यंति सर्वे येवस्थिताः प्रत्यनीकेषु यो
धाः ३२ जानामि एतदाख्याहि मे नमोस्तु ते
देववर प्रसीद नमस्तेस्तु सर्वेश्वर एवं कर्तुमनेना
भिप्रायेण लोकसंहर्तृरूपमाविष्कृतमिति त्यक्त्वा प्र
सन्नश्च भव ३१ आश्रितवात्सल्यातिरेकेण विश्व
ऐश्वर्यं दर्शयतो भगवतो घोररूपाविष्कारको

गी॰भा॰ भिप्राय इति ह स्म भगवान् पार्थसारथिः स्वाभिप्राय
१८३ माह पार्थ त्वद्योगेन विनापि धार्त्तराष्ट्रप्रमुखमशेष
राजलोकन्निहन्तुमहमेव प्रवृत्त इति तापन्नायमम घो
ररूपाविष्कारः नंतापनं त्व पार्थमद्योजयति कलया।
भिज्ञापयतीति कालः सर्वेषां धार्त्तराष्ट्रप्रमुखानां
राजलोकानामेव संहर्ता यत्वं हंतुं न तयकृत घो।
ररूपेण प्रवृद्धो राजलोकमन्तमहं हन्तुमाभिमुख्येन।
संहर्तुमिह प्रवृत्तोऽस्मिन्नतो मत्तश्च कल्पादेव त्वामृते
पि त्वदुद्योगादृतेऽपि धार्त्तराष्ट्रप्रमुखास्तव प्रत्यनीके
षु येवस्थिता योधास्ते सर्वे न भविष्यन्ति विनङ्क्ष्यं
ति ३२ तस्मात्त्वं तान्प्रति युद्धायां तिष्ठतां छत्रून्।

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून्भुंक्ष्व राज्यं
समृद्धं मयैवैते निहताः पूर्वमेव निमित्तमात्रं भव स
व्यसाचिन् ३३ द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं
तथान्यानपि योधवीरान् मया हतांस्त्वं जहि मा
व्यथिष्ठा युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान् ३४ एतच्छ्रु
त्वा वचनं केशवस्य कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी
नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभीतः प्र
णम्य ३५ जित्वा यशो लभस्व धर्म्यं च राज्यं समृद्धं
युद्धे मयैवैते कृतापराधाः पूर्वमेव निहता हन्तनोवि
निकृन्त त्वं एवाहन्तनोनिमित्तमात्रं भव मयाहतं
मा त्वं ताः शस्त्राद्दिस्यानानायोभया सव्यसाचिन्‌रारस

गी॰भा॰ मवायेनसव्येनकरासन्नशीलसव्यसाचीसव्येनापि
१८४ हस्तेनशरसमवायकरहस्तलाघवेनतयोर्बुद्धिसमर्थैस्त्व
र्थः ३३ द्रोणभीष्मकर्णादीन्कृतापराधतया
मयैवहन्तनोविनियुक्तास्त्वाजहिनिर्वहन्त्याः एतान्
गुरुत्ववद्धृष्टान्यानपिभीगणस्मात्कथंहन्तिव्या
मीतिमाव्यथिष्ठाः नानुहिंसाधर्मभयेनवंध
स्तोहेनवाकारुरायेनचमाव्यथिष्ठाकृष्याः यतस्तेकृता
पराधामयैवहन्तनोविनियुक्ताः अतोनिर्विशंको
युध्यस्वरणेसपत्नान्जेतासिजेष्यासि वैतेषां
वधेजातेसंगं धः अपितुजयएवलप्स्यसेइत्यर्थः ३४
एतदाश्रित्यवाक्यमल्पजलधेः केशवस्यवचनंश्रुत्वा

न्टष्पांसरवा १

ॐनमस्तस्मैनमस्कृत्वाभीतभीतोतिभीतस्तंप्रण
म्यकृतांजलिर्वेपमानःसगद्गदमाह ३५ स्था
नेद्युम्नंनदेद्युम्नदिदृत्वयागतमशेषदेवगंधर्व
मर्जुनोवाच स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्या
जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेचरक्षांसिभीतानिदि
शोद्रवंतिसर्वेनमस्यंतिचसिद्धसंघाः ३६ कस्मा
च्चतेननमेरन्महात्मनगरीयसेब्रह्मणोप्यादि
कर्त्रेअनंतदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत
त्परंयत् ३७ यक्षासिद्धविद्याधरकिंनरकिंपुरुषा
दिकंजगत्त्वत्प्रसादात्त्वांसर्वेप्यरमवलोकंतवप्रकी
र्त्यासर्वंप्रहृष्यतिकानुरज्यतेचत्वामवलोकरक्षां

वर्य

सिभीतानि सर्वादिशः प्रद्रवंति सर्वे सिद्धसंघा नमस्यं
ति च तदेतत्सर्वं युक्तमिति पूर्वेण संबंधः युक्ततामेवो
पपादयति ३६ महात्मन् लेलिह्यंगरीयसे ब्रह्मणो
ऽपि हिरण्यगर्भस्यापि स्रष्टादिभूतायकर्त्रे हिरण्यगर्भा
दयः कस्माद्धेतोस्ते न नमस्कुर्युः अनंतदेवेशजगन्नि
वास त्वमेवाक्षरं तदक्षरं यत्तत्परं जीवात्मतत्त्वं तत्का
र्यतो प्रियते वा पिक प्रादित्यादि श्रुतिसिद्धं जीवात्मा
हि नश्वरानि सदसद्भावमेव सदसच्छब्दनिर्दिष्टं का
र्यकारणाभावेनावास्थित प्रकृति तत्त्वं तामरूप
विभागवत्तया कार्यावस्थं सच्छब्दनिर्दिष्टं तदन
चैतया कारणावस्था सच्छब्दनिर्दिष्टं तत्परं [illegible] नस्मा

स्मात्

त्प्रकृतेः प्रकृतिसंबन्धिनश्च जीवात्मनः परमत्व
न्मुक्तात्मनस्तत्त्वं यत्तदपि त्वमेव ३७ निधीयतेत्व
त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस्त्वमस्य विश्वस्य
परंनिधानं वेत्तासि वेद्यं च परं च धाम त्वया ततं वि
श्वमनंतरूप ३८ वायुर्यमोग्निर्वरुणः शशांकः
प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च नमो नमस्तेस्तु सह
स्रकृत्वः पुनश्च भूयोपि नमो नमस्ते ३९ यिवि
श्वमिति त्वमस्य परं निधानं विश्वस्य शरीरभू
तस्यात्मतया परमाधारभूतस्त्वमेवेत्यर्थः।
जगन्ति सर्वाणि विदितानि वेद्यं च सर्वं त्वमेव एवं सर्वात्म
नया व्याप्य स्थितस्त्वमेव परं च धामस्यात्मप्राप्यस्था

गी॰भा॰ नामित्यर्थः ३८ त्वयाततंविश्वमनंतरूपत्वा।

१८६ यात्मत्वेनविश्वंचिदचिन्मिश्रंजगत्।नंदतर्था

पीअनत्त्वमेववाय्वादिशब्दवाच्यइत्याहत

मेषांप्रपितामहस्त्वमेवापितामहोदेवःसर्वासां

प्रजानांपितरःप्रजापतयःप्रजापतीनांपिता

हिरण्यगर्भ हिरण्यगर्भःप्रजानां[illegible]जावापिपितातेषां

प्रजानांप्रपितामहःपितामहादीनामप्यात्मतया

तत्तच्छब्दवाच्यइत्यर्थः ३९ अत्यद्भुताकारंभग

वंतंदृष्ट्वाहर्षोत्फुल्लनयनोत्यंतसाध्वसाध्वसः

सर्वतोनमस्करोमि अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वंस

नमःपुरस्तादथपृष्ठतस्तेनमोस्तुतेसर्वतएवस

र्वं अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वंसर्वंसमाप्नोषिततो
सिसर्वः ४० सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तं हेकृष्ण हेया
दवहेसखेति अजानतामहिमानंतवेदंमयाप्रमादा
त्प्रणयेनवापि ४१ यच्चावहासार्थमसत्कृतोसिवि
हारशय्यासनभोजनेषु एकोथवाप्यच्युततत्सम
क्षंतत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयं [illegible] र्वमात्मतया समा
प्नोषिततः सर्वोसि यतस्त्वं सर्वं चिद्रूपत्वज्ञानमात्मत्व
तयासमाप्नोषि अतः सर्वस्य चिदचिद्रूपस्य आत्मस्वरू
पत्वतया त्वमकारत्वात्सर्वशब्दवाच्योसीत्यर्थः
त्वमतः सदसद्भावः यमोग्निरित्यादि सर्वस्य सामाना
धिकरण्यनिर्देशः स्यात्मतया व्याप्तिरेवहेतुरिति ४१

गी॰भा॰ त्मसुतं त्वया ततं विश्वमनंतरूप सर्वं समाप्नोषि
१८७ ततोसि सर्व इति ४० अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वं सर्वा
तरात्मत्वसख्युत्वादिकोपं महिमानं वेदं महत्त्वमजा
नतामयाप्रमादान्मोहात्प्रणयेनाचिरपरिचयेनस
खेतिममवयस्यइतिमत्वा हे कृष्ण यादव हे सखेति
मयाप्रसभं विनयापेतं यदुक्तं [illegible] चापरिहासार्थं सर्व
दैवसत्काराहित्वमसत्कृतोसिविहारशय्यासन
भोजनेषु सहकृतेषु एके भवानन्यसमक्षं वा यदसत्
कृतोसि तत्सर्वं त्वामप्रमेयमहं क्षमापये ४१।४२
अस्यचराचरस्यलोकस्यपितासि अस्यलोकस्य
गुरुश्चासि अतस्त्वमस्यलोकस्यचराचरस्यगरीया

न्पूज्यश्च गुरुर्गरीयान्न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभाव ४३ तस्मात्प्रण
...

नूज्यतमः त्वत्समोऽस्त्यभ्य पिता सि लोकस्य चराच
रस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान्न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधि
कः कुतोऽन्यो लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभावः ४३ तस्मात्प्रण
म्य प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमीड्यं पि
तेव पुत्रस्य सखेव सख्युः प्रियः प्रियायार्हसि देवा
सोढुं ४४ धिकः कुतोऽन्य ... त्रयेऽपि त्वदन्यः का
रुण्यादिना गुणेनाधिकेनापि न त्वत्समोऽस्ति कुतोऽ
भ्यधिकः ४३ यस्मात्त्वं सर्वस्य पिता पूज्यतमो गुरुश्च
कारुण्यादिगुणैश्च सर्वाधिकोऽसि तस्मात्त्वां प्रणम्य
प्रणिधाय कायं प्रसादये यथा हि ताप ... यथा पि पु
त्रस्य यथा सखा सख्युः ... सर्वं ... पर्थितः पिता सा

तथा

गी·भा· त्वां प्रसीद त्वं परमकारुणिकः प्रियः प्रियायाइव
१८८ मे सर्वं सोढुमर्हसि ४४ अदृष्टपूर्वमन्यैरदृष्टमत्यु
ग्रं च नवरूपं दृष्ट्वा हृषितोऽस्मि भयेन च प्रव्यथितं चा
मे मनः अतस्तदेव प्रसन्नं रूपं मे दर्शय प्रसीद देवेश ज
गन्निवास ममापि प्रसादं कुरु देवानां ब्रह्मादीनामपीश
जगदाश्रयभूत ४५ तथैवा[illegible]त् किरीटिनं गदिनं
चक्रहस्तं त्वां द्रष्टुमिच्छामि अतस्तेनैव पूर्वसिद्धेन च
तुर्भुजेन रूपेण युक्तो भव सहस्रबाहो विश्वमूर्ते इदा
नीं सहस्रबाहुत्वेन विश्वशरीरत्वेन दृश्यमानरूप
स्त्वं तेनैव रूपेण युक्तो भवेत्यर्थः ४६ मयेति तेजो
मयं तेजोराशिं विश्वं समस्तमनन्तमन्तरहितं

अदृष्टपूर्वं हृषितोस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो
मे तद्देव मे दर्शय देवरूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास
४५ किरीटिनं गदिनं चक्रहस्तमिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं
तथैव तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विश्व
मूर्त्ते ४६ श्रीभगवानुवाच मया प्रसन्नेन तवार्जुने
दं रूपं परं दर्शितमात्मयोगात् तेजोमयं विश्वमन
न्तमाद्यं यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वं ४७ प्रदर्शना
र्थमिदं आदिमध्यान्तरहितं अनन्तं कृत्स्नस्यादिभू
तं त्वदन्येन केनापि न दृष्टपूर्वं रूपमिदं प्रसन्नेन म
या मद्भक्ताय ते दर्शितं आत्मयोगात् आत्मनः स
त्यसंकल्पत्वयोगयुक्तत्वात् ४७ अनन्यभक्ति

व्यतिरिक्तैः सर्वैरप्युपायैर्यथावदवाप्स्यतोहं द्रष्टु
न शक्यः इत्याह एवंरूपोयथावदवाप्स्यतोहमाधि
भक्तिमतस्त्वंतोऽन्येन एकांतभक्तिरहितेन केना
पि गुरुवेदावेदयज्ञादिभिः केवलं द्रष्टुं न शक्यः
४८ एवंपांडुतनयं वसुदेवसूनुरुक्त्वा भूयः स्वकी
यमेव चतुर्भुजं रूपं दर्शया [illegible] पुनः परिचितरूपप्र
दर्शनेन भीतमेनं पुनरपि परिचितसौम्यवपुर्भूत्वाश्वा
सयामास स च महात्मा सत्यसंकल्पः सर्वस्य सर्वेश्वरस्य
परमपुरुषस्य परस्य ब्रह्मणो जगदुपकृतिमर्त्यस्य
वसुदेवसूनोश्चतुर्भुजमेव स्वकीयं रूपं कंसाद्भीतव
सुदेवप्रार्थितेन कं नवेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर्नच

क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः एवंरूपः शक्य अहं नृलोके
द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ४८ मा ते व्यथा मा च विमू
ढभावो दृष्ट्वा रूपं घोरमीदृङ्ममेदं व्यपेतभीः प्रीत
मनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य ४९ संजय
उवाच इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं द
र्शयामास भूयः आश्वासयामास च भीतमेनं भू
त्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ५० अर्जुन उवाच
सव धाकुज त्वयमुपसंहर्तुं पश्चादाविःकृतं च जातो
ऽसि देवदेवेश शंखचक्रगदाधर दिव्यरूपमिदं
देवप्रसादेनोपसंहर उपसंहर सर्वात्मन्रूपमेतत्
त्वमर्जुनमिति हि प्रार्थिता शिशुपालस्यापि विष

गी॰ भा॰ तोऽनवरतभावनाविषयं चतुर्भुजमेव वसुदेवसूनो

१९॰ रूपमुदारपीवरचतुर्बाहुं शंखचक्रगदाधरमिति

मतः पार्थेनात्रतेनैव रूपेण चतुर्भुजेनेत्युच्यते॥

॥४९॥५॰ इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामास भूयः

आश्वासयामास च भीतमेनं भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा

॥५०॥ अर्जुन उवाच दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन इदानीमस्मि संवृत्तः सचेताः प्रकृतिं गतः ॥५१॥

श्रीभगवानुवाच सुदुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्म
म देवा अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांक्षिणः ५२
नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चेज्यया शक्य एवंविधो द्र ९
ष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ५३ भक्त्या त्वनन्यया शक्य
अहमेवंविधोर्जुन ज्ञातुं द्रष्टुं च तत्त्वेन प्रवेष्टुं परंतप
५४ नकांक्षिणः न तु [illegible] कृतः ५२ वेदैरध्या
पन प्रवचनाध्ययन अध्ययन जपादिविषयैर्यागदान
होमतपोभिर्मद्भक्तिविरहितैः केवलैर्यथावद्द्र
ष्टुमशक्यः अनन्यया भक्त्या तत्त्वतः प्रथमं शास्त्रैर्ज्ञा
तुं तत्त्वतः साक्षात्कर्तुं तत्त्वतः प्रवेष्टुं च शक्यः तथा
च श्रुतिः नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो न मेधया न बहु

गी·भा· नाश्रुतेनमयैवेषवरायुजेतेनलभ्यस्तस्यैवचात्मा
२८१ वरायुजेतेनतंत्वामिति ५३।५४ वेदाध्ययनादीनि
सर्वाणिमदाराधनरूपाणीतियःकरोतिसमत्क
र्मकृत् मत्परमःसर्वेषामारंभानामहमेवोद्देश्योय
स्यसमत्परमः अत्यर्थमतिप्रियत्वेनमत्कीर्तनश्रु
तिध्यानार्चनप्रणामादिभिर्विनात्मधारणमल
भमानोमदेकप्रयोजनतयायःसततंतानिकरोति
समद्भक्तःसंगवर्जितःमदेकप्रियत्वेनतेरसंगमसह
मानःनिर्वैरःसर्वभूतेषुमत्संश्लेषवियोगैकसु॥
खदुःख मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तःसंगवर्जितः
निर्वैरःसर्वभूतेषुसमामेतिपांडवः ५५ इतिश्री॥

भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्वरूपदर्शनो नामैकाद
दशोऽध्यायः ११ सर्वभूतानां दुःखस्य स्वापराध
निमित्तत्वानुसंधानात्सर्वभूतानां परमपुरुषतं
त्रानुसंधानाच्च सर्वभूतेषु वैरनिमित्ताभावान्ते
षु निर्वैरो य एवंभूतः स मा [illegible] मां यथावदवस्थि
तं प्राप्नोति निरस्ताविद्याद्यशेषदोषगंधो मदे
कानुभवो भवतीत्यर्थः ५५ इति श्रीमद्रामानुज
विरचिते श्रीमद्गीताभाष्ये एकादशोऽध्यायः ११
१९२ भक्तियोगनिष्ठानां प्राप्यभूतस्य ब्रह्मणो भगवतो
५ नारायणस्य निरंकुशैश्वर्यं साक्षात्कर्तुकामायार्जुना

यावधिकानिशयकारुण्यौदार्यसौशील्यादिगु
णसागरेण सत्यसंकल्पेन भगवता स्वैश्वर्यवत्या
वद्धस्थितं दर्शितं उक्तंच तत्वतोभवेज्ञानदर्शनप्रा
प्तिनामैकांतिकात्यंतिक भगवद्भक्तैकलभ्यत्वमुक्त
न्तरमात्मप्राप्तिसाधनभूतनादात्मनोपासनात्
भक्तिरूपस्य भगवदुपासनस्य सुखसाध्यत्वात्त्विप्रा
दनशीघ्रफलत्वोपादनतया श्रैष्ठ्यं भगवदुपासनो
पायंच वदत्तकंस्यादुत्तरनिश्चुत्वात अर्जुनउवाच।
एवंसततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते येचाप्य
क्षरमव्यक्तं तेषांके योगवित्तमाः १ दयोदितात्मो
पायेनभगवदुपासनस्यप्राप्यभूतोपायस्यश्रेष्ठ

छे ज्ञान्त्वं योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनांतरात्मना
श्रद्धावान्भजते यो मां स मे युक्ततमो मत इत्यत्रो
क्तं एवं मत्कर्मकृदित्यादिनोक्तेन प्रकारेण सततं
युक्ता भगवंतं त्वामेव परमं प्राप्यं मन्वाना ये भक्ता
स्त्वां सकलविभूतियुक्तमनवधिकातिशयसौंदर्य
सौशील्यसर्वज्ञसत्यसंकल्पत्वाद्यनंतगुणसागरं
परिपूर्णं उपासते ये चाप्यक्षरं अव्यक्तमात्मस्वरूपं
न देवाद्याकारेण चक्षुरादिकरणानामभिव्यक्तस्वरूपं
मुपासते तेषामुभयेषां मध्ये के योगवित्तमाः के स्वसा
ध्यं प्रति शीघ्रंगामिन इत्यर्थः भगवानितिविचार्यत्या
र्यमप्यावेशितस्वांतः सामीत्युत्तरं त्रयोगवित्तमाः

बू=

गी॰ भा॰
१८३

त्वशेषत्त्वविषयमितिविवक्षितमपिस्तूयते १ अत्यर्थं मावि
यत्वेनमनो मय्यावेश्ययश्रद्धयापरयोपेतानित्य
युक्तानित्यंयोगंकांक्षमाणायेमामुपासते प्रा१
धर्मैः विश्वयमनोमय्यावेश्ययेमामुपासते ३त
र्थः नेयुक्तममतामताः मांप्रत्येनाचिरान्मामु
वंतीत्यर्थः २ येत्वक्षरं[illegible]स्वरूपमनि
र्देश्यंदेहादन्यत्वमादेशादिशब्दानिर्दिष्टपूर्णत
एवचक्षुरादिकरणा श्रीभगवानुवाच मय्या
वेश्यमनोयेमां नित्ययुक्ता उपासते श्रद्धया२
परयोपेतास्तेमेयुक्ततमामताः २ येत्वक्षरम
निर्देश्यमव्यक्तंपर्युपासते सर्वत्रगमचिंत्यंच

कूटस्थमचलंध्रुवं ३ संनियम्येंद्रियग्रामंसर्व
त्रसमबुद्धयः तेप्राप्नुवंतिमामेवसर्वभूतहिते
रताः ४ क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचे
तसां अव्यक्ताहिगतिर्दुःखंदेहवद्भिरवाप्यते
५ अव्यक्तंसर्वज्ञगम्यमचिंत्यंचदेवादिदेहभुवर्त्तमा
नमपिचित्तादिसजातीयत्वेनरूपेणाचिंतयि
तुमशक्यं एवंकूटस्थंसर्वसाधारणत्वेनदेवाद्यसा
धारणाकारासंबंधमित्यर्थः अपरिणामित्वे
नसाधारणाकारान्नचलतीतिअचलंअनेन्यचलं च्यः
त्तत एवध्रुवंनित्यंसंनियम्येंद्रियग्रामंसर्वव्याप
रेभ्यः सम्यक्नियम्यसर्वत्रसमबुध्यासर्वत्रसम

बुध्यासर्वत्र देवादिविषमाकारेष्ववस्थिते
ष्वात्मसु ज्ञानैकाकारतया समबुद्धयः तत एव सर्वभूता
हितेतरत्वेन निवृत्ताः सर्वभूतहितरतास्तेप्यात्मनो॥
देवादिविषमाकाराभिन्नानिमिति यं य एव मत्तस्समुपा
सते तेपि मां प्राप्नुवंत्येव मत्समानाकारमसंसारिण
मात्मानं प्राप्नुवंत्येवेत्य[illegible]मा साधर्म्यमागता
इति वक्ष्यते श्रूयते च निरंजनः परमं साम्यमुपैती॥
ति तथ्याक्षरशब्दनिर्दिष्टात्कूटस्थ्यादव्यक्तस्य परा॥
स्य ब्रह्मणो वक्ष्यते कूटस्थो क्षरउच्यते ऽउत्तमः पुरु
ष पेतु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायंत उपासते ६ तेषा

महं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् भवामि नचिरा
त्पार्थ मय्यावेशितचेतसां ७ स्तत्पश्चयत्नहविहा
यां ळच्चदरश्चाद् निर्दिष्टं परमेव ब्रह्म अभूतयोनित्वा दे
वत्वेया मव्यक्तासक्तचेतसां क्लेशोधिकतरः म
व्यक्ता हि गतिः अव्यक्ताविषया मनोवृत्तिः देहव
द्भिर्देहात्माभिमानयुक्तैः दुःखेनावाप्यते देहवंतो
हि देहमेवात्मानं मन्यते ३।४।५। भगवंतमुपासीनानां नाः =
सुलभतमत्वं स्वव्यक्तमाह ये तु लौकिकानि देहया
त्राशेषभूतानि देहधारणार्थानि चाशनादीनि
कर्माणि वैदिकानि च यागदानहोमतपःप्रभृतीनि
सर्वाणि सकारकाणि संन्यस्य मय्यात्मचेतसा

गी.भा. मयिसंन्यस्यमत्पराः मदेकप्राप्यानन्येनैवयो
१६५ गेन अनन्यप्रयोजनेनयोगेनमांध्यायंतउपा
सते ध्यानार्चनप्रणामस्तुतिकीर्तनादिस्वयमेवा
त्यंतप्रियाणिप्राप्यसमानिकुर्वंतोमामुपासते
इत्यर्थः तेषांमत्प्राप्तिविरोधितयामृत्युभूता
त्संसारसागरादहमचिरेणैवकालेनसमु
द्धर्ताभवामि ६।७ अतोऽत्यंतातिशयप्रियत्वात्प्राप्यत्वा
त् मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिंनिवेशय
निवसिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः ८ अ
थचित्तंसमाधातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं अभ्या
सयोगेनततोमामिच्छाप्तुंधनंजय ९ लभत्वा

त्वा

दचिरलक्ष्यत्वंमय्येवमनआधत्स्वमयिमनःसमा
धानंकुरुमयिबुद्धिंनिवेशयमय्येवपरंप्राप्यइत्य
ध्यवसायंकुरुअतऊर्ध्वंमय्येवनिवसिष्यसिमय्य
हमेवपरंप्राप्यइत्यध्यवसायपूर्वकमत्तोनिवे
शानंतरमेवमयिनिवासिष्यसीत्यर्थः ८
अथसहसेमयिस्थिरंचित्तंसमाधातुंनशक्नो
षिततोभ्यासयोगेनमांप्राप्तुमिच्छस्वाभाविका
नवधिकातिशयसौंदर्यसौशील्यसौहार्दवा
त्सल्यकारुण्यमाधुर्यगांभीर्यौदार्यशौर्यवी
र्यपराक्रमसर्वज्ञत्वसत्यसंकल्पत्वसकलकार
णत्वाद्यसंख्येयकल्याणगुणसागरम्निखिलहे

गी·भा· यथात्वन्नीके निरतिशयप्रेमगर्भस्मरणाभ्यासयोगे
१९६ नास्थिरं चित्तं समाधातुं लब्धा मां प्राप्तुमिच्छ ९ अ
थैवंविधस्मरणाभ्यासेप्यसमर्थोसि मत्कर्मपरमो
भव मदीयानि कर्माणि शयनालयनिर्माणोद्यानकारण रणो
प्रदीपारोपणमार्जनाभ्युक्षणोपलेपनपुष्पाहर
णजपनार्तनमनामसंकीर्तनप्रदक्षिणनमस्कारस्तु
त्यादीनि तान्यत्यर्थप्रियत्वेनाचरस्वाधि
यत्वेन मदर्थं कर्माणि कुर्वन्नचिरादभ्यासयोगपू
र्विकामपि स्थितां स्थितिं अथाभ्यासेप्यसमर्थोसि चित्त
मत्कर्मपरमो भव मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सि
द्धिमवाप्स्यसि १० अथैतदप्यसक्तोसि कर्तुं मद्यो

गमाश्रितः सर्वकर्मफलत्यागंततः कुरु यता
त्मवान् ११ लब्धामत्प्राप्तिरूपां सिद्धिमवाप्स्या
सि १० अथमद्योगमाश्रित्यैतदपि कर्तुं न शक्तो
सि मत्तु रागातु संधानकृतमदेक प्रियत्वाकार भक्ति
योगमाश्रित्य भक्तियोगं कुरु एवमेव तत्कर्माणि
कर्तुं न शंको सि तत्तोदा तमं प्रथमात्मस्वभावानुसं
धानरूपं परभक्ति जननं पूर्वं यद्द्वोदितमाश्रित्यर
न तु पायतया सर्वकर्मफलत्यागं कुरु माश्रियत्वे
न मदेकप्राप्यतानुद्धिः दीराग शेषपापस्यैवमा
यत्ते यतात्मवान् यतमनस्कः मतोनमिंसोहिता
फलेनमदाता यन्तरूपेरमान्तुष्ठितेनकर्मणा सिद्धे

गी॰ भा॰ नात्मज्ञानेननिवृत्ताविद्यादिसंनिरोधेनमशेष

१८७ शोकस्वरूपेप्रत्यगात्मनिसमाहितान्तःकरणेसतिमयि

परमभक्तिःस्वयमेवोत्पद्यतेतस्मात्त्वदयमेवक-

र्मणामात्मनमभ्यर्च्यसिद्धिंविंदतिमानवइत्यारभ्यम

द्भक्तिंलभतेपरामित्यन्तेन ११ अत्यर्थप्रीति-

विरहितात्मकर्विपरूप [illegible] भ्यासादक्षरया

थात्म्यानुसंधानपूर्वकंज्ञानापरोक्षज्ञानमेवा-

त्महि श्रेयोहिज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानंविशि-

ष्यते ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिरनन्त-

रं १२ तत्त्वविशिष्यते आत्मापरोक्षज्ञानादप्य

निष्पत्तिपर्यन्तासाधनमध्यानमेवात्महितत्वे

विशिष्यते ध्यानादप्यतिविशिष्यत्र रूपाद्रुपायभूतं
फलत्यागेनानुष्ठितकर्मैव विशिष्यते अनभि
संहितफलानुष्ठितात्कर्मणोनंतरमेव निरस्त
पापतया मनसः शांतिर्भविष्यति शांते मन
स्यात्म ध्यानं संपत्स्यते ध्यानं ज्ञानं स्वपरो
क्षपात्पराभक्तिरिति [illegible] ण भ्यासात्प्राक्कर्म
तसा च्चात्मनिष्ठैव श्रेयसीत्यत्र अमानिष्ठस्याप्य शां
तमनसो नित्यात्मप्राप्त्यर्थेतद्गतानमलाना दनभि
संहितफलकर्मनिष्ठैव श्रेयसीत्यर्थः १२ अ
नभिसंहितफलकर्मनिष्ठस्योपादेयान्गुणान्
नाह अद्वेष्टा सर्वभूतानां द्वेषतां द्वेषकर्तृणां मपि

गी·अ· सर्वेषांभूतानामद्वेष्टामदपराधानुग्राहमीश्व
१९८ रप्रेरितान्येतानिभूतानिद्विषंतिअपकुर्वंतिचे
त्यनुसंदधानःतेष्वपिद्विषत्स्वपिकुर्वत्सुचभूते
षुमैत्रीकुर्वन्मैत्रःतेष्वेवदुःखितेषुकरुणांकुर्वन्
करुणःनिर्ममःदेहेंद्रियेषुनःसंबंधिषुचानिर्म
मःनिरहंकारःदेहात्माभिमानरहितःअतएव
समदुःखसुखःसुखदुःखयोःरा[illegible]मयोःसांकल्पि
अद्वेष्टासर्वभूतानांमैत्रःकरुणएवनिर्ममो
निरहंकारःसमदुःखसुखःक्षमी १३ संतुष्टःस
ततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः मय्यर्पितम
नोबुद्धिर्योमद्भक्तःसमेप्रियः १४ कयोर्हर्षोद्वि

गुरहितः क्षमी स्पर्द्धाक्रमवयोरवर्जनी मर्यां विकार
रहितः संतुष्टः यदृच्छोपपन्नेन केनापि देहधारणा
द्र्थेन संतुष्टः सततं योगी सततं प्रकृतिवियुक्ता
त्मानुध्यानपरः यतात्मा नियमितमनोवृत्तिः दृढ
निश्चयः अध्यात्मशास्त्रोदितेष्वर्थेषु दृढनिश्चा
यः मय्यर्पितमनोबुद्धिः मनवामबवासदैवोऽनाभि
संहितफलेनानुष्ठितेन कर्मणाराधं यतेस्माराधि
श्रमममात्मापरोदयसाधयतीति मय्यर्पितमनो
बुद्धिः एवंभूतो मद्भक्तः एवंभूतेन कर्मयोगेन मां भ
जमानो यः समो प्रियः १२।१४ यस्मात्कर्मनिष्ठा
त्पुरुषान्निमित्तभूतात् लोको नोद्विजते यो लोको

द्वेगकरं कर्म किंचिदपि न करोतीत्यर्थः लो-
काच्च निमित्तभूताद्यो नोद्विजते परमुद्दिश्य सर्वो
लोको नोद्वेगकरं कर्म करोति सर्वाविरोधित्वात्
क्षयात् अत्र नष्टवकांचनप्राप्तिहर्षेणाकांचनप्राप्त्य
मर्षेणाकांचनप्राप्तिभयेनाकांचनप्राप्तिउद्वेगेनमु
क्तः एवंभूतोपि यः सोपि मे प्रियः १५ अनपेक्ष
स्वात्मव्यतिरिक्ते वस्तुनि अनपेक्षः शुचिः
शास्त्रविहितद्रव्यवर्द्धितकायः यस्मान्नोद्विजते
लोको लोकान्नोद्विजते च यः हर्षामर्षभयोद्वे
गैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः १५ अनपेक्षः शुचिर्दक्ष
उदासीनो गतव्यथः सर्वारंभपरित्यागी यो मद्

क्तः स मे प्रियः १६ यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शो
चति न कांक्षति शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान् य
स्स मे प्रियः १७ दक्षः शास्त्रीयक्रियोपादान
समर्थः स्वत एवोदासीनः गतव्यथः शास्त्रीयक्रि
यानिर्वर्त्तनाय वर्जनीयश्रीनेत्येस सर्वथादिदुःखेबा
धव्यथास्ति मः सर्वारं[illegible] शास्त्रीयव्य
तिरिक्तसर्वकर्मारंभपरित्यागीय एवंभूतो मद्भ
क्तः स मे प्रियः १६ यो न हृष्यति न द्वेष्टि यस्तु म
नुष्याणां शोकनिमित्तभार्यापुत्रवित्तहान्यादि
कार्मन्तत्प्राप्य न शोचति तथा विषयप्राप्यं च न कां
क्षति शुभाशुभपरित्यागी पापपुण्यद्वयस्यापि

गी॰भा॰ वंधहेतुत्वा विशेषादुभयपरित्यागी य एवंभूतो
२०० भक्तिमान् वः स मे प्रियः १७ अद्वेष्टा सर्वभूतानामि
मित्यादिना शत्रुमित्रादिषु द्वेषरहितत्वमुक्तं
अत्र द्वेषेषु सत्स्वपि हितेषु अपि समाचिन्तनं व्याप्ति ततो
ऽधिको विशेष उच्यते अमानी स्थिरमानी निर्विकेत
निकेतन शितां किं इत्यादि सः तत एव माना
पमानादिष्वपि समः य एवं भक्तो भक्तिमान् स मे
प्रियः अस्मात् समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानाप
मानयोः शीतोष्णसुखदुःखेषु समः संगव
र्जितः १८ तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनी संतुष्टो येन
केनचित् अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रि

यो नरः १९ ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपा
सते श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्तेतीव मे प्रियाः
२० इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्
यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियो
गो नाम द्वादशोऽध्यायः १२ दानीमतिक्षान्तमद्भक्ति
योगातिश्रु प्रकृतिमुपसंहरति यथोपक्रम
मुपसंहरति ये तु २० इति धर्म्यं चामृतं चेति ध
र्म्यामृतं ये तु श्रद्धया समं प्रापकं भक्तियोगं यथो
क्तं मया वैश्यमनोयेमामित्यादिनोक्तेन प्रका
४ रेणोपासते भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः २० इति श्री
मद्रामानुजाचार्यविरचिते श्रीमद्गीताभाष्ये द्वादशोऽध्यायः १२

गी॰भा॰ पूर्वस्मिन्षट्के परमप्राप्यस्य परस्य ब्रह्मणो वासुदेव
२॰१ स्य प्राप्त्युपायभक्तिरूपभगवदुपासनांगभूतं प्राप्तुः प्रत्यगात्मनो याथात्म्यदर्शनं योगलक्षणनि
ष्ठाद्वयसाध्यमुक्तं मध्यमेन परप्राप्यभूतभगवत्तत्वयाथात्म्यतन्माहात्म्यज्ञानपूर्वकैकांतिकभक्ति ज्ञान
योगनिष्ठा तत्वं ... ऐश्वर्यापेक्षाणा
मात्मकैवल्यार्थिनां चापेक्षितं भक्तियोगलक्षणं
हिविधं ... परि ... तत्व
प्रकृतिपुरुषतत्संसर्गरूपप्रपंच ... अर्जुन उवाच
प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च एतद्वेदितु
मिच्छामि ज्ञानं ज्ञेयं च केशव १ क्षेत्रज्ञो ...

न्मयावर्त्तिज्ञानभासि स्वरूपमनुपायदानप्रकाश
श्रयद्भूतभोदिना विशेषाध्येनैगम्रन्मोन्मयोस्से
देहात्मनोः स्वरूपं देहपाथ्यात्मश्योधनं देहवि
युक्तात्मप्राप्त्युपायं विविक्तात्मस्वरूपसंशोधनं
भव्यत्वविधस्यात्मनस्याविक्तंवं धर्मतत्त्वीविवे
कानुसंधानप्रकारप्रोक्तंस्वरूपंज्ञाभिर्देहो हमहंबुध्या
हस्थूलोहं कृशोहमित्यात्मनमभिमन्यते सा मोधा ना
कर्मोपनयप्रतीयमानं भोक्तृत्वमात्मनो स्वधीनत्वभोगं
नस्वभोगादेवमितिशरीरयात्मनस्यविविक्तस्याभिधी
यतेएतद्वयवक्ष्यमाणरूपेणाचेदमहंवेत्प्रियोवे
नित्यंवेद्यभूतात्तादस्मादात्मविनाश्यंपरमात्मनोदेवात

गी॰भा॰ इतितद्विदः आत्मयाथात्म्यविदः प्राहुः यस्मा
२॰२ देहव्यतिरिक्ते घटाद्यनुसंधानवेलायां देवोयं
मनुष्योहं घटादिकं जानामीति देहसामानाधि
करण्येन ज्ञातारमात्मानमनुसंधत्ते न तथापि देहा
नुभववेलायां देहघटादिकमवेद्यत्वेन तयावि
दितानुभवतीपि [illegible] नो वेद्यतया शरी
रमपि घटादिवद्दृश्यं तिरस्य घटादेरिवात्मना
च्छरीरादपि विविक्तो सिद्धो यं तिरस्कृतसामाना
धिकरण्यप्रतीतिर्हि शरीरस्य गोत्वादिवदात्म
विशेषणतैकस्वभावतया १ देवमनुष्यादि
सर्वदेहेषु श्रीभगवानुवाच ईश्वरस्तीर कौन्तेय

क्षेत्रमित्यभिधीयते एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ
इति तद्विदः २ यदिदं तैकोनं क्षेत्रं सर्वमां विद्धि म
दात्मकं विद्धि क्षेत्रज्ञं चापि मां विशद्धात्मानमपि मां
विद्धि कृतकमित्यवगम्यते यस्मात्तेन क्षेत्रैकावि
शेषस्य स्वभावतया न दृष्टव्यकासिद्धेस्तत्सामाना
धिकरण्यायतो वा निर्दिष्टं तस्मात्क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमधि
शेषस्यैक स्वभावतया न दृष्टव्यकासिद्धेर्मत्सामा
नाधिकरण्येनैव निर्दिष्टस्य विविधिर्हि वित्याविशे
ताह कृष्णमुक्तो भयावस्थात् न सत्तदर्शनाश्च निर्दिष्टा
४०.३ धर्म्यान्तरत्वपरत्वपरब्रह्मणो वासुदेवस्य पराधिका
दिसंबन्धान्तरूपस्य भगवच्छरीरैकस्वभावतो भगव

गी॰भा॰ दात्मकत्वं श्रुतयो वदन्ति पृथिव्यां तिष्ठन्पृथिव्या अं
२॰३ तरो यं पृथिवी न वेद यस्य पृथिवी शरीरं यः पृ
थिव्यन्तरो यमयति स आत्मान्तर्याम्यमृत इति
आरभ्य य इति आरभ्य आत्मनि तिष्ठन्नात्मनोन्तरो
यमात्मा न वेद यस्यात्मा शरीरं य आत्मानमन्तरो
यमयति स त आत्मान्तर्याम्यमृत इत्याद्याः ३।
दृमेवान्तर्यामितया सर्वहितं ब्रह्म देहेषु च मां वि
द्धि सर्वक्षेत्रेषु भारत देहे देहभृतां वर योगानं यज्ञा
नेमुक्तं मम २ नामधेयस्यान्तं भगवत्तत्त्वदसामा
नाधिकरणेन व्यपदेशः अहमात्मा गुडाके
श सर्वभूताशयस्थितः तत्तदाश्रितविना यन्त्र्या

न्मयाभूतं च चेश्वरं विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशो
नास्थित्योऽज्ञानादिति पुरस्तादुपरिष्टाच्चाभिधाय
मध्येऽसौ सामानाधिकरण्येन व्यपदिशन्निच्छादि
त्यानामहं विष्णुरित्यादिना इदं हेतुत्वं तेत्वं तयोर्वि
वेकाविषयत्वं तयोर्भेदात्मकत्वं विवक्षं च तानान्
तोऽत्र देवोपाधेर्हानाभिधानात्मेमतं कोविदाः
हेतवश्चापि मां विद्धि इति सामानाधिकरण्येनै
कत्वमेव गम्यमेतेन तदा चेश्वरस्यैव सतो हानात्
त्रस्तत्वमिव भवतीत्यनुपपन्नमेवं यन्नाधिविकल्पर्य
श्रायमेकत्वोपदेशः अनेन चाभिन्नभगवदुपदे
शेन रज्जुरियं न सर्पस्त्वं भ्रमानिष्टानिवृत्त तेत्वरम्

३०४

गी·भा· श्रमो निवर्तत इति तेषु प्रवृत्ता: अयमुपदेशो भग
२·६ वान्वासुदेवः परमेश्वरः किमात्मयाथात्म्यमा
त्मकारेण निर्दिष्टवानानन्दत्वेनेति निर्वृत्तात्मान
अन्तानिर्विशेषचिन्मात्रस्वरूपमानन्दमत्यन्तद्रू
पा ध्यासासंभावनया कौन्तेयादिभेददर्शनं
तान्यानि अनन्त गणादिव्या ... अनन्तसमवाने अ
प्यात्मयाथात्म्यसाक्षात्काराभावादविज्ञ
तान: तच्छित्त्वा देवात्मज्ञानोपदेशारम्भ उपदे
क्ष्यन्तीति ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिन इत्ययुक्तं अत्र
एवमादि वाक्येनाकलितपृथिवी हासपुरारा ती
यन्त्रवाचारो धैर्यज्ञानिभिर्मन्मो हन्तायप्रव

र्त्तित्वादन्यत्वेनादरणीयाः अत्रैवेदं तत्त्वं अविद्वत्तु
नः चिद्वत्तुनः परस्य च ब्रह्मणो भोग्यत्वेन दृशा
न्तत्वेन च स्वरूपविवेकमाहुः काश्मनष्कत्त्वयः यो
स्मान्मायी सृजते विश्वमेतत्तस्मिंश्चान्यो मायया संनि
रुद्धः मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनं तु महेश्वरमि
ति क्षरं प्रधानममृताक्षरं हरः क्षरात्मानावीशते
देव एकः अत्र क्षरं हरतीति भोक्ता निर्दिश्यते प्र
धानं भोक्तृत्वेन हरतीति हरः स कारणं करणा
धिपाधिपो न चास्य कश्चिज्जनिता न चाधिपः प्रधा
न क्षेत्रज्ञपतिर्गुणेशः पाति विश्वस्यान्तमेषु रेषाम्तं
शिवमच्युतं त्वानोक्ता धर्मीधीसा नित्यो नित्यानि

गी·भा· त्यानांचेतनश्चेतनानामेकोबहूनांयोविदधा
२·५ तिकामान्भोक्ताभोग्यंप्रेरितारंचमत्वापृथ
गात्मानंप्रेरितारंचमत्वाजुष्टस्ततस्तेनामृत
त्वमेतीतिवाक्यःपिप्पलंस्वाद्वत्त्यनश्नन्न
न्योऽभिचाकशीति अजामेकांलोहितशुक्ल
कृष्णांबह्वीःप्रजाःसृजमानांसरूपाःअजोह्येकोजु
षमाणोऽनुशेतेजहात्येनांभुक्तभोगामजोऽन्यः
गोऽप्यापंचतत्वतीसामन्तश्रीवनभावितिसमा।
नेवृक्षेपुरुषोनिमग्नोऽनीशयाशोचतिमु
ह्यमानःजुष्टंयदापश्यत्यन्यमीशमित्याद्याः
क्षेत्राण्यहवारहतीवमेभिन्नामसहितानिरस्यधात्वंप

रे यमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे परां जीवभूतां म
हाबाहो ययेदं धार्यते जगत सर्वभूतानि कौन्तेय
प्रकृतिं यान्ति मामिकां कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पा
प्रकृतिः दौ विसृजाम्यहं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् मया
ध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरं हेतुनानेन
कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्य
नादी उभावपि मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मिन्गर्भं
दधाम्यहं संभवः सर्वभूतानां ततो भवति भा
रतेति कृत्स्नजगद्योनिभूतं महद्ब्रह्म मदीयं
प्रकृत्याः संभूतं तत्तस्मात् चिद्घनस्वरूपं तस्मिंश्च

गी. भा. तेनायं गर्भसंयोजनात्मा मितस्ततो मत्संकल्पकृ
२.६ तादचिदचित्संसर्गादेव देवादिस्थावरान्तानामचि
न्मिश्राणां सर्वभूतानां संभवो भवति। अयमर्थः
प्रकृतावपि महदादितत्तदवस्थाभिधानेति निर्दिष्टं तस्मा
देतद्भूतानामचिद्रूपमचिद्व्यापकत्रितिभेदकरूपे
णावस्थितयोः सर्वावस्थावस्थितयोश्चिदचि
तोः परमपुरुषशरीरतया तन्नियाम्यत्वेन त
दपृथक्स्थितिः परमपुरुषस्य चात्मत्वमाहुः
काश्चिच्छ्रुतयः यः पृथिव्यामन्तरो यं पृथिवी।
न वेद यस्य पृथिवी शरीरं यः पृथिवीमन्तरो।
यमयतीत्यारभ्य यश्चात्मनि तिष्ठन्नात्मनो।

तेरो यमात्मा न वेद यस्यात्मा शरीरं य आत्मान
मंतरो यमयति स त आत्मांतर्याम्यमृत एव इति ना।
रायणः पृथिवीमंतरे संचरन् यस्य पृथिवी शरी
रं यं पृथिवी न वेदेत्यारभ्य योऽक्षरमंतरे संचर।
यस्याक्षरं शरीरं यमक्षरं न वेद यो मृत्युमंतरे सं
चरन् यस्य मृत्युः शरीरं यं मृत्युर्न वेद सः सर्व स
भूतांतरात्मापहतपाप्मा दिव्यो देव एको ना
रायणः अतः अविशेषात्तेजसात्मा सर्वात्मा इति
एवं सर्वविद्यास्वाम्नात चिदचिद्वस्तु शरीरतया
तत्प्रकारः परमपुरुष एव कार्यावस्थकारणाव
स्थजगद्रूपेणावस्थित इतिममर्थं ज्ञापयितुं।

गी·भा· कारणलक्षणतया : कार्यावस्थकारणावस्थंज
२·१ गत्सएवेत्याहुः सदेव सोम्येदमग्र आसीदेक
मेवाद्वितीयं ब्रह्म तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेयेति
नत्रक्षत्र स्तन्तु च्छ वैतत्तमसानुवाच्यं सूक्ष्मभाव
स्यास्थूलभावस्य भवितृत्वमभिधीयते स्वस्या
मेवोपनिषदि अव्यक्तमक्षरे लीयते अक्षरं तम
सि लीयते इति वचनात् अंतःप्रविश्य जोऽसृ
ज्यते इत्यारभ्य सन्मूलाः सोम्येमाः सर्वाः प्रजा
सदायतनाः सत्प्रतिष्ठा ऐतदात्म्यमिदं
सर्वं तत्सत्यं स आत्मा तत्त्वमसि श्वेत
केतो इति तथा सोऽकामयत बहु स्यां प्रजायेय

इतिसतपोतप्यतसतपस्तप्त्वेदंसर्वंसृजतेइ
त्यास्य सत्यंचामृतंचसत्यमभवत इत्यत्रापि
श्रुत्यंतरसिद्धं विदचित्तोपरमपुरुषस्य स्वरू
पविवेकं स्फुरयितुं हंताहमिमास्तिस्रो देवता
अनेन आत्मजीवेनात्मनानुप्रविश्य नामरूपेव्याक
रवाणीदं सर्वं सृजतयं सृष्ट्वात्मसंतत्वमासित्वे
तकेतो इति तथा सोकामयत बहुस्यांप्रजा, सेः
इतिसतपोतप्यतसतपस्तप्त्वेदंसर्वंसृजतेयत्या
यस्य सत्यंचामृतंचसत्यमभवत इत्यत्रापि श्रुत्यं
तरसिद्धं विदचित्तोपरमपुरुषस्य स्वरूपविवे
कं स्फुरयितुं हंताहमिमारिता नेनस्वरूपानदेवाग्याः

गी॰ भा॰ विशत् तदनुप्रविश्य सच्च त्यच्चाभवत् तथा विभिन्नेवा
२॰८ पितानैव सत्यं चानृतं च सत्यमभवदिति एवमू
यतोऽमन्नामरूपव्याकरणश्रुतीरतात्तुमयाव्याकृतमासीत्तदयं तत=
न्नन्नामरूपाभ्यां व्याक्रियतेत्यत्रयोर्नेकमतः
कार्यावस्थकारणावस्थ्या स्थूलसूक्ष्मा चिदचिद्
स्तु शरीरः परमपुरुष [illegible] कारणात्कार्यस्या
ताविनकारणाविज्ञानेन सर्वविज्ञानं च सामिहन
भुपपन्नं [illegible] मिमाः तिस्रो देवता अनेन जीवे
नात्मनानुप्रविश्य नामरूपे व्याकरवाणीति
स्रो देवता इति सर्वमाचिदृश्य निर्दिश्य तत्रस्वात्मक
जीवानुप्रवेशेन नामरूपे व्याकरणात् सर्वेवाचक

शब्दाश्चिज्जीवविशिष्टपरमात्मवाचका इति का
रणावस्थपरमात्मवाचिना शब्देन कार्यवाचिनः
शब्दस्य सामानाधिकरण्याय मुख्यवृत्त्यैव : सू
क्ष्मचिदचित्प्रकारं ब्रह्मैव कार्यकारणं द्विविधं
ब्रह्मोपादानं जगतो ब्रह्मोपादानत्वेपि संघातस्यो
पादानत्वेपि चिदचितोर्ब्रह्मणश्च स्वभावासांकर्यो
पपन्नतरः यथा शुक्लकृष्णरक्ततंतुसंघातोपा
दानत्वेपि चित्रपटस्य तत्तत्प्रदेशे शुक्लकृष्णादि
संयोग इति कार्यावस्थायामपि कारणावस्थावदसां
संकरः तथा चिदचिद्ब्रह्मसंघातोपादानत्वेपि ज
गतः कार्यावस्थायामपि भोक्तृत्वभोग्यत्वनि

यंस्तत्त्वाविपश्यतात्मा यः संकरः नंतूनांपृथक्कुस्थि
तियोगघातामेव पुरुषे च पं कदाचित्संमता
नांकारणत्वं कार्यत्वं च इहतु चिदचितोः सर्वाव
स्थयोः परमपुरुषः शरीरत्वेन तत्प्रकारत्वेनैव
परमार्थत्वान्न तत्प्रकारः परमपुरुष एवका
रणं कार्यं च स एव सर्वदा सर्वशब्दवाच्य इत्य
र्थः इति विशेषः स्वभावभेदः स्वरूपं भेदश्च
तत्र चात्र तुल्यः एवं च सति परस्य ब्रह्मणः का
र्यानुप्रवेशेपि स्वरूपान्यथाभावादविकारि
त्वमुपपन्नं स्थूलावस्थस्य नामरूपविभागवि
भक्तस्य चिदचिद्वस्तुनश्चात्मतयावस्थानात्का

यस्मिन्नभ्युपपन्नं चावस्थं ...ऽपि पत्तिरेव का
र्यत्वासिद्धेरसंभवादप्रपरस्य ब्रह्मणो हेयगुण
३ संबंधाभावात् । अपहतपाप्मा विजरो
विमृत्युर्विशोको विजिघत्सोऽपिपास इति हेयगुणा
न्प्रतिषिध्य सत्यकामः सत्यसंकल्प इति कल्या
णगुणान्विदधतीयं श्रुतिरेव सामान्येनावग
तं गुणनिषेधं हेयगुणविषयं व्यवस्थापयति
ज्ञानस्वरूपं ब्रह्मेति वादश्च सर्वज्ञस्य सर्वशक्तेर्नि
खिलहेयप्रत्यनीककल्याणगुणाकरस्य
परस्य ब्रह्मणः स्वरूपं ज्ञानेकनिरूपणीयं स्वप्र
काशतया ज्ञानस्वरूपमित्यभ्युपगमेऽप्युपपन्नतरः

गी॰ भा॰ सर्वज्ञः सर्ववित्परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते स्वा
२१॰ भाविकी ज्ञानबलक्रिया च विज्ञातारमरे केन वि
जानीयादित्यादिका ज्ञानैकतानमावेदयन्ति सत्यं
ज्ञानमनन्तमित्यादिकाश्च अनेका विरूपराशी
चैतन्यज्ञानस्वरूपत्वं सोऽकामयत बहु स्यां प्रजा
येयेति निर्देशात् बहु स्यामित्येकस्यैव रूपावस्थां व्याक्रि
यते यथा नाम निखिलं स्वप्ने पश्यति मनो विज्ञानादि
ति सर्वविदित्वं भवतीति सर्वज्ञः परमात्मा अन्य
त्वात्मनः सर्ववेदनस्य व्यापकस्य महतो भूत
स्यास्य निश्वसितमेतद्यदृग्वेदो निखिलो वेद इति सक
लाद्विविधाविद्यास्थितिमुपलभ्यते तेनात्मा सर्वप्रकार

मवस्थितमिति मत्वात्यंतीकब्रह्मात्मकत्वं ना
नात्वमतत्वमिति मत्वात्ति सिद्धान्तो मृत्योः स मृत्यु
माप्नोति य इह नानेव पश्यति नेह नानास्ति किंचनय
त्र हि द्वैतमिव भवति तदितर इतरं पश्यति यत्र त्वस्य सर्व
मात्मैवाभूत्तत्केन कं पश्येदित्यादिना न बहुस्या
म्प्रजायेयेति श्रुतिसिद्धस्वरूपलक्षणं ब्रह्मणो ना
नारूपभोक्तृत्वेन नानाप्रकारत्वमपि न सिध्यति
यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूत्तदिति निषेधवाक्यार्थं
भेदतत्स्यापि नस्य वा एतस्य महतो भूतस्य
निश्वसितमेतद्यदृग्वेद इत्यादिना एवंविदद्वैवी
प्सुरांगस्वरूपभेदस्य भावभेदं च वदन्तीतां कार्यका

गी॰भा॰ रूपा घोरं नत्यतां च वदंतीवां च सर्वा सां श्रुतीनाम

२११ विरोधप्रकृतिनिरेव नायत उपनिषत्सा शांतेवाद

स्य उपाधिभिं यज्ञ लिभेद स्य त्यव्यक्तस्याव्यक्ताय

मूलस्य सकल श्रुति विकल्प स्यनक र्ण चि द्रव का

शेषा वि यत्र इत्यल मानि विस्तरेण २ नन इति न

ह्वित्रं य भावं व धः ध्व न ः ष्ट त्य ग : ः

षिकारि य ह्व का हक्त ता लि ि निरि

द चास्य विकाराः य य

दतस्य यस्मे प्रयो जनायो यति पत्र त्यर्थाः

नयतस्य रूपं सच्चय: सच्चदे ह्रितान प्रम स्तूः

यत्प्रभावी य चास्य प्रभावा क्षा कुलं मकल्पसं

वेलप्रवृ त्तरस्तु २ नादिदं ते यः ः कानि

स्थिभिः परशरादिभिः बहुप्रकारं मीतं स्वाहं ।
त्वं च तथा [illegible] भक्तैः स्तोत्रमपार्थिवगुरुरप्रवा
ह पतितोऽभूत वर्णोऽपि यात्यतं कर्मवपुषा गुरुणा
हितेसत्वाचाः पार्थिवीपते [illegible] विद्यासंवित्तं क
मविवाशेषिवपुजं तत्त्व [illegible] ऽनात्तरस्यतो ।
निर्गुणः प्रकृतेः परः तत्र [illegible] यतः पुमः शि
रः [illegible] दिलहरणः तदाह [illegible] यत्त्वया ।
हृक्षयाधिकारि [illegible] योयत्स्वभावस्य
तत्स्वभासेन [illegible] २ शिवि [illegible] संहता ।
जनकरोम्यहं तथा [illegible] कि त्वमेतावि शिरः किन्तु ।
कियवा शिरस्तवोहरं कि मुखं दामि कं [illegible] किं

गी॰ भा॰ स्तुमहीयते समस्तावयवेभ्यस्तु पृथक्कृत्य बध्वा
२२२ वास्थितः कोऽहमित्येव निरूपणे भूत्वा पार्थिवं विं
तयेत् एवं विविक्तयोर्महर्षयो वासुदेवात्म
कत्वं वाहुः इंद्रियाणि मनो बुद्धिः सत्वं तेजो बलं
धृतिः वासुदेवात्मकान्याहुः क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव चे
ति छंदोभिर्विविधैः छंदांसि ऋग्यजुः सामा
पृथग्विधैः देहात्मनोः स्वरूपमेकं गीतं तस्मा
द्वा एतस्मादात्मन आकाशः संभूतः आका
शाद्वायुः वायोरग्निः अग्नेरापः अद्भ्यः पृथिवी
पृथिव्या ओषधयः ओषधीभ्योऽन्नं अन्नात्पु
रुषः स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः इति शारीरस्य

रूपमभिधायतस्मादंतरं प्राणमयंतस्मा
दंतरं मनोमयमभिधाय यस्माद्वा यतस्मान्म
नोमयादन्योंतर आत्मा विज्ञानमय इति तेन
तत्स्वरूपमभिधाय तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञाना
मयादन्योंतर आत्मानंदमय इति तेन ब्रह्म
स्यांतरात्मतयात्मा तेन [illegible] परमात्माभिहितः
एवमष्टकलामापर्वमस्मिन्नत्र [illegible] ऋषिभि
र्बहुधागीतं छंदोभिर्विविधैः पृथक् ब्रह्मसूत्र
पदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ४ तयोः पृथक्
स्वभावस्तयोर्ब्रह्मात्मकत्वं च तस्य यद्गीतं ब्रह्म
सूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ब्रह्मप्रतिपा

 दनसूत्राख्यपदैः शारीरकसूत्रैर्हेतुमद्भिर्हेतुयुक्तै
 र्विनिश्चितैर्निर्णीतार्थैर्नविपर्ययसंदेहैरित्यारभ्य क्षे।
त्रप्रकारनिर्णयमुक्तः नात्माश्रुतेर्नित्यत्वाच्च ता
भ्य इत्यारभ्य ज्ञोऽत एवेत्यादिभिः क्षेत्रज्ञयाथात्म्य
निर्णयउक्तः परात्तु तच्छ्रुतेरिति च भगवदात्मक
त्वमुक्तं एवं बहुधा गीतं क्षेत्रक्षेत्रज्ञयाथात्म्यम
यासंक्षेपेण स्पष्टमुच्यमानं शृण्वित्यर्थः ४
महाभूतानि क्षेत्रारम्भकद्रव्याणि पृथिव्यप्ते
जोवाय्वाकाशानि महाभूतान्यहंकारो महा
भूतादिः बुद्धिर्महान् अव्यक्तं प्रकृतिः इंद्रियाणि
दशैकं चेति दशेन्द्रियाणि श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वा

घ्राणा

ब्राणानि पंचज्ञानेंद्रियाणि वाक्पाणिपादपायू
पस्थ्यानि पंचकर्मेंद्रियाणि एकमिति मनः इंद्रि
यगोचराश्च पंचशब्दस्पर्शरूपरसगंधा इतिइ
च्छाद्वेषसुखदुःखेति क्षेत्रकार्याणि क्षेत्रविका
रा उच्यंते यद्यपीच्छाद्वेषसुखदुःखान्यात्मध
महाभूतान्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च इंद्रि
याणि दशैकं च पंच चेंद्रियगोचराः ५ इच्छा
द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः एतत्क्षे
त्रं समासेन सविकारमुदाहृतं ६ र्मास्तथा
पि नित्यव्यापात्मनः क्षेत्रसंबंधप्रयुक्तानीति क्षे
त्रकार्यतया क्षेत्रत्वा श्रितानीत्युच्यंते तेषां पुरु

गी·भा·धधर्मत्वं पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतु
२२८ रिति वद्यते संघातश्चेतना धृतिः ध्रा धृतिरा
धारः सुखदुःखैश्चानस्य भोगा पवर्गौ सा
धयन श्चेतना स्या धाखनोतन्नासंघातः प्र
कृत्यादि पृथिव्यंतानडुक्वा इच्छा मीद्रियाश्रा
यभूतं इच्छा द्वेषः सुखदुःखादिविकारिभूतसंघा
तरूपं चेतना सुखदुःखोपभोगाधारत्वस्य यो
गतस्तैत्रामित्युक्तं भवति एतत्क्षेत्रं समासेन सं
क्षेपेण सविकारं संकार्यमुदाहृतं ६ प्रकृतै
त्र कार्यत्वात्मत्वान साधनतयोपादेयाग्गुणाः
प्रोच्यंते अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षांतिरार्जवं

रहितत्वं अहिंसा यायमनःकायैः परपीडारहितत्वं
क्षांतिः परैः पीड्यमानोप्यात्मनातान्यन्यविकृ
तचित्तत्वं आर्जवं परापवादे मनःकायवृत्तीना
मेकरूपता आचार्योपसर्वं आत्मज्ञानप्रद
यित्याचार्येऽपि पातनपरिश्रमसेव्यत्वं शौचं
आत्ममलानंतनया धनयोर्यथार्यमनसो वाह्यकायग
तं शुद्धिः स्थैर्यमध्यात्मशास्त्रोदितेष्वर्थेषु
निश्चलत्वं अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरा
र्जवं आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्र
हः ७ इंद्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव च जन्म
मृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ८ असक्तिरनभि

गी॰भा॰ ष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु नित्यं च समचित्तत्वमि
२९५ ष्टानिष्टोपपत्तिषु ९ आत्मविनिग्रहः आत्म
स्वरूपव्यतिरिक्तविषयेभ्यो मनसो निवर्तनं ७
अनात्माभिमानरहितत्वं प्रथमश्लोकार्थमिदं अ
नात्मीयेष्वात्मीयाभिमानरहितत्वं च विवक्षि
तं जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं
सशरीरत्वे जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखस्वरूप
स्य दोषस्यावर्जनीयत्वानुसंधानं ८ असक्तिः
आत्मव्यतिरिक्तविषयेषु संगरहितत्वं अन
भिष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु शास्त्रीयकर्मोपका
रकव्यतिरेकेण श्लेषरहितत्वं नित्यं च समचि

ताभ्यामिंद्रियाणां विषयोपपत्तिषु संकल्पशून्यावस्थिः स्या
विषयोपपत्तिषु हर्षविषादाभावः समचित्तत्वं ९ मयि सर्वे
श्वरे एकांतयोगेनाव्यभिचारिणी भक्तिः जनवर्जित
देशवासित्वं जनसंसदि वाऽप्रीतिः १० अध्यात्मनि
ज्ञानमध्यात्मज्ञानं तन्निष्ठत्वं तत्त्वज्ञानार्थत्वं
ज्ञानप्रयोजनं तत्त्ववस्तुदर्शनं चेत्यर्थः
ज्ञायतेऽनेनात्मेत्यात्मज्ञानं वेदात्मज्ञानसाधन
मित्यर्थः क्षेत्रसंबंधिनः पुरुषस्यामानित्वा
देवमुक्तां गुणराशिं दमेवात्मज्ञानोपयोगी एवं
तद्व्यतिरिक्तं सर्वक्षेत्रकार्यमात्मज्ञानविरोधि
त्वज्ञानं प्रयोजनं बोधितौ निवेदितवान मापिवा

गी॰भा॰ नन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी विविक्तदे
२१६ शसेवित्वमरतिर्जनसंसदि १० अध्यात्मज्ञा
ननित्यत्वं तत्वज्ञानार्थदर्शनं एतज्ज्ञानमिति
प्रोक्तमज्ञानं यदतोन्यथा ११ समानि न
स्यादिवृतस्य संसारविरोप्यते १२ अमानि
त्वादिभिः साधनैर्यैः परमात्मस्वरूपं
तद्यद्वक्ष्यामि ज्ञात्वा जन्ममरणादिप्राकृ
तधर्मरहितमव्ययमात्मानं प्राप्नोति अना
दिनादियस्य विद्यते तदनादिमस्यादि प्रत्ययान्
नत उत्पत्तिर्न विद्यते तत एवांतो न विद्यते श्रु
तिश्च न जायते न म्रियते वा विपश्चिदिति।

मत्परं स्वाहं परो यस्य तन्मत्परं शत सत्वन्यां प्रकृ हि
तिं विद्धि मे परां जीवभूतां महाबाहो इत्युक्तं भगवच्छ
रीरं तथा भगवच्छरीरैकार तमध्यात्मस्वरूपं च
प्याच श्रुतिः यस्यात्मा शरीरं य आत्मानमन्तरो य
मयत्येष त आत्मान्तर्याम्यमृत इत्याद्या शरीरं [illegible] आत्मा
मंतरो यम यतीति तथा सकारणानि च स्व
स्वकार्याणि मानवाधिपः प्रधानक्षेत्रज्ञपतिर्गुणेशो
श [illegible] [illegible] [illegible] यो गुणेषु [illegible]
नर [illegible] [illegible] [illegible] हि ते
४८७ ज्ञानं [illegible]
भ.गी. त्रिविधं [illegible] शरीरपरिच्छिन्नत्वं [illegible]

तं कर्मैवं [illegible] स्यात्तं [illegible] विप्राह
[illegible] यं [illegible] त्रौ
[illegible] नादि [illegible]
[illegible] सर्गुह [illegible] त्र
कल्पते [illegible] कुल [illegible] ः प्र [illegible] न [illegible] वाति
त [illegible] सम ः [illegible] ते [illegible] म
[illegible]
[illegible] त [illegible] कार्यं [illegible]
[illegible] जिन [illegible] सदस [illegible]
[illegible] वस्था [illegible] दि
[illegible] नि [illegible] दि [illegible]
[illegible] ः [illegible] इदमे [illegible]

यतस्तदतर्हितं द्वयं [illegible]मासीन्नेत्याम रूपा॥
[illegible]त्यादि यत्र इत्यादिकार्यकारणावस्था
त्यायस्त्वात्मनः कर्म रूपा विद्यावेष्टनकृतः व
[illegible] इति सदसच्छब्दाभ्यामात्मस्वरूपं तो
[illegible]
[illegible]परं ब्रह्मोच्यते [illegible]प्याप्रि[illegible]रूपा विभाग
नहस्रत्वाचिद्रूप शरीरं परं ब्रह्मकारणावस्थ
[illegible] [illegible]ते [illegible]स्वरूपमापि
[illegible]चेतनद[illegible]
परि पिंडत्वस्वरूपं निर्दिश[illegible]दृश्य २२ सर्वतः
५४ भा॰ श्रुतिमन्त्र सर्वनाम[illegible]राद्दिकार्यह[illegible]

गी०भा० त्वगाद्युतितापस्पर्शत्व चक्षुः स्पृष्टगोत्[illegible]कर्णाः इतिप
२१८ रस्य त्रेयस्तापाणिपाद[illegible]शिर[illegible]
वै० य० कार्य[illegible]
क पत्यां सर्वतः पाणि[illegible]
प्रत्याविधान्तु [illegible]पि विधूपनिरजनः परमंसाम्य
मुपैतीतिहि श्रूयते सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोक्षि
शिरोमुखं सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति
[illegible] १३ सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितं
असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च १४ यदं
ज्ञानमयाश्रित्य[illegible] धर्म्यमापन्ना इति यदवदत
लोके सर्वमावृत्य तिष्ठतीति लोके [illegible] सर्वव्या

प्यातिष्ठति सर्वं मुखं त्वचक्षुः पदेशादि परिच्छेदवाहि
तनया सर्वगत्वमित्यर्थः १३ सर्वेंद्रियगुणाभा
सोयस्य तत्सर्वेंद्रियगुणाभासं सर्वेंद्रियगुणा
इंद्रियवृत्तयः इंद्रियवृत्तिभिरपि विषयान् ज्ञातुं
समर्थमित्यर्थः [illegible] सर्वेंद्रियविवर्जितं सर्वे
रिंद्रियवृत्तिभिः सर्वज्ञानानित्यर्थः [illegible] स्वभा
वादेवदेवादि संगरहितं सर्वभृत् सर्वं स्वदेहं वदेवा
दि देहमवधाय समर्थं [illegible] निर्गुणं [illegible] नि
र्गुणं [illegible] स्वभावतः [illegible] नो
[illegible] सत्त्वादीनां [illegible] १४ [illegible]
दिभूतानि परित्यज्य [illegible] बहिर्वर्तते [illegible] व

भवति द्विधा त्रिधा भव

८६

गी॰ भा॰ तेनेजलवनकृतभ्रमममानभ्रममानाद्विभिर्वीयानैर्वेत्या
२१६ दिभिर्विविवि [illegible] चरस्वभावतो
ऽवैक [illegible] सर्वप्राणि
[illegible] सर्वविज्ञानेदातमि [illegible] यास्मन्द्वैवर्तमानमपित
नितसूक्ष्मत्वादेहान्तस्थ पञ्चकृत्वेनसंसारिभिर्विज्ञेयं दू
रस्थंचांतिकेचतत्पृथिव्यादिभूतानिपरिन्यक्तया
[illegible] आत्मानित्वाऽनु
कं गुरुशास्त्रहितानां [illegible] स्वदेहेवर्तमानमप्यविदू
रस्थ्यन व्यामानित्वादिगुणोपेतानांतेदेवांतिके
वर्तते १५ देवमनुष्यादिभूतेषुसर्वत्र वाहिरंत
श्चभूतानामचरंचरमेवच सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूर

स्यं वांतिवो च मत् १५ अविभक्तं च भूतेषु विभक्त
मिव च स्थितं । भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥
१६ स्थितमात्मवस्तु योऽदि [illegible] ऐकाकारं तया वि अ
भक्तं अविदुषां देवाद्याकारेणायं देवो मनुष्य इति
विभक्तमिव च स्थितं देवोऽहं मनुष्योऽहमिति देहा
त्मताधिकरणायेनानुसंधीयमानमपि विदितं
तद्देहादपर्यन्तरज्ञेयं तत्त्वं शाकपामित्या [illegible] भूतभर्तृ
चेति भूतानां देहचेष्टासु [illegible]
तेभ्यो ऽपर्यन्तरं ज्ञेयं अपर्यन्तरामिति ज्ञातं शाकपामित्य
र्थः तस्या ग्रसिष्णु [illegible] भिका [illegible] सिष्णु
ग्रस्यमानेभ्यो भूतेभ्यो ऽपर्यन्तरभूतमिति ज्ञातं शाक

गी॰भा॰ मित्यर्थः प्रभविष्णु च प्रभवहेतु च ग्रस्तानामन्नादी
२२० नामाकारान्तरेणापरिणामकत्वं स्वभावहेतुस्तेन योर्थो
न्तरोभिनिहितं श्रावकमित्यर्थः सर्वशरीरेग्रसनप्र
भवादीनां प्रदर्शनात् भूतसंघातरूपदेहेष्वग्रसनप्र
भवस्मरणहेतुरिति निश्चीयते १६ ज्योतिषामादी
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ज्ञानं ज्ञे
यं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य विष्ठितं १७ इति क्षेत्रं तथा
ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावा
योपपद्यते १८ आदित्य मरीचिप्रभृतीनामपि तद्देव
ज्योतिः प्रकाशकं दीपादित्यानामपि स्वात्मसंभात
यं ज्ञानमेव प्रकाशते दीपादितु विषयेंद्रियसन्निक

धीविरोधिसंतमसमात्रनिरसनमात्रं कुर्वते नावन्मात्रेणा
नैवामेयप्रकाशकत्वं मनसः परत्वमनेन मनः शब्
देन भावस्य प्रहाति वचनं प्रकृते ः परत्वमनप्रायर्थः
मनोद्वारकार्यकालेवाकाशमितिनिर्देशं नचशा।
[illegible] हुते।
प्यमित्यर्थः हृदि सर्वस्याधिष्ठितं सर्वस्य मनुष्या
देहादिविशेषेणावस्थितं सन्निहितं १७ मद्गत
एवाहं हि यावत्स्वदेवादिविलक्षणात्म स्वरूपवा
नयवाविलापमद्भावायोपपद्यते मम योगो
२२८ स्वभावः असंसारित्वप्रतिपत्ति [illegible]।
५ र्थः अप्यात्मतत्वविभक्त स्वभावत्वी प्रकृत्यात्मतो

संसर्गस्यानादित्वं संसृष्टयोर्द्वयोः कार्यभेदः सं
सर्गहेतुश्च प्रोच्यते १८ प्रकृतिपुरुषावुभावन्यो
न्यसंसृष्टावनादी विद्धि बंधहेतुभूतान्विकारानि
च्छाद्वेषादीन् अमानित्वादिकांश्च गुणान्मोक्ष
हेतुभूतान्प्रकृतिसंभवान्विद्धि पुरुषेण संसृष्टे
यमनादिकालप्रवृत्ता क्षेत्राकारपरिणता प्रकृ
तिः स्वविकारैरिच्छाद्वेषादिभिः पुरुषस्य बंधहे
तुर्भवति सैवामानित्वादिभिः स्वविकारैः पुरुष
स्यापवर्गहेतुर्भवतीत्यर्थः १९ प्रकृतिं पुरुषं च
चैव विद्ध्यनादी उभावपि विकारांश्च गुणांश्चैव वि
द्धि प्रकृतिसंभवान् १९ कार्यकारणकर्तृत्वे हेतु

प्रकृतिरुच्यते पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हे
तुरुच्यते २० कार्यं शरीरं कारणानि समनस्का
नींद्रियाणि तेषां क्रियाकारित्वे पुरुषाधिष्ठि
ता प्रकृतिरेव हेतुः पुरुषाधिष्ठितत्वेनाकारपरि
णा[illegible]ः साधनभूताः हेता
इत्यर्थः पुरुषस्य तत्त्वाधिष्ठातृत्वमेव सदापेदा
[illegible]र्ता[illegible]दिकं [illegible] शरीराधिष्ठानप्रव
[illegible]हेतुत्वं विहितं पुरुषस्य कर्तृत्वं प्रकृतिसंस्थ
ह पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे हेतुः सुखदुःख
४ खानुभवाश्रय इत्यर्थः [illegible] संसारहेतुयो
४।४। प्रकृतिपुरुषयोः कार्यभेदमुक्ताः २० पुरुषस्य स्व

गी॰भा॰
२२२

तः स्वानुभवैकसुखस्यापि वैषयिकं सुखदुः
खयोर्भोक्तृत्वे हेतुमाह [illegible] योप
चारिकः स्वतः स्वानुभवैकसुखः पुरुषः प्रकृ
तिस्थः प्रकृतिसंसृष्टः प्रकृतिजान्गुणान्प्रकृ
तेः संसर्गोपाधिकान्सत्वादिगुणान्कार्यभूता
न्सुखदुःखादीन्भुंक्ते अनुभवति प्रकृतिसं
[illegible] पूर्वपूर्वप्रकृतिपरि
णामरूपदेवमनुष्यादियोनिविशेषेषु स्थितो
यं पुरुषः तत्तद्योनिप्रयुक्तसत्वादिगुणमयेषु स
त्वादिषु सक्तः तत्साधनभूतेषु पुण्यपाप
कर्मसु प्रवर्तते ततः पुण्यपापफलान्यनुभवाय

तदसद्योनिभुसाधुभुयोनिभुजायत्ने तत्तद्ध्वकर्मी
भितत्तद्ध्वआयतने यावद्यमानित्यादिकानात्मप्राप्ति
पुरुषः प्रकृतिस्थो हि भुंक्ते प्रकृतिजान्गुणान् का
रणं गुणसंगोस्य सदसद्योनिजन्मसु २१ साधर्म्य
नानुगुणान्पुरुषो देहस्थः सन्भुक्ते दिदृक्षं कारणं गुण
संगोस्य सदसद्योनिजन्मसु २१ अस्मिन्देहे
नायं पुरुषो देहप्रकृतेस्तु चिन्तासंकल्पादिरूपे
स्योपद्रष्टा भवति न यानुमन्ता च भवति तथा देहस्य
भर्ता च भवति तथा देहप्रकृतिजानित सुखदुःखयो
भोक्ता च भवति एवं
श्राषितेन च देहेन्द्रियमनांसि प्रति महेश्वरो भवति

तथा च वक्ष्यते शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्क्रामती
श्वरः गृहीत्वैतानि सं[illegible]यात्रा यादि
त्यस्मिन्देहेन्द्रियमनांसि वायोर्गन्धानिवाशयादि
त्यस्मिन्देहेन्द्रियमनांसि प्रतिपरमात्मेति चाप्युक्तः
देहे मनांसि चात्मशब्दोऽनन्तरमेव प्रयुज्यते ध्याने ना
त्मनि पश्यन्ति केचिदात्मानमात्मनेत्यत्र विशब्दो
[illegible] महेश्वर इति [illegible] अप्युक्तः परः अनादि
मत्परं ब्रह्मेत्यादिनोक्तोपपत्ति [illegible] शक्तो स्वयं पुरु
षो नादित्वान्निर्गुणत्वात् [illegible] संगादेतद्देहमा
उपद्रष्टानुमन्ता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः परमात्मेति पर
चाप्युक्तो देहेऽस्मिन्पुरुषः परः २२ य एवं वेत्ति पुरुषं

प्रकृतिं च गुणैः सहसर्वथा वर्त्तमानोपि न स भूयो
भिजायते २३ ध्यानेनात्मनि पश्यंति केचिदात्मा
नमात्मना अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन
चापरे: २४ त्र महेश्वरो देहमात्र परमात्मा च भव
ति [illegible] २२ [illegible] स्वभावांच प्र
कृतिं वक्ष्यमाणान् स्वभावपूर्वकैः सत्वादिभिर्गुणैः
सह यो वेत्ति यथावद्विवेकेन जानाति स सर्वथा
देवमनुष्यादिदेहे [illegible] प्रकारेण व
र्त्तमानोपि भूयो न जायते प्रकृत्यान संबध्यते निश्च
परिच्छिन्नलक्षणा [illegible] प्रमाणवान्देहा
हावसान समये प्राप्नोतीत्यर्थः २३ केचिद्विपश्चे

गी॰ भा॰ योगिन आत्मनि शरीरेवस्थितमात्मानं मनसा ध्या
२२४ नेन भक्तियोगेन पश्यन्ति केचिदन्ये चानिष्पन्नयोगाः
सांख्येन योगेन ज्ञानयोगेन योग्यं मनः कृत्वा।
आत्मानं पश्यन्ति अपरे योगादिस्वात्मावलोकन
साधनेष्वनधिकृता ये ज्ञानयोगानधिकारिणः
सुकरोपायसंज्ञाव्यपदेश्यात् कर्मयोगेनान्तर्ग
तेन ज्ञानेन मनसो योग्यतामापाद्यात्मानं पश्यन्ति
२४ अन्ये तु कर्मयोगादिस्वात्मावलोकनसाध
नेष्वनधिकृता अन्ये अन्येभ्यस्तत्त्वदर्शिभ्यो ज्ञानिभ्यः
श्रुत्वा कर्मयोगादिभिरात्मानमुपासते तेऽप्यात्मद
र्शिनो मृत्युमतितरन्ति ये श्रुतिपरायणाः

सदसद्योनिषुसाधुष्वयोनिषुजायतेतत्तत्कर्मा
भक्तितत्तच्चजायते यावत्समानित्वादिकानात्मप्राप्ति
पुरुषः प्रकृतिस्थोहिभुंक्ते प्रकृतिजान्गुणान् का
रणंगुणसंगोस्य सदसद्योनिजन्मसु २१ साधनभू
तान्गुणान्पुरुषःकिलस्वभेदेन स्वस्वजनित द्विद्वंद्वंकरणंगुण
संगोस्यसदसद्योनिजन्मस्विति २१ अत्रास्मिन्देहे वर्त्त
मानोयंपुरुषो देहप्रवृत्तेन चिन्तासंकल्पादिरूपेणादेह
स्योपद्रष्टाभवति तथानुमन्ताचभवति तथा देहस्य
भर्ताचभवति तथा देहप्रकृतिजनितसुखदुःखयो
र्भोक्ताचभवति एवंमहेश्वरः ... देह
शेषित्वेन च देहेन्द्रियमनांसि प्रतिमहेश्वरोभवति ॥

मितरेतरैर्भिन्नेषु सर्वेषु भूतेषु देवादिविषमाकारे
ष्विमं तं नत्वाक्रमात्तिरे [illegible] त्वेन स्थि
रमात्मानं तात्त्विकेन समानाकारं तेषु देहादिषु।
विनश्यत्सु अविनाशिनं स्वभावेनाविनश्यन्तं
यः पश्यति स पश्यति स ह्यात्मानं यथाश्रुति [illegible]
न पश्यति यस्तु विषमाकारेष्वात्मानमपि विषमा
कारं [illegible] च पश्यति सोऽनित्य
मेव संसारीत्यभिप्रायः। २७ सर्वत्र देवादिशरीरे
षु स्थितत्वेनाधारतया वा स्थितमीश्वरमात्मा
नं देवादिविषमाकारादिपुंसां नैकाकारतया स
मं पश्यन्नात्मना मनसात्मानं न हिनस्ति निरस्त

निःसंसारान्मोचयाति तत्तत्स्माज्ज्ञानं तयासर्वत्र
समानाकारदर्शनानान्यरंगतिंयातिगम्यतइति
गतिः परंगंतव्यं यथ्यावास्थितमात्मानं प्राप्नोति
निदेवाद्याकारवियुक्तंतयासर्वत्राविषमात्मानं
पश्यन्
नि २८ सर्वाणि क समंसर्वेषु भूतेषु तिष्ठंतं परमे
श्वरं विनश्यत्स्वविनश्यंतंयः पश्यति सपश्यति
नि २७ समंपश्यन्हिसर्वत्र समवस्थितमीश्वरं
नहिनस्त्यात्मनात्मानं ततोयाति परां गति २८
प्रकृत्यैव कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः यः
पश्यतितथात्मानमकर्तारं सपश्यति २९ सर्वाणि

गी॰भा॰ कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यत इति पूर्वो
२२६ क्तरीत्या प्रकृतामात्रं [illegible] कर्माणि तथा
त्मानमकर्तारं ज्ञानाकारं च यः पश्यति नस्य प्रकृ
ति संयोगात्तदधिष्ठानेनतु अन्यस्तु सुखदुःखानुभवश्च
कर्मत्वप्रदानकृतं मितिच यः पश्यति स एवात्मानं
स्थावदवस्थितं पश्यति २७ प्रकृतिपुरुषतत्वा
[illegible] पुनः प्रसन्नमेवाह देवना
मनुष्ये ह्रस्वदीर्घत्वादि पृथग्भावमेकस्थ
प्रकृतिस्थं यदा पश्यति नात्मसंस्थं तत एव प्रकृति
तएव उत्पत्तिः पुत्रपौत्रादिकभेदानां [illegible] च यदा पश्य
ति देवब्रह्मसंपद्यते [illegible] अनेकाकार आत्मा

तं प्राप्नोतीत्यर्थः ३० अयं परमात्मा देहेऽनिकृष्टस्वभा
वोऽनित्यत्वेपि शरीरस्थोपि कुर्वन्नादित्वात् नारभ्यत्वा
दव्ययः निर्गुणत्वात् सत्वादिगुणरहितत्वान्न क
यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति ततः
एव च विस्तारं ब्रह्म संपद्यते तदा ३० अनादित्वा
न्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः शरीरस्थोपि
कौन्तेय न करोति न लिप्यते ३१ यथा सर्वगतं सौ
प क्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते सर्वत्रावस्थितो देहे
तथात्मा नोपलिप्यते ३२ यथा प्रकाशयत्ये
४५६ कः कृत्स्नं लोकमिमं रविः क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं
प्रकाशयति भारत ३३ न करोति ३१ नित्यं सर्व

त्मैर्देहस्वभावैः कथं नलिप्यत इत्यत्राह यथा
काशं सर्वगतमपि सौक्ष्म्यात् संयुक्तमपि सौ
क्ष्म्यात्सर्ववस्तुस्वभावैर्नलिप्यते ३२ तथात्मा
त्मापि सौक्ष्म्यात्सर्वत्र देवमनुष्यादौ देहे वासस्य
न्नोपि देहस्वभावैर्नलिप्यते ३२ यथैकोरविः
सूर्यः कृत्स्नमिमं लोकं प्रकाशयति तथा क्षेत्रम
पि क्षेत्री महदादिसर्वं प्रकाशयति विहितं
क्षेत्रं पादतलमस्तकं स्वकीयेन ज्ञानेन प्रकाशयति वि
प्रकाश्यालोकाप्रकाशकादित्यवद्देहिनत्वेन वैध
र्म्यादस्मात् देहाद्यत्यन्तविलक्षणो यमात्मकलव
रा इत्यर्थः ३३ एवमुक्तेन प्रकारेण देहदेहिनोर्वै

त्रं रविशेषवदिवेकावि षयंत्मनाग्व्येन चक्षुषा ये
विदुः भूतप्रकृतिमोक्षं च ते परं यांति ... बंध
मात्मानं प्राप्नुवंति एवमुक्तेन प्रकारेण मोक्षयन्ते
नैनेति मोक्षं ममानित्वादिकमुक्तं मोक्षसाधनमि
दं क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमन्तरं ज्ञानचक्षुषा भूतप्रकृति
मोक्षं च ये विदुर्यान्ति ते परं ३४ इतिश्रीभगवद्गी
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णा
र्जुनसंवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञनिर्देशो नाम त्रयोदशोध्या
यः १३ त्यक्तः क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्विवेकविषयेण
४५८ उक्तेन ज्ञानेन मोक्षः अमानित्वादिकं विदित्वा भूतप्रकृति
मोक्षोपायममानित्वादिकं ज्ञात्वा गम्यमेकं वर्तते

गी॰भा॰ निर्युक्ताव बंधाः स्वेन रूपेणागत्य स्थितमनव छिन्न
२२८ लक्षणा मात्मानं मां परिमुक्तिर्वृत्य यथार्थः ३४ इतिश्री
मद्रामानुज विरचिते श्रीमद्गीताभाष्ये त्रयोदशोऽध्यायः
त्रयोदशे प्रकृति पुरुषयो रन्योन्य संसृष्टयोः स्व
रूप याथात्म्य विज्ञायमानि त्यादिभिर्बद्धमु
क्तपुरुषैर्बंधात्मच्यते इत्युक्तं तत्र बंधहेतुः पूर्वस
त्वादि गुणसंगकार्यादि संगरूपि चाभिहितं का र
णं गुणासंगोस्य सदसद्योनि जन्मसु इति सत्यदा
नीं गुणानां बंधहेतुता प्रकारं गुणानि र्वन प्रकार
श्चोच्यते परं भूयः इति दन्यत्र प्रकृति पुरुषयोः मनेनमे
श्रीभगवानुवाच परं भूयः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां

ज्ञानमुत्तमं यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः १
इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्यमागताः सर्गेऽपि
नोपजायन्ते प्रलयेऽतव्यथन्ति च २ ये सत्वा [illegible]
विषयतां न भूयः प्रवक्ष्यामि तत्त्वज्ञानं सर्वेषां प्रकृ
तिपुरुषविवेकज्ञानानामुत्तमं यज्ज्ञानं ज्ञात्वा
सर्वे मुनयः मननशीला जितसंसाराः परां सि
द्धिं गताः परां शुद्धात्मस्वरूपप्राप्तिरूपां सिद्धिं ग
ताः नैतेऽपि तज्ज्ञानफलेन विशिनष्टि १ मम साधर्म्य
प्राप्ताः सर्गेऽपि नोपजायन्ते न उत्पत्तिकर्मतां भजन्ते
प्रलयेऽतव्यथन्ति च [illegible] तिकर्मतां न सं
प्राप्य प्राकृतानां गुणानां ...

सर्वभूतजातस्य प्रकृतिः तं सर्गं जातं च यावत् संजाय
ते किंचिदित्य नेनोक्तं [illegible] स्मिंस्तपो नलीवाह्यः
एवं मनोबुद्धिरेव चेति भगवता स्वेनैव कृतमित्याश
ह मम इयं प्रकृतिस्तस्य जगतो योनिः [illegible] मं [illegible]
ह्य यतस्तस्मिन् गर्भं दधाम्यहं अहंकार इत्यादिना
भिन्ना प्रकृतिरष्टधा अपरेयमिति निर्दिष्टा
[illegible] संसारकारणं कारणात्तथा
महत्त्वद्भूतेभ्य उच्यते भूतानां वा पितृत्वादि प्रकृतेर्मह
त् ब्रह्मेति निर्दिश्यते यत्सर्वं निस्तत्त्व [illegible] त्वा
नमयं तपः तस्मादेतद्ब्रह्म नाम रूपमन्नं च जाय
ते इति इत्यत्वत्यां प्रकृतिं विद्धि मे परां जीवभूता

क्षितिश्चेतनपुंजरूपाया प्रकृत्या निर्दिष्टा तेह स।
कलप्रारिंभिवीजतयागर्भशब्देनोच्यते तस्मिन्प्र
न ॥ मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मिन्गर्भं दधाम्यहं ॥ संभ
वः सर्वभूतानां ततो भवति भारत ॥३॥ सर्वयोनि
षु कौन्तेय मूर्तयः संभवन्ति याः ॥ तासां ब्रह्म मह
द्योनिरहं बीजप्रदः पिता ॥४॥ तेषु योनिषु भूमिर्महती
प्रकृतिश्चेतनपुंजरूपगर्भं दधामि यच्चेतन प्र
कृत्याभोग्यादेशभुक्ताया भोक्तृवर्गपुंजरूपं वै
तनप्रकृतिं संयोजयामीत्यर्थः ॥ ततस्तस्माद्गर्भा
र्भसंयोगात् ... सर्वभूतानां ब्रह्मादि
स्तंबपर्यन्तानां संभवो भवति ॥ कार्यभूतस्यापि वि

गी॰भा॰ दचित्प्रकृतिसंसर्गो मयैव कृत इत्याह सर्वास्वदेवं
२३॰ गं[illegible]राद्दिसमनु[illegible]पादिसरीसृपा
दियोनिषु तत्तन्मूर्तयो याः सं[illegible]वंति [illegible]ता
सां ब्रह्म [illegible]योनि कारणं मया संयो[illegible]
नवगैर्महदादिविशेषान्तावस्था प्रकृतिः कार
णमित्यर्थः अहं बीजप्रदः पिता [illegible]
कर्माङ्गि [illegible]वर्तन [illegible] संयोग[illegible]
[illegible]र्थः ४ एवं सर्गादौ प्राचीन कर्म[illegible]शादचित्सं
सर्गेण देवादिषु योनिषु पुनः पुनः देवादि चे
तनजन्म हेतुमाह सत्वरजस्तमांसि त्रयो गुणाः
प्रकृतेः स्वरूपानुबंधितः स्वभावविशेषाः प्रका

शादि सत्वंरजस्तमइतिगुणाः प्रकृतिसंभवाः ॥
निबध्नंतिमहाबाहोदेहेदेहिनमव्ययं ५ तत्र
सत्वंनिर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयं सुखसं
गेनबध्नातिज्ञानसंगेनचानघ ६ कार्यैकनि
रूपणीयाप्रकृतेरवस्थाविशेषाभूतानांहि
कारेषुमहदादिषुभूताः महदादिविशेषांते॰
षु रथ्यदेवमनुष्यादिदेहसंबंधितंदेहिनमव्य
यमक्रियोगुणाःसंबध्नंतिदेहेवर्तमानाविवभांति
देहेवर्तमानत्वोपाधिनानिबध्नंतीत्यर्थः ५
४४ सत्वरजस्तमसांमध्येसत्वस्वरूपमाह तत्रसत्वं
५ जस्तमः सत्वस्यस्वरूपमीदृशांनिर्मलत्वात्प्रकाशकं

गी॰भा॰ प्रकाशकमनामयं सुखावरणस्वभावरहितत्वान्निर्मल
२२१ त्वं प्रकाशकत्वं सर्वमेव स्वभावमनामयप्रकाश
सुखहेतुभूतमित्यर्थः प्रकाशस्तु यथार्थाव
बोधः अनामयमामयाख्यदुःखकार्यं न विद्यते यत्र
तदनामयं आरोग्यताहेतुरित्यर्थः एवं सत्त्वाख्यो।
गुणो देहिनमिमं सुखसंगेन ज्ञानसंगेन च बध्नाति।
निरुपद्रवसुखसंगं ज्ञानसंगं च जनयतीत्यर्थः
ज्ञानसुखयोः संगो जाते तत्साधनेषु लौकिकवै
दिकेषु प्रवर्तते तत्तत्फलानुभवसाधनस्था
पयोगितेषु जायते इति सत्त्वं सुखज्ञानसंगकारि।
तापत्रयं च बध्नाति ज्ञानसुखजन्मने पुनरपि मयोः

अथ[illegible] रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासंगसमुद्भ
वं तन्निबध्नाति कौन्तेय कर्मसंगेन देहिनं ७ स
त्वमिश्र[illegible]कं भवति ६ रजो रागात्मकं[illegible] ग
रागो[illegible]षो[illegible]पि[illegible] रयोर न्योन्य[illegible] तृष्णा
[illegible] सं[illegible]यो[illegible]
गृ[illegible]मि त्य[illegible] तृष्णा प्राप्ता दि सर्व विषय[illegible]
संग: पुत्र मित्रादि सं[illegible]न[illegible] मन्या देहिनं क
र्म[illegible]क्रिया[illegible] निबध्नाति क्रि
या[illegible]क्रिया[illegible] देही[illegible]
[illegible] भूता[illegible]योगे नि
पुन[illegible]र्यो भवति[illegible] कर्मसंग[illegible] रजो दे

संग

ऌिं निबध्नाति तदेव रजो रागतृष्णाहेतुः कर्मसंगहे
तुरित्युक्तं [illegible] त्यादि हेयानमभिप्रेतं
ज्ञानमावृत्य आच्छाद्य यथावद्बोधः तस्मादन्यत्राधि
पर्ययत्वज्ञानं तमस्तु वा आच्छाद्य विपरीतत्वविषय
म[illegible]जं मोहनं सर्वदेहिनां मोहो विपर्ययज्ञानं
विपर्ययज्ञानहेतुरित्यर्थः तत्तमः प्रमादालस्य
निद्राहेतुत्वज्ञानद्वारेण निबध्नाति प्रमादः कर्त
व्यात्कर्मणोऽन्यत्र प्रवृत्तिर्हेतुभूतं तमस्तु बध्नाति आल
स्यकर्मस्वनारंभः तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदे
हिनां प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निबध्नाति भारत
८ सत्त्वं सुखे संजयति रजः कर्मणि भारत ज्ञा

६॥

नमावृत्य तु तमः प्रमादे संजयत्युत ९ संभवस्वभा
वः स्तब्धतेति यावत् पुरुषस्येंद्रियप्रवर्त्तनश्रां
त्या सर्वेंद्रियप्रवर्त्तनोपरतिर्निद्रा तत्र बाह्येंद्रिय
प्रवर्त्तनोपरमः स्वप्नः मनसोऽप्युपरमः सुषुप्ति
सत्वादीनां बंधद्वारभूति सुख प्रधानान्याह ९
सत्वं सुखसंगप्रधानं रजः कर्मसंगप्रधानं तमस्तु
वस्तुयाथात्म्यज्ञानमावृत्य विपरीतज्ञानहेतुत
या कर्त्तव्यविपरीतप्रवृत्तिसंगप्रधानं देहाकार
परिणतायाः प्रकृतेः स्वरूपानुबंधिनः सत्वाद
४३ योगुणास्ते स्वरूपानुबंधित्वेन सर्वदा सर्वे वर्तंते
१ इति परस्परव्यतिकरेण कार्यैकरूप्यं जनयंतीत्याह ९

गी॰भा॰ गुणसङ्ग कथयति सत्वादयस्त्रयः प्रत्यानि संस्कस्था
२३३ त्मनोरूपत्वन्तुवन्ति: कैन्वाकाराणीन्येषाम्यात् परस्पर
माभिभवत्वपेक्षावर्तन्ते रजस्तमसी कदाचिदभि
भूय सत्वम्प्रवृद्धिन्तां वर्तनेन यान्मना सत्वेऽञ्चाभिभूय
रजः कदाचिद्रजः सत्वञ्चाभिभूयतम १० त्रयो
कार्योपलक्षैवावगच्छेदित्याह सर्वेषु द्वारादि
ष्वन्तःकरणे धुर्यदावलोक्यास्यात्मप्रकाशो ज्ञा
नमुपजायते तदास्मिन्देहे सत्वप्रवृद्धमिति विद्या
यात् ११ लोभः स्वकीयद्रव्यात्यागशीलत्वाय ह
१ रजस्तमश्चाभिभूय सत्वं भवति भारत रजः स
त्वं तमश्चैव तमः सत्वं रजस्तथा १० सर्वद्वारेषु

देहेस्मिन्प्रकाशउपजायते ज्ञानं यदा तदा विद्या-
द्विवृद्धं सत्वमित्युत ११ लोभः प्रवृत्तिरारंभः का-
र्मणामशमः स्पृहा रजस्येतानि जायंते विवृद्धे
भरतर्षभ कुरुनंदने १२ अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह ए-
व च तमस्येतानि जायंते विवृद्धे कुरुनंदन १३ निः-
प्रयोजनमनहिष्यापि चलस्वभावता आरंभः कर्म-
णां फलसाधनभूतानामुद्योगः अशमः इंद्रिया-
नुपरतिः स्पृहा विषयेच्छा एतानि रजसि प्रवृद्धे जा-
यंते यदा लोभादयो वर्तंते तदा रजः प्रवृद्धमिति
विद्यादित्यर्थः १२ अप्रकाशः ज्ञानानुदयः अ-
प्रवृत्तिः निरुद्यमता प्रमादः अकार्यप्रवृत्तिफलमन

वधानत्वं मोहो विपरीत ज्ञानं एतानि तमसि प्रवृ
द्धे जायंते [redacted] विद्यात् १३ य
दा सत्वे प्रवृद्धे तदा सत्वे प्रवृद्धे देहभृत् प्रलयं मरणं
याति चेत् उत्तमविदां मात्मयाथात्म्यविदां लो
कान् समस्तानमलान्मलरहितान् ज्ञानंरहितान् प्र
तिपद्यते प्राप्नोति सत्वे प्रवृद्धे मृतस्त्वात्मविदां
कुले जनित्वात्मयाथात्म्यज्ञानसाधनेषु पुराय
कर्मस्वधिकरोतीत्युक्तं भवति १४ रजसि प्रवृ
द्धे मरणं प्राप्य फलार्थकर्मकृतां कुलेषु जाय
ते तत्र जनित्वा स्वर्गादिफलसाधन कर्मस्वधिकारो
तीत्यर्थः तस्मात् तमसि प्रवृद्धे मृतो मूढयोनिषु प्र

कर्मादिद्योनिषु सकलपुरुषा यदा सत्वे प्रवृद्धे तु प्र
लयं याति देहभृत् तदोत्तमविदां लोकानमलान्प्र
तिपद्यते १४ रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंगिषु जाय
ते तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते १५ कर्म
णः सुकृतस्याहुः सात्विकं निर्मलं फलं रजसस्तु फलं दुःखम
ज्ञानं तमसः फलं १६ सत्वात्संजायते ज्ञानं रजसो लोभ
एव च प्रमादमोहौ तमसो भवतोऽज्ञानमेव च १७ यो
दंभानर्थो जायत इत्यर्थः १५ एवं सत्ववृद्धौ मरणामुपगम्यात्म
विदां कुले जायते तेनानुष्ठितस्य सुकृतस्य फलाभिसंधिरहितस्य
सात्विकस्य कर्मणः फलं पुनरपि तद्योगिनां सत्वजनितं निर्म
लं दुःखगंधरहितं भवतीत्याहुः सत्वगुणपरिणाममिदं ग्रंति

गी·भा· कालप्रवृत्तस्य रजसस्तस्य फलं फलसाधनकर्मसंगि
२२५ फलाभिसंधिपूर्वककर्मारंभ अनन्तफला
द्भवपुनर्जन्मरजो वृद्धि फलाभिसंधिपूर्वककर्म
आरंभरूपं संसारिणां दुःखप्रायमेव दुःखम्
व्याख्यातृविदः एवं मतकालप्रवृत्तस्य तमसः
फलं अज्ञानम् परासूप एवं नदधिकसत्वादिज
भिन्नानि मलापफलानि अन्यत्राकुः एवं परस्परं
जीनादधिकसत्वादान् व्याख्यात्त्र्यं संसारात
जायते लप्या प्रवृत्ताद्रजसः स्वर्गादिफले लोभो जा।।
यते लप्या प्रवृत्तात् तमसः प्रमादो विधानं त्रि
भिन्नासम्यकर्मणि प्रवृत्तिर्मोहो विपरीतता

नंचाधिकमनरंतमः [illegible] भावः १७
एवमुक्तेन प्रकारेण ऊर्द्ध्वं गच्छंति सत्वस्था मध्ये
तिष्ठंति राजसाः जघन्यगुणवृत्तिस्था अधो गच्छं
ति तामसाः १८ सत्वस्था ऊर्द्धं गच्छंति क्रमेण संसा
रबंधात् मोक्षं गच्छंति राजसा स्वर्गादिलोककारणा
त्वाद्राजसाः फलसाधनभूतकर्मानुष्ठायकत्वात्
मनुष्यभूयपुरैरपि जनितत्वात् देवत्वरूपेद्दिष्टकर्माणि
संति मध्ये तिष्ठंति पुनरावृत्तिरूपतया दुःखप्रा
यमेवतत्तन्नाम सारक जघन्यगुणवृत्तिस्था उत्तरो
११६ नर [illegible] स्थिता अधो गच्छंति संच
यं तत्तामिस्रं तिर्यक्त्वं ततः कृमिकीटादि जन्मसंपादकत्वं

गी॰भा॰ ततो पित्तस्मत्वं ततश्च शिलाकाष्ठलोष्ठत्वं गच्छन्ति
२३६ त्यर्थः॥१८॥ आत्मनस्त्रिशेषैः फलाभिसंधिरहितस्य
त्कादिशेषैश्च परं प व्याप्यवच्छिन्नसत्वानां गुणानात्या।
यद्वा ऽऽद्रेणा ऊर्द्ध्वगमनप्रकारमाह एवं शास्त्रानुसारसेव-
यापकलाभिसंधिरहितभगवदाराधनरूपकर्मानु
ष्ठानैश्चर्यरजस्तमसां सर्वात्मनाभिभूयनिकार
सत्वानिष्ठोपद्रष्टा गुणेभ्योऽन्यं कर्तारं नानुपश्य
ति गुणा एव स्वानुगुणप्रवृत्तिषु कर्तार इति पश्य।
ति गुणेभ्यश्च परं वेत्ति कर्तृभ्यो गुणेभ्यश्च परमात्मा
नमकर्तारं वेत्ति स मद्भावमधिगच्छति मम यो भाव
स्तमधिगच्छति एवमन्नामवानित्यात्मनः स्वल। परि

पुरुषस्वभावस्यैवं कर्ममूलगुणसंगनिमित्तं वि
विधकर्मसु कर्तृत्वं आत्मा स्वतस्त्वकर्त्तापरि
छिन्नज्ञानैकाकार इत्येवमात्मानं यदा पश्यति
नान्यं गुणेभ्यः कर्त्तारं यदा द्रष्टानुपश्यति गुणे
भ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोधिगच्छति १९ गुणाने
तानतीत्य त्रीन्देही देहसमुद्भवान् जन्ममृत्यु
जरादुःखैर्विमुक्तोमृतमश्नुते २० मदा मद्भाव
माधिगच्छति १९ कर्त्तृभ्यो गुणेभ्योऽन्यमकर्त्ता
रमात्मानं पश्यन्भगवद्भावमधिगच्छतीत्युक्तं स
९६ भगवद्भावं कीदृशमित्यत्राह यो देही देहसमुद्भवान्
श्री·भा· देहाकारपरिणतान् प्रकृतिसमुद्भवानेतान्सत्वा

दीप्तीन् गुणान् न[illegible]लिंभ्योत्पत्तं[illegible]देहोकारा
रणा[illegible]भावं पश्यति जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तो
मृतमात्मानमनुभवति एवमज्ञावद त्वर्जुनः
२० [illegible]गुणानतीतस्य स्वरूपं लक्षणं [illegible]
कां गुणानत्ययं हि किंच पृच्छति कैर्लिङ्गैः [illegible]
दीप्तीन् गुणानेतानतीतः कैर्लिङ्गैः कैर्लिङ्गैरो
लूपलक्षितो भवति किमाचारः [illegible]रेणान्मुक्तो नोचरे
सौख्यस्य [illegible]पाषाणतो लिंग्य[illegible]रत्नाचारः कीदृ
ग्रहत्पार्थः कथं चैतान्‌ त्रीन्‌ पांडव नसत्त्वादीन् त्रीन्
गुणानतिवर्तते २१ म्रात्मव्यापारिनीमेव
लक्षणानि द्वेष्टि प्रवृत्तानि सम्यक् [illegible]तयमसंकार्यी॥

ति प्रकाशप्रवृत्ति मोहाख्यानि यो न द्वेष्टि न प्रा
प्तान्मवाति स्त्रिको विशेषभूता येवानिवृत्तानि न
कांक्षति २२ उदासीनव अर्जुन उवाच कैर्लिंगै
स्त्रीन्गुणानेतानतीतो भवति प्रभो किमाचारः
कथं चैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्तते २१ श्रीभगवा
नुवाच प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव च पांडव न द्वे
ष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि कांक्षति २२ उदासी
नवदासीनो गुणैर्यो न विचाल्यते गुणा वर्तन्त
इत्येव यो वतिष्ठति नेंगते २३ दासीनः गुणव्याति
रिक्त ... २३ ... उदासीनवदासी
नो गुणैर्वा देवकालादियादिशेर्यायेनापि विचाल्यते गुणो

गी॰ भा॰ येषु कार्येषु प्रकाशादिषु वर्ण्णितेष्वनुसंधानतन्तु
२३८ [illegible] गुणाः [illegible] सु
समदुःखसुखः सुखदुःखयोः समभिः [illegible] र्थः त
त एव समलोष्टाश्मकांचनः तत एव तुल्यप्रियाप्रि
यः तुल्यप्रियाप्रियविषयः [illegible] कत्वात् [illegible] वि
वेककुशलः [illegible] दात्म [illegible]
तिमनुष्याकृता [illegible] गुणागुणयोः स्तुति
निंदयोः स्वासंबंधेन तुल्यचित्तः मान [illegible]
[illegible] रिपक्षयोरपि [illegible]
धाभावात् [illegible] तुल्यचित्तः [illegible] देहिकसमस्तकर्मसं
[illegible] परित्यागी एवंभूतः स गुणातीत उच्यते २४।२५

त एवं स्वरूप गुणानाश्रयत्वे प्रधान हेतुमाह त्वनन्यं गुणो
त्थः कर्त्तारमित्यादिना ततो न प्रकृत्यात्म विवेकाद्
संधानमात्रेण गुणानत्येयः प्राप्नुयात् तस्य चादि
कालप्रवृत्तिविपरीतवासनावाध्यत्वात् संभवा
क= समदुःखसुखः स्वस्थः समलोष्टाश्मकाञ्चनः तुल्य
प्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः
२४ मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्ष ८
योः सर्वारंभपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥
२५ मां च योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते स
गुणान्समतीत्यैतान्ब्रह्मभूयाय कल्पते २६
१३६ ५ ॥ त्वं परम कारुणिकमाश्रित्य वाक्य सत्यप्रज्ञतां भिगम्य

गी॰भा॰ २३८

भिचारेणैकान्त्यविशिष्टेन भक्तियोगेन यः सेव
ते स एतान्गुणान्दुरत्ययान्समतीत्य ब्रह्मभूयाय
ब्रह्मत्वाय कल्पते २६ हिशब्दो हेतौ यस्मादहम
व्यभिचारिभक्तियोगेन सेवितो [illegible]
स्य ब्रह्मणः प्रतिष्ठा [illegible] शाश्वतस्य धर्मस्यापि दि
[illegible] ऐश्वर्यस्य ऐकान्तिकस्य सुखस्य चाह
देवः [illegible]
[illegible] स्येत्यर्थः [illegible] धर्मशब्दः
प्रापकवचनः [illegible]
[illegible] मपि [illegible] एतदुक्तं भवति
[illegible]

मेवं ये प्रपद्यन्ते इत्यारभ्य गुणात्ययस्य तत्पूर्वका
देरैश्वर्यभगवत्प्राप्तीनां च भगवत्प्रपत्त्येकोपाय
तया प्रतिपादितत्वात् नेदं कांतभगवत्प्राप्त्येको
पायो गुणात्ययस्तत्पूर्वकब्रह्मभावश्चेति २७
इति श्रीमद्रामानुजाचार्यविरचिते श्रीमद्गीताभाष्ये चतु
र्दशोध्यायः १४ देवाध्याये देवदेवतत्त्व
योः प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपं विशोध्य विशुद्धस्य
परिच्छिन्नतानैकाकारस्य [illegible] तयोः प्रकृतिपु
ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्य च शा
श्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकान्तिकस्य च २७
इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां यो
म

गी·भा· गपा स्त्रेषु श्रीकृष्णार्जुन संवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगो ना

२४· म त्रयोदशोऽध्यायः॥ तत्र तयोः प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपं

विशोध्य विशुद्धस्यापरिच्छिन्नज्ञानैकाकारस्या

पुरुषस्यैव प्राकृतगुणसंगप्रवाहनिमित्तो देवा

द्याकारपरिणामः प्रकृतिसंबंधोऽनादिरित्युक्तं

अनंतरे चाध्याये पुरुषस्य कार्यकारणभावापन्नप्र

कृतिसंबंधो गुणसंगमूलो भगवतैव कृत इत्युक्तं

गुणासंगप्रकारं सविस्तरं प्रतिपादयन्गुणासंगनि

वर्तकं एवं कारणभूता [illegible]

[illegible] इदानीं भजनीय [illegible] ३०

रात्मभावबद्ध [illegible]

पुरुष

माखिलहेयप्रत्यनीककल्याणैकतानाखिलतया।
न्यंतनीत्वकवैराग्यविस्मजानीयस्यपुरुषो नमनं।
कर्तुमारभते न व्रत्तावदसंगरूपशास्त्रछिन्नवंधात्त
रस्वविभूतिं वक्तुं छेद्यःरूप वंधाकारेण वित्ता-
नमविद्यापरिणामविशेषमश्वत्थमाहुःस्तंब
यन यंसंसारं स्वयमश्वत्थम ऊर्ध्वमूलमधःशाखम
व्ययं वाक्रुयंतः ऊर्ध्वमूलो वाक्शाखः सोश्वत्थः
सनातनः ऊर्ध्वमूलमवाक्शाखं तद्यो वेदसप्र
णीत्याचाः सप्तलोकोपरिनिविष्ट चतुर्मुखादि
त्वेनमस्य ऊर्ध्वमूलत्वं पृथिवीनिवासि सकलन
रपशुमृगगणदिहोमिकीट पतंगस्थावरांततया

गी॰ भा॰
२४१

धःशाखं संसम्यक्ज्ञानोदयात्प्राक्प्रवाहरू
पेण छेदशक्यत्वादव्ययं तं यस्य चा [illegible] छंदां
सि पर्णान्याहुः छंदांसि श्रुतयः शाखवं [illegible]
[illegible] क्रियते [illegible] एकादशकपालं
निर्वपेत् श्रीभगवानुवाच ऊर्ध्वमूलमधःशा
खमश्वत्थं प्राहुरव्ययं छंदांसि यस्य पर्णानि
यस्तं वेद स वेदवित् ॥१॥ [illegible] इत्येतावन्मात्रेण [illegible]
मी प्राणिना द्विजैः काम्यकर्मभिर्वीजितैयः संसार
वृक्षस्य [illegible] पर्णानि वेदैर्हि [illegible]
यस्तमेवमश्वत्थं वेद स वेदवित् वेदो हि संसार
वृक्ष छेदोपायो [illegible] वृक्षस्य स्वरूपमात्र छे

दत्तो वा यस्तानो वयो गीतानि वैसहिवादिनुच्यते
१ तस्य मनुष्या दिशाखवस्य वृक्षस्य तत्का-
र्यरूपा पर्वशाखाः पुनरपि मनुष्य पश्वा
दिरूपेण प्रसृता भवंति अंधूश्च गंधर्व यक्षदेवा-
दिरूपेण प्रसृता ऊर्ध्वे च ता गुणप्रवृद्धा गु-
णैः सत्वादिभिः प्रवृद्धाः विषयप्रवालाः कर्मभि-
न्यत्राह अधश्च मूलान्यनु संततानि कर्मानुबं-
धीनि कर्माणि एवानुबंधीनि मूलान्यधो मनुष्या-
लोके च भवंतीत्यर्थः मनुष्यत्वावस्थायां हीते
हिकर्मभिरधो मनुष्यपश्वादयउर्ध्वं च प्रसृताः शा-
खाश्च भवंति यच्चेदं रूपं निर्दिष्टं तत्तथा संसारेभि

मनुष्यलोके ब्रह्मलोक मूलस्य हृत्तस्य मनुष्याण्युपर-
सर्व्यो मनुष्यलोके च मूलान्यनु संततानि च कर्मानुबं
धीनिः

गी॰ भा॰ अधश्चोर्द्धं प्रसृतास्तस्य शाखा गुणप्रवृद्धा विषय
२४१ प्रवालाः अधश्च मूलान्यनुसंततानि कर्मानु
बंधीनि मनुष्यलोके २ न रूपमस्येह तथोपल
भ्यते नांतो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा अश्वत्थमेनं
सुविरूढमूलमसंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा ३
रूपलभ्यते मनुष्योहं देवस्य पुत्रोहं यज्ञदत्तस्य
पिता तदनुरूपपरिग्रह इत्येतावन्मात्रेणप
लभ्यते न तु व्यासस्य वर्द्धं स्यान्तो विनाशो पितुस
मयभोगेच्छ संगहृतम इति नोपलभ्यते तथास्य
गुणसंगएवादिरिति नोपलभ्यते अस्य प्रति
ष्ठावामनान्यमध्यमावस्थान इति नोपलभ्यते

प्रतिनिष्ठत्यास्थितिर्विनियए नास्तस्य प्रकारं ॥
विरूढमूलं रूढविविधरूढमूलमश्वत्थंसम्य
कृत्ताकाम्लेत्वहेटैनु गुणाममयभोगासंगारवे
नशास्त्रेणा छित्वा ॥ ततोविषयासंगत्यागो ॥
तोऽयदंपरिमार्गितव्यं सम्लेह्यस्माद्वियंसंयांतिर
ता भूयोनादीवर्तते कथमन्यादिकातत्प्रवृत्तो
गुणागमयभोगसन्तकत्लं चाविपरीतत्वात्तांनि
वर्तते श्यपद्यायतामिति [illegible] तादिविहंनायेत
मेवचाद्यंपुरुषं स्वादिमतमयाध्यहेणप्रकृ
४१ तिः स्वयते सचराचरं अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः
४५ सर्वंप्रवर्तते [illegible] परतं तान्यात्किंचिदस्ति सि

गी॰भा॰ २६३ तं जयेत् [illegible] पुरुषं तमेव शरणं प्र-
प[illegible]वसान[illegible] संसारस्य [illegible] पुरुषं [illegible]
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता न नि-
वर्तन्ति भूयः तमेवाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः
प्रसृता पुराणी ४ प्रवृत्तिः पुराणी पुरातनी
प्रसृता उक्तं हि मयैव पूर्वमेव दैवी ह्येषा गु-
णमयी मम माया दुरत्यया मामेव ये प्रपद्यन्ते
मायामेतां तरन्ति ते इति प्रपद्य यतः प्रवृत्तिरिति
[illegible]पाठः तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये [illegible] प्र-
गम्य इति यत्न [illegible]जानाति [illegible] हत्वा [illegible]
[illegible] धन [illegible] पुराणी प्रवृत्तिः प्रसृता पुरा

न्तानां मुकुन्दशरणं प्रवृत्तिः पुरा रातिपुरा नन्ता मु
मुक्ष्व योमे शरणामुपगम्य निर्मुक्तबंधाः संजा
ताद्यन्यार्थाः ४ एवंमम शरणामुपगम्य निर्मा
नमोहा निर्गतमानमोहा अनात्मन्यात्मताभि॰
मानरहिताः जितसंगदोषा जितः सुतादिस्नेह
संगाख्यदोषाः अध्यात्मनित्याः आत्मविष
ज्ञानं तदध्यात्मं आत्मज्ञाननिरताः विनिवृत्ता
स्तादितरकामाः सुखदुःखसंज्ञैर्द्वन्द्वैर्विमुक्ताः
अमूढाः आत्मानात्मस्वभाववेत्ताः तदव्ययं पदं
गच्छन्ति अनवच्छिन्नज्ञानाकारमात्मानं प्राप्नुवन्ति ५ य
तं प्राप्य पुनर्निमां शरणामुपगतानां मत्प्रसादादे

गी॰भा॰ वेतरसर्वांप्रवृत्तय: स्तुशाका: सिद्धिपर्यन्ता भवंती
२४४ [illegible] ५ तदात्मज्योतिर्नसूर्योभासयतिनश
शांकोनपावकाश्च यद्गत्वा पुन: ननिवर्तंतेतत्प
रमं धाम परमंज्योति: ममम्महीयं आदित्यादीना
मपि प्रकाशयावाचेतास्यपरमंत्वं निर्मानमोहा
जितसंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामा:
रै द्वंद्वैर्विमुक्ता: सुखदु:खसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढा: प
दमव्ययंतत् ५ नतद्भासयतेसूर्योनशशांको
नपावक: यद्गत्वानानिवर्तंतेतद्धामपरमंमम
६ ममैवांशोजीवलोकेजीवभूत: सनातन:
[illegible] ७
म

आदित्यादीनां ज्योतिषिमंशेन ज्ञानज्योतिःप्र
काशकानि ज्ञानस्य बहिः सर्वस्य प्रकाशं वा स्वानि
ज्योतींषि विषयेंद्रिय संबंधाविरोधितमोनिर
सनव्यापारोपकारकाणि मन्त्रस्य प्रकाशकानि त
स्य परमं ६. ३ स्यमतक स्वरूप भान्वन्ते मेनं ॥११२
न कश्चिदनादिकर्मसंपाविद्यावेष्टनानि रोहि
तस्वरूपो जीवभूतो जीव लोके वर्तमानो देवम
नुष्यादि प्रकृति परिणाम विशेषशरीरस्था
नि मनः षष्ठानींद्रियाणि कर्षति काश्चित् वै
४११ कर्माणि यस्या अविद्याया अर्जितेन रूपेणा व
५५ तिष्ठते जीवभूत स्वत्वाति संकुचित ज्ञानः कर्मवश

गी॰ भा॰ प्रकृतिपरिणामविशेषेण सह प्रकृतिस्थितानि
२४५ न्द्रियाणि मनःषष्ठानामीश्वरः कर्षति तु
गुणानामिन्द्रियाणां कर्षति ७ यच्छरीरं यदा
त्रिय स्यां छरीरादुत्क्रामति यत्रायमिन्द्रिया
णामीश्वरः एतानीन्द्रियाणि भूतानि देही
स गृहीत्वा संयाति वायुर्गन्धानिवाशया
न यच्चापि शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्क्राम
तीश्वरः गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानि
वाशयात् ८ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्रा
णमेव च अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुप
सेवते ९ उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गु

रागान्वितं विमूढा नानुपश्यंति पश्यंति ज्ञान
चक्षुषः १० वायुः स्रक्चंदनकस्तूरिका घ्राणा
यात् गंधस्थानात् सूक्ष्मावयवैः सह गंधान्गृहीत्वा
न्यत्र संयाति तद्वदित्यर्थः ८ एतानि मनः
चक्षुरादीनि इंद्रियाणि अधिष्ठाय स्वकीयस्वकीया
त्यनुगुणानि कार्याणि शब्दादीन् विषयानुप
सेवते उपभुंक्ते ९ एवं गुणान्वितं सत्वादिगुण
मयप्रकृतिपरिणामविशेषमनुष्यत्वादिसं
स्थानपिंडसंसृष्टं पिंडविशेषादुत्क्रामंतं पिंड
विशेषे वा स्थितं वा गुणमयानर्थान्भुंजानं वा कदाचि
दपि प्रकृतिपरिणामविशेषमनुष्यत्वादिपिंडाधि

गी॰भा॰ लदारांस्तानैकाकारं विमूढानानुपश्यंतिविमू
२४६ ढाः मनुष्यत्वादिपिंडाकारमात्मानमभिमानिनः ज्ञा
नचक्षुषस्तु पिंडात्मविवेकविषयज्ञानचक्षुषः स
र्वावस्थमप्येनं विविक्ताकारमेवपश्यंति १०
यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितं यतन्तोप्यकृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः
निर्मलांतःकरणायोगिनोयोगाख्येन यत्ने
नात्मनिशरीरेवस्थितमपिशरीराद्विविक्तंस्वेन
रूपेणावस्थितमेनं पश्यंति यतमानाअप्यकृता
त्मानोमत्प्रपत्तिविरहितास्तत एवासंस्कृत
मनसः नत एवाचेतसः आत्मावलोकनसमर्थ
चेतोरहितानैनंपश्यंति एवं रविचंद्रादीनामिंद्र

स्यजीवात्माच

यत्सन्निकर्षोविरोधिसंतमसनिरसनकुशलैर्नेत्रेंद्रिया
नुग्राहकत्तयाप्रकाशकानांज्योतिष्मतामपि
प्रकाशकंज्ञानंज्योतिरात्माभुक्तावस्यभगभ
गवद्विभूतिरित्युक्तं १२ तद्धामपरमंममममै
वांशोजीवलोकेजीवभूतःसनातनःइतिहृदा
नीमाचित्परिणामविशेषमादित्यादीनांज्योति
ष्मतांज्योतिरपिभगवद्विभूतिरित्याहयद्रवि
लस्यजगतोभासकंतेषामादित्यादीनांयत्तेज
स्तन्मदीयंतैस्तैराराधितेनमयातेभ्योदत्तमिति
विद्धि १२ पृथिव्याश्चभूतधारिण्याधारकत्व
शक्तिर्मदीयेत्याह अहंपृथिवीमाविश्यसर्वाणि

भूतान्योजसा मम आप्रति देहस्याम स्थैर्येन धारया-
मि पुष्णामीति तथाहममृतरसमयः सोमो भूत्वा
सर्वौषधीः पुष्णामि १२ अहं वैश्वानरं जाठरानलो
यत्नतो योगिनश्चैनं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितं
यतंतोप्यकृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेतसः
११ यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेखिलं यच्चं
द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकं १२ गामा
विश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा पुष्णा-
मि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः
१३ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं १४

भूत्वा सर्वेषां प्राणिनां देहमाश्रितस्तैर्भुक्तं भक्ष्य
भोज्यं लेह्य चोष्यात्मकं चतुर्विधमन्नं प्राणापा
नव्यानुक्तिभेदसमायुक्तः पचामि अत्र परमपुरुष
विभूतिभूतौ सोमवैश्वानरौ अहं सोमो भूत्वा वै
श्वानरो भूत्वेति १४ सामानाधिकरण्येन
निर्दिष्टौ सर्वस्य भूतजातस्य परमपुरु
षसामानाधिकरण्यनिर्देशे हेतुमाह सर्वस्या
मेकेष्वान्तरेषाः सर्वस्य भूतजातस्य सर्वकालमहति
मूलतत्वानोदयदेशे हृदि सर्वमन्तःसंकल्पेन नियन्तृ
२४५ त्वेनाहमात्मतया सन्निविष्टः अप्याहुः श्रुतयः
अंतः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मा यः पृथि

गी· भा·
२४८

व्यां त्रिषु न्य ग्रात्मानिति युक्तित्याघा: अतोम
त्र: सर्वेषां स्मृतिर्जायते स्मृतिः पूर्वानुभूत
विषयानुभवसंस्कारमात्रं जाते इंद्रियलिं
गाग मयोगओवस्तुनिश्चयः सोपि मत्त एवापो
हनं ज्ञान मिहानि रिति ... अपो हनं मोहनं
वा कुहेवाक एव चेति स्मृतेः ऊहेनाम हेदं
प्रमाणाभिः ... ईमीदि प्रमाणम्
...
प्रमाणानुग्राहकं ज्ञानं ऊहेनाम भिनवैः नच
मत्त एव वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यः अतोवि पाद
पदे सर्व ... सन्निविष्टे ... संज्ञे

नेमपोहनंच वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वे-
दविदेव चाहं १५ द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चा-
क्षर एव च क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्य-
ते १६ अपि सर्वैर्वेदैरहमेव वेद्यः देवमनुष्यादि-
शरीरेष्वात्मैव वेदांतकृद्वेदार्थसंप्रदायकर्ता
यजेत इत्येवमादीनां मंत्रः फलं फलोहि सर्वे वेदाः
पर्यवस्यंति वेदांतकृत् फलदाता वेदोदित फलस्य
प्रदाता चाहमेवेत्यर्थः ननु तत्पूर्वमेव यो योयांया
६ तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति तस्य तस्याचलां
तः कामान्मयैव विहितानिति श्रुतं हि सर्वयज्ञानां
भोक्ता च प्रभुरेव चेति वेदविदेव चाहं वेदविदाहं

मेवएवंमदभिधायिनंवेदंस्माहमेववेदइत्तोन्यथा
ख्यायोवेदार्थंब्रूतेकस्यवेदविदित्यभिप्रायः
१५ अतोमत्तएवसर्ववेदानांसारमर्थंशृणु
द्वास्थानतरएवचेतिद्वाविमौपलोकेपुरुषौ
प्रथितौतत्रक्षरशब्देननिर्दिष्टःपुरुषोजीवश्च
द्वाभिवकल्पतीयंब्रह्मादिस्तंबपर्यंततदस्यास्व
भावाचित्संसृष्टसर्वभूतानिअचेतनाचित्संसा
रैकोपाधिनाधिपुरुषइत्येकत्वनिर्देशःअ
क्षरशब्दनिर्दिष्टःकूटस्थःअचित्संसर्गविमुक्तः
स्वेनरूपेणावस्थितोमुक्तात्मासत्वचित्संसर्गा
भावात्सअचित्परिणामविशेषब्रह्मादिदेहा

धारतोऽनभवतीति कूटस्थ इत्युच्यते अत्राक्षे
कत्वेनिर्देशो विद्धि योग उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः पर
मात्मेत्युदाहृतः यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्य
व्यय ईश्वरः १७ स्वैकोपाधिनाभिहितः पूर्वमनादौ
कालेऽस्त्यनेक एवमयो केवलत्वोद्यानन्दपरमात्मसंज्ञा
वमागताः मम साधर्म्यमागताः सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्र
लये न व्यथन्ति चेति १८ उत्तमः पुरुषस्तत्त्वाभ्यां क्षरा
क्षराभ्यां निर्दिष्टाभ्यां बद्धमुक्तपुरुषाभ्यामन्यः अत्र
यं निरस्तत्वा परमात्मेत्युदाहृतः सर्वास्तु श्रुतिषु च
परमात्मेति निर्देशादेव ह्युत्तमपुरुषो बद्धमुक्ताभ्यां पुरु
षाभ्यामर्थान्तरभूत इत्यवगम्यते एकस्य लोकत्रय

माविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरः लोकत्रितलोकः नत्रयंलो
कत्रयंभ्रचेतनंसंस्पृष्टंचेतनंनोभुक्तंभ्रातिभूमालादव
गम्यतेतत्क्षणेयस्मात्मनयाविश्यविभर्तिसततस्माद्धा
प्याद्भुतत्वाच्चपुरुषोत्तमः इत्युक्तोत्तालोकाद्भ्रयाद्
पुरुषोत्तमः यतः भूतोव्ययईश्वरश्चातः ययस्वभावो
हिव्ययतभावादचेतनात्ससंबंधेनतद्भूतारि
राश्चतस्मादविसंबंधयोग्यतयोर्पूर्वसंबोधितो
भुक्तार्थप्राप्तिःपुरुषोत्तमएवतत्पनस्यलोकत्रयस्येश्वरः
ईशितव्यानस्मात्पुरुषोत्तमः १७ यस्मादेवमुक्तैः
स्वभावैःक्षरमक्षरम् यस्मात्क्षरमतीतोहमक्षराद
पिचोत्तमः अतोस्मिलोकेवेदेचप्रथितःपुरुषोत्त
मः १८

मत्तीत्तोहंस्य सत्ता कृताद्युक्तेहैत्ठभितत्कोस्तमः सत्तोहं
लोकेवेदेच भक्तत्वो नम इतिप्रथितोस्मिवेदा र्थविल्लो
कनालोकरतिस्यतिरिहो त्य नेथ्कत्तौस्मत्तौचेत्यर्थः
कृत्तौतावत परंज्योतीरूपंसंपद्यस्वेनरूपेणाभिनि
ष्पद्यतेसोत्तमः पुरुषः स्मत्तौचक्षणावर्त्तोरपुरुषो
तमत्वप्रख्यानादिमध्यान्तमजस्यविश्नोरित्यादौ १८
एवमनेनप्रकारेणापुरुषोत्तमंमामसंमूढोजानाति
नरात्तरपुरुषाभ्यामव्ययस्वभावतयाव्याप्तनभ
रणेश्वर्यादियोगेनविसजानातियोजानातिसर्व
वित् मत्प्राप्त्युपायत्तयायद्वेदितव्यंतत्सर्वविदभज
तेमांसर्वभावेनयेचमत्प्राप्त्युपायतयाभक्ति

प्रकारैर्निरिन्द्रियालिंगसर्वैर्जनप्रकारैर्भजन्ते सर्वैः
मद्विषयैर्वेदनैर्ममयाधीनियांच ममसर्वैर्माह्नि ।
जैनैर्मद्विषयैरभयाविधा साधीनिरनेनवेदने
नजायत इत्येनत्पुरुषोत्तमत्ववेदनं पूजयति
१९ इत्यं मम पुरुषोत्तमप्रतिपादनं सर्वधारु
सोरूपं गुह्यतममिदंशास्त्रं त्वमनघ मयायोगप
नम इति किंत्वाम्भयायोगवाक्यं एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्या
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमं स सर्ववि
द्भजति मां सर्वभावेन भारत १९ इति गुह्यतमं शा।
स्त्रमिदमुक्तं मयानघ एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृत
कृत्यश्च भारत २० इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु

ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे पु
रुषोत्तमयोगो नाम पंचदशोऽध्यायः १५ श्लोकाः
कृत्यकर्मांगापन्नोपादेयबुद्धिः सा सर्वा जातास्या
त्पद्धतेन कर्तव्यं यच्च सर्वज्ञता स्यादित्यर्थः अ
नेन श्लोकेनानंतरोक्तपुरुषोत्तमविषयज्ञानं शा
स्त्रजन्यमेवेतत्करोति न तु साक्षात्काररूपमित्यु
च्यते आचिल्भिष्मादिभ्रष्टद्वेषेतनान्पुरुषोत्त
मः व्यापनाद्भरणात्स्वाम्यादन्यः पंचदशोदितः
२० इति श्रीमद्रामानुजविरचिते श्रीमद्गीताभा
ष्ये पंचदशोऽध्यायः १५ अतीतेनाध्यायत्रये
णांप्रकृतिपुरुषयोर्विभक्तयोः संसृष्टयोश्च यथा

गी·भा· ध्यान्स्यात्मसंसर्गिवियोगयोश्चगुणासंगतद्विपर्य
२५२ यहेतुत्वसर्वप्रकारेणाभावास्यंतयोः प्रकृतिपुरु
षयोर्भगवद्विभूतित्वाविभूतिमत्तोभगवतोविभू
तिभूतादविहस्तेनः विहस्तेनप्रवकृष्णकोभय
रूपादव्यपनयव्यापनभरणासाम्यैश्वर्यंत्रिरत
याघ्ररूपेणात्मत्वेनयाप्यात्म्यंचवर्णानिस्वतंतर
मुक्तस्यार्थस्यशास्त्रविषयत्वाविकृशास्त्रविशात्तद्वि
रीतयोर्दैवासुरवर्गयोर्विभागं १ ध्यानिष्ठविद्यायोगसंयो
गरूपस्यतुःखस्यहेतुंदर्शयति अभयंतत्रविहतिरभयं
सत्वसंशुद्धिः सत्वमंतःकरणं सत्वस्यांतःकरण
स्यरजस्तमोभ्यामस्पृष्टत्वं ज्ञानयोगव्यवस्थिति

प्रकृतिवियुक्तात्मस्वरूपविवेकनिष्ठादानंन्यायार्जि
तधनस्यपात्रेप्रतिपादनं दमःमनसोविषयेभ्यो[illegible]
निवृत्तिसंशीलनंयज्ञःफलाभिसंधिरहितभगवदा
राधनरूपमहायज्ञाद्यनुष्ठानंस्वाध्यायःसविभू
तेर्भगवतस्तदाराधनप्रकारस्यचप्रतिपादकःकृत्स्नो
स्त वेदइत्यनुसंधायवेदाभ्यासेनिष्ठातपःकृच्छ्रचान्द्राय
णद्वादश्युपवासादेर्भगवत्प्रीणनकर्मयोग्य
तापादनस्यकरणंआर्जवंमनोवाक्कायकर्मवृत्तीना
मेकनिष्ठतापरेषुअहिंसापरपीडावर्जनंसत्यंय
थादृष्टार्थगोचरभूतहितवाक्अक्रोधःपरपीडाफ
लचित्तविकाररहितत्वंत्यागःआत्महितप्रत्यनीक

परिग्रहविमोचनं शांतिः इंद्रियाणां विषयप्राव
णायनिरोधसंशीलनं अपैशुनं अपार्थकरवाक्य
निवेदनाकरणं दयाभूतेषुः दैन्यानां हि दुःखत्वं अ
लोलुत्वं अलोलुत्वमभिलाषाभावः विषये तृष्णिस्पृहत्व
मित्यर्थः मार्दवं अकाठिन्यं साधुजनाविश्लेषात्मनश्चे
त्यर्थः ह्रीः अकार्यकरणे लज्जा अचापलं ग्रहीनानि
प्रम श्रीभगवानुवाच अभयं सत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयो
गव्यवस्थितिः दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप
आर्जवं १ अहिंसासत्यमक्रोधस्त्यागः शांतिरपै
शुनं दयाभूतेष्वलोलुत्वं मार्दवं ह्रीरचापलं २
तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता

भवंतिसंपदंदैवीमभिजातस्यभारत २ विषयस
न्निधावचपलत्वंतेजः तुजैरनभिभवनीयत्वंक्षमा
परनिमित्तपीडाप्तौभवेपिचित्तविकाररहित
ता धृतिः महत्यामप्यापदिकार्यकर्तव्यतावधारणंशौ
चंबाह्यांतरं कृत्याकृत्यविवेकपुनर्वाह्याभ्यं
तः परेषांकुरपरोधः परेषाम् ...हितानिरोधरहितत्व
मित्यर्थः अतिमानितास्यावेगर्वोतिमानित्वंतद्रहि
तताएतेगुणादैवींसंपदमभिजातस्यभवंतिदेवसंबधि
नीदैवीदेवाभगवदाज्ञानुवर्तिशीलास्तेषांसंपत्सा चभग
वदाज्ञानुवर्तिरेवतामभिजातस्यतामभिमुखीकृत्य
जातस्यतामभिवपित्ताजातस्यभवंतीत्यर्थः ॥३॥ वृ

गी॰भा दंभोधर्मध्वजित्वंख्यापनायधर्मानुष्ठानंदर्पःकृत्याकृ-
२५४ त्याविवेककरोविषयानुभवनिमित्तोऽभिमा हर्षः
नःस्वविद्याभिजनाद्युगुणानिमित्तोभिमानःक्रो-
धःपरपीडाफलश्चित्तविकारःपारुष्यंसाधूना-
मुद्वेगकरस्वभावःअज्ञानंपरापरवस्तुकृत्याकृत्या-
विवेकःएतेस्वभावाआसुरीसंपदमभिजातस्यभ-
वंतिअसुरउपभगवदाज्ञानिवृत्तिशीलाः ५ दैवीस-
द्ज्ञानप्रवृत्तिरूपासंपद्विमोक्षायबंधान्मुक्तयेभव-
तिकेषांमनुष्याणांयेभवंतीत्यपूर्व्याःआसुरीमदा-
ज्ञाननिवृत्तिरूपासंप दंभोदर्पोभिमानश्चक्रोधः
पारुष्यमेवच अज्ञानंचाभिजातस्यपार्थसंपद

मासुरी ४ दैवासंपद्विमोक्षायनिबंधायासुरी मता मांशुचः संपदंदैवीमभिजातोसिपांडव ५ द्वौभू तसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसुरएवच दैवोविस्तरशः प्रोक्तआसुरंपार्थमेशृणु ६ निबंधायेत्यस्यविवृ ति घोरानिदाम्भ्ययेभवतीत्यर्थः एतच्छ्रुत्वास्वप्रकृ त्यनिर्द्धारसादर्शिनोभीतायार्जुनायैवमाहमाशुचः शोकंकृथाः त्वकंदैवींसंपदमभिजातोसिपांड व धार्मिकाग्रेसरस्यहिपांडोस्त्वमपत्यमसीत्यभि प्रायः ५ अस्मिंलोकेकर्मकारासांभूतानांसर्गो द्वौविधौदैवआसुरश्चसर्गःउत्पत्तिःप्राचीन पुण्यपापरूपकर्मवशाद्भगवदाज्ञानुवर्तित्वाहि

वि

गी॰भा॰ परीक्षकारणायोत्पत्तिकाल एवविभागेनस्थाप्य
२५५ न्यंयंतरः न्यार्थः तत्रदेवसर्गोविस्तरशः प्रोक्तः दे
वानामधृत्तानुवर्त्तिशीलानां उत्पत्तिर्यदम्चारके
रणार्थः सदाचारः कर्मयोगज्ञानयोगभक्ति
योगरूपोविस्तरशः प्रोक्तः आसुराणांसर्गः
धयदाचारकरणार्थस्तमाचारमेघ्टतातमसकां
शाघरत ६ प्रवृत्तिनिवृत्तिवाम्युदयसाधनमो
क्षसाधनंचवैदिकधर्मनासुरानविदुः नजानंति
नशौचंवैदिककर्मयोगप्रतंवशास्त्रासिद्धंतत्रवा
ह्यमाभ्यंतरंचोसुरेषुनविद्यतेनापिवाचारोन वाचारो
संन्यस्तेषुशौचयेताचारेणासंध्यावंदनादिद्वा
चाद्यमं रं

प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानाविदुरासुराः नशौ
चंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते ७ असत्य
मप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं अपरस्परसंभूतंकि
मन्यत्कामहैतुकं ८ यत्तेसोपिनविद्यतेयचोक्त
सं ध्याहीनोशुचिर्नित्यमितितन्यायैसत्यंचतेषुनविद्य
तेसत्यंयथाप्याहानभृतादिरूपभाषणंतेषुनविद्य
ते ७ किंच असत्यंजगदेतत्सैन्यशब्दनिर्दिष्टब्रह्म
कार्यत्वतयाब्रह्मात्मकमितितेनाहुः अप्रतिष्ठतया
ब्रह्मत्वप्रतिष्ठितामितिनिवदंतिब्रह्मणानेतवधृता
हिपृथिवीसर्वालोकाश्चविभर्तिनित्योतोलोकानांधात्रा
गवर्यैराशिरसाविधृतामहोविभर्तिमालालोका

गी॰भा॰ त्वांसदेवासुरमानुषीत्यनीश्वरं सत्यसंकल्पेन॥
२५६ परब्रह्मणासर्वेश्वरेणामयैवान्नियमितंन वदंति
अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्वंप्रवर्त्ततेइत्युक्तंच इदं
दिवेकमपरस्परसंभूतंकिमन्यत् योषित्पुरुषयोः
परस्परसंबंधेनजातंमिदुष्यपश्वादिकमुपलभ्यते दंम॥
अनंकंभूतंकिमन्यदुपलभ्यतेकिंचिदपिनोप
लभ्यतइत्यभिप्रायः अतःसर्वमिदंजगत्कामहैतुक
मिति ८ एतांदृष्टिमवष्टभ्यावलंब्यनष्टात्मानः
अदृष्टदेहातिरिक्तात्मनः अल्पबुद्धयः घटवज्ज्ञेय
भूतेदेहेज्ञातृत्वेनदेहव्यतिरिक्तआत्मानोपल
भ्यतेइतिविवेककुशलाःउग्रकर्माणःसर्वस्यहि

सकाः क्षयाय प्रभवंति ९ दुःपूरं दुःप्रापविषयं का
ममाश्रित्य नास्ति क्षायाविषयाय मोहादज्ञानाद
स ९ एतां दृष्टिमवष्टभ्य नष्टात्मानोल्पबुद्धयः
प्रभवंत्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोहिताः ९
काममाश्रित्य दुःपूरं दंभमानमदान्विताः मोहाद्गृ दा
हीत्वासद्ग्राहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः १० चिंतामप
रिमेयां च प्रलयान्तामुपाश्रिताः कामोपभो
गपरमा एतावदिति निश्चिताः ११ क्रहादन्य
न्यायग्रहीतासत्परिग्रहा नगृहीत्वा अशुचिव्र
ताः अशुचावपि विहितव्रतयुक्ताः दंभमानमदान्वि
ताः प्रवर्तन्ते १० अप्रमेयायासख्यचिंतामपरिमे

यांचापरिछेद्यांप्रलयान्तांप्रलयकालनप्रलंया
वधिकालांसाध्यविषयामुपाश्रिताः त्रप्या।
कामोपभोगपरमाः कामोपभोग एवपरमः पु
रुषार्थ इति मन्वानाः एतावदिति निश्चिताः २
नोधिकः पुरुषार्थो न विद्यत इति सजातनिश्च
याः ११ आशापाशशतैर्बद्धाः आशाएवपा
शाः शतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः कामक्रोधे
कनिष्ठाः कामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचया
न्समीहन्ते १२ इदंदेवदत्तादिकंसर्वमयामत्सा
मर्थ्येनलब्धंनादृष्टादिष्टसंचयमनोरथमहमेव
प्राप्स्येनादृष्टादिसाहित्येनस्वसामर्थ्यलब्धमिदंध

ना

नमेस्तिइदमपिपुनर्मेभवत्वासामर्थ्येनभविष्य-
ति १२ असौमयाहतः अपरानपिशत्रून् अहं
रोधीरः अहंहनिष्येकिमत्रमंदधीभिः दुर्बलैः परिक-
ल्पनेन आढ्यादिपरैकैरत्नात्यचेश्वरोहंस्वा-
धीनोहमत्यप्राचानियत्नात् अहंभोगीसर्वएव स्वः
भोगीनाहव्यादिभिः सिद्धोहंस्वतः सिद्धोहं आ-
शापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ईहंते
कामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान् १२ इद-
मद्यमयालब्धमिदंप्राप्स्येमनोरथं इदमस्ती-
दमपिमेभविष्यतिपुनर्धनं १३ असौमयाहतः
शत्रुर्हनिष्येचापरानपि ईश्वरोहमहंभोगीसिद्धो

गी॰ भा॰ हं बलवानपि १४ आढ्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्यो
२५८ स्ति सदृशो मया यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्य
ज्ञानविमोहिताः १५ न कदाचिद्दृष्टादृष्टैः तप
स्वत एव बलवान् स्वत एव सुखी १४ अहं स्वत
आढ्योऽभिजनवानस्मि स्वत एवोत्तमकुलप्रसूतो
स्मि अस्मिँल्लोके मया सदृशः कोऽन्यः स्वसामा
र्थ्यलब्धसर्वविभवादिरस्तीत्यहं स्वयमेव याग
दानादिकं कर्तुं शक्नोमीत्यज्ञानविमोहिता
मन्यन्ते १५ दृष्टादृष्टेश्वरादिसहकारमन्तरेणैव
कर्तुं शक्नोमीति कल्पा एवं करिष्यामि तच्च करिष्यामि मन्यु
ञ्च करिष्यामीत्याद्यनेकचित्तविभ्रान्ता एवं रूपा यामो

हजालेनसमावृताः कामभोगेषु प्रकर्षेणासक्ताः
सन्तोऽस्मिन्नेवाशुचौ नरके पतन्ति १६ आत्म
नैवसंभाविताः आत्मनैवात्मानं संभावयंतीत्य
र्थः स्तब्धाः परिहृतां मन्यमाना नाकिंचित्कु-
र्वाणाः कथं धनमानमदान्विताः धनेनविद्या-
भिमानेनचजनितमदान्विताः नाममात्रैर्नाम
प्रयोजनैर्यज्ञैर्यजंते तदपि दंभेन नभक्त्या स्वख्या
पनाय न शास्त्रविधिपूर्वकं अपप्या चोदितं यजंते सो-
चैहवकर्मत्वायज्ञैन इत्याह १७ अनन्यापेक्षो ह
मेवसर्वंकरोमीत्येवंरूपमहंकारमाश्रिताः त्वप्या
सर्वस्यकर्त्तानान्यद्बलमेवपर्याप्तमितिचबलंच

तोमत्तस्तहस्त्येन कांश्चिद्दन्तीति दर्पाश्रिताः एवं
भूतस्यममकाममाविराः अनेकचित्तविभ्रां-
ताः मोहजालसमावृताः प्रसक्ताः कामभोगे-
षु पतंति नरकेशुचौ १६ आत्मसंभाविताः स्तब्धा
धनमानमदान्विताः यजंते नामयज्ञैस्ते दंभेना
विधिपूर्वकं १७ अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं
च संश्रिताः मामात्मपरदेहेषु प्रद्विषंतोभ्यसू-
यकाः १८ सर्वसंपन्नस्यनरस्यैकामंममयेतिष्ठ
करास्तान्सर्वान्हनिष्यामीति च क्रोधं एवमेता
न्संश्रिताः स्वदेहेषु परदेहेषु चावस्थितं सर्वस्या
कारं नियंतारं उरुषोत्तमं अभ्यसूयकाः द्विषंतः कु

टं युक्तिभिः मात्स्थितौ दोषमाविः कुर्वन्तो मामस्य
सहमानाः अहंकारादिकांश्चाश्रित्य यागादिकं
सर्वं क्रियया नेकुर्वन्त इत्यर्थः १८ एवं मामपि
षंतस्तान् क्रूरान्क्रराधमान् अशुभानजस्रं संसा
रेषु जन्ममरणादिदुःखेनापरिवर्त्तमानेषु संता
नेषु तत्राप्यासुरीष्वेव योनिषु या हि यामिमद
नुकूल्य प्रत्यनीकेषु योनिषु या हि पापाश्चित्तत्तु कर्म
प्रत्यनुगुणप्रवृत्ति हेतुभूत बुद्धि हेतुरास्वेव
संयोजयामीत्यर्थः १९ मदानुकूल्य प्रत्यनी
कजन्मानः पुनरपि जन्ममरणमादिपरीत्ताभि
मत्तहानेन मामप्राप्यैवास्ति भगवानवासुदेवं ह

गी॰भा॰ वैष्ण्वर् इतिज्ञानमप्राप्य ततोजन्मतोऽधमामे
२६० वगतिंयांति २० यस्याहरत्वात्तकस्यात्मना
शस्यमूलहेतुमाह यस्यासुरस्वभावरूपस्य
नरकस्यैतत्त्रिविधंद्वारंमद्वात्मनोनाशनंका
मःक्रोधोलोभइतितत्र्य नामहंद्विषतःक्रूरा
न्संसारेषुनराधमान् क्षिपाम्यजस्रमशुभाऽ
नासुरीष्वेवयोनिषु १९ आसुरीयोनिमापन्ना
मूढाजन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौन्तेयत
तोयांत्यधमांगतिं २० त्रिविधंनरकस्येदंद्वा
रंनाशनमात्मनः कामःक्रोधस्तथालोभऽ
स्तस्मादेतत्त्रयंत्यजेत् २१ एतैर्विमुक्तःकौन्ते

यत्नमोक्षद्वारैस्त्रिभिर्नरः आचरत्यात्मनः श्रेयस्त
तोयातिपरांगतिं २२ या यांस्त्वरूपं पूर्वमेवव्
व्याख्यातं द्वारं मार्गो हि इत्यर्थः तस्मादेत
त्रयं त्यजेत् तस्मादतिघोरनरकहेतुत्वात्कामक्रो
धलोभात्मकात्त्रितयंदूरतः परित्यज्य एतैःका
मक्रोधलोभैर्मो हेतमोद्वारैः सर्वविपरीतत्वात्तानहे
तुभिर्विमुक्तोनरः आत्मनः श्रेयः आचरति ल
ब्धमद्विषयत्वात्तोमदानुकूल्यं मयत्नमोमामेव
परांगतिंयाति २२।२२। शास्त्रालादरोनरकस्य
प्रधानहेतुरित्याह यःशास्त्रवेदाख्यं विधिरनुशासं
नंवेदाख्यमदनुशासनमुल्लंघ्यः कामकारतो

वर्त्तते स्वच्छंदानुरूपया मार्गेणावर्त्तते न स सिद्धि
मवाप्नोति न कामप्यामुष्मिकीं सिद्धिमवाप्नोति
ऐहिकमपि न सुखं किंचिदाप्नोति कुतः परां
गतिं प्राप्नोतीत्यर्थः २३ तस्मात्कार्याकार्य
व्यवस्थितावुपादेयानुपादेयव्यवस्थायां शा
स्त्रमेव प्रमाणं धर्मशास्त्रेतिहासपुराणोपबृंहि
ता वेदा एव देवपुरुषोत्तमाख्यं परं तत्त्वं तत्प्र
दानरूपं तस्मात्पुण्यपापभूतं च कर्मावबोधयं
ति शास्त्रविधानोक्तं कर्म च ज्ञात्वा कर्तुमर्हसि
न देवोपपादयितुमर्हसि देवासुरविभागोक्ति
पूर्विका शास्त्र यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्त्तते का

मकारतः॥ न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परांगतिं २३
तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ज्ञा
त्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि २४ इति
श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे दैवासुरसंपद्विभागो नाम षो
डशोऽध्यायः १६ वश्यता तत्त्वानुष्ठानविज्ञानस्थेम्ने
षोडश उच्यते २० इति श्रीमद्रामानुजविरचिते श्री
मद्गीताभाष्ये षोडशोऽध्यायः १६ देवासुरविभा
गोक्तिमुखेन प्राप्यतत्त्वज्ञानं तत्प्राप्त्युपायज्ञानं
वेदैकमूलमित्युक्तं इदानीमशास्त्रविहितस्यासुर
त्वेन निष्फलत्वं शास्त्रविहितस्य गुणतस्त्रैविध्यं तत्स्व

गी॰व्या॰ तरां चोच्यते न तथा शास्त्रविहितस्याति: फलत्वमत्र
२६२ तं शास्त्रविहितेष्वश्रद्धासंयुक्ते यागादौ सत्वादिनिमि
त्तफलभेदत्व भक्तस्यार्जुन: पृच्छति शास्त्रविधिमु
त्सृज्य श्रद्धान्विता ये यजन्ते तेषां निष्ठा का किं सत्वम
होस्विद्रज: आहोस्वित्तम: निष्ठा स्थितिरस्थीयते नास्मि
न्निति सत्वादिरेव निष्ठोच्यते तेषां किं सत्वे स्थिति:
किं वा रजसि किं वा तमसीत्यर्थ: एवं पृष्टो शास्त्रवि
हितेष्वश्रद्धायास्तत्पूर्वकस्य यागादेर्निष्फलत्वं हृदि
निधाय शास्त्रीयस्य च यागादेर्गुणतस्त्रैविध्यं प्रति
पादितं शास्त्रीयश्रद्धात्रैविध्यं अर्जुनोवाच ये शा
स्त्रविधिमुत्सृज्य यजन्ते श्रद्धयान्विता: तेषां ति

ष्ठातुकाकृष्णसत्वमाहोरजस्तमः १ श्रीभगवानो
वाच त्रिविधाभवतिश्रद्धादेहिनांसास्वभावजा
सात्विकीराजसीचैवतामसीचेतितांशृणु २
तावद्धा ह १ सर्वेषांदेहिनांश्रद्धात्रिविधाभव
तिसाचस्वभावजास्वभावःस्वासाधारणोभावः
प्राचीनवासनानिमित्तस्तत्तद्वचिविशेषः यत्रकु
चित्तत्वश्रद्धाजायन्तेश्रद्धाहिरुच्याभिमतस्साध
यत्येनादिनिविश्वासपूर्विकास्साधनेत्यपरावा
सनारुचिश्श्रद्धात्मधर्मान्गुणसंसर्गजा
नेषामात्मधर्माणांवासनादीनांजनकादेहे
न्द्रियान्तःकरणाविषयगताधर्माःकार्यकनिरू
षः

पराणीः सत्वादयो गुणाः सत्वादियुक्त देहान्
भवन्त्यर्थः ननस्वयंप्रकृत्या सात्विकी राजसी ताम
सी चेति त्रिविधा तामिमां प्रकृतिं स्पराद्युया प्रकृत्याय
न्स्वभावत्वात्स्वभावजं प्ररितिवत्यर्थः २ सतमं
न्तः करणं सर्वस्य उपमस्यान्तः करणात्क्षपाप्र
क्षाभवन्तिभ्रान्तः करणानां हृदयाग्रणा युक्तनाविष
य नयाप्रकृंजी यन्ति इत्यर्थः सत्वशोब्दुः पूर्वोक्ता
नादेहेन्द्रियादीनां प्रदर्शनार्थः प्रकृतमेघोयउरु
बः प्रकृतमयः प्रकृत्या परिणामः यः उरुघोयाहृष्या
प्रकृत्यायुक्तः सएवसः सत्वाद्शाघ्नकृत्या परिणामः
उपायकर्मविशेषः प्रकृत्यायुक्तश्चेतउपायकर्मफ

भाप्र

त्वसंयुक्तोभवतीतिश्रद्धाप्रधानफलसंयोगस्तु
क्तोभवतीतिश्रद्धानफलसंयोगीनैदेवविहराो
ति २ सत्वा० सत्वानुरूपासर्वस्यश्रद्धाभवति
भारत श्रद्धामयोयंपुरुषोयोयच्छ्रद्धः सएवसः
३ यजंतेसात्विकादेवान्यक्षरक्षांसिराजसाः
प्रेतान्भूतगणांश्चान्येयजंतेतामसाजनाः ४
गुरावध्युरासात्विकाश्रद्धाउक्तादेवान्यजंतेदुः
खासंभिन्नोत्कृष्टसुखहेतुभूतदेवयागाद्वि
याश्रद्धासात्विकीत्युक्ताभवतियजसापव्हरक्षां
सियजंतेश्चान्यंतामसावाप्रेतान्भूतगणान्य
जंतेदुःखसंभिन्नाल्पसुखजननीराजसीश्रद्धा

गी॰ भा॰ २६४

ॐ दुःखप्रायात्स्वल्पसुखजननी नामसीन्य पर्थः एवं शास्त्रीये श्रेवयागादिषु श्रद्धा फलेष्वनुरागेन फलविशेष अथ शास्त्रीयेत्वयोयागप्रवृत्तिस्तु मदनुशासनविपरीतत्वेन कश्चिदपि सुखलवः अपि तन्नैव इति हृदि निहितं व्यंजयन्नाह ४ अशास्त्रविहितमतिघोरमपितपो ये जनास्तप्यंते प्रदर्शनार्थमिदं अशास्त्रविहितं बहूयासंयागादिकं ये कुर्वंते दंभाहंकारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः शरीरस्थं पृथिव्यादिभूतशरीरं कर्षयंतो मामंशभूतं जीवं चांतः शरीरस्थं कर्षयंतो येतप्यंते यागादिकं च कुर्वंते नानासुरनिश्चयान्विद्धि

असुराणां निश्चयमाह असुरो निश्चयः आसुरा
हि मदात्ता विपरीतकारिणः मदात्ता विपरीतका
र्यत्वात्तेषामसुरवसंबंधो नवि अशास्त्रविहितं घो
रं तप्यंते ये तपो जनाः दंभाहंकारसंयुक्ताः काम
रागबलान्विताः ५ कर्षयंतः शरीरस्थं भूतग्रा
मं मचेतसः मां चैवांतः शरीरस्थं तान्विद्ध्यासु
रनिश्चयान् ६ आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति
प्रियः यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु ७
श्रेयसेपि त्वलर्ष्यप्रकाराया: यत्तांनितत्यत्रिष्वर्वोक्तंप
तात्विनारके पृथो इतिकर्मपयप्रकृतमेव शास्त्रीयग
यागादिषु गुणातो विशेषं प्रपंचयन्नाहाहारस्त्व

गी॰ भा॰ लत्वात्सत्वादिवृद्धिहेतुत्वादाहारस्त्रैविध्यंप्रद
२६५ र्श्यते अन्नरसमयंहि सौम्यंमनः आहारशुद्धौसत्व
शुद्धिरितिश्रूयते ॥६॥ आहारोपिसर्वस्यप्राणि
नांतस्यसत्वादिगुणभेदेनत्रिविधःप्रियोभव
तितथैवयज्ञोपित्रिविधःतथातपोदानंचतेषां
भेदमिमंशृणुतेषामाहारयज्ञतपोदानानांस
त्वादिभेदेनेदमुच्यमानंभेदंशृणु ७ सत्वगुणो
पेतस्यसत्वमयाआहाराःप्रियाःभवंतिसत्वम-
याश्चाहारा आयुर्विवर्द्धनाः आहारोपिसत्वमयो
ज्ञानादिवृद्धिहेतुः तथाबलारोग्ययोरपिविवर्द्ध-
नाःसुखंप्रीत्योरपिविवर्द्धनाः परिणामकालेसुखा-

यमेवसुखस्यवर्द्धनाः तथाप्रीतिर्हितेभक्तकर्मा
रंभतोरणाप्रीतिर्विवर्द्धनाः रस्याः मधुररसोपेताः स्नि
ग्धाः स्नेहयुक्ताः स्थिराः स्थिरपरिणामाः हृद्याः
रमणीयवेषाः एवंविधाः सत्वमयादीर्घरसमया
आहाराः सात्विकपुरुषस्यप्रियाः ८ क आयुः
सत्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्द्धनाः रस्याः स्निग्धाः
स्थिराहृद्याआहाराः सात्विकप्रियाः ८ कट्वम्लल
वणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः आहाराराः
जसस्येष्टादुःखशोकामयप्रदाः ९ यातयामंग
तरसंपूतिपर्युषितंचयत् उच्छिष्टमपिचामेध्यं
भोजनंतामसप्रियं १० दुरसाम्रम्लरसालवणो

त्कटाम्लातितीक्ष्णारूक्षा विदाहिनश्चेतितैक्ष्णापा
दिना कटुरूपयोगात्तीक्ष्णाः शोषकराः रूक्षास्ताप
कराः विदाहिनो दाहकराः एवंविधा आहारा रा
जसस्येष्टाः प्रियाः रजोमयत्वात् दुःखशोकामयप्र
दाः ९ यातयामं चिरकालावस्थितं गतर
सं रूक्षत्वा स्वाभाविकरसं रहितं दुर्गंधि पर्युषितं पू
र्वेद्युः कालात्रिपक्वा रसांतरोपन्नं उच्छिष्टं गु
र्वादिभ्योन्येषां भुक्ताशिष्टममेध्यमयज्ञार्हं
यज्ञाशिष्टमित्यर्थः एवंविधं तमोमयं भोजनं ता
मसस्य प्रियं भवति भुज्यत इत्याहार एव भोज
नं पुनश्च तमसो वर्द्धनं अतो हितैषिभिः सत्ववृद्धये

सात्विकाहारः सेव्यः १० फलाकांक्षा रहितैः पुरुषैः
विधिदृष्टः शास्त्रमंत्रद्रव्यक्रियादिभिर्युक्तः यष्टव्य
मेवेति भगवदाराधनत्वेन स्वयं प्रयोजनतयाय यष्ट
व्यमिति मनः समाधाय यो यज्ञ इज्यते स सात्विकः
११ फलाभिकांक्षं दंभार्थमपि यशोर्थं फलश्रेयाय
न इज्यते तं यज्ञं राजसं विद्धि १२ अफलाकांक्षि
भिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते यष्टव्यमेवेति मनः
समाधाय स सात्विकः ११ अभिसंधाय तु फलं दं
भार्थमपि चैव यत् इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं वि
द्धि राजसं १२ विधिहीनमसृष्टान्नं मन्त्रहीनमद
क्षिणं श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते १३

विधिहीनं ब्राह्मणोक्तविधिहीनं सदाचारयुक्तै
र्विधिविद्भिर्ब्राह्मणैर्यजमानेनयुक्तिहीनमित्यर्थः
असृष्टान्नमयथोचितद्रव्यं मन्त्रहीनमदक्षिणां
श्रद्धाविरहितं यज्ञं तामसं परिचक्षते १३ अथ
तपसो गुणतस्त्रैविध्यं वक्तुं शरीरवाङ्मनोभिर्नि तस्य
ष्पाद्यमानं तस्य रूपभेदं तावदाह देवद्विजगुरुप्रा
ज्ञानां पूजनं शौचं तीर्थस्नानादिकमार्जवम
व्यावाङ्मनःशरीरक्रिया ब्रह्मचर्यं योषित्संभोग
नाद्युत्सारणादिरहितत्वमहिंसा प्राणिपीडा
वर्जनमेतच्छारीरं तप उच्यते १४ परेषामनु
द्वेगकरं सत्यं प्रियं हितं वाक्यं स्वाध्यायाभ्यसनं चैव

ह्वाङ्मयंतपः १५ मनःप्रसादः मनसः क्रोधादिर
हितत्वंसौम्यत्वंमनसः परेषामभ्युदयप्रावरायं
मौनंमनसावाक्संयतिनियमनंआत्मविनिग्रहः
मनोवृत्तेर्ध्येयविषयैकस्थापनंभावसंशुद्धिरात्म
व्यतिरिक्तविषयचिंतारहितत्वंएतन्मानसंतपः
१६ अफलाकांक्षिभिः फलाकांक्षारहितैर्युक्तैः
परमश्रद्धयाराधनरूपमिदंत्रिविधंयुक्तैर्नरैः
श्र देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्जवंब्रह्मचर्य
महिंसाचशारीरंतपउच्यते १४ अनुद्वेगकरंवा
क्यंसत्यंप्रियहितंचयत् स्वाध्यायाभ्यसनंचैववा
ङ्मयंतपउच्यते १५ मनःप्रसादःसौम्यत्वंमौन

गी·भा· मात्मविनिग्रहः भावसंशुद्धिरित्येतत्तपोमानसमु
२६८ च्यते १६ श्रद्धयापरयातप्तंतपस्तत्त्रिविधंनरैः
अफलाकांक्षिभिर्युक्तैः सात्त्विकंपरिचक्षते १७
सत्कारमानपूजार्थंतपोदम्भेनचैवयत् क्रियते
तदिहप्रोक्तंराजसंचलमध्रुवं १८ श्रद्धयापरयाय
त्त्रिविधंतपःकायवाङ्मनोभिस्तप्तंतत्सात्त्विकंप
रिचक्षते १७ मनसादरः सत्कारःवाचाप्रशंसा
मानःशारीरंनमस्कारादिभिःपूजाफलाभिसं
धिपूर्वकंसत्कारार्थंचदम्भेनहेतुनायत्तपः
क्रियतेतदिहराजसंप्रोक्तंस्वर्गादिफलत्वेनास्थि
रत्वाच्चलंतत्पातभेदेनचलनहेतुत्वाद्ध्रुवंतायि

स्मृतं १८ मूढाविवेकिनः मूढग्राहेणात्मदृष्टैः कृतेना-
भिनिवेशेनात्मनः शक्त्यादिकमपरीक्ष्यात्मपीड-
यायत्तपः क्रियते परस्योत्सादनार्थं वा यत् क्रिय
ते तत्तामसमुदाहृतं १९ फलाभिसंधिरहितं दा-
तव्यमिति देशे काले पात्रे चानुपकारिणे यद्दानं दी
यते तद्दानं सात्त्विकं स्मृतं २० प्रत्युपकारकटाक्ष
गर्भं फलमुद्दिश्य च परिक्लिष्टं मकल्यायाद्व्या
दिकं यद्दानं दीयते तद्राजसमुदाहृतं २१ अदेशेक
पात्रेभ्यश्च यद्दानं दीयते असत्कृतं मूढग्राहेणा
त्मनो यत्पीडया क्रियते तपः परस्योत्सादनार्थं वा
तत्तामसमुदाहृतं १९ दातव्यमिति यद्दानं दीयते ना-

गी·भा· नुपकारिणे देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्विकं
२६६ स्मृतं २० यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः
दीयते च परिक्लिष्टं तद्राजसमुदाहृतं २१ अदे
शकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते असत्कृतम
वज्ञातं तत्तामसमुदाहृतं २२ पादप्रक्षालनादि
गौरवरहितं अवज्ञानं सावज्ञं यद्दीयते तत्तामसमु
दाहृतं एवं वैदिकानां यज्ञतपोदानानां सत्वादिगुण
भेदेन भेद उक्तः इदानीं तस्य वैदिकस्य यागादेः
प्रणवसंयोगेन तच्छब्दसच्छब्दव्यपदेशयतया वैल
क्षण्यमुच्यते २२ ॐ तत्सदिति त्रिविधोयं निर्दि
ष्टः शब्दः ब्राह्मणः स्मृतः ब्रह्मणश्चित्तं भवति

अभिजिच्छब्दस्यान्वयो वैदिककर्माङ्गत्वेन प्रयोगा
दौ प्रयुज्यमानः तत्सदिति शब्दयोरन्वयः एतत्त्वा
यवाचकमयानेन त्रिविधेन शब्देनान्विता ब्राह्मणा
स्तेन वर्णिका वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा सृष्टे
वनिर्मिता इत्यर्थः २३ व्याख्यां ॐ तत्सदिति
शब्दानामन्वयप्रकारो वर्ण्यते प्रथम ओमितिश
ब्दस्यान्वयप्रकारमाह तस्माद्ब्रह्मवादिनां वेदवा
दिनां त्रैवर्णिकानां यज्ञदानतपः क्रिया विधानो
क्ताः सदा ओमित्युदाहृत्य सततं सर्वदा प्रवर्तन्ते वे
दाश्च ओमिति ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविध
स्मृतः ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा

गी॰भौ॰ २३ तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः
२७॰ प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः सततंब्रह्मवादिनां २४
दाहृत्यारभ्यंते एवं वेदानां वैदिकानां चोपपन्नाहीवं
कर्मणामोमिति शब्दान्वयो वर्णित ओमितिशब्दो
क्तिनवेदधारणात् मदन्वितयज्ञादिकर्मकरणात्
ब्राह्मणशब्दनिर्दिष्टानांत्रैवर्णिकानामप्योमि
दान्व तिशब्दैःप्रकारमाह तत्फलमनभिधाय वेदाध्य
यनयज्ञदानतपःक्रिया मोक्षकांक्षिभिस्त्रैवर्णि
कैर्याः क्रियन्ते ताः ब्रह्मात्मप्राप्तयेनयाः ब्रह्मवादि
नात्तदितिशब्देन निर्दिष्टयाः सत्कः किंयत्तत्पदमा
नुमितितच्छब्दो ब्रह्मवाचीप्रसिद्धः एवंवेदाध्ययनयज्ञा
वर्णितः २५ अथैतेषां सदिति शब्दान्वय ॥

सीनां मो वसा धनस्थानानां तच्छब्दनिर्देशपतयातदि
ति शब्दान्वय उक्तः त्रैवर्णिकानामपि तथा विध
वेदाध्ययनाद्यनुष्ठानादेव तच्छब्दान्वय उपपन्नः
२५ अथ पंचस सच्छब्दान्वय प्रकारं वक्तुं लोके स
च्छब्दव्युत्पत्तिप्रकारमाह सद्भावे विद्यमानतायां
साधुभावे कल्याणताभावे सर्ववस्तुषु सदित्येतत्प
दं प्रयुज्यते लोकवेदयोस्तथा येनकेनापि पुरुषे
णाचरिते लौकिके प्रशस्ते कल्याणे कर्मणि स
त्कर्मेदमिति सच्छब्दो प्रयुज्यते प्रयुज्यत इत्यर्थः
२६ अथ वैदिकानां त्रैवर्णिकानां यज्ञे तपसि दा
तदित्यनभिसंधाय फलं यज्ञतपःक्रियाः दान

क्रियाश्चविविधाः क्रियंते मोक्षकांक्षिभिः २५
सद्भावे साधुभावे च सदित्येतत्प्रयुज्यते प्रशस्ते क
र्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्यते २६ यज्ञे तपसि
दाने च यास्थितिः सदिति चोच्यते कर्मचैव तदर्थी
यं सदित्येवाभिधीयते २७ नैवास्थितीः कल्याणा
त्मेपसदित्युच्यते कर्मचतदर्थीयं त्रैवर्णिकार्थी
यं त्रिवर्णेभ्यो हितं यत दानादिकं सदित्येवाभि-
धीयते तस्मात्तदा वैदिकानि कर्माणि ब्राह्मणा-
शब्द निर्दिष्टास्त्रैवर्णिकाश्च ओं तत्सदिति शा-
न्वयलक्षणो न वेदेभ्यश्च वैदिकेभ्यश्च व्याकृता
वेदितव्याः २७ (अकर्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासि-

तां काचित् इति विपरस्परपर्यायतया दर्शनात्तनयो
रेकत्वं प्रतीयत इति निश्चीयते २३ अशास्त्रीयाकृतौ
कुर्वन्दत्तं प्रभिस्त्रीयमपि होमादिकं यत्सदिदमुच्यते
कृतः ततस्तेन्यतो रहतमोक्षायन संसारिकफ
लायेति यथा शास्त्रमागतं कृतन्तथा शास्त्रीयं न्यायानः
ष्टयकलत्तां शास्त्रसिद्धस्या विधानसन्दर्शो
दितं २४ इति श्रीमद्रामानुजविरचिते श्रीमद्भ
ताभाष्ये सप्तदशोऽध्यायः १७ अनन्तरौ नाध्या
यद्वयेनाभ्युदयश्रेयः साधनभूतं वैदिकमेव
दानादिकं कर्मेत्यबोधि कस्य कर्मणः सामान्य
लक्षणं आसुरावान्वयः तत्रमोक्षाभ्युदयसाधन

गी॰भा॰ योर्भेदस्तु अश्रद्धयाकृतंदत्तंनफलमंकर्मंचयत्न
२७२ असदित्युच्यतेपार्थनचतत्प्रेत्यनोइह २८
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेश्रद्धात्रयवि
भागयोगोनामसप्तदशोध्यायः १७ छ इदानीं
ईश्वरत्वेनमोक्षसाधनंचकर्मफलाभिसंधिरहि
तंयज्ञादिकंतदारंभश्चसत्वोद्रेकाद्भवतिसत्ववृ
द्धिश्चसात्विकाहारसेवयेत्युक्तं अनंतरंमोक्षसा
धनतयानिर्दिष्टयोस्त्यागसंन्यासयोश्चैकत्वा
गस्यचस्वरूपंभगवतिश्रीकृष्णेसर्वेश्वरेचसर्वकर्म
णाः कर्तृत्वानुसंधानंसत्वरजस्तमसांकार्यवैरा

तेनसत्वगुणाविष्टयोपादेयत्वंस्ववर्णाश्रमोचितानां
कर्मपरमपुरुषाराधनरूपतानांपरमपुरुषप्रा
प्तिनिर्वर्तनप्रकारःकृत्स्नस्यगीताशास्त्रस्यसा
रार्थोभक्तियोगइत्येतत्प्रतिपाद्यतेतत्रतावत्त्या
गसंन्यासयोःएष्यकैकत्वेनमायास्वरूपनिरी
यापृच्छार्जुनःएषनित्यागसंन्यासोहिमोक्षसाध
नायविहितौनकर्मणानप्रजयानधनेनत्यागे
नैकेअमृतत्वमानशुःवेदान्तविज्ञानसुनिश्चिता
र्थाःसंन्यासयोगाद्यतयःशुद्धसत्वाःतेब्रह्मलोके
तुपरान्तकालेपरामृतात्परिमुच्यन्तिसर्वेइत्यादि
षुसंन्यासस्यैवतत्त्वंयाथात्म्यंएष्यवेदितुमि॰

गी॰ भा॰ च्छामि कथमभिप्रायः किमेतौ संन्यासत्यागशब्दौ
२७३ पृथगर्थावुतएकार्थौ यदा पृथगर्थौ तर्हि पृथ
क्त्वेन स्वरूपं वेदितुमिच्छामि एकार्थत्वेपि तस्य स्वरू
पं वक्तव्यमिति १ अर्जुन उवाच संन्यासस्य म
हाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुं त्यागस्य च हृषी
केश पृथक्केशिनिषूदन १ श्रीभगवानोवाच
काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः
२ अनयोः स्वरूपं कथितं श्रीभगवानुवा
च केचन विद्वांसः काम्यानां कर्मणां न्यासं स्व
रूपत्यागं संन्यासं विदुः केचिद्विचक्षणाः नित्या

तांनैमित्तिकानांकाम्यानांचकर्मणांफलत्या
गएवमोहात्तथात्वेवुत्त्यागएवक्तुं यंइतिप्राङःत
न्नाथात्त्वीयकाम्यकर्मस्वरूपविषयःसर्वकर्म
फलविषयइतिविवादप्रदर्शनेएकंसंन्यासत
त्वमितरत्त्यागशब्दप्रयुक्तवान्‌अत्रत्यागसं
न्यासयोरेकार्थत्वंहीतितात्पर्यतत्थानिश्चयं
श्रणउमेतत्रत्यागेभरतसत्तमेतित्यागशब्देनै
वनिर्णयवचनान्नियतस्यतुसंन्यासंकर्मणो
नोपपद्यतेमोहात्तस्यपरित्यागस्तामसःपरिकी
र्तितःअनिष्टमिष्टंमिश्रंचत्रिविधंकर्मणःफलं
भवत्यत्यागिनांप्रेत्यनतुसंन्यासिनांक्वचितइति

य
चपरस्परपर्यायत दर्शनाच्चानयोरेकत्वं प्रतीयत इति
निश्चीयते २ एके मनीषिणः कापिलकादयस्त्व
न्मतानुसारिणो रागादिदोषानुबंधकत्वात्
सर्वयज्ञादिककर्म मुमुक्षुणा त्याज्यमित्याहुः
अपरे पंडिता यज्ञादिकं कर्मणो त्याज्यमिति प्राऽ न
२ त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः य
ज्ञदानतपः कर्म न त्याज्यमिति चापरे ३ निश्च यं
शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम त्यागो हि पुरुषव्या
घ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः ४ तत्रैवं वादिविप्रतिप
त्तौ त्यागविषयं निश्चयं मत्तः शृणु क्रियमाणो
कर्मस्वैदिकेषु फलविषयतया कर्तृत्वविष

यत्तयाच ममत्ता विषयत्तयाच पूर्वमेवमयात्रिवि
धः संप्रकीर्त्तितः मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्या
ध्यात्मचेतसा निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व वि
गतज्वर इति कर्मजन्य स्वर्गादिकं फलं मम न स्या
दिति फलत्यागः मदीय फलसाधनत्तया मदीय
मिदं कर्मेति कर्ममम तायाः परित्यागः कर्मविष
यत्यागः सर्वेश्वरे कर्तृत्वानुसंधानेनात्मनः क
र्तृता त्यागः कर्तृत्वविषयत्यागः ४ यज्ञदानत
पः प्रभृतिवैदिकं कर्म मुमुक्षुणा कदाचिदपि न
त्याज्यं अपि च प्रयाणादहरहः कर्ममेव कृतं यत्र कार्य
दानतपः प्रभृतीनि वर्णाश्रमसंबंधीनि कर्मा॰

णामनीषिणांमननशीलानांपावनानिमननं
उपासनंमुमुक्षूणांयज्ञदानतपःप्रभृतीनियाव
ज्जीवउपासनंकुर्वतामुपासनंनिष्पत्तिविरोधिप्रा
चीनकर्मविनाशार्थं ५ यस्मान्मनीषिणांय
ज्ञदानतपःप्रभृतीनिपावनानितस्मादुपा-
सनवदेतान्यपियज्ञादीनिकर्माणिमदाराध
नरूपाणिसंगंकर्मणिममतांफलानि यज्ञदा
नतपः कर्मनत्याज्यंकार्यमेवतत् यज्ञोदान
तपश्चैवपावनानिमनीषिणां ५ एतान्यपि
तुकर्माणिसंगंत्यक्त्वाफलानिच कर्त्त-
व्यानीतिमेपार्थनिश्चितंमतमुत्तमं ६ नि

यतस्यतु संन्यासः कर्मणोनोपपद्यते मो
हात्तस्यपरित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ७
नियतस्यकाम्यस्यतु प्रमाणमनुपासने निर्दि
ष्टेमुमुक्षुणाकर्तव्यानीतिप्रमादेष्वपितु
नेममतंनतस्यानित्यस्यानिहतस्य महायज्ञादेः
कर्मणः संन्यासस्त्यागोनोपपद्यते शरीर
ध्ये= यात्रापिचतेनप्रसिद्ध्येदकर्मणः इतितानवि
रोधिविपरीतज्ञानेनपरा चवकस्यनिश्चयसंधि
र्ममित्तिया मन्यते तमसावृत्ता सर्वार्थान्विपरीतां
श्च बुद्धिः सा पार्थतामसीतिः नित्यानैमित्तिकादेः
कर्मत्यागोविपरीतमूलत्वात् ७ यद्यपिपरं परस्यामो
सानत्स्वर्धत्तो तसा

गी० भा०
२७५६

सम्वत् १९८६ पौषप्र० ६ शुभमस्तु